Risto Niku

SUOMALAISIA TIETOKIRJAILIJOITA 2

avain

Kannen kuvat

Takakansi (vasemmalta oikealle):

Juhani Seppänen: Otava / Irmeli Jung

Helena Petäistö: Tammi / Stefan Claude

Arto Kivimäki: Teos / Ida Pimenoff

Liisa Lauerma: Anne Nisula

Etukansi (ylhäältä alas ja vasemmalta oikealle):

Olli Löytty: Teos / Heini Lehväslaiho

Liisa Keltikangas-Järvinen: WSOY / Veikko Somerpuro

Erkki Tuomioja: Tammi / Markku Ojala

Panu Rajala: Otava / Irmeli Jung

Jörn Donner: Otava / Kari Hautala 2006

Mauri Kunnas: Otava / Katja Lösönen

© Risto Niku ja Avain 2010

www.avain.net

BTJ Finland Oy, Helsinki

Painopaikka: Hansaprint Oy, Vantaa

ISBN 978-951-692-819-0

SISÄLTÖ

Lukijalle 7

Antti Alanen 11
Antti O. Arponen 17
Jörn Donner 23
Reima Flyktman 29
Seppo Hentilä 35
Markus Hotakainen 41
Lena Huldén 46
Maarit Huovinen 52
Kai Häggman 59
Unto Hämäläinen 65
Risto Isomäki 70
Jussi Jäppinen 76
Panu Kaila 83
Tuire Kaimio 89
Juhani Kakkuri 94
Otso Kantokorpi 100
Tuula Karjalainen 106
Hannu Karttunen 112
Liisa Keltikangas-Järvinen 118
Sirkka-Liisa Kivelä 124
Arto Kivimäki 130
Mauri Kunnas 136
Lasse J. Laine 142
Mirkka Lappalainen 148
Liisa Lauerma 153
Markus Lehtipuu 158
Olli Lehto 164
Juhani Lokki 169
Olli Löytty 176
Raili Mikkanen 182
Pertti Mustajoki 188
Juri Nummelin 194
Jake Nyman 200
Maija-Riitta Ollila 205
Osmo Pekonen 210

Helena Petäistö 216
Antti-Pekka Pietilä 222
Sinikka Piippo 228
Lea Pulkkinen 234
Panu Rajala 240
Pertti Rajala 246
Juhani Seppänen 252
Jari Sinkkonen 257
Vivi-Ann Sjögren 263
Mauri Soikkanen 269
Pekka Tarkka 275
Allan Tiitta 281
Erkki Tuomioja 287
Risto Uimonen 293
Heikki Willamo 299

Kuvalähteet 305

LUKIJALLE

Ensimmäinen suomalaisia tietokirjailijoita käsittelevä teos, BTJ Kustannuksen keväällä 2008 julkaisema *Suomalaisia tietokirjailijoita* esitteli viisikymmentä kotimaista tietokirjailijaa. Kirjan esipuheessa totesin, että kirjailijaotos oli kovin pieni. Olihan pelkästään alan yhdistyksessä, Suomen tietokirjailijat ry:ssä tuolloin 2 200 jäsentä. Heidän lisäkseen tietokirjoja tekevät sadat muut omien alojensa asiantuntijat Suomessa.

Suomalaisia tietokirjailijoita 2 sisältää edeltäjänsä tavoin viidenkymmenen kirjailijan esittelyt. Kohteiden valinta oli vähintään yhtä pulmallista kuin ensimmäisellä kerralla. Suomessa ilmestyy edelleen tietokirjoja väkilukuun verrattuna erittäin paljon, 6 000–7 000 nimikettä joka vuosi. Alalle on tullut paljon uusia toimijoita, sekä uusia kustantajia että päteviä kirjoittajia; kuluneen kahden ja puolen vuoden aikana esimerkiksi Suomen tietokirjailijat ry:hyn on liittynyt peräti nelisensataa uutta jäsentä.

Ei siis ihme, että miettiessämme valintaperusteita kustantajan ja Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtajan Jukka-Pekka Pietiäisen kanssa päällimmäiseksi vaikutelmaksi nousi runsauden pula – Suomessa on mielenkiintoisia tietokirjailijoita monin verroin enemmän kuin yksiin kansiin saadaan mahtumaan.

Moni tässä kirjassa esitelty henkilö on palkittu tietokirjoistaan. Jotkut ovat yltäneet kirjoillaan myös isoihin painosmääriin. Tällaiset meriitit eivät kuitenkaan yksin ratkaisseet kirjailijavalintoja. Tärkein-

tä oli tuoda esiin tekijöitä, joiden tuotanto antaa mahdollisimman hyvän kuvan suomalaisen tietokirjallisuuden monenkirjavasta kentästä.

Kirjan keskeinen kohderyhmä ovat kirjakauppiaat, kirjastonhoitajat, informaatikot ja muut kirja-alan ammattilaiset. Heille *Suomalaisia tietokirjailijoita 2* antaa toivoaksemme hyödyllistä tietoa suomalaisen tietokirjallisuuden maailmasta. Kirja-alan ammattilaisia silmällä pitäen esittelyjen loppuun on liitetty luettelo kunkin kirjailijan tietokirjallisesta tuotannosta.

* * *

Haastattelin tähän kirjaan valittuja kirjailijoita henkilökohtaisesti; vain yksi esittely perustuu sähköpostien vaihtoon. Kahdeksan kuukautta kestänyt haastattelukierros teki syvän vaikutuksen, ehkä vieläkin väkevämmän kuin ensimmäisellä kerralla. On hämmästyttävää, miten asiantuntevia ja omaa erikoisalaansa mainiosti kuvaavia tietokirjailijoita meiltä jatkuvasti löytyy.

Newsweek julkaisi vastikään maailman maita koskevan vertailututkimuksen, jossa Suomi sijoittui täpärästi ensimmäiseksi. Olen varma, että jos vertailussa otettaisiin huomioon tietokirjailijoiden määrä ja laatu suhteessa väkilukuun, Suomi olisi ylivoimainen ykkönen.

Väärinkäsitysten välttämiseksi on ehkä paikallaan muistuttaa, että tämä kirja – yhtä vähän kuin sen edeltäjäkään – ei ole missään tapauksessa mikään tietokirjailijoiden top 50 -lista.

Joukkoon on mahtunut kaikkien tuntemia julkisuuden henkilöitä Jörn Donnerista (jonka ansiot tietokirjailijana usein unohdetaan) ja Erkki Tuomiojasta alkaen. Tässä kirjassa esitellään myös useita akateemisesti kunnostautuneita tutkijoita, elämäkertojen tekijöitä ja yrityshistorioitsijoita. Mutta yhtä lailla on mukana suurelle yleisölle vähemmän tuttuja nimiä, joiden kirjat ovat kuluneet vain suppeiden asianharrastajapiirien käsissä. Lapsille tarkoitetut tietokirjat ovat aikaisempaa näkyvämmin esillä.

* * *

Ensimmäisen *Suomalaisia tietokirjailijoita* -opuksen esittelyissä painopiste oli hienokseltaan historioitsijoiden puolella, mikä sinänsä on ymmärrettävää. Historiaa käsittelevät teokset lienevät edelleen kustantajien vuosittaisessa tietokirjatuotannossa suurin yksittäinen aihepiiri, ja tälläkin kertaa historiantutkijat ovat vahvasti edustettuina, mutta suurimmaksi ammattikunnaksi nousevat yllättäen toimittajat – seikka, jonka itse huomasin vasta jälkeenpäin.

Tämä ei tarkoita, että *Suomalaisia tietokirjailijoita 2* käsittelisi erityisesti median asioita, vaikka niitäkin ohimennen sivutaan. Esitellyn toimittajakaartin tietokirjallinen skaala näet ulottuu Helena Petäistön Coco-aamiaisista Unto Hämäläisen Suomen uuden perustuslain esittelyyn ja Antti J. Arposen urheiluhistorioista Pekka Tarkan Saarikoski-analyyseihin. Toimitusten käytävillä ei näissä kirjoissa todellakaan viipyillä.

Toimittajilta helposti ymmärrettävän tekstin kirjoittaminen sujuu kuin luonnostaan, ja sitä taitoa tietokirjailijatkin tarvitsevat. Tässä kirjassa nuoren polven tieteentekijät, esimerkiksi Mirkka Lappalainen, kertovat kaihtavansa vaikeaselkoista muka-tieteellistä ilmaisua. Tiedemaailmassakin saa ja voi kirjoittaa selvää sujuvaa suomea.

Tässä yhteydessä on erikseen mainittava myös Pertti Rajalan uraauurtava työ selkokirjallisuuden parissa, josta tässä kirjassa aiheellisesti kerrotaan.

* * *

Suomalaisen kustannusmaailman viimeaikainen kuohunta näkyy *Suomalaisia tietokirjailijoita 2* -teoksessa vain välillisesti. Merkkejä julkaisuympäristön muutoksista on kuitenkin nähtävissä ehkä enemmän kuin kaksi ja puoli vuotta sitten. Yksi muutoksen merkki on kustantamojen määrän lisääntyminen. Vanhojen vakaiden kustantajien rinnalle on noussut pienkustantamoja, joista ei takavuosina tiedetty mitään.

Oireellista on myös internetin hivuttautuminen varteenotettavaksi julkaisijaksi. Tietokirjailijan arjessa se on itsestään selvä työkalu, mutta eräät merkit viittaavat siihen, että internetiä aletaan käyttää myös julkaisukanavana.

Hyvä esimerkki on Jyväskylän yliopiston psykologian professorin Lea Pulkkisen kommentti tuoreesta tutkimusraportistaan *Keski-ikä elämänvaiheena*. ”Tutkimusselosteet eivät kiinnosta kaupallisia kustantajia”, Pulkkinen sanoo. ”Ratkaisimme asian panemalla raporttimme internetiin, joka voi avata uusia mahdollisuuksia tutkimustiedon välittämiseksi.”

Elokuvantutkija Antti Alanen puolestaan käyttää internetiä päivittäin täydennettävänä henkilökohtaisena tietopankkina, joka on kaikkien nähtävissä. Alaselle internet on myös julkaisukanava: hän arvioi *Helsingin Sanomien* nettisivuilla elokuvaklassikkoja, jotka ovat tulleet markkinoille dvd- ja blue-ray-levyillä. Tieto-Finlandialla palkittu Erkki Tuomioja on myös kokenut nettikirjoittaja, joka on arvostellut koti- ja ulkomaalaisia tietokirjoja kotisivuillaan säännöllisesti 2000-luvun alusta asti.

* * *

Kiitän tässä kirjassa haastattelemiani tietokirjailijoita asiantuntevasta ja myötämieleisestä suhtautumisesta kirjahankkeeseeni.

Kirkkonummella, elokuussa 2010
Risto Niku

ANTTI ALANEN

Synt. 10.4.1955 Helsingissä.
Erikoistutkija, yhteiskuntatieteiden kandidaatti.
Asuu Helsingissä.

TUTKIMUSTEN MUKAAN suomalaiset katselevat televisiota keskimäärin kolme tuntia päivässä. Kansallisen audiovisuaalisen arkiston (KAVA, entinen Suomen elokuva-arkisto SEA) erikoistutkija Antti Alanen täyttää kansalliset mitat sikäli, että hänkin käyttää kolmisen tuntia päivässä liikkuvan kuvan katseluun. Yksi iso ero kuitenkin on – Antti Alanen katselee vain elokuvia.

Elokuviin erikoistuneen tutkijan ajankäytössä vuorokauden tunnit ovat kortilla. ”En ehdi seurata televisiota lainkaan, vaan käytän sen ajan elokuviin”, Antti Alanen sanoo. ”Tavallisesti katson kymmenkunta elokuvaa viikossa ja lisäksi dvd-tallenteita, joita voin katsoa tarvittaessa nopeutettuna. Ajallisesti tämä tarkoittaa kolmea tuntia päivässä ja kahtakymmentä tuntia viikossa.”

Tällä menolla hänen henkilökohtaiseen visuaaliseen tietopankkiinsa kertyy viitisensataa elokuvaa vuodessa – on kertynyt jo yli 20 vuoden ajan. Alanen on näet toiminut vuodesta 1985 alkaen SEA:n erikoistutkijana ja ohjelmistonsuunnittelijana. Tänä aikana arkiston oman elokuvateatterin Orionin viikoittaisten näytösten määrä on noussut kahdeksasta 18:aan.

Vuosina 1996–1998 Alanen toimi valtion elokuvatarkastamon johtajana, jolloin elokuvien katselu on virkavelvollisuus. Vielä laajemman näköalapaikan hänelle tarjoaa nykyinen puheenjohtajuus kansainvälisen elokuva-arkistojen liiton esitystoimintakomission puheenjohtajana.

Antti Alanen kiinnostui elokuvasta teini-ikäisenä, harrastettuaan sitä ennen lukemista, musiikkia, piirtämistä ja maalaamista: ”Luovuin niistä kun huomasin, että lahjani eivät riittäneet.” Teinikunnan elokuvakerhon kautta hän liittyi Tampereella elokuvakerho Monroeen, joka oli 70-luvulla alan suurin Suomessa. Koska Monroen näytökset olivat aina loppuunmyytyjä, hän perusti kaupunkiin Solaris-nimisen elokuvakerhon, josta kasvoi maan toiseksi suurin.

Alasen perheen muutettua naapurikunta Pirkkalaan Antti käynnisti kunnantalolla järjestettävät elokuva-illat. Hän hoiti koko paketin: suunnitteli ohjelmiston, kirjoitti esittelymonisteet ja hoiti projektorit. ”Silloin oli jo idullaan työ, jota nyt teen Orion-teatterissa Helsingissä”, hän kertoo.

Suomen elokuva-arkistoon siirryttyään Alanen on kirjoittanut sen kausiohjelmistoihin satoja ohjaajaesittelyitä ja yksittäisten elokuvien analyyseja; tätä sarkaa hän pitää suurimpana työmaanaan tietokirjailijana. Internet-aika toi mukanaan *Film Diary* -blogin, johon hän on tallettanut muistiinpanojaan ja kommenttejaan elokuvista vuosikausia, systemaattisesti vuodesta 2005 lähtien. ”Elokuva-alalla nimi- ja muiden asiatietojen määrä on niin valtava, että ilman jatkuvia muistiinpanoja en tulisi toimeen. Internet helpottaa aivan oleellisesti tietojen tallentamista ja hallintaa.”

Vuonna 1999 Alanen ryhtyi kirjoittamaan *Helsingin Sanomiin* arvioita dvd-levyillä julkaistuista elokuvista. *Dvd-klassikko*-blogiin hän on tehnyt arvioita säännöllisesti vuodesta 2006 lähtien.

Ensimmäisen tietokirjansa *Marilyn – alaston naamio* (1982) aiheen Antti Alanen löysi kirjoittaessaan elokuvakerho Monroen 10-vuotisjulkaisuun pitkän artikkelin kerhon nimikkotähdestä. ”Kirja ei ole Marilynin elämäkerta – sellaisen tekeminen ei onnistuisi suomalaiselta – eikä esteettinen arviointi, vaan mediatutkielma, joka tarkastelee kohdettaan ulkoapäin”, Alanen sanoo. ”Marilynin elokuvat tuntuivat minusta vanhanaikaisilta, mutta kirjaa tehdessäni huomasin hänessä uusia, mielenkiintoisia puolia.”

Marilyn Monroe on Antti Alasen mukaan yksi harvoista elokuvatähdistä, joka tunnetaan kaikkialla maailmassa: ”Hänessä on John Waynen tavoin jotain yleispätevää, ja vaikka hänen elokuvansa olisivatkin vanhanaikaisia, Marilyn itse ei ole aikaan sidottu. Minulle hän on elämänikäisen mielenkiinnon kohde.”

Alanen kävi 1980-luvulla Los Angelesissa opiskellessaan Marilyn Monroen haudalla ja pani merkille sen kiinnostuksen, jota häntä kohtaan Yhdysvalloissa yhä tunnetaan. *Marilyn* ilmestyi SEA:n julkaisusarjassa sen toisena kirjana; ensimmäinen oli Jerker Erikssonin kirjoittama *Epäilyksen varjo*. Uusi painos *Marilynistä* ilmestyi 1996.

Toisessa kirjassaan Antti Alanen siirtyi elokuvan tyylilajin pariin. *Musta peili* (1985) käsittelee alaotsikkonsa mukaisesti kauhuelokuvan kehitystä *Prahan ylioppilaasta Poltergeistiin*; toisena kirjoittajana oli Alasen veli, Asko Alanen.

”Kauhu oli ollut Suomessa kielletty aihe, kunnes videot tulivat maahan 1970-luvun lopulla”, Antti Alanen kertoo. ”Katselimme Askon kanssa paljon videoita ja huomasimme, että kauhuelokuvien kohdalla Suomessa oli iso tietoaukko. Asiantilan korjaamiseksi kokosimme *Mustaan peiliin* rautaisannoksen kauhuelokuvan historiasta ja sen eri suuntauksista. Vältimme hymistelyä ja noteerasimme roskan asianmukaisesti.” Veljesten työnjako oli selvä. Antti hoiti kauhun varhaisvaiheet ja Asko jatkokehityksen 1960-luvulta nykypäivään. Kirja sai hyvän vastaanoton; alan harrastajat arvostivat tapaa, jolla se teki tunnetuksi syrjään jäänyttä elokuvan lajia.

Seuraavaksi Antti Alanen otti kohteekseen uudemman ilmiön, musiikkivideon, jota hän oli seurannut 1960-luvulta asti. Siihen aikaan nimitystä musiikkivideo ei edes tunnettu, mutta esimerkiksi Beatlesin esityksiä kuvattiin jo varhain persoonallisella ja uutta luovalla tavalla. Käännekohta oli Alasen mukaan vuosi 1975, jolloin Queenin *Bohemian Rhapsody* räjäytti alan teollisuuden käyntiin.

Antti Alanen seurasi pioneerina populaarikulttuurin uuden aikakauden alkua, kävi festivaaleilla ja teki tapansa mukaan tarkkoja muistiinpanoja. Tältä pohjalta syntyi kirja *Sähköiset unet. Musiikkivideo: miten taiteesta tuli pop* (1992). Kuvatoimittaja oli Ilpo Pohjola.

”Itse näin musiikkivideot jo varhain kokeellisena elokuvana, jossa kuva ja musiikki yhdistyivät uudella tavalla samassa ajassa. Kun kukaan tutkija ei ollut siihen mennessä kirjoittanut musiikkivideoista, päätin tehdä sen itse, kriittisesti, etsien helmiä sekavasta tarjonnasta”, Alanen kertoo. *Sähköiset unet* on edelleenkin ainoa kirja, joka tästä aiheesta on Suomessa tehty. Alanen ja Pohjola saivat työstään valtion tiedonjulkistamispalkinnon 1993.

Seuraavana vuonna Alanen jatkoi aiheen parissa työstämällä *Suomalaisen musiikkivideografian* (1994). Luettelo julkaistuista musiikkivideoista syntyi pala palalta, omien muistiinpanojen pohjalta – muita lähteitä ei yksikertaisesti ollut saatavana. ”Silloin oli viimeinen hetki tallettaa paitsi uutta, myös katoavaa kulttuuria”, kirjoittaja sanoo. ”Nyt MTV:sta on kasvanut maailman suurin televisioilmiö. Nykyistä tulvaa ei kukaan pystyisi enää hallitsemaan.”

Elokuvan täyttäessä 100 vuotta Otava pyysi Alasta esittelemään *Mitä Missä Milloin* -sarjassa 1 000 kaikkien aikojen valioelokuvaa. Ensimmäinen vaikeus oli kohteiden valinta: ”Jokaisella on erilainen näkemys siitä, mitkä ovat tärkeitä elokuvia”, kirjoittaja sanoo. ”Päädyin ratkaisuun, jossa 90 prosenttia kohteista on valittu objektiivisesti ja 10 subjektiivisesti.” Esittelytekstien puristaminen yhden liuskan mittaan otti koville, etenkin kun Alanen kirjoitti esittelyt öisin Orionin esitysten jälkeen.

Yli 600-sivuinen *Elokuvaopas. Pitkät elokuvat* ilmestyi 1995 ja myytiin pian loppuun. Koska kysyntää oli, Alanen teki kirjasta uudistetun painoksen, hän lisäsi siihen 100 elokuvaa ja päivitti vanhat tekstit. Mukaan tulivat nyt myös tiedot valittujen elokuvien dvd-versioista. *Elokuvaoppaan* uudistettu painos ilmestyi 2005.

Alasen toimittama *Elokuva ja psyyke* (2008) perustuu Suomen psykoanalyyttisen yhdistyksen, Helsingin psykoterapiaseuran ja SEA:n vuonna 2006 järjestämään symposiumiin. Alasta oli jo pitkään kiinnostanut elokuvan ja psyyken näkymätön yhteys: ”Elokuvalla on taipumus käsitellä kiellettyä, kuten seksiä ja väkivaltaa. Kun elokuvan ja psykoanalyysin 100-vuotisjuhlat osuivat samaan vuoteen, on luonnollista että niiden yhteys nousi mielenkiinnon kohteeksi.” Alanen toimi kokoomateoksen toimittajana, lisäksi kirjoitti teokseen elokuvaa koskevan osuuden ja laati siihen kommentoidun filmografian.

Teoksia

Marilyn – alaston naamio. Marilyn Monroen elokuvat. Valtion painatuskeskus 1982. Uud. p. Edita 1996.

Musta peili. Kauhuelokuvan kehitys Prahan ylioppilaasta Poltergeistiin (yhdessä Asko Alasen kanssa). Suomen elokuva-arkisto, Valtion painatuskeskus 1985.

Sähköiset unet. Musiikkivideo eli miten taiteesta tuli pop. VAPK-kustannus 1992.
Elokuvaopas. Pitkät elokuvat (Mitä Missä Milloin -sarja). Otava 1995. Uud. p. 2005.
Suomalainen musiikkivideografia. Edita 2004.
Elokuva ja psyyke. Verhon takana. (toim.). Minerva 2007.

Laatinut ohjaajaesittelyjä Suomen kansallisfilmografiaan. Kirjoittanut artikkeleita lukuisiin kotimaisiin ja ulkomaisiin elokuva-, aikakaus- ja sanomalehtiin. Suomentanut ja toimittanut useita elokuva-alaa käsitteleviä teoksia

ANTTI O. ARPONEN

Synt. 3.5.1950 Sippolassa.
Päätoimittaja, tietokirjailija.
Asuu Lappeenrannassa.

ENNÄTYKSET ON tehty rikottaviksi, sen tietävät kaikki urheilusta kiinnostuneet. Silti voi joskus urheilunkin parissa syntyä niin kova suoritus, että sen rikkominen tuntuu mahdottomalta. Sellaisena voidaan pitää Antti O. Arposen saavutusta tietokirjailijana: hänen tilillään on pitkälti yli puolensataa kirjaa, joista valtaosassa on aiheena urheilu. Joissakin hakuteoksissa hän on ollut toimittajan roolissa ja jotkut kirjat käsittelevät urheilun ulkopuolisia elämänaloja, mutta yhtä kaikki – Arposen huimaa suoritusta ei Suomen oloissa hevin rikota.

Antti O. Arposen tuotannossa määrä ei ole kasvanut laadun kustannuksella, siitä kertovat hänen eri kirjaraadeilta saamansa lukuisat kunniamaininnat. Arvostetun vuoden urheilukirja -palkinnon Arponen on pokannut kaksikin kertaa, vuosina 1996 ja 2006. Urheilun parissa hän on toiminut uransa varrella paitsi kirjailijana myös monissa järjestötehtävissä ja muun muassa Suomen Urheilumuseon ensimmäisenä johtajana.

”Sairastuin urheiluhulluuteen jo pikkupoikana, ja se olikin parantumaton tauti”, Arponen kertoo. ”Opiskelin historiaa, mutta kun pääsin hum. kandina SVUL:n tiedostussihteeriksi, tiesin että urheilu tulee hallitsemaan elämääni. Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana päätyöni ei kuitenkaan ole enää liittynyt urheiluun.”

Ensi kerran Antti O. Arponen nousi urheilukirjailijana julkisuuteen toimitettuaan teoksen *Sata urheilun suurinta* (1982). Sen pohjana oli Hobby Hallin korttisarja, jossa oli 2 500 urheilijoita esittelevää korttia, niistä puolet Arposen kirjoittamia. ”Kun sarja loppui, firman

johto tiedusteli, löytyisikö materiaalille jatkokäyttöä. Ehdotin, että tehtäisiin ulkomaisten esimerkkien mukaisesti kirja maailman suurimmista urheilijoista. Idea hyväksyttiin."

Kun *Sata urheilun suurinta* ilmestyi, se herätti äläkän: miksi tuo urheilija oli muka parempi kuin tämä? "Kaikki eivät selvästikään ymmärtäneet kirjan leikkimielistä ideaa", tekijä arvioi.

Martti Jukolan maineikas *Urheilun pikkujättiläinen* sai seuraajan, kun WSOY päätti 40 vuotta myöhemmin julkaista talviurheilun pikkujättiläisen. Tulokas oli jämäkkä tietopaketti nimeltä *Talviurheilun tähdet* (1986), jonka toimituskunnassa Arponen toimi. Tällä kertaa vastaanotto oli yksimielisen myönteinen, ja kirja sai kunniamaininnan vuoden urheilukirja -kilpailussa.

Kunniamaininnan sai myös Arposen kirjoittama Puijon Hiihtoseuran 60-vuotisjulkaisu *Puijon mäestä maailmalle* (1990), joka oli samalla Puijon hiihtojen 75-vuotishistoriikki. "Olin ollut Kuopiossa töissä ja hiihtourheilun suurena ystävänä sain tuon kirjan kuin luonnostaan tehtäväkseni. Hyvien arkistojen ja aikalaishaastattelujen avulla oli mielenkiintoista kirjata jälkipolville Puijon hiihtojen värikästä historiaa. Puijollahan esimerkiksi hypättiin vuonna 1949 ensi kertaa Suomessa yli 90 metriä."

Jääsken pitäjään itärajan taakse johtavat sukujuuret saivat Arposen kiinnostumaan myös Karjalan urheilusta. Ratkaisevan sysäyksen antoi Helge Nygren, joka teki vuonna 1987 kirjan Viipurin urheiluelämästä ja kehotti nuorempiaan laajentamaan aihetta koko Karjalaa koskevaksi.

Arponen tarttui haasteeseen, keräsi materiaalia vuosikausia ja koosti lähdeviitteineen liki 700-sivuisen, historiantutkijoiden mielestä lähes väitöskirjatasoisen käsikirjoituksen. Julkaisukuntoon tiivistettynä *Luovutetun Karjalan urheilu* (1995) on 474-sivuinen teos. Kirja sai erittäin hyvän vastaanoton, ja Arponen itse pitää sitä parhaana urheilukirjanaan.

Viisiosainen suurteossarja *Urheilu 2000* (1996) syntyi WSOY:n tilaustyönä; Antero Raevuoren tekemästä vastaavasta tietoteoksen julkaisemisesta oli tuolloin kulunut jo 10 vuotta. Tällä kertaa Raevuori sai avukseen Arposen ja Matti Hannuksen, jotka yhdessä ideoivat ja kirjoittivat suomalaisen ja kansainvälisen urheilun tarinan vuodesta 1900 vuoteen 2000.

”*Urheilu 2000* historioineen ja tilastoineen on yhtä aikaa lukemisto ja tietokirja”, Arponen kuvaa. Kirja valittiin vuoden urheilukirjaksi, mutta menekki ei vastannut kustantajan odotuksia; suurteosten aika oli ohi.

Urheilu 2000 oli vielä työn alla, kun Arponen havahtui huomaamaan olympialaisten 100-vuotispäivän lähestyvän. Hän kysyi WSOY:stä, eikö asia olisi syytä noteerata, ja sai kehotuksen panna toimeksi. ”Aikaa oli kaksi vuotta, mutta en tullut ajatelleeksi urakan mittasuhteita”, Arponen sanoo. ”Olympiakisojen sataan vuoteen mahtuu sentään tuhansia kilpailuja, joista jokaisesta oli kirjattava ainakin kolme parasta. Se oli paljon isompi homma kuin olin ymmärtänytkään.” *Olympiakisat Ateenasta Atlantaan* (1996) tiivistää kisojen tapahtumat 553 sivuun.

Vuosituhannen vaihteessa selostajalegenda Martti Jukolan syntymästä tuli kuluneeksi 100 vuotta. Antti O. Arponen päätti tehdä hänestä elämäkerran, mutta leipätyön ohessa aikaa jäi niin vähän, että hän pyysi apuun Matti Hannuksen ja Juha Kanervan. ”Jaoimme jokaiselle omat elämänalueet ja saimme kirjan ajoissa valmiiksi”, Arponen kertoo. *Martti Jukola. Suomalaisen urheilun suuri tulkki* (2000) palkittiin vuoden urheilujulkaisuna.

Arponen kirjoitti toisen urheilijaelämäkertansa yhdessä Seppo Hakulin kanssa. Kohteena oli tällä kertaa keihäänheiton kaksinkertainen olympiakultamitalisti Jonni Myyrä. ”Törmäsin Myyrän värikkääseen elämäntarinaan Lappeenrannassa. Hänhän karkasi miljoonavelkojensa takia Pariisin olympiakisoista vuonna 1924 Yhdysvaltoihin ja jäi sinne loppuiäkseen”, Arponen kertoo. *Sankari vai konna. Keihäänheittäjä Jonni Myyrän elämä* (2001) sisältää faktan lomassa fiktiivisiä katkelmia lahjakkaan urheilijan, mutta epäonnisen liikemiehen uran varrelta.

Arposen elämäkertojen sarjaan kuuluu myös *Viestisankarit* (2005), jossa kerrotaan Kalle Jalkasen ja Matti Lähteen tarinat. Jalkanen ja Lähde kuuluivat viestikvartettiin, joka voitti kultamitalin 4 × 10 kilometrin viestissä Garmisch-Partenkirchenissä vuonna 1936.

Jalkapalloa käsittelevä tietoteos oli ollut Antti O. Arposen mielessä jo 1980-luvulla, mutta sen toteuttaminen siirtyi kerta toisensa jälkeen. 2000-luvun puolella hän ehdotti WSOY:lle, että maailman suurimmasta urheilumuodosta tehtäisiin lopultakin kirja. Kun kus-

tantaja näytti vihreää valoa, Arponen kokosi viiden hengen tiimin isoa projektia toteuttamaan. ”Suomessa futis ei ole koskaan noussut elämää suuremmaksi asiaksi niin kuin monissa muissa maissa, mutta arvelimme tietokirjan menevän kuitenkin kaupaksi.” *Jalkapallon pikkujättiläisestä* (2003) otettiin 6 000 kappaleen painos, joka myytiin loppuun; toista painosta ei tehty.

Paikallishistoria *Enso* (2002) kertoo alaotsikkonsa mukaisesti rajan taakse jääneestä Jääsken pitäjän teollisuuskeskuksesta, jossa asui yli 10 000 ihmistä. Panoraama Suomen suurimman teollisuusyrityksen Enso-Gutzeitin ympärille kasvaneesta taajamasta syntyy puolentoista sadan ihmisen tarinoista ja yli 220 valokuvasta.

Suomen Urheiluliiton 100-vuotishistoria *Suomi voittoon – kansa liikkumaan (*2006) työllisti kuusi urheiluhistoriaa tuntevaa kirjoittajaa, joiden joukossa oli myös Arponen. ”Se oli iso ja vaativa työ, jossa jokainen meistä hoiti oman aikakautensa. Halusimme käydä läpi yleisurheilun iloiset päivät ja myös vastoinkäymiset sadan vuoden ajalta.” Lopputulos oli niin onnistunut, että vankka teos palkittiin vuoden 2006 urheilukirjana.

Uusi järjestöhistoria on Arposella parhaillaan työn alla: nyt kohteena on Liikunnanopettajien liitto, joka juhlii 100-vuotispäiväänsä vuonna 2012.

Valtakunnallista huomiota herättänyt Huhtiniemen mysteeri, josta hän kirjoitti kirjan yhdessä Martti Meurosen kanssa vuonna 2006, kuivui kokoon Lappeenrannassa tehtyjen kaivausten jälkeen. ”Vainajat yhdistettiin paikallisissa huhuissa viime sotiin, vaikka heidät on kaikesta päätellen haudattu jo 1800-luvulla”, arvioi Arponen.

Kirjoittaessaan muistelmakirjaansa *Urheilua, kirjoja, elämää* (2007) Arponen huomasi tekevänsä 55:ttä teostaan. Nyt julkaisuluettelossa on jo 60 kirjaa – määrä jonka voinee ylittää vain Arponen itse.

Teoksia

Sata urheilun suurinta (toim.). ExLibris Oy 1982.

Talviurheilun tähdet. *Talviurheilun pikkujättiläinen* (toimituskunnan jäsen). WSOY 1986.

Puijon mäestä maailmalle. Puijon hiihtoseura 1990.

Luovutetun Karjalan urheilu. Suomen Urheilumuseosäätiö 1995.

Urheilu 2000 (Antero Raevuoren ja Matti Hannuksen kanssa). WSOY 1996.

Olympiakisat Ateenasta Atlantaan. WSOY 1996.

Martti Jukola – suomalaisen urheilun suuri tulkki (Matti Hannuksen ja Juha Kanervan kanssa). WSOY 2000.

Sankari vai konna. Keihäänheittäjä Jonni Myyrän elämä (Seppo Hakulin kanssa). Suomen Urheilumuseon säätiö 2001.

Enso. Jääsken pitäjän teollisuuskeskuksen elämää 1800-luvulta syksyyn 1944 (Reijo Miettisen kanssa). Karjalan Kirjapaino Oy 2002. 2. p. 2003.

Jalkapallon pikkujättiläinen (Markku Heinosen, Juha Kanervan, Juha Tammisen ja Vesa Tikanderin kanssa). WSOY 2003.

Viestisankarit. Olympiavoittajien Kalle Jalkasen ja Matti Lähteen elämäntarinat. Karjalan Kirjapaino Oy 2005.

Suomi voittoon – kansa liikkumaan. Suomen Urheiluliiton 100-vuotishistoria (toimituskunnan jäsen). Yleisurheilun tukisäätiö 2006.

Urheilua, kirjoja, elämää. Karjalan Kirjapaino Oy 2007.

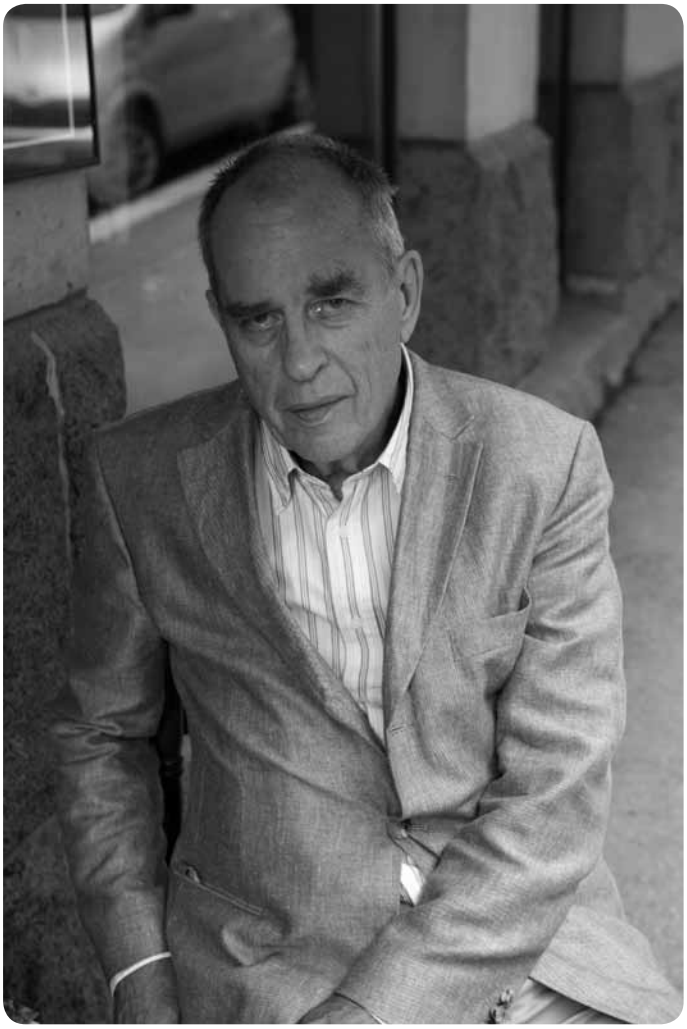

JÖRN DONNER

Synt. 5.2.1933 Helsingissä.
Kirjailija, elokuvaohjaaja ja -tuottaja, kansanedustaja.
Asuu Helsingissä.

PITKÄN JA monipuolisen uransa aikana Jörn Donner on ehtinyt toimia elokuvantekijänä, kirjailijana, lehtimiehenä ja kulttuurivaikuttajana sekä Suomessa että Ruotsissa. Hän on ollut aktiivisesti mukana myös politiikassa – SDP:n ja RKP:n edustajana sekä sitoutumattomana, kaupunginvaltuustossa, eduskunnassa ja EU-parlamentissa. Itse Jörn Donner pitää itseään ennen kaikkea kirjailijana, minkä puolesta puhuu vahvasti 186 nimekettä Suomen kansallisbibliografiassa.

Donner on kirjoittanut teoksensa lähes poikkeuksetta ruotsiksi, jota hän mieluiten käyttää; vain jotkut elokuvaesseistä ovat syntyneet suomen kielellä. Tässä yhteydessä tietokirjailija-Donneria käsitellään vain hänen suomennettujen teostensa kautta.

Jörn Donnerin laajassa kirjallisessa tuotannossa persoonalliset raportti- ja matkakirjat näyttelevät keskeistä osaa. Hän löysi oman tyylinsä jo ensimmäisessä raportissaan *Berliini – arkea ja uhkaa* (1958), jossa kylmän sodan keskipisteeseen jääneen suurkaupungin todellisuus välittyy lukijalle kirjoittajan omien kokemusten, taustatietojen ja haastattelujen kautta.

”Alun perin oli tarkoitus tehdä aivan muuta”, Donner kertoo. ”Ruotsalainen Bonnier-kustantamo tilasi Henrik Tikkaselta ja minulta kirjan Irlannista, mutta Henrik sairastui ja se kirja jäi tekemättä. Saattoi olla parempi näin.”

Bonnierin tilaaman kirjan kohteeksi vaihtui Berliini. Donner oli kerännyt materiaalia kaupungista monilla Berliinin-matkoillaan vuosina 1952–1958 – aikana jolloin hän tuli kirjoittaneeksi myös ensimmäiset kuusi romaaniaan. ”Käsittelin raporttikirjassa diktatuurin

ja vapaan demokratian suhdetta toisen maailmansodan jakamassa Euroopassa. Koska Berliini pysyi jatkuvasti ajankohtaisena, päivitin raporttiani myöhemmissä painoksissa."

Kun alkuperäisen teoksen ilmestymisestä oli kulunut puoli vuosisataa, Otava julkaisi siitä täydennetyn ja ajankohtaistetun version nimellä *Berliini-raportti 1958–2008*. Alkuperäiseen tekstiinsä Jörn Donner ei kuitenkaan puuttunut, sillä "aika muuttuu, ajankuvat eivät muutu."

Berliini-raportti toi nuorelle miehelle julkisuutta, imagoa ja uskottavuutta. Seuraava tämän lajityypin kirja oli *Ihmisten Helsinki* (1961); Donner kirjoitti tekstin K. G. Roosin pääkaupunkia esittelevään kuvakirjaan.

Raportti Tonavalta (1963) oli taas aitoa Donneria. Se kuvasi Habsburgien monarkiaan kuuluneita kaupunkeja: Prahaa, Budapestiä, Wieniä, Sarajevoa. "1960-luvulla Itä-Euroopasta oli kirjoitettu melko vähän", Jörn Donner sanoo. "Yritin kuvata, mitä Tonavan rannoilla oli tapahtumassa. Itse pidän tätä kirjaa parempana kuin Berliini-raporttia."

Suurimman lukijakuntansa Donner löysi *Uudessa maammekirjassa* (1967), jossa hän kuvaa 1960-luvun suomalaista todellisuutta. Sitä hän tarkasteli matkustamalla maata etelästä pohjoiseen, käymällä kaupungeissa ja kylissä. Teollisuuspamppujen, poliitikkojen ja tavallisten kansalaisten haastatteluista, henkilökohtaisista havainnoista ja tarkoista tilastotiedoista syntyi dokumentti, joka ylsi tietokirjasarjalle kunnioitettavaan 30 000 kappaleen myyntiin. Menekki ilahdutti Otavaa, joka vakiintui tämän kirjan myötä Donnerin kustantajaksi.

Jos *Uusi maammekirja* oli ajankuva Suomesta, vuotta myöhemmässä *Maailmankirjassa* (1968) kohteena oli koko maapallo. Donner kävi maalis-kesäkuun aikana kaikissa maanosissa napamantereita lukuun ottamatta, yhteensä 28 maassa. Ruuhkattomilla suihkukoneyhteyksillä, 35-vuotiaan miehen fysiikalla ja vahvalla ammattitaidolla syntyi 300-sivuinen donnerilainen tulkinta maailman tapahtumista – kaiken lisäksi Euroopan hulluna vuotena 1968.

Tähän ponnistukseen verrattuna *Matka vieraaseen maahan* (1974) oli kuin kotiseuturetki. "Suhteeni tähän maahan oli kestänyt pian 25 vuotta", Donner kirjoitti Ruotsista, mutta myönsi usein tuntevansa itsensä siellä muukalaiseksi. Kun hän esimerkiksi käveli

huoletta päin punaisia liikennevaloja, seurassa ollut opetusministeri Ingvar Carlsson jäi vaivautuneena paikalleen – ruotsalaisen kun ei sovi kävellä päin punaisia.

Tuttu maanosa oli vuorossa 1990, jolloin Donner julkaisi *Eurooppa-raportin*. Alun perin hänen tarkoituksenaan oli tehdä kirja Lähi-idästä, mutta suunnitelmat muuttivat vuoden 1989 tapahtumien vuoksi. Syntyi kirja vanhasta mantereesta 1900-luvun lopulla, aikana, jolloin monet asiat muuttuivat Neuvostoliiton hajottua. ”Matkustelin Eurooppaa ristiin rastiin, haistelin tuulia ja tapasin ihmisiä. Yritin arvailla, mihin suuntaan asiat menevät tulevaisuudessa.”

Samana vuonna ilmestynyt *Suomi-kuva vuonna nolla* oli Martti Häikiön kanssa ulkoministeriölle kirjoitettu ”kansainväliseen propagandaan tarkoitettu pieni pamfletti”. *Kaupungin sydämessä* (1987) ja *Fazer 100* (1991) ovat puolestaan suuren tavaratalon ja makeisyhtiön tilaamia juhlajulkaisuja, joissa näkyvää roolia esittää Helsingin kaupunki. Tekstistä puuttuvat silti tavanomaisten yrityshistorioiden tarkat numerotiedot kasvun varrelta; yhtiöiden kehitystä peilataan suurempaa yhteiskunnallista muutosta vasten.

Elokuvan ammattilaisena Jörn Donner on kirjoittanut luonnollisesti myös omasta erikoisalastaan. *Paholaisen kasvot. Ingmar Bergmanin elokuvat* (1967) on 324-sivuinen perusteellinen analyysi ruotsalaisohjaajan tuotannosta. Donnerin näkemykset herättivät laajempaakin kiinnostusta, ja kirja ilmestyi myös englanniksi, tanskaksi ja italiaksi.

Bergmanin kuoltua Donner tilitti suhdettaan pitkäaikaiseen tuttavaansa ja työtoveriinsa kirjassa *Bergman: muistelma* (2009). Tällä kertaa Donner ei enää analysoinut Bergmanin elokuvia, vaan kirjoitti mielenkiintoisen henkilökuvauksen, jossa kirjoittaja on itse vahvasti mukana. Teos sai hyvän vastaanoton myös Ruotsissa.

Elokuvakriitikkona Donner tulee esiin teoksessa *Viettelysten aika* (1985), joka sisältää Risto Hannulan toimittaman kokoelman elokuva-arvosteluita ja esseitä vuosilta 1951–1982. Sen eräänlainen jatko-osa on viisi vuotta myöhemmin ilmestynyt *Houkutusten aamu* (1990). Siihen Hannula kokosi Donnerin elokuvapoliittisia kannanottoja, joita tämä oli kirjoittanut toimiessaan ohjaajana, tuottajana ja hallintomiehenä Suomessa ja Ruotsissa.

Donnerin 2000-luvun kirjalliseen tuotantoon sisältyy kaksi teosta, joiden aiheet löytyvät omasta suvusta. *Minetten rakkaus* (2002) on kertomus Donnerin isoäidin Minette Munckin ja orientalisti K. F. Enebergin suhteesta 1800-luvun Suomessa. Rikkaan aatelisneidon ja köyhän itämaisten kielten tutkijan onneton rakkaustarina perustuu heidän keskinäiseen kirjeenvaihtoonsa. Eneberg kuoli sittemmin kaukomailla ja Minette meni naimisiin Otto Donnerin, Jörnin isoisän kanssa. ”Julkaisin vuonna 1998 kirjan, jonka nimi on *Miksi olen olemassa.* Tämä on sen rinnakkaisteos. Tästä syystä olen olemassa”, Donner toteaa.

Kirjassa *Isän jalanjäljillä* (2006) Donner kartoittaa isänsä, antropologina ja suomalais-ugrilaisen kielitieteen tutkijana kunnostautuneen Kaj Donnerin retkiä Jenisei- ja Ob-jokien seuduille Siperiaan. ”Käytin apuna isän päiväkirjoja, joita ei ollut tässä muodossa julkaistu”, hän kertoo. Suuria yllätyksiä isän jäljiltä ei löytynyt, mutta Siperia tuli pojallekin tutuksi. ”Donnerin nimi muistettiin vieläkin Krasnojarskissa ja Tomskissa”, hän toteaa.

Yhden perinteisen elämäkerrankin Jörn Donner on kirjoittanut. Sen kohteena on suomenruotsalainen kirjailija ja runoilija Elmer Diktonius. Teoksen alkusysäys ei tosin paljon luvannut: ”Kirjoitin vuonna 1951 lyhyen murskaavan arvostelun hänestä”, Donner kirjoitti esipuheessa. ”Sitten tutustuimme ja ystävystyimme.”

Puolen vuosisadan ajan ja muiden hankkeidensa lomassa Donner keräsi aineistoa vuonna 1961 kuolleesta runoilijasta. Huolellisen pohjatyön tuloksena ilmestyi vankka, väitöskirjatasoiseksi arvioitu kirjailijaelämäkerta *Diktonius: elämä* (2007), josta otettiin heti toinen painos. Donner on toimittanut erikseen myös Elmer Diktoniuksen ruotsin- ja suomenkielisten kirjeiden valikoimat.

Teoksia

Berliini – arkea ja uhkaa. WSOY 1958. Uusia painoksia nimellä *Berliini-raportti* Otava 1977, 1989.

Ihmisten Helsinki. (Kuvat K.-G. Roos). WSOY 1961.

Raportti Tonavalta. WSOY 1963.

Uusi maammekirja. Lukukirja aikuisille suomalaisille. Otava 1967. 4. uud. p. 1969.

Paholaisen kasvot. Ingmar Bergmanin elokuvat. Otava 1967.

Maailmankirja. Otava 1968. 3. p. 1968.
Tapaus Naisenkuvia. Otava 1970. 2. p. 1970.
Matka vieraaseen maahan. Otava 1974.
Viettelysten aika. Elokuva-arvosteluja ja -esseitä vuosilta 1951–1982 (toim. Risto Hannula). Suomen elokuva-arkisto. Valtion painatuskeskus 1985.
Jörn Donner Productions 1966–1986. Jörn Donner Productions 1986.
Surun ja rakkauden vuodet. Matkalla Suomeen 1959–1979. Otava 1987.
Kaupungin sydämessä. Kahdeksan tapaa kuvailla Helsinkiä. Stockmann 1987.
Eurooppa-raportti. Otava 1990. 2. p. 1990.
Suomi-kuva vuonna nolla (yhdessä Martti Häikiön kanssa). WSOY 1990. 2. p. 1991. Ilm. myös ruotsiksi ja englanniksi.
Houkutusten aamu on se aamu, jolloin kuvaustyöt alkavat (toim. Risto Hannula). Suomen elokuva-arkisto, Valtion painatuskeskus 1990.
Fazer 100. Otava 1991.
Sininen Helsinki. Kirjapaja 2002.
Minetten rakkaus. Minette Munckin ja orientalisti K. F. Enebergin tarina 1800-luvun Suomesta. Otava 2002.
Elämme, siis kuolemme. Keskustelukirjeitä. Kirjapaja 2002. 4. p. 2002.
Elämänkuvia. Kirjapaja 2004.
Isän jalanjäljillä. Otava 2006.
Kuolemankuvia. Otava 2006. 2. p. 2006.
Diktonius: elämä. Otava 2007. 2. p. 2007.
Berliini-raportti 1958–2008. Otava 2008.
Bergman: muistelma. Otava 2009.

REIMA FLYKTMAN

Synt. 6.10.1966 Jyväskylässä.
Tietokirjailija.
Asuu Vantaalla.

KOTITIETOKONEIDEN HISTORIA on käyttäjien näkökulmasta lyhyt, vain vajaat kolmekymmentä vuotta. Tässä ajassa laitteet ovat kuitenkin kehittyneet kiivaasti – ja sen Reima Flyktman on kokenut konkreettisesti. Hän nimittäin kirjoitti ensimmäisen mikrotietokoneita koskevan oppaansa 1990-luvun alkupuolella, mutta kehitysvauhti oli niin nopea, ettei yksi kirja pitkälle riittänyt. Tietokoneajan tasalla pysyminen on vaatinut Flyktmania uusimaan ja päivittämään oppaitaan niin tiuhaan, että niitä on ilmestynyt tähän mennessä jo melkein puolensataa kappaletta.

Reima Flyktmanin erikoisalue on alusta lähtien ollut pääasiassa tietokoneiden laitteisto; ohjelmistoon hän on puuttunut lähinnä laitteistojen ja grafiikkaohjelmien kohdalla. Flyktman on kirjoittanut PC-laitteiden asennuksesta, ylläpidosta ja vikatilanteiden ratkaisemisesta havainnollisen kuvituksen ja perusteellisten oheistietojen saattelemana. Hyvään lopputulokseen pääsemistä on edesauttanut se tosiseikka, että kirjoittaja hallitsee myös kuvankäsittely- ja taittoohjelmat ja taittaa itse kirjansa.

Omien tietokirjojensa lisäksi Reima Flyktman on toimittanut useita satoja kirjoja, joiden joukossa on myös käännöksiä. Hän sai Suomen tietokirjailijoiden tietokirjailijapalkinnon vuonna 2009.

PC-mikrot – jotka opittiin myöhemmin tuntemaan myös kotitietokoneina ja kannettavina tietokoneina – ovat olleet Reima Flyktmanin tietokirjatuotannon punainen lanka alusta lähtien. Tämä johtuu siitä, että hänen kiinnostuksensa tietokonealaan heräsi lukio-

aikana 1980-luvun alussa, jolloin Commodore 64 ja IBM PC tulivat markkinoille.

”Silloin elettiin PC-ajan alkua”, Flyktman kertoo. ”Suomen kielellä henkilökohtaisista tietokoneista ei ollut juuri mitään tietoa saatavissa. Tutustuin laitteisiin omin päin, luin käsikirjoja ja tutkin koneiden laiteosia – silloin kaikki oli vielä yksinkertaisempaa.”

Reima Flyktmanilla on ollut tapana ostaa uudet tietokoneet osina, joista hän on koonnut toimivan laitteen ja valokuvannut koko prosessin vaihe vaiheelta. ”Tietokoneiden toimintaa ja eri komponenteissa jatkuvasti tehtyjä parannuksia on ollut jälkeenpäin helppo opastaa muille, koska olen ollut mukana PC-historian alusta alkaen ja kokenut kaikki välivaiheet”, hän sanoo. ”Myöhemmin aloittaneelle uudistusten omaksuminen voi olla vaikeampaa tai ainakin aikaa vievempää.” Kuvaavaa on, että kun Flyktman alkoi kirjoittaa artikkeleita *Tietokone*-lehteen, hänen ensimmäinen juttunsa oli otsikoltaan ”Kiintolevyn asentaminen tietokoneeseen”.

Ensimmäisen kirjansa *PC-mikron laitekirja* (1993) Reima Flyktman teki yhdessä Kimmo Rouskun, Timo Rouskun, Tapani Lahtisen ja Jyrki Kivimäen kanssa; yhteistyö useimpien kanssa jatkui eri yhteyksissä myöhemminkin. ”Jaoimme työt niin, että jokainen kirjoitti omaan erikoisalaansa ja parhaaseen osaamiseensa liittyvät luvut. Minun kontolleni lankesivat muun muassa emolevy ja massamuistit”, Flyktman kertoo. Julkaisupuolesta piti huolen silloinen Suomen ATK-kustannus.

Lähes 400-sivuinen *PC-mikron laitekirja* oli ilmestyessään ensimmäinen suomenkielinen tietokonelaitteita käsittelevä kirja Suomessa. Alan harrastajat ja tietokoneiden kanssa työkseen toimivat mikrotukihenkilöt ottivat sen avosylin vastaan. Kirjasta otettiin toinen painos lähes saman tien, ja kolmen vuoden kuluttua tämä PC-alan pikkuklassikko oli ehtinyt jo kuudenteen painokseensa. Sisältö oli laajentunut ja monipuolistunut jokaisessa painoksessa.

Vuotta myöhemmin tekijät kirjoittivat jatko-osan, *PC-mikron laitekirja 2*:n (1994), joka vie lukijan askeleen syvemmälle mikrotietokoneiden maailmaan. Jatko-osallekin oli niin paljon kysyntää, että kustantaja otti siitä saman tien toisen painoksen. ”Painosmäärät olivat parin tuhannen kappaleen luokkaa”, Reima Flyktman muistelee. ”Taloudellinen hyöty oli varsin vähäinen. Kun tekijänpalkkio jaettiin

viiden miehen kesken, ei siitä jäänyt juuri mitään tuntipalkkioksi. Mikään kultakaivos kirjojen tekeminen tällä alalla ei ole kyllä myöhemminkään ollut."

1990-luvun puolivälissä Flyktmanin tietokirjojen aiheet haarautuivat kolmeen suuntaan. Hän toimitti ja kirjoitti edelleen oppaita tietokoneen tehokkaasta käytöstä, ja tällä rintamalla tulivat 2000-luvulla uudeksi kohderyhmäksi kannettavien tietokoneiden käyttäjät. Toinen Flyktmanin kirjojen aihepiiri käsitteli Corel DRAW-grafiikkaohjelmia. Kolmas, tietokoneista vähän etäämpänä oleva alue oli digitaalinen valokuvaus.

PC-mikroon liittyviä opaskirjoja Reima Flyktman teki 1–2 kappaleen vuosivauhdilla 1990-luvun lopulle asti. Vuonna 1999 hän kirjoitti kirjan *Inside PC – Laitetekniikka*, josta otettiin kolme painosta. Viimeisimmän painoksen sivumäärä oli jo 1400. Sitä seurasivat *PC-mikron tehokas hallinta* (2000), *Inside PC-tekniikka A+* (2002) ja *PC-käsikirja* (2003). Microsoftin uusi XP-käyttöjärjestelmä synnytti kirjan *PC ja Windows XP* (2005). *PC tehokäytössä* -kirjan (2006) uudistettu painos vuonna 2008 käsitteli Windows Vistaa. Nopeasti yleistyvien kannettavien ominaisuuksiin Flyktman paneutui kirjassaan *Kannettava tietokone tehokäytössä* (2007), ja hänen tuoreimmat PC:n ominaisuuksia luotaavat kirjansa ovat *Rakenna oma tietokone* (2008) ja *Suuri PC-käsikirja: Windows 7* (2010).

Flyktman perehtyi aikanaan markkinoiden johtavaan graafiseen ohjelmistoon, kun sen versionumero oli 4. Oheistuotteena syntyi sarja Corelin grafiikkaohjelmia käsitteleviä opaskirjoja, niistä ensimmäisenä *CorelDRAW 4 – hyötykäyttäjän opas* (1993). Koska ohjelmistosta ilmestyi uusia versioita vuosittain, Flyktman päivitti opaskirjojaan samaa tahtia. Sarjan kuudentena ja viimeisenä kirjana syntyi *Inside CorelDRAW 9* (1999).

Itse kirjoihinsa valokuvat ottava Flyktman seurasi mielenkiinnolla, miten 1990-luvun lopulla kauppoihin tulleet digitaaliset kamerat kehittyivät: "Ne olivat aluksi kalliita ja kömpelöitä. Mutta 2000-luvun puolella, kun kuvien laatu parani ja laitteiden hinta putosi, aloin itsekin käyttää pääasiassa digikameroita."

Pitkään PC-oppaita kirjoittanut Flyktman huomasi, että uudenlaisia kameroita ihmettelevät kuluttajat tarvitsevat opastusta. Näin syntyi *Digikuvaajan käsikirja* (2003), joka on tarkoitettu ni-

menomaan harrastajakuvaajille ja opastaa, miten saadaan otettua parempia kuvia. Tällaista kirjaa oli kaivattu, mistä kertoo siitä nopeasti otettu uusintapainos.

Jatko on kuin tiivistelmä teknologian kehityksestä 2000-luvulla: *Onnistuneet digikuvat* (2005), *Kamerapuhelinniksit* (2006) ja *Digikamera tehokäytössä* (2006) – josta ilmestyi kaksi laajennettua painosta – sekä *Opi digikuvaus päivässä* (2009). Vuonna 2010 ilmestyi *Suuri digikuvauksen käsikirja*.

”En usko, että kännyköissä päästään pitkään aikaan digikameroiden laatuun; ne kilpailevat eri sarjoissa”, Flyktman arvioi. ”PC:tä puolestaan eivät korvaa kännykän kokoiset laitteet – töitä tehdessä tarvitaan tehoa ja näytöltä myös kokoa. Joka tapauksessa tällä alalla riittää tietokirjailijalle töitä vastaisuudessakin.”

Teoksia

PC-mikron laitekirja (Kimmo Rouskun, Timo Rouskun, Tapani Lahtisen ja Jyrki Kivimäen kanssa). Suomen ATK-kustannus 1993.

- 6. laaj. p. *PC-mikron laitekirja* – tehokäyttäjän opas 1996.
- 7. laaj. p. *Tehokäyttäjän opas – PC-mikron laitetekniikka* (Tapani Lahtisen ja Timo Rouskun kanssa) 1997.
- 8. laaj. p. *Tehokäyttäjän opas – PC-mikron laitetekniikka* (Tapani Lahtisen kanssa) 1998.

CD-ROM-käyttäjän opas (Tapani Lahtisen ja Pekka Terässalmen kanssa). Suomen ATK-kustannus 1994. 3. p. 1995.

CorelDRAW 4 – hyötykäyttäjän opas. Suomen ATK-kustannus 1993. 2. laaj. p. 1994.

CorelDRAW 5 – hyötykäyttäjän opas. Suomen ATK-kustannus 1994.

CorelDRAW 6 – hyötykäyttäjän opas. Suomen ATK-kustannus 1995.

CorelDRAW 7 – hyötykäyttäjän opas. Suomen ATK-kustannus 1997.

CorelDRAW 8 – tehokäyttäjän opas. Suomen ATK-kustannus 1998.

Inside CorelDRAW 9. Edita/IT Press 1999.

PC-käyttäjän laiteopas (Tapani Lahtisen ja Timo Rouskun kanssa). Suomen ATK-kustannus 1996. 2. laaj. p. 1996.

Tehokäyttäjän opas – Hardware (Tero Piippasen kanssa). Suomen ATK-kustannus 1998.

Inside PC – Laitetekniikka vol 1. Edita/IT Press 1999. 3. laaj. p. 2002.

PC-mikron tehokas hallinta. Edita/IT Press 2000. 2. laaj. p. 2001.

Inside PC-tekniikka A+ (Matti Kiianmiehen kanssa). Edita/IT Press 2002.

PC-käsikirja. Edita/IT Press 2003. 2. p. 2004.

Digikuvaajan käsikirja. Edita/IT Press 2003. 2. p. 2004.

PC ja Windows XP (Matti Kiianmiehen kanssa). readme.fi 2005.

Onnistuneet digikuvat. readme.fi 2005.

Kamerapuhelinniksit. readme.fi 2006.

Digikamera tehokäytössä. readme.fi 2006. 3. laaj. p. 2008.

PC tehokäytössä. readme.fi 2006.

PC tehokäytössä – Windows Vista. readme.fi 2008.

Kannettava tietokone tehokäytössä. readme.fi 2007. 2. p. 2008.

Rakenna oma tietokone. readme.fi 2008.

Opi digikuvaus päivässä. readme.fi 2009.

Suuri digikuvauksen käsikirja. readme.fi 2010.

Suuri PC-käsikirja: Windows 7. readme.fi 2010.

SEPPO HENTILÄ

Synt. 10.4.1948 Oulussa.
Poliittisen historian professori.
Asuu Espoossa.

TUHANNET HELSINGIN yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan pyrkineet opiskelijat tietävät professori Seppo Hentilän – hän on näet yksi kolmesta jo 15 vuotta tiedekunnan pääsyvaatimuksiin kuuluneen *Suomen poliittisen historian* kirjoittajasta.

Vielä laajemmat kansalaispiirit ovat oppineet tuntemaan Seppo Hentilän suomalaisille kompleksisen DDR-aiheen asiantuntijana. Hän on käsitellyt kirjoissaan laajasti entistä Itä-Saksaa ja arvioinut siihen liittyviä kysymyksiä julkisuudessa muun muassa suurta huomiota herättäneen Rusi–Supo-prosessin aikana.

Historiantutkijan uransa Hentilä aloitti kuitenkin pohjoismaisista ympyröistä. Hän kiinnostui opiskeluaikanaan Ruotsin työväenliikkeestä, joka oli 1900-luvun alussa porvarillisen liikkeen vastavoima, mutta – toisin kuin muualla – omaksui maltillisen ohjelman, joka ei tähdännyt sosialistiseen vallankumoukseen.

”Ruotsissa nähtiin ensimmäinen esimerkki reformistisesta länsimaisesta sosiaalidemokratiasta”, Hentilä sanoo. ”Opettajani professori L.A. Puntila ei ollut kovin innostunut väitöskirjani aiheesta, mutta kelpuutti sen kuitenkin.” *Den svenska arbetarklassen och reformismens genombrott inom SAP före 1914* ilmestyi vuonna 1979 ja herätti Ruotsissa enemmän huomiota kuin tekijän kotimaassa.

Samaan teemaan Hentilä palasi parikymmentä vuotta myöhemmin ilmestyneessä *Pohjoismaiden historiassa* (2002), jossa hänen osuutensa kattoi 1900-luvun poliittisen ja yhteiskunnallisen historian Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Islannissa. ”Pohjoismaisessa yhteiskuntamallissa keskeistä oli hyvinvointivaltion muodostaminen,

siihen päästiin väkivallattomasti konsensuksen pohjalta; Suomessahan se ei onnistunut näin helposti", Hentilä toteaa.

Hänen toinen kirjansa *Veljeyttä yli Pohjanlahden* (1980) on artikkelikokoelma, jossa teemana ovat Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohdat 1900-luvun alkupuolella.

Seppo Hentilän suururakka 1980-luvulla oli kolmiosainen *Suomen työläisurheilun historia* (1982–1987), joka oli Työväen Urheiluliiton tilaustyö. Kirjoittajan kannalta lähtötilanne oli haastava, sillä TUL:ssa vaikutti tuohon aikaan kaksi ryhmittymää, kommunistit ja demarit, joilla oli kovin erilaiset käsitykset menneisyydestä.

"Moni oli yrittänyt tämän historian tekemistä ennen minua, mutta työ oli jäänyt kesken milloin minkin tulkintariidan takia", Hentilä kertoo. "Minä nojauduin johtopäätöksissäni niin vahvasti dokumentteihin, että niitä ei voinut kumota poliittisilla argumenteilla. Työ valmistui ajallaan."

Ensimmäisen Saksa-kirjansa Hentilä kirjoitti kaksi vuotta Berliinin muurin murtumisen jälkeen. *DDR – valtio ilman kansaa* (1992) perustuu hänen omiin kokemuksiinsa Itä-Saksasta sekä aikalaisdokumentteihin, joita tuohon aikaan julkaistiin runsaasti. "Käytössäni ei ollut alkuperäislähteitä, ja siksi DDR-kirjani ei ole tieteellinen tutkimus vaan tietokirja. Se on analyysi romahduksesta, kuvaus siitä mitä tuossa taloudellisesti jälkeenjääneessä valtiossa tapahtui."

Laajemmin Saksan historiaa käsittelevä tietokirja on *Saksa – voima Euroopan keskellä* (1994), jonka Hentilä kirjoitti yhdessä kahden ulkomaankirjeenvaihtajan kanssa. "Minun osuuteni oli kertoa Saksan historian pitkät linjat menneisyyden alkuhämärästä toisen maailmansodan loppuun, mikä kattoi noin puolet kirjasta", Hentilä kertoo. "Erkki Karjalainen kirjoitti nyky-Saksasta ja Raija Valta kulttuurista." Historian opettajille, toimittajille ja muille historiasta kiinnostuneille tarkoitettu teos ilmestyi Editan Kleio ja nykypäivä -sarjassa.

Jaettu Saksa, jaettu historia (1994) on historiatutkimus, jolla on paljon puhuva alaotsikko *Kylmä sotahistoria 1945–1990*. Kirja käsittelee itä- ja länsisaksalaisten historioitsijoiden kylmää sotaa, jossa taisteltiin vain kynillä – mutta sitäkin armottomammin.

"Kahden Saksan tutkijat kiistelivät ankarasti esimerkiksi siitä, kummalle maalle kuuluisi kunnia Fredrik Suuren, Goethen ja Luthe-

rin kaltaisista suurmiehistä – Hitler taisi olla ainoa, josta kumpikaan osapuoli ei ollut kiinnostunut", Hentilä kertoo. "Tilanne oli todella erikoinen: yhteisellä kielellä kirjoitettuja tekstejä luettiin puolin ja toisin kuin piru raamattua, mutta toisiaan tutkijat eivät koskaan tavanneet!"

Seppo Hentilän yhdessä Osmo Jussilan ja Jukka Nevakiven kanssa kirjoittama *Suomen poliittinen historia* (1995) on ollut oppikirjarintamalla varsinainen kestomenestys. Kustantajan tilaamasta, aloitteleville opiskelijoille tarkoitetusta kirjasta on otettu jo kuusi painosta ja se on käännetty kymmenelle kielelle. "Oululaisten kirjoittamaksi historiaksi" kutsutussa teoksessa (kaikki kolme tekijää ovat kotoisin Oulusta) Hentilän osuus kattaa vuodet 1918–1944. "Sitä tehdessäni tulin oppineeksi sota-ajan poliittisen historian varsin hyvin", hän sanoo.

Kaksi Saksaa ja Suomi (2003) kertoo huolellisesti dokumentoiden, miten Suomi hoiti toisen maailmansodan jälkeen suhteitaan jaettuun Saksaan. Kahden Saksan ongelma oli Suomen puolueettomuuspolitiikan todellinen koetinkivi kylmän sodan maailmassa. Se vaati diplomatiassa tarkkaa tasapainoilua, ääritapauksissa suoranaista sanasaivartelua.

Seppo Hentilä kävi perusteellisesti läpi laajat arkistolähteet. Niiden pohjalta hän ymmärtää hyvin arvion, jossa Suomen tasapainoilua Saksan-kysymyksessä verrataan nuorallatanssiin köydellä, jonka molemmat päät olivat Moskovassa. Hentilän kirja sai myönteisen vastaanoton: Historian Ystäväin Liitto palkitsi sen vuoden 2003 historiateoksena ja se sai myös ulkoministeriön jakaman Urho Kekkosen tunnustuspalkinnon.

Seuraavana vuonna ilmestynyt *Harppi-Saksan haarukassa* (2004) osui ajankohtaan, jossa meikäläisten poliitikkojen ja diplomaattien DDR-yhteydet olivat nousseet Alpo Rusin tapauksen johdosta yleisen mielenkiinnon kohteeksi. Hentilä selvittää kirjassaan suomalaisten yhteydenpitoa itäsaksalaisiin ja käyttää lähteinä muun muassa pahamaineisen turvallisuuspoliisi Stasin arkistoja ja myös omia kokemuksiaan opiskelijana, sekä 1970-luvun Leipzigissa että myöhemmin korkeakouluvaihdon puitteissa.

"Myönteinen suhtautuminen Itä-Saksaan oli osa suomettumista", Hentilä sanoo. "Meillä tiedettiin hyvin, että Neuvostoliitto

arvosti sellaista asennetta. Stasin arkistoa penkoessani olin tietysti utelias näkemään, mitä minusta oli kirjoitettu. Osoittautui, että olin herättänyt siellä kovin vähän mielenkiintoa."

Harppi-Saksan haarukassa -kirjaa tehdessään Hentilä sai tilaisuuden tutustua Alpo Rusin epäillyn vakoilutapauksen esitutkintapapereihin."Olin jo aiemmin Stasin arkistoa tutkittuani päätellyt, ettei Rusi-syytöksissä voinut olla perää. Esitutkinta-asiakirjat luettuani olin entistä varmempi, että Supon tutkijat olivat harhateillä. Heidän lähdekritiikkinsä oli kovin vaatimattomalla tasolla."

Toistaiseksi tuoreimman Saksa-kirjansa Seppo Hentilä kirjoitti puolisonsa Marjaliisan kanssa, joka toimi Berliinissä Suomi-instituutin johtajana. *Berliiniin. Retkiä lähihistoriaan* (2008) on opas historiasta kiinnostuneelle matkailijalle. Siinä kuvataan 15 perusberliiniläistä kohdetta Brandenburgin portista Hitlerin bunkkeriin ja Berliinin muuriin. Jokaisessa kohteessa teksti avaa oven menneisyyteen ja kertoo, mitä merkittävää juuri tässä paikassa on miljoonakaupungin historian saatossa tapahtunut.

Teoksia

Den svenska arbetarklassen och reformismens genombrott inom SAP före 1914. Arbetarklassens ställning, strategi och ideologi, (väitöskirja). Historiallisia tutkimuksia n:o 111. Suomen Historiallinen Seura 1979.

Veljeyttä yli Pohjanlahden. Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohtia suuresta Sundsvallin lakosta Suomen kansalaissotaan. Gaudeamus 1980.

Suomen työläisurheilun historia I–III. Työväen Urheiluliitto 1919–1944. Karisto 1982, 1984, 1987.

DDR – valtio ilman kansaa. VAPK-kustannus 1992.

Saksa – voima Euroopan keskellä (Erkki Karjalaisen ja Raija Vallan kanssa). Painatuskeskus Oy 1993.

Jaettu Saksa, jaettu historia. Kylmä historiasota 1945–1990. Historiallisia tutkimuksia n:o 184. Suomen Historiallinen Seura 1994.

Suomen poliittinen historia 1809–1995 (–2009), (Osmo Jussilan ja Jukka Nevakiven kanssa). WSOY 1995. 6. uud. p. 2009. Ilmestynyt venäjäksi 1998, 2. uud. p. 2010, ruotsiksi 1998, 3. p.

2009, saksaksi, ranskaksi, espanjaksi ja englanniksi 1999, kiinaksi 2001, puolaksi ja ukrainaksi 2002, italiaksi 2004.

Pohjoismaiden historia (Christian Krötzlin ja Panu Pulman kanssa). Edita 2002. Ilmestynyt latviaksi 2005.

Kaksi Saksaa ja Suomi – Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena. SKS 2003.

Harppi-Saksan haarukassa. DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa. SKS 2004.

Berliiniin. Retkiä lähihistoriaan (Marjaliisa Hentilän kanssa). Kirjapaja 2008.

Kirjoittanut Editalle useita lukion historian ja yhteiskuntaopin oppikirjoja sarjoihin ”Aikakirja”, ”Kansalainen” ja ”Kaikkien aikojen historia”. Toiminut vuodesta 2007 alkaen Kansallisbiografian jatko-osan päätoimittajana.

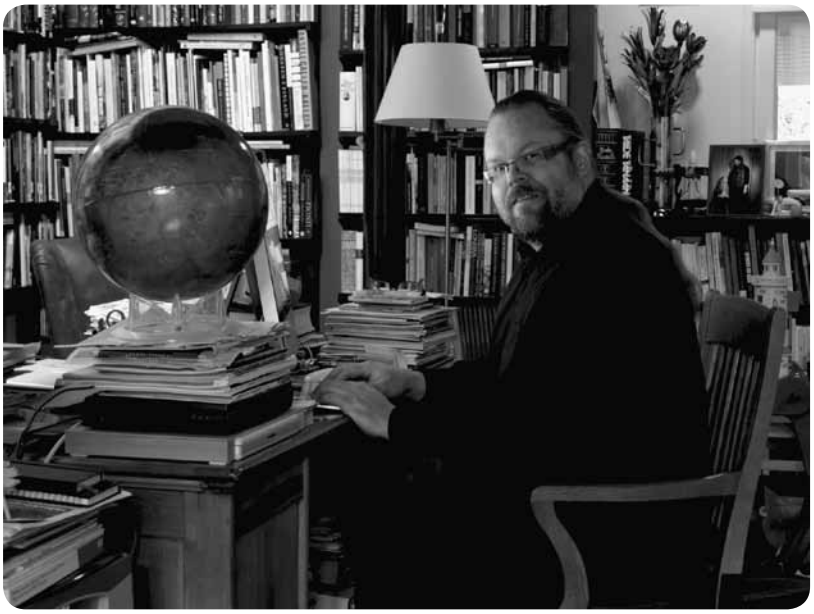

MARKUS HOTAKAINEN

Synt. 23.12.1963 Helsingissä.
Tietokirjailija, tiedetoimittaja.
Asuu Nuuksiossa.

”SUOMI ON maailman tähtihulluin kansakunta. Pelkästään Tähtitieteellisessä yhdistyksessä Ursassa on 15 000 jäsentä”, sanoo Markus Hotakainen, joka omalla tuotannollaan on tyydyttänyt tähdistä kiinnostuneiden kansalaisten tiedonnälkää 1980-luvulta lähtien. Hotakaisen tilillä on kahdeksan tähtitiedettä ja avaruustutkimusta käsittelevää kirjaa, minkä lisäksi hän on toimittanut ja suomentanut aihepiiristä kymmenittäin tietokirjoja ja tietosanakirja-artikkeleita.

Kirjastaan *Mars – myytistä maisemaksi* Markus Hotakainen sai kaksikin arvostettua tietokirjapalkintoa vuonna 2006, lisäksi kolme vuotta myöhemmin hänelle ojennettiin lasten ja nuorten tietokirjapalkinto kirjoista *Tildan tähdet* ja *Opas Aurinkokuntaan*. Hotakainen on yksi harvoista suomalaisista Yhdysvaltain markkinoille päässeistä suomalaistietokirjailijoista.

Markus Hotakainen on ollut pikkupojasta saakka kiinnostunut avaruudesta, ja hänestä tuli jo nuorena Ursan jäsen. Sen sijaan kirjailijanura lähti hitaasti käyntiin, sillä ainekirjoitus oli koulussa pitkään yhtä myrkkyä. ”Jostain syystä innostuin kirjoittamisesta vasta lukiossa, ja opiskellessani yliopistossa tähtitiedettä rupesin kirjoittamaan artikkeleita avaruustutkimuksesta Ursan *Tähdet ja avaruus* -lehteen”, Hotakainen kertoo. ”Luin paljon alan teoksia englanniksi – suomeksi niitä oli silloin vielä aika vähän – ja Ursan julkaisutoiminnan kautta päädyin toimittamaan ja kääntämään niitä suomeksi.”

Ensimmäinen Hotakaisen toimittama teos Ursalle oli *Avaruuden saaret* (1986). Samana vuonna ilmestyi hänen esikoissuomennoksensa, Otavan julkaisema *Harrastajan tähtitiedettä*.

Yleisradion opetusohjelmien toimittajana Hotakainen teki paljon tiedeohjelmia, mutta vasta WSOY:n luonto- ja tiedekirjaosaston toimituspäällikkönä hän pääsi täysin mitoin hyödyntämään Ursassa saamaansa kokemusta tietokirjallisuudesta. ”Toimitin WSOY-aikanani kymmeniä luonto- ja tiedekirjoja sekä tähtitiedettä ja avaruustutkimusta koskevat tekstit kahdeksaan tietosanakirjasarjaan”, Hotakainen laskee.

Silti hänen ensimmäinen oma tietokirjansa, lukion tähtitieteen oppikirja *Tähtitiede – kiehtova avaruus* (1999). ei valmistunut omalle kustantamolle, vaan tilaustyönä Kirjayhtymälle. ”En ole koskaan pitänyt itseäni jonkun tietyn kustantamon kirjailijana”, hän toteaa. ”Suomessa on tällä alalla vain muutama toimittaja, ja heitä kustantajat kyselevät tarpeen mukaan hommiin.”

WSOY:n kustantamaa ja sen tekijöiden kirjoittamaa kirjaa *Kesä mökillä* (2001) Hotakainen kuvaa ”kolmen södikalaisen mökkipäiväkirjaksi, jota on höystetty runoilla ja faktatiedoilla”. Kokonaisuus kiinnosti lukijoita ja kirja ylsi kolmeen painokseen.

Hotakaisen seuraava tietokirja *Tähtitaivas* (2003) ilmestyi WSOY:n Lähde luontoon -kirjasarjassa, jonka aikaisemmat osat olivat saaneet erinomaisen vastaanoton. Hotakainen pääsi sarjaan mukaan luvattuaan pomolleen kirjoittaa hyvin myyvän kirjan tähtitieteestä. ”Tein harrastajaa kiinnostavan perusoppaan, maiharin taskuun sopivan pokkarin, jonka avulla on helppo päästä alkuun”, Hotakainen kertoo. ”Hankin kuvat Ursasta, kirjoitin tekstit ja taitoin kirjan itse. Kirja menikin sitten hyvin kaupaksi. Siitä otettiin kolme painosta.”

Vuonna 2003 Mars-planeetta nousi uutisvälineissä huomion kohteeksi, sillä se oli radallaan lähempänä Maata kuin 60 000 vuoteen. Hotakainen oli ollut pitkään kiinnostunut punaisesta planeetasta ja yritti etsiä maailmalta sopivaa Mars-kirjaa suomennettavaksi. Sellaista ei löytynyt. ”Olisin halunnut yleisesityksen, mutta tarjolla oli pääsiassa suppeista näkökulmista Marsia tarkastelevia teoksia. Lopulta päätin, että on parasta tehdä kirja itse.”

Reilun vuoden kestäneen aineiston keruun jälkeen varsinainen teksti syntyi kuukaudessa, kuvat löytyivät etupäässä Nasan arkistoista, ja sujuva yhteistyö graafikon kanssa synnytti lopputulokseksi teoksen *Mars – myytistä maisemaksi* (2005). Se oli täysosuma mones-

sakin mielessä. Kirja toi vuonna 2006 tekijälleen valtion tiedonjulkistamispalkinnon ja Lauri Jäntin säätiön kunniamaininnan.

Hotakaisen kirja herätti huomiota myös Atlantin tuolla puolen. ”Mars kiinnosti yhtä lailla amerikkalaisia, mutta sielläkään ei ollut kattavaa ja tuoretta yleisesitystä aiheesta”, Hotakainen kertoo. Hän lähetti Mars-kirjansa ja englanninkielisen tiivistelmän arvostettuun Springer-tiedekustantamoon, joka seuraavaksi pyysi kirjasta yhden luvun arvioitavaksi.

Hotakainen kirjoitti näytteen englanniksi ja sai sen jälkeen kirjoittaa koko kirjan amerikkalaisyleisön luettavaksi. ”Springerillä pidettiin arvossa neutraalia lähestymistapaa; suomalaisena tietokirjailijana minulla ei ole mitään suoria kytköksiä sikäläisiin tutkijapiireihin.” Kirja ilmestyi Yhdysvalloissa vuonna 2008 nimellä *Mars – From Myth and Mystery to Recent Discoveries.*

Taskutaivas (2006) on pienennetty versio *Tähtitaivaasta*. Se on suunniteltu oppaaksi harrastelijalle, joka katselee taivaalle paljain silmin tai korkeintaan kiikarin avulla. Kirja esittelee kaikki tähdistöt, jotka näkyvät Suomen taivaalla. Sisäkansissa on syksyistä ja keväistä tähtitaivasta esittävät kartat, joiden perusteella tähdistöt voi paikallistaa.

Seuraavan kirjansa kanssa Hotakaisella tuli kiire. Hän halusi antaa Tilda-tyttärelleen syntymäpäivälahjaksi nimikkokirjan, mutta aikataulu meni loppuvaiheessa niin tiukaksi, että juhlakappale jouduttiin sitomaan käsin Bookwellin painossa. Varsinaisesti *Tildan tähdet – Lasten oma avaruuskirja* (2007) on alakoululaisille tarkoitettu opas, jollaisia ei suomeksi ole juuri ollut saatavilla. Tämänkin kirjan Hotakainen taittoi itse: ”Kokonaisuus pysyy hyvin hallinnassa, kun voin muokata tekstiä ja kuvia koko ajan rinnakkain.” *Tildan tähdet* sai Suomen tietokirjailijat ry:n Tietopöllö-palkinnon, ja siitä suunnitellaan parhaillaan toista painosta.

Yllättävän yhdistelmän tähtitiedettä ja gastronomiaa tarjoilee *gAstronominen keittokirja* (2008), jonka toiseksi tekijäksi ruoanlaitosta kiinnostunut Hotakainen houkutteli kokki Sami Garamin. Miehet suunnittelivat 13 taivaankappaleen ominaisuuksien perusteella yhtä monta ”taivaallisen ihanaa” menukokonaisuutta. Valokuvaaja ja graafikko olivat koko ajan hankkeessa mukana, ja ruokalajit testattiin huolellisesti. ”Maittavin kirjaprojektini”, tiivistää Hotakainen, joka

piti huolen siitä että kunkin taivaankappaleen faktatiedot ovat kirjassa kohdallaan: ”Niitä kotikokki voi lueskella ruokaa tehdessään.” – Kirjaresepti oli niin hyvä, että siitä kiinnostui jälleen myös amerikkalainen Springer. Yhdysvaltojen oloihin modifioitu *gAstronomical Cook Book* ilmestyy vuonna 2010.

Karttakeskuksen ja Merkuris-kirjakerhon tilaustyönä syntynyt *Opas aurinkokuntaan* (2009) on suunnattu noin 10-vuotiaille nuorille. Kirja toteaa avaruuden olevan niin iso paikka, että kannattaa aloittaa lähitienoilta, omasta Aurinkokunnasta. ”Graafisen suunnittelun ja taiton tein tässäkin kirjassa itse”, Hotakainen sanoo. ”Teksti on yleistajuista, mutta mukana on tuoreinta tietoa ja kuvia planeetoista.”

Opas avaruuslennoille (2010) on suoraa jatkoa edelliselle kirjalle. Julkaisun formaatti on sama, mutta nyt tekstiä elävöittävät tähtikuvien sijasta Nasan avaruusohjelmasta kertovat kuvat. ”Nasan kuvat ovat hienoja ja kaiken lisäksi maksuttomia”, Hotakainen huomauttaa.

Tuoreimmassa kirjassaan *Suomen säähistoria* (2010) Markus Hotakainen palaa maan pinnalle. Tällä kertaa hän esittelee kiinnostavia sääilmiöitä vuosi vuodelta maamme itsenäisyyden ajalta.

Teoksia

Tähtitiede. Kiehtova avaruus (Heikki Lehdon ja Henrik Kahanpään kanssa). Kirjayhtymä 1999.

Kesä mökillä (Tuula Mäkiän ja Riitta Toiviaisen kanssa). WSOY 2001. 3. p. 2005.

Tähtitaivas. WSOY 2003. 3. p. 2005.

Mars – myytistä maisemaksi. WSOY 2005.

Taskutaivas. Karttakeskus 2006.

Tildan tähdet – Lasten oma avaruuskirja. WSOY 2007.

gAstronominen keittokirja (Sami Garamin, Jiipee Mattilan ja Pekka Ailion kanssa). Edita 2008.

Opas aurinkokuntaan. Karttakeskus 2009.

Opas avaruuslennoille. Karttakeskus 2010.

Suomen säähistoria. Helsinki-kirjat 2010.

LENA HULDÉN

Synt. 24.4.1956 Lohjalla.
Tutkija.
Asuu Vantaalla.

PERINTEISEN HISTORIANTUTKIMUKSEN ja yhtä perinteisen hyönteistutkimuksen yhdistäminen tuottaa yllättäviä tuloksia, kun asialla on Lena Huldénin kaltainen molemmilla tieteenaloilla väitellyt tutkija. Huldén on tarkastellut länsimaista sodankäyntiä kirjaimellisesti mikrotasolla, tutkien hyönteisten vaikutusta armeijoiden toimintaan. Huldén päätyi makrotason yllätykseen: todellisia voittajia eivät olleetkaan maineikkaat sotapäälliköt, vaan kirput, täit, torakat ja muut hyönteiset – armeijoiden kuusijalkaiset viholliset. Niiden levittämät taudit ovat surmanneet enemmän sotilaita kuin taisteluit konsanaan.

Kuusijalkainen vihollinen (2008) osoittaa, että Lena Huldén on paitsi monipuolinen tieteentekijä myös taitava tieteen popularisoija. Hän kirjoittaa sujuvasti, asiantuntevasti ja ekonomisesti. ”Lukijoiden aikaa ei saa käyttää turhaan”, sanoo laveaa ilmaisua karttava Huldén, jonka kirjojen sivumäärät ovat pysyneet kohtuullisina. Siitä ei ole selvästikään ollut haittaa, sillä hän sai vuonna 2008 valtion tiedonjulkistamispalkinnon ja samana vuonna myös Suomen tietokirjailijoiden tietokirjailijapalkinnon.

Historian pariin Huldén joutui osaksi sattumalta ja osaksi tietämättömyyttään. ”Kouluaikana Lohjan Virkkalassa keräsin innokkaasti kasveja ja olin kiinnostunut myös biologiasta”, hän kertoo. ”Kun kukaan ei osannut kertoa, että vanhanaikaista kasvitiedettä voisi opiskella yliopistossa, valitsin oppiaineeksi historian. Arvelin, että se on nopea tapa valmistua.”

1980-luvulla Huldén erikoistui Suomen ja Skandinavian keskiaikaiseen historiaan, mikä ei ollut silloin erityisen muodikasta.

Häntä tuo aikakausi viehätti, samoin kuin keskiaikaisen lähdeaineiston niukkuus; käytettävissä on vain muutamia tuhansia asiakirjoja. ”Opettelin ne ulkoa. Työ nopeutui, kun ei tarvinnut ehtimiseen tutkia lähteitä.”

Sivuaineena opiskeltu arkeologia vei Huldénin hänen ensimmäisen väitöskirjansa aiheen pariin. Hän johti Ahvenanmaan Sundissa sijaitsevan Kastelholman linnassa suoritettuja kaivauksia 1990-luvun alussa ja ryhtyi keräämään tietoa linnan keskiaikaisesta historiasta. ”Paljon uutta tietoa löytyi muun muassa 1500-luvun veronkantoa koskevista asiakirjoista”, Huldén kertoo. ”Pidän laskemisesta ja pystyin verokirjojen kautta tarkentamaan Kastelholman linnoituksen asemaa myöhäiskeskiajalla.”

Ruotsinkielisessä väitöskirjassaan *Kastelholm, en nyckel till Sverige* (1996) Huldén (vielä tyttönimellään Törnblom) tarkastelee linnalaänin poliittista ja sotilaallista merkitystä vuosina 1470–1523. Väitöskirjat saavat yleensä huomiota vain tiedeyhteisön piirissä, mutta Huldénin opinnäyte ylitti korkeamman kynnyksen: siitä kiinnostuivat Kastelholman linnoituksessa vierailevat turistitkin. Nyt painos on loppuunmyyty.

Huldénin toinen kirja sai alkunsa Svenska litteratursällskapetin järjestämästä seminaarista, jossa eri alojen asiantuntijat arvioivat kukin omista lähtökohdistaan, miten ja milloin ruotsalaiset tulivat Suomeen. Seminaarin vetäjä oli professori Ann-Marie Ivars, ruotsin murteiden asiantuntija. ”Seminaarissa minulle lankesi historiografinen osuus”, kertoo Huldén, joka teoksessaan *När kom svenskarna i Finland* (2002) käsittelee keskiajan jaksoa 1200-luvulta 1300-luvulle. ”Selvitin, miten ruotsalaisuutta Suomessa koskevaa tutkimusta on aikojen kuluessa tehty ja millaisia teorioita ruotsalaisten tulosta tänne on esitetty. Päädyin siihen, että Pohjanmaan ruotsinkielinen väestö ei tullut Ruotsista, vaan ihmiset olivat asuneet täällä ja muuttaneet kielensä suomesta ruotsiksi.” Tutkimus sai hyvän vastaanoton ja esimerkiksi akateemikko Eino Jutikkala arvioi kirjan myönteisesti.

Itärajan vartijat (2004) on Suomen itärajan historiaa käsittelevä kaksiosainen teos, jonka ensimmäisen, keskiaikaa käsittelevän osan kustantaja Schildts tilasi Lena Huldénilta. Teos oli tarkoitettu Ruotsin markkinoille ja ilmestyi ensin ruotsiksi.

”Kirjoitin näkemykseni siitä, miten itäraja on sotilashistoriallisesti muodostunut ja miten Suomesta tuli Ruotsin osa”, Huldén kertoo. ”Kun käsiteltävä ajanjakso on satojen vuosien mittainen ja kun olemassa oleva tieto oli koottava yksien kansien väliin, kirjasta tuli eräänlainen yhteenveto tapahtumien kulusta. Otin mukaan minulle tärkeät asiat, ja koska kirja oli tarkoitettu suurelle yleisölle, siihen oli lisättävä vähän seksiä ja väkivaltaa.” Huldénin tulkinnat itärajan historiasta hyväksyttiin sellaisinaan, eikä kirja muutenkaan nostanut tunteita pintaan.

Keskiajan sotahistoriasta Lena Huldén kirjoittaa myös teoksessa *Med blod och svärd 1000–1520* (2008), tällä kertaa Itämeren mittakaavassa. Aiheena ovat keskiajalla käydyt sotatoimet Itämeren reunavaltioissa. ”Aineistoa oli niin paljon, että suurimmaksi ongelmaksi nousi, mitä ottaa mukaan ja mitä jättää pois”, Huldén kertoo. Kirjan koolla oli tiukka raja. Teos näet tuli Ruotsissa sotahistoriallisen kirjakerhon ohjelmaan, jossa ehtona oli että kirja mahtuu jäsenen postiluukusta sisään. ”Minusta se oli hyvä rajoitus”, Huldén sanoo. ”En pidä jaarittelusta, 200 sivua on oikein sopiva mitta.”

Tieteentekijänä Lena Huldénia alkoi 1990-luvun loppupuolella vaivata, miten usein historiantutkimus liukuu kaunokirjallisuuden puolelle. Hän halusi tutkia tärkeitä asioita, sellaisia joilla on merkitystä. Ratkaisu löytyi biologian puolelta, hyönteistutkimuksesta. ”Kiinnostuin äkämistä”, Huldén tiivistää suunnanmuutoksen, joka vei hänet tutkimaan äkämien aiheuttajia eli hyönteisiä. Siirtyminen toiselle tieteenalalle ei oikeastaan ollut yllättävä: hän oli opiskellut kemiaa ja ollut pitkään mukana hyönteistieteellisen seuran toiminnassa – löytänyt jopa uusia lajeja.

Hyönteistutkijana Lena Huldén on erikoistunut lääketieteelliseen entomologiaan, jossa tutkitaan hyönteisten levittämiä tauteja. Tällä rintamalla hän kohtasi raskaan sarjan vastustajan – malarian. ”Sen voittaminen on vaikeaa, mutta äärimmäisen tärkeää”, Huldén sanoo. ”Aloin tutkia Suomessa esiintynyttä malariaa. Sehän ei ole trooppinen tauti, sillä esimerkiksi 1700-luvun Ahvenanmaalla malaria oli yhtä yleinen kuin Afrikassa.”

Väitöskirjan tekemistä auttoi se, että Suomesta on saatavana malariatutkimuksen kannalta luotettavia kuolintilastoja. Täällä ei ole käytetty kiniiniä, vaan kuolema korjasi ”luonnollisesti” kaikki

malariaan sairastuneet; muualla näin paljastavaa tilastoaineistoa ei ole saatavana. Huldénin väitös pohjoisen malarian vaikutuksesta väestöön hyväksyttiin vuonna 2008.

Hyönteisten levittämiä tauteja tutkivan Huldénin ei tarvinnut pitkään miettiä itselleen sopivaa lähestymistapaa, kun Schildts pyysi häntä kirjoittamaan sotaan liittyvän kirjan. Huldén ehdotti teemaksi verta imevät hyönteiset, joiden vaikutus armeijoihin on jäänyt sotahistorian valkoiseksi alueeksi. Kustantaja hyväksyi ajatuksen.

Historiantutkijana Huldén löysi hyvät lähteet, ja hyönteisten tuntemus auttoi johtopäätösten tekemisessä. ”Ne ovat hyvin konkreettisia”, hän sanoo. ”Oli helppo laskea, paljonko lantaa armeija tuotti marssiessaan ja millaista sontaa jälkipäässä jouduttiin tallaamaan. Sodan voittaa se, joka kaivattaa syvimmät paskakuopat.”

Kuusijalkainen vihollinen. Niveljalkaisten vaikutus länsimaiseen sodankäyntiin (2008) kertoo, että hyönteisten levittämä pilkkukuume surmasi satojen vuosien aikana enemmän sotilaita kuin mitkään taistelut. Lääke löytyi vasta vuonna 1943, kun amerikkalaiset katkaisivat DDT:n avulla Napolissa puhjenneen pilkkukuume-epidemian. ”DDT on pelastanut antibioottien jälkeen eniten ihmishenkiä”, sanoo Lena Huldén, jonka mielestä tarpeettoman huonon maineen saanut myrkky pitäisi ottaa laajempaan käyttöön: ”DDT-kielto on aiheuttanut sen, että 40 miljoonaa ihmistä on kuollut turhaan malariaan.”

Hyvien ja halpojen lääkkeiden tarve ei ole silti kadonnut mihinkään. ”Hyönteiset aiheuttavat maailmassa 90 miljoonaa malariatartuntaa vuodessa”, sanoo Huldén, joka jatkaa malariatutkimuksiaan kansainvälisen apurahan turvin.

Teoksia

Kastelholm, en nyckel till Sverige (väitöskirja). Bibliotheca Historica 1996.

När kom svenskarna till Finland? (toim. Ann-Marie Ivarsin kanssa). Svenska litteratursällskapet i Finland 2002.

Itärajan vartijat 1. Keskiaika. Schildts 2004.

Karelen. Ett gränsland i Norden (toim. Torsten Hallbergin kanssa). Arena Norden 2007.

Med blod och svärd 1000–1520. Schildts 2008.

Kuusijalkainen vihollinen. Niveljalkaisten vaikutus länsimaiseen sodankäyntiin. Schildts 2008. (Alkuteos Den sexbente fienden. Leddjurens inverkan på västerländsk krigfring).

Decline of northern malaria and population dynamics of Plasmodium vivax (väitökirja). Finnish Society of Forest Science 2008.

Julkaissut 51 tieteellistä tutkimusta ja monografiaa sekä lukuisia artikkeleita ja tieteellisten tutkimusten arvosteluja.

MAARIT HUOVINEN

Synt. 28.12.1947 Tampereella.
Lääketieteen toimittaja, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

TASAVALLAN PRESIDENTIN antama lupa selvittää omia ja edesmenneen puolisonsa kuva-arkistoja presidentinlinnassa kuulostaa unelma-avaukselta tulevalle tietokirjailijalle. Sellainen se olikin Maarit Huoviselle, joka tuolloin tunnettiin paremmin *Suomen Kuvalehden* toimittajana ja tyttönimellään Tyrkkö. ”Alun perin lehti komensi minut haastattelemaan kiinnostavia vieraita vuoden 1974 itsenäisyyspäivän vastaanotolla, joka jouduttiin sitten perumaan Sylvi Kekkosen kuoleman takia”, Maarit Huovinen kertoo. ”Haastattelujen sijasta teimme muistolehden Tuomas Keskisen kanssa. Sen jälkeen minut kutsuttiin linnaan järjestämään Kekkosten alkuaikojen yksityiskuvia.”

Irtokuvien selvitystyön kautta nuori toimittaja päätyi vuonna 1976 presidentti Kekkosen muistelmatoimikunnan jäseneksi, mikä – toimittajan töiden ohessa – oli alkusoittoa hänen tietokirjailijan uralleen. Myöhemmin hän on ollut mukana tekemässä myös monien tieteen ja taiteen merkkihenkilöiden muistelmia.

1990-luvulla Huovinen keskittyi lääketieteen popularisointiin ja on sittemmin toimittanut lukuisia, viime vuosina erityisesti muistia ja nuoria käsitteleviä teoksia, jotka ovat saaneet hyvän vastaanoton. Näkyvin osoitus siitä on vuoden 2005 Tieto-Finlandia-ehdokkuus, jonka hän sai kolmen Väestöliiton asiantuntijan kanssa kirjoittamastaan nuorten seksioppaasta. Kaiken kaikkiaan Maarit Huovinen on toimittanut ja kirjoittanut noin kuusikymmentä teosta.

Kun Urho Kekkosen päätöstä omista muistelmista odotettiin 1970-luvun puolivälissä, Otavan Heikki A. Reenpää arveli, että eläkkeelle siirtyneen presidentin eräkumppanin Tauno V. Mäen muistelukset voisivat olla tulevaisuutta ajatellen sopiva avaus. Näin syntyi Tyrkön toimittamana *Iloista kyytiä päämiehen mukana kairassa ja tunturissa* (1975). Siitä hän jatkoi toimittamalla Mäen kaksiosaiset muistelmat otsikolla *Erämiehen muistelmia* (1976–1977).

UKK:n muistelmaprojektissa Tyrkkö teki taustatyötä haastattelemalla muun muassa lukuisia suomalaisen politiikan vaikuttajia. Tavoitellusta kokonaisuudesta valmistui kuitenkin vain osia.

”Otava suunnitteli UKK:sta kolmiosaista muistelmateosta, mutta tuossa vaiheessa presidentti ei itse ehtinyt juuri paneutua kirjoittamiseen. Hän kyllä kertoili mielellään menneistä nauhuriin”, Maarit Huovinen sanoo. Kun tilanne oli tämä, julkaisukuntoon paketoitiin aluksi teoksia, joissa on UKK:n muisteluksia, lehtikirjoituksia, kirjeitä ja aforismeja. Suurta huomiota nekin herättivät noina varovaisen journalismin vuosina.

Hyvä esimerkki on kaksiosainen *Kirjeitä myllystäni* (1976), jonka Keijo Korhonen ja Maarit Tyrkkö toimittivat yhdessä. Se toi suomalaiseen politiikkaan termin ”myllykirje”, johon tarttui väkeviä sivumerkityksiä. He toimittivat myös kaksiosaisen teoksen *Nimellä ja nimimerkillä* (1977), johon on koottu UKK:n pakinoita ja lehtikirjoituksia.

Poliittisesti neutraalimpaa kerrontaa tarjoavat *Matkakuvia Kainuusta ja Lapista* (1977) ja UKK:n nimimerkki Simo Sakarin *Sivalluksia* (1979), johon Maarit Tyrkkö kokosi suosikkiaforismeja. Kuusi vuotta myöhemmin *Sivalluksista* toimitettiin uusi laitos, nyt Kekkosen omalla nimellä ja Henrik Tikkasen kuvittamana.

Urho Kekkosen poliittisena testamenttina pidetään teosta *Tamminiemi* (1980), jossa on hänen keskeisiä sisä- ja ulkopoliittisia kannanottojaan; toimittajina olivat Keijo Korhonen, Juhani Suomi ja Maarit Tyrkkö. Yhdessä Juhani Suomen kanssa Tyrkkö toimitti myös viimeisen Kekkosen nimissä julkaistun teoksen *Vastavirtaan* (1983), kokoelman suomalaisuuteen liittyviä mietteitä presidentin puheista ja kirjoituksista.

Maarit Tyrkkö halusi tehdä muutakin kuin UKK:n elämään liittyvää kirjallista työtä. Hän oli jo aiemmin toimittanut runo- ja matkailuaiheisten kirjojen lisäksi Riitta Auvisen väitöskirjaan perustuvan teoksen *Naisena ja tiedenaisena* (1979). Hannu Tarmion ehdottama yhteistyö tunnetun näyttelijän Rauni Luoman kanssa johti tämän muistelmateokseen *Ilon ja murheen näyttämöllä* (1986).

Maarit Huovisen nimellä elämäkertojen toimittaminen jatkui oman suvun vanhimman, arkkitehti Otto-Iivari Meurmanin muistelmateoksella *99 vuotta Mörrin muistelmia* (1989). Perhetuttavansa, pilapiirtäjä Kari Suomalaisen kanssa hän toimitti useita kirjoja, jotka eivät olleet elämäkertoja, mutta sitäkin persoonallisempia: *Karin lääkärikirja* (1991), *Vanhenemisen taito* (1993) ja *Viha etsii kohdetta* (1995). Diakonissalaitoksen huippukirurgin Olli Kiviojan Huovinen oli tavannut lehtityönsä yhteydessä. Heidän yhteistyönään valmistui *Kirurgin muistelmia* (1993).

Teatteriohjaaja Sakari Puurusen kanssa Huovinen kirjoitti muistelmateoksen *Jalkapuu* (1995), jossa Puurunen kertoo suomalaisen teatterin ja oopperan vaiheista. Seuraava elämäkertatyö *Lotta sodassa ja rauhan töissä* (1999) kertoo puolestaan talousneuvos Tellervo Hakkaraisesta. Tämä vastasi jatkosodan aikana lottakanttiineista ja johti sodan jälkeen entisten lottien perustamaa Työmaahuoltoa.

Piispa Mikko Juvan suositus johdatti Maarit Huovisen kauppaneuvos Satu Tiivolan elämäntarinan kirjoittajaksi Otavalle; naiset olivat kyllä tavanneet aikaisemminkin presidentti Kekkosen hiihtoretkien yhteydessä. ”Satu Tiivola halusi korostaa bisnesasioita ja Otava kaipasi lisää henkilökohtaista puolta, mm. rakkauskirjeitä”, Huovinen kertoo. ”Sain kirjoitettua kompromissin, joka kelpasi molemmille.” *Satu miesten maailmassa* ilmestyi vuonna 2000.

Potilaat ja lääkärit kertovat (1992) vei Huovisen terveysasioiden piiriin. ”Kirjoitin *Kotilieteen* sarjaa, jossa esiteltiin potilaiden ja heidän lääkäriensä selostuksia hoitotoimista. Haastattelut koottiin kirjaksi. Mukaan tuli joukko nimekkäitä potilaita Kalle Päätalosta Kalevi Sorsaan, jotka kertoivat sairaudestaan. Sitten heidän lääkärinsä kertoivat, miten kutakin potilasta oli hoidettu.”

Tämän jälkeen Huovinen keskittyi terveysalaan useissa teoksissaan. Ensimmäinen osoitus siitä on kansantautien ehkäisyyn keskit-

tynyt *Suomen terveellisin kirja* (2000), johon Leipätiedotuksen Ulla Leino kirjoitti ravinto-osuuden.

Suoraan ajan hermoon iski kuitenkin yhdessä fysioterapeutti Jarmo Ahosen kanssa tehty *Kävelemällä terveyttä* (2001) – yksi suomalaisen sauvakävelybuumin ensimmäisistä teoksista. ”Jarmo oli tehnyt paksun, ammattilaisille tarkoitetun tietokirjan kävelystä. Tiivistimme siitä kansanpainoksen”, Maarit Huovinen kertoo.

Oman äidin sairastuminen Alzheimerin tautiin johti Huovisen muistisairauksien pariin. Äitiä hoitanut nykyinen Helsingin yliopiston neurologian professori Timo Erkinjuntti antoi tyttärelle tautia koskevan tietopaketin. Siitä heräsi ajatus tehdä yhteistyössä muistisairauksista kirja, joka ilmestyi nimellä *Kun muisti pettää* (2001).

Samasta aiheesta syntyi uudesta näkökulmasta jo yli 30 000 kappaletta erilaisina laitoksina myynyt *Muistihäiriöt* (2004). Samana vuonna julkaistiin myös *Tunne muistisi – käytä, kohenna, kehitä*. Muistihäiriöihin liittyy myös yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa kirjoitettu *Hyviä päiviä kotona* (2006) ja aivojen terveyteen keskittyvä *Pidä aivosi kunnossa* (2009).

Nuoremmalle kansanosalle on kohdistettu *Hei beibi, mä oon tulta!* (2004). Kustantaja kutsui Huovisen tekijätiimiin, kun kirjan teko oli jumittunut. Kirja valmistui ajallaan ja pääsi saman tien Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi. Nuorison ongelmien selvittelyä Maarit Huovinen on sittemmin jatkanut osallistumalla toimittajana Raisa Cacciatoren kirjaan *Huomenna pannaan pussauskoppiin* (2007) ja yhtenä tekijänä kirjaan *Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa* (2008).

Teoksia

Maarit Tyrkön nimellä

Tauno V. Mäki, *Iloista kyytiä päämiehen mukana kairassa ja tunturissa* (toim.). Otava 1975.

Tauno V. Mäki *Erämiehen muistelmia 1–2* (toim.). Otava 1976–1977.

Urho Kekkonen, *Kirjeitä myllystäni 1–2* (toim. Keijo Korhosen kanssa). Otava 1976.

Urho Kekkonen, *Nimellä ja nimimerkillä 1–2* (toim. Keijo Korhosen kanssa). Otava 1977.

Urho Kekkonen, *Matkakuvia Kainuusta ja Lapista* (toim. Keijo Korhosen kanssa). Otava 1977.

Simo Sakari, *Sivalluksia* (toim.) Weilin+Göös 1979; uusi laitos Urho Kekkonen, *Sivalluksia*. Otava 1982.

Riitta Auvinen, *Naisena ja tiedenaisena* (toim.). Weilin+Göös 1979.

Urho Kekkonen, *Tamminiemi* (toim.). Weilin+Göös 1980.

Urho Kekkonen, *Vuosisatani* (työryhmässä). Otava 1981.

Kimmo Kaivanto (toim.). Weilin+Göös 1982.

Urho Kekkonen, *Vastavirtaan* (toim. Juhani Suomen kanssa). Otava 1983.

Rauni Luoma, *Ilon ja murheen näyttämöllä* (toim.). WSOY 1986.

Maarti Huovisen nimellä

99 vuotta Mörrin muistelmia (yhdessä Otto-Iivari Meurmanin kanssa). WSOY 1989.

Kari Suomalainen, *Karin lääkärikirja* (toim.). Recallmed 1991.

Potilaat ja lääkärit kertovat. Otava ja Yhtyneet Kuvalehdet/Kotiliesi 1992.

Kari Suomalainen, *Vanhenemisen taito* (toim.). Recallmed 1993.

Kirurgin muistelmia (Olli Kiviojan kanssa). WSOY 1993.

Suomalaisen naisen vaihdevuosikirja (päätoim.). WSOY 1994.

Jalkapuu. Teatterimiehen muistelmia (Sakari Puurusen kanssa). WSOY 1995.

Kari Suomalainen, *Viha etsii kohdetta* (toim.). WSOY 1995.

Lotta sodassa ja rauhan töissä (Tellervo Hakkaraisen kanssa). WSOY 1999.

Suomen terveellisin kirja (Ulla Leinon kanssa). WSOY 2000.

Satu Tiivola, *Satu miesten maailmassa* (toim.). Otava 2000.

Kävelemällä terveyttä (yhdessä Jarmo Ahosen kanssa), WSOY 2001

Rolf E. A. Nordström, *Esteettinen kirurgia* (toim.). Otava 2001.

Pieni ensiapuopas (toim. SPR:n kanssa). WSOY 2001. Uud. laitos 2007.

Kun muisti pettää (Timo Erkinjuntin kanssa). WSOY 2001. Uud. laitos 2009.

Astma (toim.). Duodecim 2002.

Tupakka (toim.). Duodecim 2004.

Muistihäiriöt (toim.). Duodecim 2004. Uud. laitos 2006 ja 2009.
Tunne muistisi – käytä, kohenna, kehitä (Marja Hietasen ja Timo Erkinjuntin kanssa). WSOY 2004.

Hei beibi, mä oon tulta! Nuorten oma seksikirja (Pia Brandtin, Erja Korteniemi-Poikelan ja Raisa Cacciatoren kanssa). WSOY 2004.
Hyviä päiviä kotona. Muistisairaudet (Timo Erkinjuntin ja Sirkkaliisa Heimosen kanssa). WSOY 2006.
Markku Ojanen, Onnellisuus (toim.). WSOY 2006.
Terve uni (Markku Partisen kanssa). WSOY 2007.
Raisa Cacciatore, *Huomenna pannaan pussauskoppiin*. Opas vanhemmille (toim. Riitta Paanasen kanssa). WSOY 2007.
Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa (Raisa Cacciatoren ja Erja Korteniemi-Poikelan kanssa). WSOY Juva 2008.
Pidä aivosi kunnossa (Timo Erkinjuntin, Marja Hietasen, Miia Kivipellon ja Timo Strandbergin kanssa). WSOY 2009.

KAI HÄGGMAN

Synt. 20.11.1956 Helsingissä.
Suomen ja Skandinavian historian dosentti, fil. tohtori.
Asuu Kirkkonummella.

SOSIAALIHISTORIASTA GRADUNSA ja suomalaisen perheen historiasta väitöskirjansa tehnyt Kai Häggman oli luonteva valinta, kun Kansaneläkelaitos etsi 1990-luvun puolivälissä 60-vuotishistoriansa kirjoittajaa. Kirjoitus- ja tutkimustyön aikataulu oli kuitenkin kaikkea muuta kuin luonteva – aikaa oli vain puolitoista vuotta. ”Se on tiukin paikka, missä minä olen ollut”, tutkija myöntää 14 vuotta ja monta kirjaa myöhemmin. Kaikesta huolimatta Kelan historia valmistui ajoissa.

Häggman on tullut tunnetuksi paitsi sosiaali- ja kulttuurihistorian myös suomalaisen kustannusalan ja metsäteollisuuden vaiheiden luotettavana kartoittajana. Molemmilla hänen kuvaamillaan organisaatioilla on ainakin yksi yhteinen nimittäjä: metsäfirmat tuottavat paperia, jolle kustantajat painavat kirjoja. Tältä liiketoiminnan alueelta Kai Häggman on kirjoittanut useita kiitettyjä yrityshistorioita, joista hän on saanut Historian Ystäväin Liiton kunniamaininnan vuonna 2003, Lauri Jäntin säätiön erikoismaininnan vuonna 2004 ja viimeksi WSOY:n kirjallisuussäätiön kunniapalkinnon vuonna 2008.

Mäntän yhteiskoulussa 1970-luvulla käydyt väittelyt historianopettajan kanssa herättivät Häggmanin huomaamaan, että historia on itse asiassa aika mielenkiintoista. Hän aloitti historian opinnot Helsingissä tähtäimessään opettajan ammatti. Erinomaisen sosiaalihistorian gradun ja auskultoinnin jälkeen Häggman valmistuikin opettajaksi. Opettajan ura jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä parin vuoden kuluttua lupaava tutkija houkuteltiin takaisin yliopiston piiriin väitöskirjan tekoon.

”Ryhdyin tutkimaan suomalaisen perheen historiaa ja sivistyneistön elämää 1800-luvun Suomessa”, Häggman kertoo. ”Lähestyin aihetta yksilön tasolla. Päälähteeni olivat kymmenien Waseniuksen suvun piiriin kuuluneiden yksityishenkilöiden kirjeet, joita luin Helsingin yliopiston kirjastossa.”

Häggmanin tutkimus oli lajissaan ensimmäisiä; perheen historiaa ei ollut aikaisemmin juurikaan käsitelty mikrotutkimuksen keinoin. Hänen väitöskirjansa *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994) sai positiivisen vastaanoton ja sitä käytetään edelleen yliopistojen kurssikirjana.

Ensimmäisen kosketuksen kustannusmaailmaan Kai Häggman sai kirjoittaessaan tilaustyönä Ilmari Turjan seuralle lyhyehkön opuksen nimeltä *Kolmen kuvalehden Turja* (1996). Teos kertoo legendaarisen lehtimiehen ja päätoimittajan urasta 1920-luvulta 1960-luvulle.

Kansaneläkelaitoksen 60-vuotishistorian kanssa Häggmanille tuli kova kiire sen vuoksi, että toimeksiantajat olivat reagoineet vuosipäivän lähestymiseen lähes viime hetkellä. ”Puitteet olivat kuitenkin hyvät”, Häggman kertoo. ”Sain talosta oman työhuoneen ja Kelan arkistot käyttööni. Historiatoimikuntakin suhtautui myönteisesti syntyvään tekstiin, vaikka nykypäivän asioiden lähestyessä herkkyys selvästi kasvoi.” *Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997* (1997) ilmestyi sopivasti 60-vuotisjuhlien kynnyksellä; ruotsinkielisenä teos julkaistiin seuraavana vuonna.

Häggmanin seuraava projekti oli siinä mielessä väljempi, että aikaa oli käytettävissä enemmän, peräti kuusi vuotta. Tosin työmaakin oli kertaluokkaa isompi – kaksiosainen teos Suomen suurimman kirjankustantamon WSOY:n historiasta 125 vuoden ajalta.

”Sain käyttööni Bulevardin kiinteistön sisäpihalta huoneen, josta käsin oli helppo tutustua ihmisiin ja päästä kiinni kustantamon elämään”, Häggman kertoo. ”Iso kustannusyhtiö oli tutkimuskohteena äärettömän kiehtova yhdistelmä bisnestä ja kulttuuria.” Häggmanin mielestä suuret liikeyritykset on jätetty historiantutkimuksessa liian vähälle huomiolle. ”WSOY:n historia tarjosi hyvän näköalapaikan menneisyyteen, sillä ison kustantamon tuotanto heijastaa yhteiskunnan muutosta.”

Ensimmäinen osa *Piispankadulta Bulevardille* (2001) kertoo 500 sivullaan WSOY:n vaiheista perustamisvuodesta 1878 talvisodan

puhkeamiseen vuonna 1939. Kustantamo oli Häggmanin avaukseen tyytyväinen, ja julkisuudessakin se sai kiitosta. Otavan historian parikymmentä vuotta aikaisemmin tehnyt Pekka Tarkka omisti kirjalle sivun *Helsingin Sanomissa*.

Yhtiön historian toinen osa *Avarammille aloille, väljemmille vesille* (2003) kattaa vuodet 1940–2003. Siihen kertyi sivuja satakunta enemmän kuin ensimmäiseen osaan. Näihin vuosiin osui monia WSOY:n sisällä käytyjä riitoja. ”Kirjoitin erimielisyyksistä avoimesti, koska tutkijan velvollisuus on tuoda totuus esiin”, Kai Häggman sanoo. ”Yhtiössä ratkaisuni hyväksyttiin mukisematta, sillä kukaan ei odottanutkaan mitään juhlakirjaa.” Kirjan vastaanotto oli taas kiittävä, mistä yhtenä osoituksena on Historian Ystäväin Liiton kunniamaininta.

Seuraavaan tutkimushankkeeseensa Kai Häggman hyppäsi kuin liikkuvaan junaan. Kysymyksessä oli Suomen metsäteollisuuden historian toinen osa vuosilta 1920–1939. ”Markku Kuisma, joka oli kirjoittanut ensimmäisen osan, houkutteli minut jatkamaan työtä”, hän kertoo. ”Metsäteollisuus on minulle sikäli tuttu ala, että isäni oli metsänhoitaja ja Serlachiuksen miehiä Mäntässä. Kuismalla oli myös tarjota hyödyllistä aiheistoa, jota hän oli kerännyt ensimmäistä osaa tehdessään.”

Metsäteollisuus rahoitti tutkimustyön yliopiston kautta. Historiatoimikunnassa oli mukana vanhan polven ammattilaisia, joilta tekijä sai hyödyllistä tietoa. ”Luetin heillä tekstiäni työn edetessä, eikä riitoja syntynyt missään vaiheessa”, Häggman kertoo. Mäntässä lapsuutensa viettänyt tutkija toi kirjaan myös mikrohistoriaa kuvaamalla elämää patruuna-ajan mänttäläisessä teollisuusyhteisössä.

Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939 (2006) kuvaa sotia edeltänyttä ajanjaksoa, joka on Kai Häggmanin mukaan monella tavoin mielenkiintoinen teollisuudenalan historiassa: ”Sotaa edeltävinä vuosina Suomen metsäteollisuudessa tapahtui merkittävä muutos, kun huomio kääntyi idästä lännen markkinoille. Samaan aikaan syntyivät uudet vientiorganisaatiot eli käytännössä kartellit”, hän muotoilee.

Neliosainen *Suomalaisen arjen historia* edustaa viimeisiä Suomessa julkaistuja suurteoksia. ”Kustantajan mielessä oli perinteinen yleis-

historia, mutta minä ehdotin kirjasarjaa, jossa katsottaisiin asioita tavallisen ihmisen näkökulmasta", kirjan päätoimittajana ollut Kai Häggman kertoo. "Tutkijaystävieni kanssa meillä oli sellainen käsitys, että tällainen mikrohistoriallinen lähestymistapa kyllä myy."

Kirjasarjan ensimmäinen osa käsittelee pyyntikulttuuria, toinen ulottuu säätyjen aikaan 1700-luvulle, kolmas kertoo teollistuvasta ja neljäs sotien jälkeisestä Suomesta. Tekijöiden arvio piti paikkansa: neliosaista tietokirjaa myytiin 16 000 sarjaa.

Kustantajien maailmaan Kai Häggman palasi, kun Suomen Kustannusyhdistys pyysi häntä kirjoittamaan kustannusalan historian. "Olen varmaan ainoa, joka on lukenut 1890-luvulla perustetun *Kirjakauppa*-lehden jokaisen numeron yli sadan vuoden ajalta", Häggman arvelee. Hänen mielestään suomalainen kustannusala eli metsäteollisuuden tavoin kartellien kulta-aikaa 1970-luvulle asti; vasta sen jälkeen kilpailu sai hinnat liikkeelle. *Paras tawara maailmassa. Suomalainen kirjakauppa ja kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle* ilmestyi vuonna 2008.

Parhaillaan Kai Häggman kirjoittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kaksiosaista historiaa, joka ilmestyy vuosina 2012 ja 2014.

Teoksia

Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen historiallinen seura 1994.

Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. 1996.

Kolmen kuvalehden Turja. Ilmari Turjan lehtimiesuran pitkiä linjoja 1920-luvulta 1960-luvulle. Ilmari Turjan seuran julkaisuja 2. 1996.

Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997. 1997. Ilm. ruotsiksi 1998.

Piispankadulta Bulevardille. WSOY:n historia 1878–1939. WSOY 2001.

Avarammille aloille, väljemmille vesille. WSOY:n historia 1940–2003. WSOY 2003.

Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939. SKS 2006.

Suomalaisen arjen historia 1–4 (päätoim.). Weilin+Göös 2006–2008.
Paras tawara maailmassa. Suomalainen kirjakauppa ja kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle. Otava 2008.
Suomalaisen arjen suuri historia (päätoim.). WSOY 2010.

UNTO HÄMÄLÄINEN

Synt. 28.2.1954 Viitasaarella.
Toimittaja.
Asuu Helsingissä.

MILJOONAPAINOS ON Suomen oloissa vain haave tietokirjailijalle, mutta joskus sellainenkin ihme voi tapahtua – jos ei muuten niin ylimmän valtiomahdin voimalla. Sen sai vuosituhannen vaihteessa kokea *Helsingin Sanomien* silloinen politiikan toimituksen esimies Unto Hämäläinen, joka oli jo aiemmin debytoinut tietokirjailijana ja oppikirjantekijänä.

Maaliskuussa vuonna 2000 Suomessa tuli voimaan uusi perustuslaki. Sen johdosta eduskunta päätti lähettää jokaiseen kotiin uuden perustuslain ja kirjasen, jossa sitä selostettaisiin. ”Oli suuri kunnia tulla kutsutuksi tuollaisen julkaisun tekijäksi”, Hämäläinen kertoo. ”Tilaustyö oli kuitenkin kaikkea muuta kuin helppo toteuttaa. Uusi perustuslaki oli ikään kuin suomennettava ja selitettävä sen sisältö hyvin tiiviisti. Kokonaisuuteen kuului Pekka Vuoren kuvitus.”

Hämäläisen taustatukena oli johtavia valtiosäännön tuntijoita, jotka hämmästelivät hänen tekstiään: ”Voiko tämän asian tosiaan näinkin sanoa!” Kokenut toimittaja käytti hankalien pykälien avaamiseksi ilmaisuja, jotka eivät olisi kuunaan juolahtaneet juristien mieleen.

Kirjasesta *Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle* (2000) otettiin kahden miljoonan painos suomen, ruotsin ja saamen kielillä, ja se löysi tiensä suomalaisiin koteihin ennen perustuslain voimaantuloa.

Ensimmäisen tietokirjansa *Lännettymisen lyhyt historia* (1998) Unto Hämäläinen oli julkaissut jo pari vuotta aikaisemmin; silloin hän oli itse aloitteentekijänä. 1990-luvun jälkipuoliskolla hänestä nimittäin tuntui, että olisi paikallaan kirjoittaa selvitys siitä, millais-

ten vaiheiden jälkeen Suomi oikeastaan liittyi Euroopan unioniin ja euroon. ”Kyselin asiaa monelta historiantutkijalta ja yhteiskuntatieteilijältä, mutta yhdelläkään heistä ei ollut aikaa – aiheeseen olisi kuulemma voitu palata noin viiden vuoden kuluttua.”

Hämäläinen päätti tehdä kirjan itse. Hän kysyi kuvitusapua *HS:n* pilapiirtäjältä Terho Ovaskalta, joka innostui asiasta. ”Terhon noina vuosina julkaistusta piirroksista löytyi sopivasti keventävä sävy vakavaan perusteemaan”, Hämäläinen sanoo. ”Kirja sai suopean vastaanoton, eikä sitä ole myöhemminkään juuri näkynyt antikvariaateissa. Ihmiset ilmeisesti käyttävät kirjaa tarkistaakseen faktoja noilta vuosilta.”

Oppikirjan tekoon Hämäläinen päätyi lehtoripuoliso Liisan houkuttelemana. Kolmen oppikirja-ammattilaisen tiimin ulkojäsenenä hän liittyi projektiin, jonka puitteissa laadittiin yhteiskuntaopin oppikirja peruskoulun yhdeksäsluokkalaisille. ”Olin aika skeptinen miettiessäni, miten kertoa 15–16-vuotiaille nuorille vaikeita asioita yhteiskunnasta, mutta ihmeen hyvin hankkeessa onnistuttiin.”

Editan kustantama *Kronikka 9* (2000) on ilmestynyt vuosittain uudistettuna jo kymmenen vuoden ajan. Hämäläinen huomasi joka tapauksessa, että oppikirjojen tekeminen on suomalaiselle tietokirjailijalle usein ainoa tapa saada kohtuullinen korvaus työstään.

Sen jälkeen oli taas vuorossa tilaustyö. Taloudellinen tiedotustoimisto halusi julkaista Suomen taloudellisesta ja poliittisesta kehityksestä kertovan tietopaketin, jota 2000-luvun alussa innokkaasti kansainvälistyneet suomalaisfirmat voisivat jakaa ulkomailla ja myös Suomessa ulkomaalaisille työntekijöilleen. Tekijöiksi pyydettiin kolme kirjoittajaa: Pentti Vartia ja Pekka Ylä-Anttila saivat hoitaakseen talouspuolen ja Unto Hämäläinen politiikan.

Alun perin tähtäimessä oli vain englanninkielinen teos *The Story of Finland*, mutta kirja ilmestyi myös suomeksi nimellä *Suomen tie. Kehitysmaasta kansakuntien eturiviin* (2001). Kolme vuotta myöhemmin uudistetusta painoksesta tehtiin muun muassa venäjän- ja kiinankieliset versiot.

Onko tämä skuuppi? (2002) on politiikan toimittajien yhdistyksen tilaama historiikki, jossa kuvataan politiikan toimittajien työtä 1950-luvulta nykypäivään. ”Tähän kirjaan käytin vuoden mittaan melkein kaikki vapaa-aikani”, Hämäläinen kertoo. ”Tunsin kyllä te-

kijät ja tapahtumat, mutta pitkään niitä piti silti kelata kunnolliseen lopputulokseen pääsemiseksi.” Kirja koostuu kattavasta historiaosuudesta ja kahdentoista politiikan toimittajan omakohtaisista muisteluista.

Aivan erilainen tehtävä tuli vastaan, kun eläkkeelle siirtyvän Terho Ovaskan pilapiirroksista päätettiin *Helsingin Sanomien* piirissä tehdä kirja. Hämäläistä pyydettiin kirjoittamaan Terhon pilapiirroksiin taustatekstit ja lisäksi kuvailemaan, millaista oli ollut haastatella piirroksissa esiintyviä poliitikkoja. Näin Terhon kuvat saivat saatteekseen Unto Hämäläisen henkilökohtaiset vaikutelmat Suomen politiikan ykköskentällisestä: Koivisto, Ahtisaari, Halonen, Lipponen, Aho, Niinistö, Jäätteenmäki, Vanhanen. *Parhaat Terhot. Pilapiirroksia 1991–2005* ilmestyi HS-kirjojen kustantamana vuonna 2005.

Eduskunnan 100-vuotisjuhlien lähestyessä pääsihteeri Seppo Tiitinen otti yhteyttä Hämäläiseen ja kertoi, että merkkipäivänä oli tarkoitus julkaista kuvakirja eduskunnan siihenastisesta taipaleesta. ”Aikaa oli vähän, joten meille tuli valokuvista vastaavan Jorma Komulaisen kanssa kova kiire”, Hämäläinen sanoo. Hän kirjoitti juhlajulkaisuun kuvatekstit ja valotti niiden ohessa Suomen historian keskeisiä aikakausia sekä analysoi eduskunnan asemaa kulloisissakin historian käänteissä.

Rutinoituneet toimittajat selvittivät tiukan deadlinen ja *Tasavallan tiellä. Eduskunta sadan vuoden kuvina* (2006) ilmestyi ajallaan. Juhlakirja julkaistiin kotimaisten kielten lisäksi englanniksi, saksaksi, ranskaksi, venäjäksi, espanjaksi ja viroksi.

Hämäläisen seuraava kirja *Muistikuvia Suomesta* (2007) sai alkunsa, kun Itella päätti tehdä kahdeksan postimerkin sarjan, jolla juhlistettaisiin itsenäisyyden 90:ttä juhlavuotta syksyllä 2007. Kuvaaiheiden löytämiseksi *HS* avasi lukijoille kilpailun, jossa pyydettiin lähettämään kuvia omista kotialbumeista. Saapuneista kuvista järjestettiin lukijaäänestys, jonka kahdeksan parasta päätyivät postimerkeiksi. Lehteen lähetettiin yli 6 000 valokuvaa, ja parhaita kuvia koskeneeseen äänestykseen tuli yli 47 000 vastausta.

Kilpailu herätti niin suurta kiinnostusta, että *HS* päätti tehdä sen pohjalta kuvakirjan. Unto Hämäläistä pyydettiin kirjan tekijäksi. Hän päätyi samanlaiseen ratkaisuun kuin eduskunnan juhlakirjassa. ”Kirjoitin valittuihin kuviin tekstit ja erikseen väliluvut, joissa kerro-

taan suomalaisen yhteiskunnan muuttumisesta samaan tapaan kuin *Helsingin Sanomat* niitä aikoinaan kuvasi palstoillaan."

Tässä yhteydessä Hämäläinen luki lehden kaikki numerot kesästä 1917 seuraavan vuoden tammikuuhun, jolloin *HS:n* ilmestyminen keskeytyi sisällissodan takia. "Fantastinen lukukokemus", hän toteaa. "Oli aivan hurjaa seurata, miten lehti kuvasi dramaattisia tapahtumia päivä päivältä."

Jokaisen kirjansa jälkeen Hämäläinen on päättänyt, että nyt saa riittää. Mutta kun Lasse Lehtinen pyysi häntä tekemään Euroklubin historian, hän myöntyi vielä kerran, saatuaan vapaat kädet toteutuksen suhteen. Näin syntyi *Rupatellen Eurooppaan. Euroklubin historia* (2009), joka on tekijänsä mukaan jatko-osa *Lännettymisen lyhyelle historialle*; kirja kertoo, miten Suomen EU-polku jatkui vuodesta 1998 eteenpäin. Kirjasta tehtiin myös äänikirja näkövammaisten käyttöön.

Unto Hämäläinen joutui itse huomion kohteeksi joulukuussa 2008, kun hänelle ojennettiin Suomen Kuvalehden journalistipalkinto. Palkinnon perusteluissa Hämäläistä kiitettiin "uuden ja vanhan median reportteriksi".

Teoksia

Lännettymisen lyhyt historia. WSOY 1998.

Kronikka 9. Peruskoulun 9. luokan yhteiskuntaopin oppikirja (yhdessä Liisa Hämäläisen, Ensio Tikkasen ja Martti Trobergin kanssa). Edita 2000.

Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle. Uusi perustuslaki voimaan 1.3.2000. Edita 2000.

Suomen tie. Kehitysmaasta kansakuntien eturiviin (Pentti Vartian ja Pekka Ylä-Anttilan kanssa). Taloudellinen tiedotustoimisto 2001.

Onko tämä skuuppi? Politiikan toimittajan työtä 1950-luvulta nykypäivään. Politiikan toimittajat 2002.

Parhaat Terhot. Pilapiirroksia 1991–2005. (Piirrokset Terho Ovaska). HS-kirjat 2005.

Tasavallan tiellä. Eduskunta sadan vuoden kuvina (Jorma Komulaisen kanssa). Eduskunta 2006.

Muistikuvia Suomesta. (Kuvatoimittaja Juha-Pekka Laitinen). HS-kirjat 2007.

Rupatellen Eurooppaan. Euroklubin historia. Euroklubi 2009.

RISTO ISOMÄKI

Synt. 8.6.1961 Turussa.
Kirjailija, ympäristöaktivisti.
Asuu Helsingissä.

MIKÄ OLISI paras tapa välittää ihmisille tietoa ilmastonmuutoksesta ja muista ilmiöistä, jotka uhkaavat elämää maapallolla? Onko viisainta tarjota tiukkaa faktaa, vai edistäisikö ripaus fiktiota tiedon perillemenoa? Tällaisia kysymyksiä on kirjailijauransa varrella pohtinut Risto Isomäki, eikä ole vielä löytänyt lopullista vastausta. Niinpä hän käyttää ammattinimikkeenään ”kirjailijaa” – se pitää ovet avoinna kaikkiin suuntiin.

Ympäristökysymykset ja kolmannen maailman ongelmat alkoivat kiinnostaa Risto Isomäkeä 1980-luvun alussa, kun hän aloitti tiedotusopin opinnot Tampereella. Tähtäimessä oli toimittajan ammatti, mutta toimittajaa Isomäestä ei tullut. Sen sijaan hän liittyi ympäristö- ja kuluttaja-asioita ajaviin kansalaisliikkeisiin, joista hän löysi myös julkaisukanavat ensimmäisille kirjoilleen. 2000-luvulla mediasta tulvivat uutiset ja huolestuttavat tutkimusraportit maailman tilasta, ja myös Isomäen teokset ovat omalta osaltaan herätelleet kansalaisia pohtimaan ympäristön muuttumista.

Isomäki on lähestynyt maapalloa koskevia peruskysymyksiä kahdesta suunnasta. Hän on kirjoittanut tieteiskirjoja eli faktaa ja fiktiota yhdistäviä seikkailuhenkisiä romaaneja, joissa globaaleilla ilmastoongelmilla on keskeinen asema. Toisaalta hän on tehnyt myös tiukan asiallisia, tavalliselle kuluttajalle suunnattuja teoksia, jotka käsittelevät yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa valinnoillaan isoihin asioihin.

”Minusta scifi-kirjallisuus on hairahtanut liikaa avaruusfantasian suuntaan”, Isomäki arvelee. ”Kun mielikuvituksellisia aineksia suurennellaan, lukija ei enää erota, mikä jutussa on totta, mikä mie-

likuvitusta." Tuoreimmissa 2000-luvun romaaneissaan Isomäki on yrittänyt palata scifi-lajityypin juurille ja hän käyttää fantasiaa vain sen verran, että lukijan kiinnostus jutun perustana oleviin tosiasioihin säilyy.

Isomäen ensimmäinen julkaisu *Kuluta harkiten – tietoisen kuluttajan taskuopas* (1985) oli maailman nälänhätää käsittelevä kirjanen. Se ruoti, millaisia vaikutuksia pohjoismaisilla kulutustottumuksilla on maailmanlaajuisesti ja miten niitä voidaan muuttaa parempaan suuntaan. Taskuopasta myytiin kehitysyhteistyöjärjestöjen kautta 40 000 kappaletta, ja sen uudistettua laitostakin 20 000 kappaletta. Isomäki lahjoitti tekijänpalkkionsa kehitysyhteistyöhön.

Kolmannen maailman ongelmiin liittyvät myös Isomäen seuraavat kirjat. *Terveyttä enemmistölle Bangladeshissa* (1985) käsittelee kehitysmaan terveysoloja, *Maailmanpankki ja kolmas maailma* (1987) maailmanpankin roolia kehitysmaissa ja *Nikotiinia nälkäisille* (1987) tupakkateollisuuden invaasiota kehitysmaihin.

Näissä kirjoissa Isomäellä on pamflettimainen ote: "Kun käsittelee hyvin ajankohtaista aihetta, joka vaatii kannanottoa, siitä on vaikea kirjoittaa neutraalia tietokirjaa", hän pohtii. "Käsittelytapaan vaikuttaa tosin myös se, miten hyvin ongelma tunnetaan. Jos aiheesta tiedetään paljon, siitä on helppo kirjoittaa asiapohjalta."

Isomäen Kehitysyhteistyön palvelukeskukselle kirjoittama *Kehitystä alhaalta päin* (1988) oli alaotsikkonsa mukaisesti raportti kehitysmaiden ruohonjuuriliikkeistä. Kymmenen vuotta myöhemmin hän laati raportista päivitetyn version, joka ilmestyi nimellä *Paljasjalkavallankumous – kymmenen vuotta myöhemmin* (1999). Siinä tarkastellaan kehitysmaiden kansalaisyhteiskuntia ja niiden ulkomaista rahoitusta.

Ilmastonmuutokseen Isomäki oli tarttunut jo 1980-luvun alussa, yhtenä ensimmäisistä Suomessa. "Monet meteorologit kyllä tiesivät ilmaston muuttumisesta, mutta julkisuudessa asiasta ei juuri puhuttu", Isomäki kertoo. "Kirjoitin vuonna 1981 lehtijutun, jossa referoin *Science*-lehden artikkelia tulevaisuutta koskevasta ilmastomallista. Siitä lähtien olen kirjoittanut ilmastonmuutoksesta kymmeniin julkaisuihin Suomessa ja ulkomailla, ja se oli yksi aihe myös *Maailmanpankki*-kirjassa."

Luvassa lämpenevää: ilmastonmuutos ja sen seuraukset (1996) on Risto Isomäen ensimmäinen yksinomaan ilmastonmuutosta käsittelevä kirja. Se avasi puolitoista vuosikymmentä kestäneen projektin, jossa hän on etsinyt vastauksia koko ihmiskuntaa koskeviin kysymyksiin: miksi ilmasto lämpenee, sulavatko mannerjäätiköt, nouseeko merenpinta, kuivuuko tropiikki, voidaanko ilmaston lämpenemistä torjua puita istuttamalla ja pitäisikö päästöoikeudet jakaa maailman valtioiden kesken.

”Näiden 15 vuoden aikana muutkin ovat heränneet, mutta hiilidioksidipäästöjen määrä on tänä aikana jo kolminkertaistunut”, Isomäki sanoo.

Vuonna 1997 ilmestyneessä *Puukirjassa* Isomäki tarkastelee mahdollisuuksia sitoa hiiltä puihin erilaisissa ilmasto-oloissa. Kirja ilmestyi englanniksi (*The Book of Trees 2004*) mutta Intiassa myös hindiksi ja muilla paikallisilla kielillä. Tästä teoksesta on suora linja Isomäen vuonna 2008 ilmestyneeseen kirjaan *34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen* ja sen vuotta myöhemmin julkaistuun englanninkieliseen versioon, jossa ratkaisutapojen määrä on noussut lähes kaksinkertaiseksi. Alaotsikko *Järkevistä vaihtoehdoista hullun tiedemiehen ratkaisuihin* osoittaa, että mukana on myös spekulaatioita.

Kolmea 1990-luvulla kirjoittamaansa tieteisromaania Risto Isomäki luonnehtii nykyisin ”vanhanajan scifiksi”. 2000-luvun taitteessa tyylilaji muuttui: Isomäki ryhtyi tarjoamaan uutta tietoa ilmastontutkimuksesta kaunokirjallisuuden keinoin. *Herääminen* (2000) on lähitulevaisuuteen sijoittuva kirja, jossa Maapalloa koettelee lämpötilojen noususta johtuva ilmastonmuutos ja mahdollisista ympäristökatastrofeista suurimmaksi nousee metaanin laajamittainen vapautuminen ilmakehään.

Intian rannikolle ja Grönlannin mannerjäätikölle sijoittuva *Sarasvatin hiekkaa* (2005) jatkaa samaa linjaa. Isomäki tarjoilee ekologisen jännitysromaanin muodossa vahvan annoksen faktaa siitä, mitä luonnossa on tapahtumassa. *Sarasvatin hiekkaa* oli monille suomalaisille ravisteleva lukukokemus, ja siitä on otettu viisi painosta. Kirja oli ehdolla Finlandia-palkinnon saajaksi vuonna 2005 ja sai Kiitos kirjasta -mitalin sekä Tähtivaeltaja-palkinnon vuonna 2006.

Samalla tavoin ympäristökysymyksiin porautuva trilleri on myös *Litium 6* (2007), jossa Isomäki pohtii, mitä vaikutuksia nykyaikai-

sessa suurkaupungissa räjähtävällä ydinpommilla olisi. Romaanissa *Jumalan pikkusormi* (2007) tapahtumat puolestaan kiertyvät aurinkoenergian ympärille – ja tarjoavat kirjoittajalle tilaisuuden laajentaa lukijoiden ekologista tietämystä.

”Tieto on aina suhteellista”, hän sanoo. ”Meillä pelataan vähän liikaakin varman päälle ja vältetään spekulointia, johon anglosaksisessa maailmassa suhtaudutaan sallivammin. Minusta on tärkeää saada lukija kiinnostumaan, vaikka vaarana on että totuus ja kuvitelma sekoittuvat. Välttääkseni sen kerron romaanien lopussa, mikä kirjassa on totta ja mistä alkaa fiktio.”

Kosminen rakkaus vai suuri saatana (2009) on puheenvuoro ydinvoimakeskusteluun. Tässä pamfletissa Isomäki tuo esiin elementtejä, jotka ovat hänen mielestään unohtuneet päätöksenteossa. ”Ydinteknologia on vaikein yksittäinen aihe tietokirjailijalle”, hän toteaa. ”Sitä on erittäin tärkeä käsitellä, mutta alan tutkimukset ovat uskomattoman ristiriitaisia.”

Isomäelle myönnettiin vuonna 2009 Suomen tietokirjailijoiden Warelius-palkinto, tunnustuksena laajasta ja ansiokkaasta työstä tietokirjailijana.

Teoksia

Kuluta harkiten – tietoisen kuluttajan taskuopas. Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 1985. 8. p. 1990.

Terveyttä enemmistölle Bangladeshissa. Tampereen yliopiston ylioppilaskunta 1985.

Maailmanpankki ja kolmas maailma. Raportti Prosenttiliikkeelle (Anne Ahosen kanssa). Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Tampereen sadankomiteayhdistys 1987.

Nikotiinia nälkäisille. Tupakkateollisuuden hyökkäys kehitysmaihin. AGHAST Finland 1987.

Kehitystä alhaalta päin. Raportti kehitysmaiden ruohonjuuriliikkeistä. Kehitysyhteistyön palvelukeskus 1988.

Luvassa lämpenevää. Ilmastonmuutos ja sen seuraukset. Edita 1996.

Puukirja. Puut osaratkaisuna maailman nälän ja ilmastonmuutosten ongelmiin. Ympäristö ja kehitys 1997.

Paljasjalkavallankumous – kymmenen vuotta myöhemmin. Kehitysmaiden kansalaisyhteiskunnat ja ulkomainen rahoitus Ympäristö ja kehitys ry:n projektiyhteistyön valossa. Ympäristö ja kehitys 1999.

Herääminen. Tammi 2000. 2. p. 2006.

Kohti vuotta 1929? Vapaakauppa, työttömyys ja ääriliikkeiden nousu. Like 2000.

Kohti kestävää maailmaa (Jaana Airaksisen ja Anastasia Laitilan kanssa). Maan ystävät 2002.

Sarasvatin hiekkaa. Tammi 2005. 5. p. 2006.

Litium 6. Tammi 2007. 3. p. 2008.

Lääkkeitä köyhyyteen. Keskustelua kehitysmaiden lääkeongelmista (toim. Hannu Säävälän ja Jouni Jaakkolan kanssa). Lääkärin sosiaalinen vastuu 2007.

34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen. Järkevistä vaihtoehdoista hullun tiedemiehen ratkaisuihin. Tammi 2008. 2. p. 2009.

64 ways to absorb carbon and improve the earth's reflectivity. From reasonable options to mad scientist solutions. Into 2009.

Kosminen rakkaus vai suuri saatana. 20 päätöstä ydinvoimasta. Like 2009.

Jumalan pikkusormi. Tammi 2009.

JUSSI JÄPPINEN

Synt. 25.5.1948 Joutsenossa.
Graafinen suunnittelija, tietokirjailija, valokuvaaja, filosofian tohtori.
Asuu Jyväskylässä.

”OLEN TEHNYT niin monenlaisia asioita elämässäni, että en osaa oikein määritellä, mikä mies minä olen”, sanoo filosofian tohtori Jussi Jäppinen Jyväskylästä. Se ei ole ihme, sillä ulkopuolisillakin on ollut vaikeuksia asemoida tämä moniosaaja oikeaan kohtaan: hän kun on kunnostautunut yhtä lailla graafikkona, piirtäjänä, valokuvaajana, kirjanteon ammattilaisena, arkkitehtuurin tutkijana, kotiseutumiehenä, käsikirjoittajana ja tietokirjailijana.

Jäppinen on tehnyt korkeatasoisen väitöskirjan lisäksi puolisen sataa tieto- ja kuvateosta, joista useimmat käsittelevät hänen kotiseutuaan Jyväskylää ja Keski-Suomea.

”Töitteni laaja skaala aiheutti hämminkiä jo 1970-luvulla. Kun kaupunki osti akvarellinäyttelystäni kuusi työtä, sen piti ensin saada yliopistotason lausunto siitä, olivatko valokuvantarkat työt taidetta vai ei”, Jäppinen muistelee. ”Myös aksonometristen karttojen kohdalla taidetoimikunnalle tuli ongelma siitä, mihin kategoriaan kartat kuuluvat; grafiikkaa niissä oli, kulttuurihistoriaa niissä oli, arkkitehtuuria niissä oli... Mutta mitään ei kunnolla, ja lopputuloksena oli hylkäys. Onneksi Suomen Kulttuurirahasto näki kokonaisuuden.”

Kun Jyväskylän kaupunki vaihtoi vuotuisen taidepalkintonsa kulttuuripalkinnoksi vuonna 1992, Jussi Jäppinen sai ensimmäisen. Vuonna 2008 hän sai Suomen tietokirjailijoiden tietokirjailijapalkinnon.

Asuinympäristö ja rakennukset, ovatpa ne kaupunkimiljöössä tai maaseudulla, ovat keskeisiä Jäppisen kirjallisessa ja visuaalisessa tuotannossa. Hän arvelee sen johtuvan kahdesta syystä: ”Turussa

asunut äidinisäni opetti minut tarkkailemaan ympäristöä. Kun hän ajoi autoa, hän selosti kaikkea näkemäänsä pään pyöriessä puolelta toiselle. Minä opin häneltä paljon, vaikka muut taisivat enimmäkseen pelätä, pysyykö auto tiellä."

Toinen syy on koulupojan kesätyö 1960-luvulla kaupungin mittamiehenä Jyväskylässä. "Kolusimme kaupunkia ja sen ympäristöä ristiin rastiin. Kun ihmiset kyselivät mitä oli tekeillä, tajusin olevani jonkin muutoksen etunenässä. Minua harmittaa, että en silloin ymmärtänyt käyttää enemmän kameraa; 1970-luvulla vanhan ympäristön kuvaaminen oli jo usein myöhäistä."

Jäppinen opiskeli taidehistoriaa Jyväskylässä ja valmistui maisteriksi. Sen jälkeen hän täydensi opintojaan Tampereella arkkitehtiosastolla. Kaupunkiarkkitehtuurista kiinnostuneen Jäppisen opintonäytteestä syntyi *Jyväskylä Albumi* (1977). Havainnollisesti kuvitettua teosta kaupunkiarkkitehtuurin muutoksesta myytiin vuodessa lähes 7 000 kappaletta, mikä sai kustantaja Gummeruksen kiinnostumaan tekijästä. Hänet palkattiin toimittajaksi yhtiön tietokirjaosastolle – pesti kesti seitsemän vuotta.

"Se oli minulle hyödyllistä aikaa", Jäppinen kertoo. "Kirjan tekemisen koko prosessi, tekniikka ja henkilöt tulivat perin pohjin tutuiksi. Suunnittelin grafiikkaa, taitoin kymmeniä julkaisuja ja tein myös omia valokuvakirjoja ikään kuin viran puolesta." Tilaustöitä riitti, siitä pitivät huolen monet maakunnat ja kaupungit. Tuloksena syntyi pitkä sarja kuvateoksia: *Keski-Suomi* (1978), *Savonlinna* (1981), *Jyväskylä* (1982), *Pirkanmaa* (1983), *Satakunta* (1983) ja *Kaarina* (1984). Valtiolliselle tasolle Jussi Jäppisen nosti *Suomen eduskunta* (1979), eduskuntatalon ja -instituution esittely, johon hän otti valokuvat. Teos on käännetty useille kielille.

Vuonna 1984 Jäppinen perusti graafisen suunnittelutoimiston, jossa häntä työllistivät normaalin graafisen suunnittelun lisäksi edelleen kaupunkien ja kuntien tilaamat kuvateokset. Ensimmäisenä valmistuivat *Muurame* (1986) ja *Kotka* (1987). Kotikaupunki Jyväskylän täyttäessä 150 vuotta Sisä-Suomen kirjapaino kustansi juhlateoksen *Oodi Jyväskylälle* (1987), joka oli Jäppisen kuvaama ja taittama komea kuvateos mutta lisäksi kirjapainon kokeilu erilaisilla painomenetelmillä ja -materiaaleilla.

Tekijän maineen levitessä kirjatilauksia löytyi etäämpääkin, mistä kertovat *Päivä Linnanmäellä* (1990), *Lohtaja* (1990), *Järvenpää* (1991), *Pihtipudas* (1991) ja *Äänekoski* (1994). Jatkossa taidehistorian maisteri ja kotiseutunsa tuntija Jäppinen ryhtyi yhä useammin kirjoittamaan itse kuvateostensa tekstit. Hyviä esimerkkejä ovat *Talo etelärinteellä* (1996), kuvaus arkkitehti Viivi Lönnin kotitalosta, *Keski-Suomi* (1997) ja *Jyväskylä – kaupungin kuvia* (2000).

Yhteistyössä Keski-Suomen museon lehtorin ja nykyisen johtajan Heli-Maija Voutilaisen kanssa Jäppinen teki 2000-luvun alkupuolella suomalaista kirkkoarkkitehtuuria esitteleviä tieto- ja kuvateoksia; Voutilainen kirjoitti tekstit ja Jäppinen otti valokuvat. *Petäjäveden vanhan kirkon tarina* (2001) esittelee Unescon maailmanperintökohteen, 1760-luvulla rakennetun komean hirsikirkon. Toinen hieno esimerkki vanhasta puurakentamisesta on kirjassa *Maailman suurin puukirkko Kerimäellä* (2002). Suurimman urakkansa kaksikko teki koostaessaan teoksen *Keski-Suomen kirkot* (2002), jossa esitellään kaikki maakunnan 64 kirkkoa. Kirjan pohjalta valmistui näyttely, joka kiersi useilla paikkakunnilla.

Loisto & Lyhty (2006) on alaotsikkonsa mukaisesti löytöretki Jyväskylän rakennettuun ympäristöön. Jyväskylän arkkitehtuuri, asemakaava ja nähtävyydet ovat keskeisiä teemoja useissa tietokirjoissa, joita Jäppinen on kirjoittanut ja kuvannut joko yksin tai työryhmän jäsenenä. Näitä ovat esimerkiksi *Vanhan Jyväskylän karttakirja* (1990), *Jyväskylän julkisivukuvat* (1991), *Seminaarinmäeltä Ylistönrinteelle* (1995), *Kärrytiestä Kävelykaduksi* (1995) ja *Pikkukaupungin pihoja ja puistoja* (1996). *Kilven suojassa* (2007) kertoo kaupungin vaakunan syntyvaiheista, jotka värikkyydessään hakevat vertaistaan Suomessa.

Jyväskylä-teeman kruunaa Jäppisen väitöskirja, jonka otsikkona on Alvar Aallon eräässä luennossaan esittämä kysymys *"Oletko koskaan nähnyt kauniin kaupungin?"* (2005) – väittelijä muuten tarkisti otsikon oikeakielisyyden etukäteen kielitoimistosta. Tutkimus käsittelee Jyväskylän keskustan ruutuasemakaava-aluetta ja sen muuttumista, pienestä puutalokaupungista vuosituhannen vaihteen 83 000 asukkaan kaupungin liike- ja kerrostalokeskustaksi.

Jyväskylässä kaupunkikuvan muutos oli 1900-luvun jälkipuoliskolla harvinaisen raju: uudelleen kaavoitetusta ja rakennetusta keskustan ruutukaava-alueesta tuli yksi täydellisimmän ympäristö-

muutoksen kokeneista kaupunkikeskustoista Suomessa. 1800-luvun puutalo-Jyväskylästä on kertomassa enää vain kymmenkunta erillistä rakennusta.

”Väitöskirja on oikeastaan yhteenveto kotikaupunkini historiasta; siinä on Jyväskylän kaupunkikuva yhdessä paketissa”. Tutkimus sai hyvän vastaanoton akateemisissa piireissä, ja vaikka isokokoiselle, 400-sivuiselle väitöskirjalle kertyi painoa kolme kiloa, se meni myös hyvin kaupaksi. ”On ollut erityisen mukava huomata, että monet kaupunkilaiset ovat selvästi lukeneet kirjan”, tekijä kertoo. ”Ihmiset tulevat vieläkin juttelemaan siitä.”

Alvar Aalto -seuran hallituksen jäsenenä Jäppinen ideoi aivan erilaisen tietokirjan, kun maailmankuulun arkkitehdin 100-vuotissyntymäpäivä lähestyi ja paine tehdä jotakin sen johdosta kasvoi. ”Alvar Aallosta on kirjoitettu satoja kirjoja, joten yritin keksiä uuden näkökulman”, Jäppinen kertoo.

Ratkaisu oli tehdä sarjakuvakirja, jollaista mestarista ei tiettävästi ole ennen tehty. Idean isä laati käsikirjoituksen ja piirtäjäksi valikoitui Risto Oikarinen, arkkitehti hänkin. Alvar Aallon nuoruusvuosista kertova *Fiesolen puutarhat, osa 1* ilmestyi mestarin juhlavuonna 1998.

”Sarjakuvakirjamme herätti valtavasti huomiota mediassa ja se käännettiin myös englanniksi, samoin kuin myöhemmät kaksi osaa”. Kirjan markkinointi ontui kuitenkin pahasti, eikä suuri yleisö löytänyt kiitettyä Aalto-kirjaa. Siitä huolimatta tekijöiden mielessä kangastelee sarjan neljäs osa – suuri finaali.

Teoksia

Suomen eduskunta (valokuvat). Eduskunta 1979, 2. p. 1986.

Gummeruksen kustantamia kuvateoksia

Jyväskylä Albumi 1977, 2. p. 1977. *Keski-Suomi* 1978; *Savonlinna* 1981, 2. p. 1986; *Jyväskylä* 1982; *Pirkanmaa* 1983; *Satakunta* 1983; *Viimeinen kesä. Hans Wagnerin värivalokuviin perustuva kertomus Suomesta kesällä 1939* (toim.) 1985, 4. p. 1992; Kaarina 1984; Vanhojen karttojen Suomi (Harri Rosbergin kanssa) 1984.

Oodi Jyväskylälle (valokuvat). Sisä-Suomi 1987.

Kaupunkien ja kuntien tilaamia kuvateoksia

Muurame 1986*; Kotka – merestä noussut* (valokuvat) 1987, 2. p. 1989; *Jyväskylän maalaiskunta – 120 kuvaa* (valokuvat) 1988; *Vaaleansininen friisi, arkkitehtuuria ja nähtävyyksiä Jyväskylässä 1988*, 2. p. 1992, engl. 1992; *Jyväskylä – elämää Harjun ja järvien välissä* 1989, 3. p. 1992; *Lohtaja* 1990; *Järvenpää – kartanosta kaupungiksi 1991*; *Äänekoski* (valokuvat) 1994; *Jyväskylän Kauppakatu, kärrytiestä kävelykaduksi* (Erkki Fredriksonin kanssa) 1995.

Otavan kustantamia kuvateoksia

Keski-Suomi lähikuvassa (valokuvat) 1989; Päivä Linnanmäellä 1990.

Atenan kustantamia kuvateoksia

Pihtipudas (valokuvat) 1991; Jyväskylä 1993.

Kopijyvän kustantamia kuvateoksia

Jyväskylän julkisivukuvat (teksti) 1991; *Talo etelärinteellä* 1996*; Jyväskylän seutu* 1996*, 2*. p. 1998; *Keski-Suomi* 1997; *Kuokkalan kartanon albumi* (valokuvat) 1999; *Jyväskylä – kaupungin kuvia* 2000.

Seminaarinmäeltä Ylistönrinteelle. Arkkitehtuuria, historiaa ja nähtävyyksiä Jyväskylän yliopiston puistossa (kuvitus, kartat). Jyväskylän yliopisto 1995.

Pikkukaupungin pihoja ja puutarhoja (toim.). Jyväskylän puutarhaseura 1996.

Fiesolen puutarhat. Sarjakuvakirja Alvar Aallon elämästä (Risto Oikarisen kanssa). Kopijyvä 1998. 2. osa 2000. 3. osa Minerva 2003. Ilmestynyt myös englanniksi.

Liikuttiin sitä ennenkin. Tielaitos 1999.

Petäjäveden vanhan kirkon tarina (Heli-Maija Voutilaisen kanssa). Kopijyvä 2001.

Maailman suurin puukirkko Kerimäellä (Heli-Maija Voutilaisen kanssa). Kopijyvä 2002.

Keski-Suomen kirkot (Heli-Maija Voutilaisen kanssa). Kopijyvä 2002.

”Oletko koskaan nähnyt kauniin kaupungin?” (väitöskirja). Minerva 2005.

Jyväskylä lähiympäristöineen. Minerva 2003. 2. p. 2005.

Loisto & Lyhty – Löytöretki Jyväskylän rakennettuun ympäristöön (Heli-Maija Voutilaisen kanssa). Minerva 2006.

Uudeksi minä teen kaiken. Jyväskylän maaseurakunnan 150-vuotisjuhlakirja (Heli-Maija Voutilaisen kanssa). Jyväskylän maaseurakunta 2006.

Viestejä maisemassa, keskisuomalainen kulttuuriympäristö (toim., kuvitus). Minerva 2006.

Mäntykustannuksen kustantamia kuvateoksia

Keski-Suomi kuvissa 2007*; Pohjois-Savo* 2008*; Jyväskylä uusilla aalloilla* 2009.

Kilven suojassa. Jyväskylän kaupungin vaakunakirja. ER-paino 2007.

Jyväskylä – kaupunkikuvakirja. Omakustanne 2010.

PANU KAILA

Synt. 17.5.1939 Helsingissä.
Arkkitehti, tietokirjailija; asuu Helsingissä.

PUURAKENTAMINEN ON ollut vuosisatojen ajan suomalaista ydinosaamista, mutta 1900-luvun jälkipuoliskolla sen taitajat katosivat maasta lähes tyystin. Koetellut rakennustavat ja -menetelmät jäivät syrjään, kun uudenaikaiset materiaalit ja teollinen sarjavalmistus valtasivat markkinat.

Yhteys vanhan puurakentamisen traditioon ei ole silti kokonaan katkennut. Näkyvästi vanhaa rakennusperinnettä on vaalinut arkkitehti Panu Kaila, joka on tehnyt mittavan uran suomalaisen rakennuskulttuurin tutkijana ja rakennusperinteen käytännön osaajana.

Kaila on opettanut kaikissa Suomen arkkitehtikouluissa – ulkomailla muun muassa Norjassa, Italiassa ja Japanissa – ja puhunut lukemattomissa tilaisuuksissa eri puolilla maata. Laajimman yleisönsä hän on kuitenkin tavoittanut puutalojen rakentamista, maalaamista ja kunnostamista koskevilla kirjoillaan ja kolumneillaan, joiden oppeja on sovellettu tuhansilla suomalaisilla rakennustyömailla.

Kaila on saanut työstään rakennustaiteen ja yhdyskuntasuunnittelun valtionpalkinnon ja taiteen valtionpalkinnon. Vuonna 2010 hän sai tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon rakennuskulttuurin ja siihen liittyvän taitotiedon alalla tehdystä elämäntyöstä tiedonjulkistajana.

Kun perheessä isä on insinööri ja äiti arkkitehti, vanhemmalle pojalle lankeaa helposti isän ja nuoremmalle äidin ammatti. Näin kävi ainakin Kailan perheessä: Panusta tuli arkkitehti – mutta oli hänessä ainestakin. Äiti talletti kuusivuotiaan pojan rakennepiirustuksen, johon tämä oli kirjoittanut selvennykseksi: ”Meidän vessa

sivulta katsotuna.” Kailan perhe asui muun muassa Käkisalmessa ja Viipurissa. Menetetyistä kodeista ja vanhoista rakennuksista jäi Panulle lämpimät muistot. ”Se varmasti vaikutti omalla tavallaan myöhempään toimintaani”, hän sanoo.

Historiasta kiinnostunut Kaila mittasi opiskeluaikanaan Kokkolan vanhan pappilan, joka oli ollut aikoinaan hänen isänsä koti; ullakon lattian alta löytyi jopa isän koulutodistus vuodelta 1915. Sittemmin diplomityön aihetta miettiessään Kaila huomasi, että kukaan ei ollut tutkinut vanhoja pappiloita, joten hän keskittyi niiden arkkitehtuuriin. Diplomityö sai kiitettävän arvosanan ja kiinnitti Museoviraston huomion vanhoista rakennuksista kiinnostuneeseen nuoreen mieheen.

1970-luvun alussa Kailasta oli hyvää vauhtia tulossa elementtikerrostaloja piirtävä arkkitehti, kun Museovirasto pyysi häntä mukaan hankkeeseen, jossa oli tarkoitus entisöidä Pyynikkilän vanha pappila valtakunnalliseksi pappilamuseoksi. Kolmivuotinen projekti valmistui ajallaan, mutta viikkoa ennen avajaisia se romuttui kerralla tuhopolttajan iskuun. Kun Kaila oli tulossa tarkastamaan työmaata Ruovedelle, hän näki järven sumujen läpi vain pappilan mustana savuavan seinän.

Pysyvämpää jälkeä syntyi Pohjanmaalla, jossa restauroitiin Ilmajoen Yli-Lauroselan talomuseo. Ruotsin Västerbottenin rakennusperinteen suojelua käsittelevä kirjanen *Västerbottensgården* oli ilmestynyt vuonna 1973. Kun museovirastolaiset Panu Kaila ja Elias Härö tapasivat pohjalaisten maakuntaliittojen edustajia, heräsi ajatus tehdä samanlainen kirja. Kailan osuutena olivat korjausohjeet, joissa hän valokuvien ja piirrosten avulla opasti, miten vanhoja rakennuksia voidaan kunnostaa. *Pohjalainen talo* (1976) sai tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon.

Rakennuskonservointi (1983) on korjausopas, jonka aiheena ovat museokohteina säilytettävät rakennukset. Kaila toimitti kirjan ja kirjoitti pääosan tekstistä. ”Rakennusperinteen kannalta sisältö on pitkälti sama kuin *Pohjalaisessa talossa*”, hän kertoo. ”Tässä puhutaan kuitenkin museorakennuksista, joissa aidon säilyttäminen on keskeinen asia.” Kailan oppi-isän, ruotsalaisen professori Ove Hidemarkin restaurointifilosofian mukaan ”tavallisia” vanhoja rakennuksia kunnostettaessa kaikkea ei tarvitse korjata.

Kailan kolmas kirja sai alkunsa projektista, jonka tarkoitus oli tuottaa oppimateriaalia työttömien rakentajien kursseille. Työryhmässä oli mukana monien hallinnonhaarojen edustajia. Se kokoontui eri puolilla maata, mutta kelvollista materiaalia ei syntynyt; Kaila arveli, ettei yksikään kirvesmies olisi ymmärtänyt työryhmän keräämää aineistoa. Projektissa mukana olleen Rakentajain Kustannus Oy:n Pentti Sarmalan kanssa syntyi ajatus tehdä kirjat rakennusosien historiasta. *Talo kautta aikojen* -kirjan ensimmäinen osa (1987) kertoo suomalaisten julkisivujen historiasta, toinen osa (1989) kiinteän sisustuksen historiasta.

Koska Kaila oli jo saanut mainetta suomalaisen rakennuskulttuurin kriitikkona, WSOY:n Kaarina Joutsenniemi kysyi häneltä, kannattaisiko Ove Hidemarkin restaurointikirja kääntää suomeksi. Kailan totesi ajatuksen olevan hyvä, mutta että saman tien voitaisiin tehdä omin voimin laajempikin teos.

”WSOY:ssä ajatus rakentamiskirjan tekemisestä herätti vastustusta, mutta lupa kuitenkin tuli”, Panu Kaila kertoo. Hän oli kiertänyt pitkään puhumassa rakentamisesta – enimmillään 50 luentoa vuodessa – ja todennut, että suomalaiset eivät tiedä rakennuksista ja materiaaleista edes perusasioita. ”Rakennetusta ympäristöstä ei puhuta koulussa mitään”, hän sanoo.

Kustantaja halusi kirjan nopeasti, mutta Kaila teki perusteellista työtä ja kiinnitti huomiota myös kirjan ulkoasuun. ”Sain silmäillä taittoa etukäteen – se oli hilpeä kuin betoninormit”, hän kertoo. ”Vaadin parempaa ja sain taittajaksi Olavi Hankimon, joka teki loistavaa työtä.” *Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen* (1997) oli täysosuma, joka nousi ikivihreäksi klassikoksi. Asiantuntijat totesivat, että kirja on jokaiselle rakentamisen ammattilaiselle pakollinen ostos.

Talotohtori nousi Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi ja sai Lauri Jäntin säätiön tietokirjapalkinnon. Tähän mennessä kirja on ehtinyt 16. painokseensa ja sitä on myyty 70 000 kappaletta.

Jo kauan ennen *Talotohtoria* Kaila oli alkanut kerätä tietoa perinteisestä ulkomaalauksesta. ”Hankin kaikki suomalaiset maalausoppaat, joista ensimmäinen oli 1850-luvulta. Haastattelin vanhoja maalareita, joiden opettajat olivat saaneet omat oppinsa edellisellä vuosisadalla ja osasivat keittää vernissaa. Lähteenä oli myös Museoviraston 1970-luvulla tekemä laaja kysely.”

Työ paisui yli äyräidensä. Alun perin lisensiaattityöksi ajateltu hanke kypsyi lopulta kirjaksi nimeltä *Kevät toi maalarin* (2000), joka on kattava ja vallitsevia käsityksiä kumonnut esitys suomalaisen ulkomaalauksen historiasta. Siitä on tähän mennessä otettu neljä painosta. Aihetta jatkoi *Kesällä töitä teki maalari* (2008), joka vie kehityksen 2000-luvulle asti.

Kun Kaila oli luennoinut puoli vuotta Oulun yliopistossa antiikin rakennustaiteesta, hän vei oppilaansa ikuiseen kaupunkiin tutkimaan ja kirjoittamaan kukin omasta kohteestaan. Näin syntyi *Antiikin rakennustekniikka: Rooma* (2002), jonka jatkoksi kaavailtiin samalla tavalla toimitettavaa teosta Venetsiasta; sitä ei kuitenkaan julkaistu.

Kahden aikaisemman maalarikirjan jatkoksi ilmestynyt *Maalari maalasi taloa* (2009) keskittyy rakennusten julkisivujen värihistoriaan ja toimii oppaana restauroinnista ja kaupunkikuvasta kiinnostuneille. Kirjasarjan täydentää *Sinistä ja punaista* (2010), jossa käsitellään rakennuksen värin valintaa, eri väriteorioita sekä pigmenttejä, niiden historiaa, ominaisuuksia ja käyttöä.

Pitkään Japanissa asunut ja luennoinut Kaila valmistelee parhaillaan kirjaa, jonka työnimi on jo mielessä: "*Talotohtorin Japani. Minun näkemykseni Japanista*".

Teoksia

Pohjalainen talo. Rakentajan opas (Elias Härön kanssa). Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto 1976. 2. p. 1993. Ilm. ruotsiksi 1978.

Rakennuskonservointi. Museokohteena säilytettävien rakennusten korjausopas (Tuija Vihavaisen ja Pehr Ekbomin kanssa). Suomen museoliitto 1983. 2. uud. p. 1987.

Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia (Pentti Pietarilan ja Hannu Tommisen kanssa). Rakentajain Kustannus 1987.

Talo kautta aikojen. Kiinteän sisustuksen historia (Maire Heikkisen, Kati Heinämiehen, Jukka Jaatisen ja Pentti Pietarilan kanssa). Rakentajain Kustannus 1989.

Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen. WSOY 1997. 16. p. 2010.

Kevät toi maalarin. Perinteinen ulkomaalaus. Rakentajain Kustannus 2000. 4. p. Multikustannus 2007.

Antiikin rakennustekniikka: Rooma (toim.). Oulun yliopisto 2002.

Kesällä töitä teki maalari. Perinteinen ulkomaalaus tänään. Täydennetty laitos Kevät toi maalarin -kirjaan sekä kehitys 1950-luvulta 2000-luvulle. Multikustannus 2008.

Maalari maalasi taloa. Julkisivujen värihistoria. Multikustannus 2009.

Sinistä ja punaista. Värin valinta ja perinteiset pigmentit. Moreeni 2010.

Kirjoittanut rakentamista, restaurointia ja puuarkkitehtuuria koskevia artikkeleita tietokirjoihin ja aikakauslehtiin, muun muassa: ”Mitä hyvää ja huonoa Helsingissä”, Valvoja 1966; ”Restaurointi ja konservointi” (Veikko Kiljusen kanssa), Spectrum 1979; ”Ikkunoiden historiaa”, teoksessa *Ikkunat kuntoon* 1982; ”Korjausrakentamisen taito”, teoksessa *Perinteisen rakentamisen taitajat* 1986; ”Oven historiaa”, teoksessa *Oviopas* 1988; ”Rakennuskäsityö ja korjausrakentaminen”, teoksessa *Pro Arte – Taiteen puolesta* 1995; ”Puurakentamisen renessanssi”, *MMM* 1996; ”Laavusta lastulevyyn – suomalaisen puutalon kehitys”, teoksessa *Rakennettu puusta – Timber construction in Finland* 1996; ”Vanhan säilyttäminen”, teoksessa *Metsä ja puu VI* 1999; ”Peruskorjauksen historiaa”, teoksessa *Rakennusperintö ja paikallisuus* 2000; ”Terva puun suojana”, teoksessa *Suomalainen hautaterva* 2003; ”Korjaaminen ei ole uudisrakentamista”, teoksessa *Oma Koti* 2004.

TUIRE KAIMIO

Synt. 8.2.1973 Espoossa.
Eläinnäyttelijöiden kouluttaja, tietokirjailija.
Asuu Vantaalla.

KOIRAT JA hevoset ovat suomalaisille tärkeitä – niitä halutaan hoitaa hyvin. Siitä kertoo selvin numeroin Tuire Kaimion kirjoittamien tietokirjojen menestys: hän on kirjoittanut 2000-luvulla kuusi lähinnä koirien ja hevosten kasvatusta käsittelevää teosta, joita on myyty yhteensä yli 100 000 kappaletta.

”On ihanaa välittää kirjojen avulla oikeaa tietoa ihmisille heidän lemmikeistään, sillä eläimethän siitä eniten hyötyvät”, sanoo Kaimio. Hän tuntee kohteensa perinpohjaisesti: hän kouluttaa päätyönään eläinnäyttelijöitä.

Ensimmäiset oppinsa eläinten kouluttamisesta Tuire Kaimio sai Kari ja Oili Salmelta, taikuripariskunnalta joka koulutti villakoiria, kaneja ja lintuja sirkusesityksiään varten. ”He olivat edellä aikaansa, ja heiltä omaksuin hyvän eläinkoulutuksen mallin”, Kaimio kertoo. Tällä alalla oppi hankitaan yleensä mestari-assistenttisuhteen kautta, ja sitä tietä myös Kaimio eteni eläinkouluttajan urallaan Saksassa.

”Katselin kyllä muitakin vaihtoehtoja. Vaarini oli elokuvaohjaaja ja tuottaja, mutta se näytti niin stressaavalta työltä, että päätin ehdottomasti olla menemättä elokuva-alalle – vaikka sinne kuitenkin päädyin näiden eläinteni kanssa.”

Yliopistossa Kaimio luki jonkin aikaa suomea ja yleistä kielitiedettä, mutta opinnot jäivät kun työtä eläinten kanssa riitti yllin kyllin. ”Luulin silloin, että opinnot menivät hukkaan, mutta eivät ne menneetkään – niiden ansiosta pystyn nyt kirjoittamaan itse kirjani.”

Ensimmäinen kirjaprojekti, jossa hän oli mukana, tuotti teoksen *Anni ja susi* (2000), mutta siinä hänellä oli ”vain” suden kouluttajan

rooli. Tekstin kuvakertomukseen tytön ja suden kohtaamisesta kirjoitti Anu Jaantila ja valokuvat otti Timo Viljakainen.

Tuire Kaimion ammatti herätti WSOY:ssä niin suurta mielenkiintoa, että häntä pyydettiin kertomaan kokemuksistaan eläinten parissa. Hän sai vapaat kädet kirjoitustyöhönsä, ja tuloksena oli *Tuikun eläinkoulu* (2000), jossa Kaimio kuvaa, millaista on työskennellä eläinten kanssa ja millaisia eläinpersoonia hän on tavannut: ”Jokaisella eläimellä on jotakin, mitä se haluaa. Kouluttajan tehtävä on keksiä, mikä se asia on ja käyttää sitä hyväkseen – silloin eläimet ovat aivan innoissaan. Koulutus tapahtuu eläimen ehdoilla ja perustuu aina siihen, että oikeasta toiminnasta palkitaan.”

Vuosikymmen myöhemmin tekijä arvioi kriittisesti esikoiskirjaansa: ”Teksti rönsyilee ja on paikoin melko siirappista. Sen jälkeen päätin kirjoittaa vain oikeita tietokirjoja.” Siirappia tai ei, *Tuikun eläinkoulu* meni hyvin kaupaksi ja – kun tekijän nimi on tullut myöhemmin tutuksi – sitä myydään edelleen.

Kymmenen vuotta koiria kasvattanut Kaimio oli vuosituhannen vaihteessa kysytty luennoitsija, joka kiersi ympäri maata. Hän huomasi selittävänsä kerta toisensa jälkeen samoja asioita pentujen ostajille.

”Ihmiset halusivat kuulla uudelleen ja uudelleen, mitä tarkoittaa koiran murrosikä, mitä pitäisi tehdä kun koira vetää, miten sen kynnet leikataan ja niin edelleen”, hän sanoo. ”Ajattelin, että jospa tekisin eräänlaisen ’keittokirjan’ koirankasvattajille. Antaisin resepteinä ohjeita, joissa käyn vaiheittain läpi ne useimmin kysellyt asiat.” Kustantaja hyväksyi ajatuksen.

Tuire Kaimion toinen kirja *Pennun kasvatus. Pennusta kunnon koiraksi* (2002) on lähes 300-sivuinen tietopaketti, joka auttaa uutta koiran omistajaa arkipäivän tilanteissa. Siinä käydään läpi koiran kouluttamisen ongelmakohdat eri ikävaiheissa ja annetaan vinkkejä, miten eriluonteisten pentujen kehitystä voidaan tukea.

”Tällaiselle kirjalle oli selvästi ollut hirmuinen tarve”, kirjoittaja toteaa. ”Siitä tuli varsinainen steady seller: se myy kuukaudesta ja vuodesta toiseen tasaisesti, paitsi että joulun alla myynti aina nousee vähän.” *Pennun kasvatus* on nyt ehtinyt 12. painokseensa, jota on päivitetty kuvituksen ja joidenkin tekstikohtien osalta.

”On suurenmoista huomata omin silmin, että tieto on mennyt perille”, Tuire Kaimio sanoo. Hän on nähnyt kadulla, miten koirien taluttajat ja koirat toimivat juuri niin kuin hän on kirjassaan opettanut.

Jos koirankasvattajat olivat innokkaita saamaan lisätietoa, niin tiedontarvetta oli myös hevospuolella – sen Kaimio huomasi kiertäessään luennoimassa hevosten kasvattajille. ”Hevosten käyttäytymisestä ei ollut tehty yhtään kirjaa Suomessa. Siksi ihmiset tulivat matkojen päästä kuuntelemaan esityksiäni”, hän kertoo. ”Totesin pian, että en pysty luennoillani paikkaamaan tietoaukkoa. Niinpä päätin kirjoittaa hevosista kirjan.”

Urakka oli kovempi kuin tekijä oli arvannut. Koska mukaan kelpasi vain tutkittu tieto, hän joutui käymään läpi pinoittain hevosta koskevia kansainvälisiä tutkimuksia; useita termejäkin oli suomennettava. ”Tiedostin vastuuni, koska kirja oli ensimmäinen laatuaan”, Tuire Kaimio sanoo. ”Erikoisalojen kohdalla sai kirjoittajiksi asiantuntijoita; esimerkiksi kouluratsastuksesta kirjoitti eversti Christian Carde, kansainvälinen kouluratsastustuomari. Valokuvista vastasi Minna Tallberg, jonka kanssa olemme tehneet töitä myöhemminkin.”

Kirjoitus- ja toimitusprosessin lopputuloksena syntynyt *Hevosen kanssa* (2004) on yli 600-sivuinen tietojärkäle, josta suomalaiset hevosenkasvattajat löytävät tarpeelliset tiedot alkaen perusasioista ja päätyen käytännön ongelmien ratkaisemiseen. Kirjaa oli odotettu niin innokkaasti, että ennakkotilauksia ehti kertyä useita tuhansia. *Hevosen kanssa* on hyväksytty myös oppikirjaksi. Jotkut ovat kyllä valittaneet kirjaa niin paksuksi, että sen kanssa saa marssimurtuman, tekijä naurahtaa.

Hevosen kanssa oli niin raskas projekti, että seuraavaksi Tuire Kaimio teki valokuvaaja Minna Tallbergin kanssa leikkimielisen kirjan nimeltä *Eläinnäyttelijöitä* (2005): ”Minna oli seurannut kameransa kanssa pitkään työtäni näyttelevien eläinten kouluttajana ja ottanut paljon hupaisia kuvia eteen tulleista tilanteista. Meistä nämä kuvat oli saatava muidenkin nähtäväksi.”

Hevonen. Ensimmäinen oppaani (2006) on kevennetty versio Kaimion ensimmäisestä hevoskirjasta. Se on tarkoitettu perheen nuorimmille jäsenille, jotka ovat vasta aloittamassa hevosharrastuksen parissa. Kirjassa on panostettu vahvasti grafiikkaan ja Minna Tallber-

gin kuvat ovat saaneet paljon tilaa. ”Tekstissä on päivitetty edellisen kirjan tietoja ja mukana on paljon uuttakin”, Kaimio sanoo. *Hevonen* on hänen suosikkinsa omien kirjojen joukossa.

Koirien kanssa pitkään työskennellyt Kaimio tiesi hyvin, ettei niistäkään ollut saatavana kunnollista perusteosta; myynnissä oli vain miksi koira haukkuu -tyyppisiä käännöskirjoja. Koiristakin oli siis tehtävä kunnollinen perusteos. Uusimpiin tutkimuksiin perehtyessään Kaimio huomasi, että käsitys koirasta lajina on viime vuosina perusteellisesti muuttunut.

”Arkeologia ja dna-tutkimukset osoittavat, ettei koira olekaan polveutunut sudesta, niin kuin ennen uskottiin. Koirat eivät ole laumaeläimiä, vaan ne ovat kierrelleet pitkään kylien liepeillä ja kesyyntyneet itsekseen, eivät ihmisten toimesta.”

Koirien käyttäytyminen (2007) on kattavin suomalainen tietolähde koiran kesyyntymisen historiasta, sen synnynnäisestä ja sosiaalisesta käyttäytymisestä, oppimiskyvystä ja tyypillisimmin ongelmia aiheuttavista luonteenpiirteistä. Koiraväki oli odottanut kirjaa pitkään ja sitä myytiin 7 000 kappaletta jo ensimmäisen kuukauden aikana.

Teoksia

Anni ja susi (Anu Jaantilan ja Timo Viljakaisen kanssa). WSOY 2000.

Tuikun eläinkoulu. WSOY 2000. 2. p. 2003.

Pennun kasvatus. *Pennusta kunnon koiraksi*. WSOY 2002. 12. p. 2009.

Hevosen kanssa. WSOY 2004. 3. p. 2010.

Eläinnäyttelijöitä. WSOY 2005.

Hevonen. *Ensimmäinen oppaani*. WSOY 2006.

Koirien käyttäytyminen. WSOY 2007. 3. p. 2010.

JUHANI KAKKURI

Synt. 12.9.1933 Kurikassa.
Professori, kirjailija.
Asuu Helsingissä.

KATASTROFIELOKUVISSA MAAPALLON ja ihmiskunnan suurimmiksi uhkiksi kuvataan yleensä ulkoavaruudesta hirmuisella vauhdilla lähestyvät meteoriitit tai muut taivaankappaleet. ”Tosiasiassa maapallolla on aivan riittävästi suurkatastrofin aineksia omastakin takaa, ei niitä tarvitse avaruudesta etsiä”, sanoo professori Juhani Kakkuri. Hän on Suomen geodeettisen laitoksen entinen ylijohtaja ja tutkinut pitkään maapallon kokoa, muotoa ja rakennetta.

Ylijohtajan virassa ollessaan Juhani Kakkuri kirjoitti omasta erikoisalastaan enimmäkseen tieteellistä tekstiä, mutta eläkkeelle siirryttyään hänestä sukeutui oivallinen geodeettisten ilmiöiden kansantajuistaja.

Kakkuri on kirjoittanut useita maapalloa ja ympäristöä käsitteleviä tietokirjoja, joissa hän ensimmäisten joukossa kiinnitti huomiota ilmaston muuttumisen ja jäätiköiden sulamisen kaltaisiin ekokatastrofeihin. Lisäksi Kakkuri on kirjoittanut avaruudesta ja tähtitieteestä. Hänet tunnetaan myös pikkuplaneetastaan: muuan Marsin ja Jupiterin välissä kiertävä asteroidi on saanut nimen Kakkuri.

Tähtitiede oli itse asiassa Juhani Kakkurin suuren mielenkiinnon kohde jo koulupoikana Kurikassa. ”Rakensin kaukoputken, jonka linsseinä käytin pyöreitä silmälasin linssejä”, hän muistelee. ”Silloin törmäsin väriaberraatioon, joka vääristää kuvaa linssin reunoilla. Ratkaisin asian ottamalla linssin keskeltä vain viiden pennin kokoisen palan, jonka läpi kuva tuli aika virheettömästi. 13-vuotiaana käytin kaukoputkeani muun muassa Saturnuksen renkaiden tarkasteluun.”

Pojan opintie johti lukioluokilla Helsinkiin ja viimein myös yliopistoon, jossa hän ryhtyi lukemaan pääaineenaan geofysiikkaa ja sen sivussa matematiikkaa, fysiikkaa ja tähtitiedettä. ”1960-luvun alussa sain apulaisen paikan geodeettisesta laitoksesta, jossa kaikki kesät menivät kenttätöissä.” Yrjö Väisälän ja Liisi Oterman ohjauksessa Kakkuri kirjoitti väitöskirjansa tähtikolmiomittauksesta.

Ensi tuntuman tietokirjojen tekemiseen Juhani Kakkuri sai 1970-luvun alussa, kun Kirjayhtymä pyysi häntä kirjoittamaan lukiolaisille oppaan, joka käsittelisi aurinkokuntaa, planeettoja ja muuta vastaavaa – kouluissa kun ei näistä asioista puhuttu juuri mitään. Kakkuri laati Atso Vironsepän kanssa *Tähtitieteen perusteet* (1971), vajaan 100-sivuisen lukion erikoiskurssin.

Kirjayhtymä oli tyytyväinen ja tilasi uuden kirjan, joka käsittelisi tekokuita. *Tekokuut palveluksessamme* (1974) on Kakkurin yhdessä Martti Tiurin kanssa toimittama artikkelikokoelma tekokuiden käytöstä tieteellisessä tutkimuksessa.

Ursan kustantama *Auringonpimennykset* (1989), tekijöinään Juhani Kakkuri, Heikki Oja ja Reino Anttila, ilmestyi sopivasti ennen Suomessa vuonna 1990 nähtyä täydellistä auringonpimennystä, jolloin suuren yleisön mielenkiinto ilmiötä kohtaan oli huipussaan. Kirjassa kuvataan muun muassa edelleen käytössä oleva menetelmä, jolla pimennysten esiintymisajat lasketaan.

Teoksessa *Planeetta Maa* (1991) Kakkuri siirtyi käsittelemään omaa planeettaamme, jonka pintaa mannerten liikkuminen, maanjäristykset, tulivuoret ja eroosio ovat miljardien vuosien aikana jatkuvasti muovanneet. Kakkuri tarjoaa lukijalle perustiedot maapallon synnystä ja rakenteesta.

”Se oli hyvä kirja, jonka tiedot pitävät edelleen paikkansa”, tekijä arvioi jälkeenpäin. ”Painos on myyty loppuun, mutta voisin kirjoittaa sen uudelleen, niin paljon uutta tietoa on saatu esimerkiksi maapallon sisuksesta ja mannerlaattojen liikkeistä.” Kakkuri käsittelee teoksessa myös kasvihuoneilmiötä, joka on hänen mukaansa ollut tiedemiesten tiedossa jo 40 vuotta.

Tavallista perusteellisemman tuntuman Kiinan maantieteeseen ja kulttuuriin Juhani Kakkuri sai 1980-luvulla, kun kiinalaiset halusivat Suomesta tietotaitoa maansa kartoittamiseen. ”He tilasivat meiltä perusviivan, joka on mittakaavan perusta”, Kakkuri kertoo.

”Alan paras mittausväline on Yrjö Väisälän 1920-luvulla keksimä interferenssikomparaattori, jolla on mitattu maailman tarkin perusviiva Nummelan harjuun Vihdissä. Mittasimme Kiinaan kolme perusviivaa, yhden niistä poliittisista syistä lähelle Pekingiä, vaikka maaperä ei ole siellä tarkoitukseen sopiva”.

Tämän projektin aikana Kakkuri teki useita matkoja eri puolille Kiinaa ja perehtyi sen maantieteeseen, geologiaan ja kulttuuriin. Kokemuksistaan hän kirjoitti kirjan *Lootuksenkukkia ja lohikäärmeitä. Geodeetin matkoja Kiinaan* (1999), jossa ammattimiehen selvitykset Kiinan maaperän rakenteesta lomittuvat taidetta ja kulttuuria tuntevan matkailijan havaintoihin maan historiallisista muistomerkeistä.

Ympäristö ja geofysiikka (2000) kuvaa geofysikaalisia prosesseja, jotka vaikuttavat elinympäristöön. Jotkut niistä, kuten tuulet, revontulet, tulivuorenpurkaukset ja maanjäristykset, on helppo havaita. Toiset, kuten maannousu ja mannerten vaellus, etenevät niin hitaasti, että niitä ei huomaa. Geofysiikan professori Sven-Erik Hjeltin kanssa kirjoittamassaan teoksessa Kakkuri päätyy perimmäisten kysymysten äärelle: Voiko juomavesi loppua maapallolla? Voiko happi loppua? ”Eivät ne lopu”, hän päättelee. ”Ihmisten on pakko muuttaa tapojaan, ennen kuin on myöhäistä.”

Maailmanloppua sivuavia aiheita Juhani Kakkuri käsittelee tarkemmin seuraavassa kirjassaan *Tulevaisuuden uhkakuvat* (2003). ”Ehdotin itse tätä aihetta WSOY:lle”, hän paljastaa. ”Kerron muun muassa ilmastonmuutoksen syistä ja kasvihuoneilmiöstä. Tässä kirjassa käsittelin kaiketi ensimmäisenä Suomessa manner- ja vuoristojäätiköiden sulamisesta johtuvaa merenpinnan nousua valtamerten eri osissa.”

Kakkurin mukaan Grönlannin jäätiköiden sulaminen ei aiheuttaisi tuhotulvaa Pohjolassa. Jäästä vapautunut vesimassa siirtyisi pääosin eteläiselle pallonpuoliskolle, koska mannerjään merivettä puoleensa vetävä voima häviäisi Grönlannin kohdalta ja jäätikön painama maankuori nousisi. Tekijä on tyytyväinen kirjaan, mutta suurta yleisöä se ei tavoittanut.

Juhani Kakkuri on tutustunut paikan päällä useisiin maailman suurimmista tulivuorista. Näistä retkistään hän kertoo kirjassaan *Tulivuoret. Matkoja vulkaanien maailmaan* (2005). Lukija pysyy hyvin mukana, sillä Kakkuri kuvaa aluksi tulivuorten toimintaa ja avaa

keskeiset termit ja käsitteet. Tutuksi tulevat muun muassa Balin tulivuoret, kuten Sumbawan saarella sijaitseva Tambora, jonka purkaus vuonna 1815 oli nykyajan rajuin. Suurin vaara on Kakkurin mukaan Yellowstonessa Yhdysvalloissa: siellä piilevä jättiläismäinen magmasäiliö tuhoaisi purkautuessaan koko Pohjois-Amerikan ja aiheuttaisi vuosikymmenien takatalven koko maapallolle.

Muuttuva Maa (2007) kertoo maankuoren liikkeistä tieteen uusimpien havaintojen valossa. ”Paleomagneettinen kartoitus ja radiometrinen ajoitus ovat antaneet uutta tietoa niin sanottujen supermannerryhmittymien käyttäytymisestä”, Kakkuri kertoo. ”Mannerlaattojen liike ei ole koskaan lakannut, ja se tulee väistämättä aiheuttamaan suuren luokan katastrofeja tulevaisuudessa.”

Alansa kansainvälisiin huippuihin kuulunut professori V. A. Heiskanen oli geodeettisen laitoksen johtajana, kun Juhani Kakkuri tuli taloon vuonna 1960. Heiskasen omaiset toivoivat, että Kakkuri kirjoittaisi elämäkerran edeltäjästään, Suomen tiedehistorian suurimpiin lukeutuvasta miehestä, joka oli jäänyt meillä unohduksiin. Kakkuri tarttui toimeen ja kirjoitti teoksen *Maapallon mittaaja. V. A. Heiskasen elämä* (2008).

”Heiskasesta oli helppo kirjoittaa”, Kakkuri sanoo. ”Olimme keskustelleet usein ja tiesin, mitä hän oli tehnyt. Laitoksen arkistossa Masalassa on valtavasti häntä koskevaa aineistoa. Heiskanen ei saanut Nobelia, koska sellaista ei jaeta geodesian alalla, mutta Nobelia meidän alallamme vastaava Bowien mitali hänelle ojennettiin.”

Katastrofit ovat edelleen Juhani Kakkurin mielessä. Tekeillä on kirja, jonka aiheena ovat ihmiskuntaa riivanneet tulvat hamasta Nooan arkista alkaen.

Teoksia

Tähtitieteen perusteet. Lukion erikoiskurssi. Kirjayhtymä 1971.

Tekokuut palveluksessamme (Martti Tiurin kanssa). Kirjayhtymä 1974.

Auringonpimennykset (Heikki Ojan ja Reino Anttilan kanssa). Ursa 1989.

Planeetta Maa. Ursa 1991.

Geodeettinen laitos 1918–1993. 75 vuotta isänmaan ja tieteen hyväksi. Geodeettinen laitos 1993.

Lootuksenkukkia ja lohikäärmeitä. Geodeetin matkoja Kiinaan. WSOY 1999.

Ympäristö ja geofysiikka (Sven-Erik Hjeltin kanssa). Ursa 2000.

Tulevaisuuden uhkakuvat. WSOY 2003.

Tulivuoret. Matkoja vulkaanien maailmaan. WSOY 2005.

Muuttuva Maa. WSOY 2007.

Maapallon mittaaja. V. A. Heiskasen elämä. Ursa 2008.

OTSO KANTOKORPI

Synt. 20.2.1957 Helsingissä.
Toimittaja, taidekriitikko, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

EI OLE iso yllätys, että yli 20 vuotta taiteesta kirjoittanut toimittaja Otso Kantokorpi on julkaissut useita taidetta ja taiteilijoita käsitteleviä tietokirjoja – ne ovat oikeastaan suoraa jatkoa hänen päätyölleen. Yllättävämpää on, että maan johtaviin taidekriitikkoihin kuuluva mies on kirjoittanut useimmat tietokirjansa aivan muualta kuin taiteen piiristä.

Viime vuosina Otso Kantokorpi on nimittäin ryhtynyt pilke silmäkulmassa sankarimatkustajaksi ja tehnyt monien opaskirjojen voimalla selkoa kaksoiskaupunkien Tallinnan ja Helsingin ominaispiirteistä, unohtamatta myöskään punavuorelaisissa baareissa piilevää kulttuurihistoriaa.

”Olen siitä onnellisessa asemassa, että en koe kirjoittamista työksi”, Kantokorpi sanoo. ”Minulle kirjoittaminen on helppoa ja luonnollista kuin hengitys – se on lähes pyhää. En halua muuttaa kirjoittamista euroiksi, vaan haluan pitää sen harrastuksena.” Tällainen asenne ei merkitse laiskottelua, vaan päinvastoin: Kantokorpi on todellinen työmyyrä, joka pelkästään vuonna 2008 kirjoitti noin 300 lehtiartikkelia ja teki lisäksi kolme kirjaa.

”Se oli kyllä liikaa, sydän petti”, hän kertoo. ”Toisaalta kirjoittaminen kyllä piti minut hengissä. Ajattelin ettei auta kuolla, kun on niin monta kirjaa tekemättä.”

Taiteilijaperheen jälkeläisestä ei tullut siskon tavoin taidemaalaria, mutta opiskelut ja sittemmin opetus- ja kirjoitustyöt veivät hänet syvälle suomalaiseen taidemaailmaan. Kantokorpi on opettanut taiteen sosiologiaa korkeakouluissa, kuratoinut taidenäyttelyitä, toi-

mittanut ja kirjoittanut taiteilijaesittelyjä näyttelyjulkaisuihin sekä kirjoittanut artikkeleita ja arvosteluja *Taide*-lehteen, jonka päätoimittaja hän oli vuosina 1998–2005.

Kantokorpi on ehtinyt toimia myös kustantajana. Hän julkaisi seitsemän kirjaa osaksi omistamansa Kustannusosakeyhtiö Nostromon nimissä ja sen jälkeen 17 teosta perustamassaan Kustannusosakeyhtiö jack-in-the-boxissa.

”2000-luvulla heräsin huomaamaan, että olisi jo aika tehdä kirja omissa nimissä”, Kantokorpi kertoo. Materiaalista ei ollut pulaa, sillä Kantokorpi on haastatellut urallaan lukemattomia suomalaisia taiteilijoita ja kirjoittanut heistä esittelytekstejä näyttelyjulkaisuihin ja arvioita lehtiin. Näiden kirjoitusten pohjalta hän muokkasi kirjan *Kosketuspintoja* (2003), joka esittelee viisikymmentä suomalaista nykytaiteilijaa.

Kaksi vuotta myöhemmin ilmestyi *Kuvia ja vastakuvia* (2005), jonka alaotsikko puhuu puolestaan: *Kolmekymmentäkuusi suomalaista nykytaiteilijaa ja yksi taiteenkeräilijä.* Yhdessä Pessi Raution kanssa tehty *Hevosvoimaa* (2006) on näyttelyjulkaisu, jonka Kantokorpi on sen laajuuden takia valmis nostamaan tietokirjaluokkaan.

”Olen ajatellut tehdä kolmannenkin kirjan tähän sarjaan, sillä aineistoa on runsaasti jäljellä”, Kantokorpi tuumii. Julkiset tunnustukset ovat osaltaan rohkaisseet jatkamaan. Kantokorpi oli yhtenä kirjoittajana Weilin+Göösin suursarjaan kuuluvassa osassa *Pinx. Maalaustaide Suomessa* (2004), joka nousi Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi. Vuonna 2006 hänelle myönnettiin valtion kolmivuotinen arvostelija-apuraha.

”Oikeastaan juuri tämä apuraha teki mahdolliseksi Viroa käsittelevät opaskirjani, vaikka en sitä silloin ymmärtänyt”, Kantokorpi kertoo. ”Se oli puhdas vahinko. Matkustin Viroon stressiä pakoon, hankkimaan toipumisaikaa paikkaan, jonne pääsi halvalla. Tallinnassa tapasin yhtenä iltana ystäväni, Like-kustantamon Hannu Palovirran, joka ehdotti kirjan tekemistä Virosta. Siitä se lähti.”

Kantokorpi huomasi Tallinnan raitiovaunut mainioiksi matkustusvälineiksi ja päätti rakentaa Tallinna-oppaansa niiden varaan. Hän matkusti kaikki neljä linjaa päästä päähän, jonka jälkeen käveli jokaisen reitin tutkien lähietäisyydeltä kaikki pysäkit noin sadan metrin

säteellä: nähtävyydet, ostos- ja majapaikat, ravintolat ja baarit. ”Tämä maastotiedustelu oli erittäin mielenkiintoista”, Kantokorpi kertoo. ”Minä tykkäsin siitä ja niin tekivät paikalliset ihmisetkin.”

Lopputuloksena oli *Sankarimatkailija Tallinnan raitiovaunuissa* (2005), josta ilmestyi toinen, uudistettu painos vuonna 2006. Kuvituksen tekijä hoiti itse: ”Olen intohimoinen kuvaaja. Pidän digikameraa aina mukanani ja otan kuvia joka päivä.”

Seuraava kirja *Sankarimatkailijan Neuvosto-Tallinna* (2006) jatkoi samoilla linjoilla, mutta siinä katse on kääntynyt ajassa taaksepäin. ”Olin jo aikaisemmin ollut kiinnostunut virolaisesta taiteesta ja kävinkin Tallinnassa 1980-luvulla. Silloin en kiinnittänyt huomiota neuvostomenoon, mutta nyt halusin ottaa selvää tuosta omituisesta aikakaudesta ja etsiä, mitä siitä on vielä jäljellä.”

Kantokorpi selvittää kirjassaan, miten neuvostovirolainen järjestelmä näkyi arjen elämässä: koululaitoksessa, sairaanhoidossa, teollisuudessa. Taiteentuntijana hän poimii myös näytteitä tuon ajan arkkitehtuurista, josta on kelvollisiakin esimerkkejä: ”Niitä löytyy muun muassa kolhooseista, joiden rakennustarpeista virolaisilla arkkitehdeillä ei tietenkään ollut mitään käsitystä.”

Tutustuttuaan perin pohjin Tallinnaan helsinkiläinen toimittaja tuli kysyneeksi itseltään, miten hyvin hän tunsi omaa kotikaupunkiaan. Hän huomasi, ettei tiennyt mitään esimerkiksi Alppilasta, monista muista kaupunginosista puhumattakaan. ”Miksi en tekisi Helsingistä samanlaista opasta kuin Tallinnasta”, Kantokorpi kysyi ja päätti käydä toimeen tutulla metodilla.

”Virossa olin oppinut katsomaan ympärilleni uudella tavalla. En olisi pystynyt tekemään Helsinki-kirjaa, jos en olisi kirjoittanut Tallinnasta.” *Sankarimatkailija Helsingin raitiovaunuissa* (2007) antaa uudenlaista täsmätietoa ratikkakiskojen varrelta. Lisääkin on luvassa, sillä Kantokorpi suunnittelee laajentavansa opasta lähijunien reiteille.

Sankarimatkailija Tallinnan raitiovaunuissa ja trolleybusseissa (2008) kaksinkertaisti Otso Kantokorven ensimmäisen Tallinna-oppaan tietomäärän. ”Kaupungissahan on paljon enemmän bussikuin ratikkalinjoja”, hän toteaa. ”Se toi mukaan monia meille vieraita kaupunginosia ja paikkoja, joissa olen viihtynyt hyvin ja joissa suhtautuminen vieraaseen on suopeaa.” Opaskirjan saama vastaanotto

yllätti tekijän täysin: ”En ole saanut mistään aikaisemmasta kirjasta näin hyvää palautetta. Tunsin itseni rock-staraksi, kun näin Tallinnan laitakaupungilla suomalaisia matkailijoita minun kirjani kourassaan.”

Uudelleen Helsinkiin, tarkemmin sanoen Punavuoreen, Kantokorpi palasi kirjassaan *Johdatus baarisköön* (2008), jonka alaotsikossa luvataan tietoa myös tikistä ja aivan uudesta pelistä nimeltä sökötikki. ”Olen oikeasti baarien mies, toisin kuin M.A. Numminen”, tekijä vakuuttaa ja sanoo harjoittaneensa perinnekeräystä vierailemalla tiuhaan Punavuoren baareissa.”*Johdatus baarisköön* tallentaa Rööperin kulttuurihistoriaa. Siinä on kuvattu kaikki baarien korttipeleihin liittyvät psykologiset, esteettiset ja juridiset näkökohdat. Juristit varmistivat, että korttipelissä saa käyttää rahaa, mutta rajat on tunnettava.”

Samana vuonna ilmestynyt *Martti Peltokangas* (2008) on Otso Kantokorven tunnetusta kuvanveistäjästä toimittama taiteilijakirja, johon hän on kirjoittanut johdantoesseen. Suppeampia taiteilijakirjoja hän on toimittanut Ukri Merikannosta, Tapani Mikkolasta, Olavi Pajulahdesta ja Veikko Nuutisesta. Antti Maasaloa koskeva kirja on tulossa.

Kantokorven uusin matkaopas on nimeltään *Sankarimatkailija Tallinnan lähijunissa* (2009), joka vie lukijan kiskoilla noin 50 kilometrin päähän pääkaupungista länteen, itään ja etelään. Kirjassa on kerrottu kaikki oleellinen junareittien varrelta, myös niiltä pysäkeiltä joissa ei ole mitään.

Teoksia

Kosketuspintoja. Viisikymmentä suomalaista nykytaiteilijaa. Taide 2003.

Kuvia ja vastakuvia. Kolmekymmentäkuusi suomalaista nykytaiteilijaa ja yksi taiteenkeräilijä. Taide 2005.

Sankarimatkailija Tallinnan raitiovaunuissa. Like 2005. 2. laaj. ja uud. p. 2006.

Hevosvoimaa (yhdessä Pessi Raution kanssa), näyttelyjulkaisu. Maahenki 2006.

Sankarimatkailijan Neuvosto-Tallinna. Like 2006.

Sankarimatkailija Helsingin raitiovaunuissa. Like 2007.

Sankarimatkailija Tallinnan raitiovaunuissa ja trolleybusseissa. Like 2008.

Johdatus baarisköön: Lisänä tikki ja uusi peli, sökötikki. Like, Rosebud 2008.
Martti Peltokangas (toim.). Parvs 2008.
Sankarimatkailija Tallinnan lähijunissa. Like, Rosebud 2009.

Kirjoittanut ja toimittanut lukuisia yksittäisten taiteilijoiden esittelyjä näyttelyjulkaisuissa ja taidelehdissä.

TUULA KARJALAINEN

Synt. 25.4.1942 Helsingissä.
Tietokirjailija, fil. tohtori.
Asuu Helsingissä.

TIETOKONEIDEN JA tekstinkäsittelyohjelmien tulo markkinoille 1980-luvun alkupuolella oli onnenpotku Tuula Karjalaiselle, joka valmisteli tuohon aikaan taidehistorian lisensiaatintyötään. ”Lukihäiriön takia kirjoittaminen oli minulle erittäin vaikeaa jo koulussa, eikä se opiskeluaikanakaan oikein sujunut”, Karjalainen toteaa. ”En olisi voinut kuvitella, että kirjoittaisin koskaan mitään laajempaa. Mutta kun pääsin kirjoittamaan tietokoneella, lisensiaatintyön tekeminen alkoi sujua.”

Tietokoneella syntyi hyvää jälkeä jatkossakin: valmistui väitöskirja, kirja Martta Wendelinin taiteesta, lukuisia artikkeleita taiteesta ja taiteilijoista sekä asiantuntevia katsauksia näyttelyjulkaisuihin. Kun taidehallinnossa ja museotehtävissä työuransa tehnyt, viimeksi Kiasman johtajana toiminut Karjalainen pääsi eläkkeelle, kirjoitustyöhön jäi enemmän aikaa. Silloin valmistui muun muassa pitkään työn alla ollut *Kantakuvat,* teos viidestätoista kaikille suomalaisille tutusta taideteoksesta. Vuonna 2009 Tuula Karjalainen sai Suomen tietokirjailijoiden tietokirjailijapalkinnon.

”Alun perin minusta piti tulla taiteilija, mutta päädyin Helsingin yliopistoon lukemaan kansatiedettä, antropologiaa ja etnologiaa”, kertoo Karjalainen, joka on suorittanut myös taidehistoriassa cum lauden. Koska kansatieteilijän ura tuntui perheenäidille hankalalta, Karjalainen jatkoi opintojaan taidehistorian parissa: ”Valitsin väitöskirjan aiheeksi tieten tahtoen konkretismin, vaikka olen itse ekspressionisti. Halusin tutkia vastakkaista ja minulle vierasta maail-

maa – konkretismihan edustaa tyypillisesti miehistä, matemaattista ajattelutapaa."

Kaikki Karjalaisen väitöskirjassaan käsittelemät taiteilijat ovat miehiä: Sam Vanni, Ernst Mether-Borgström, Birger Carlstedt ja Lars-Gunnar Nordström. "Aihe oli vaikea ja jouduin tekemään sen kanssa ankarasti töitä – tosin puoletkin vähemmällä olisin varmaan pärjännyt", Karjalainen sanoo.

Uuden kuvan rakentajat. Konkretismin läpimurto Suomessa (1990) oli uraauurtava suoritus: nykytaiteesta ei ollut aikaisemmin Suomessa väitelty. Karjalainen sai työstään erittäin hyvän arvosanan ja julkisuudessakin hänen väitöskirjaansa suhtauduttiin myönteisesti.

Tutkimustyönsä lomassa Tuula Karjalainen oli tehnyt yhteiskunnallisia ja kuvataidetta käsitteleviä ohjelmia radioon ja televisioon. "Väitöskirjan jälkeen, kun siirryin taidehallinnon tehtäviin, olen pysynyt kirjallisella puolella", hän kertoo. Valtion taidemuseon keskusarkiston johtajana toimiessaan Karjalainen oli arkistojen keskellä, tutkimustyön kannalta ihanteellisessa paikassa.

"Päätin, että en jämähdä konkretismiin enkä jää luennoimaan siitä vanhat diat kassissani. Halusin ilmatilaa aivoihin ja rupesin tutkimaan arjen taidetta, tarkemmin sanoen Martta Wendeliniä, joka tuli suomalaisille tutuksi *Kotilieden* kuvittajana." Tämä ratkaisu siirsi huomion taiteilijasta katsojaan, taiteen vastaanottajaan: "Tarkastelen, millä tavalla Wendelinin kuvat vaikuttivat suomalaiseen yhteiskuntaan", Karjalainen sanoo ja huomauttaa, että etnologia on itse asiassa hänen lempiaiheensa, ei niinkään taidehistoria.

1990-luvun alussa ei ollut yleistä, että joku tutki vakavissaan populaaria taidetta, jollaisena satojen joulukorttien ja *Kotilieden* kansikuvien piirtäjän Martta Wendelinin tuotantoa pidettiin. Aihe herätti hämminkiä myös Karjalaisen väitöskirjan julkaisseen WSOY:n piirissä.

"Läksin liikkeelle Wendelinin kuvista ja katsoin ne kaikki; elämäkertaa en aikonut hänestä kirjoittaa." Mutta kun tieto kirjahankkeesta levisi, löytyi henkilö jolla oli tallella Martta Wendelinin kirjeenvaihtoa. Se laajensi taiteilijan ihmiskuvaa, ja lopulta Karjalainen päätyi kirjoittamaan Wendelinin elämäkerran. "Kirjeistä syntynyt käsitys Wendelinistä ei ollut ristiriidassa sen kanssa, mitä olin päätellyt hänen kuvistaan", Karjalainen toteaa.

Ikuinen sunnuntai. Martta Wendelinin kuvien maailma (1993) tuo esiin idyllin, kuvia jotka rauhoittivat ja loivat uskoa tulevaisuuteen kätkemällä taakseen ankean pula-ajan, sodan kauhut ja jälleenrakennuksen kauden vaivat.

”Martta Wendelinin ohella toinen suuri mediavaikuttaja Suomessa oli Rudolf Koivu, josta kirjoitan parhaillaan kirjaa – se tukee tulossa olevaa Koivu-näyttelyä”, Karjalainen paljastaa. ”Kun Wendelin kuvasi tasaista arkea, Koivu oli pikemminkin sadunhohtoinen surrealisti. Hänen kuvistaan näemme, millaista oli olla lapsi 1930-luvulla ja miten lapsiin silloin suhtauduttiin.”

Kolmentoista vuoden työrupeama ensin Helsingin kaupungin taidemuseon johtajana ja viimeksi Nykytaiteen museon Kiasman johdossa ei jättänyt Tuula Karjalaiselle aikaa mittavampiin kirjallisiin hankkeisiin. Sen sijaan maalaustaiteen suurteokseen *Pinxiin*, taidealan julkaisuihin ja näyttelyluetteloihin Karjalainen kirjoitti laajoja artikkeleita taiteesta ja suomalaisista taidemaalareista Birger Carlstedtista Paul Osipowiin ja Kalervo Palsaan.

Omien näyttelyidensä yhteydessä julkaistuissa luetteloissa tulivat käsitellyksi muun muassa *Louise Bourgeois* (1995), *Jorma Hautala* (1996), *Ana Mendieta* (1996), *Outi Heiskanen* (1996) ja *Sam Vanni* (1997 ja 1998).

”Kun jäin eläkkeelle vuoden 2007 alussa, tuntui siltä kuin aikaa olisi mahdottomasti”, Tuula Karjalainen kertoo. ”Minulla oli samanaikaisesti käynnissä kaksikin projektia, niistä kiireisempänä Mika Waltarista hänen juhlavuotenaan ilmestynyt kirja ja siihen liittyvä näyttely Ateneumissa.”

Mika Waltari ja taiteilijaystävät (2008) nostaa esiin kirjailijan vähemmän tunnetun puolen kuvataiteen ymmärtäjänä ja näyttää, miten suuri merkitys sillä oli hänen tuotannossaan. ”Waltarilla oli vahva sidos kuvataiteeseen. Hän osasi kirjoittaa myös taiteesta ja taiteilijoista, kuten esimerkiksi surrealisti Otto Mäkilästä.” Waltari tutustui muihinkin suomalaistaiteilijoihin, kuten Mauno Markkulaan, Yrjö Saariseen, Eemu Mynttiin ja Aimo Kanervaan, ja hankki kokoelmaansa lukuisia ystäviensä maalauksia.

Samaan aikaan kun Tuula Karjalaisen Waltari-kirja ilmestyi, avattiin Ateneumissa hänen kuratoimansa näyttely, joka esitteli Mika Waltarin viiden taidemaalariystävän töitä sekä hänen oman kirjalli-

sen tuotantonsa visuaalista maailmaa. Näyttely oli suurmenestys ja oikaisi ainakin sen Waltari-ihailijan väärinkäsityksen, joka tulossa olevasta näyttelystä kuultuaan sanoi: ”En tiennytkään, että hän maalasi.”

Jo Martta Wendelin -kirjaa tehdessään Tuula Karjalainen sai ajatuksen kirjoittaa kaikille suomalaisille tutuista maalauksista, kuvista joilla on kiistaton paikka kansakunnan yhteisessä muistissa.

”Olin jo miettinyt kuvat valmiiksi mielessäni ja pidin aiheesta muutamia esitelmiäkin, mutta aika ei riittänyt sen enempään”, hän kertoo. Eläkeläisenä tilanne oli toinen, ja kun kustantaja ehdotti tällaisista kuvista kertovaa kirjaa, Karjalainen tarttui toimeen.

Kantakuvat. Yhteinen muistimme ilmestyi vuonna 2009, kuudentoista vuoden kypsyttelyn jälkeen. ”Valitsin kirjaan sellaisia maalauksia, joilla on pysyvä sija suomalaisten mielessä ja jotka elävät myös tässä päivässä, joskus tietämättämmekin”, Tuula Karjalainen kertoo. ”Jos suomalainen herätetään unestaan ja pyydetään häntä nimeämään joitakin tauluja, vastauksista 90 prosenttia osuu niihin viiteentoista kantakuvaan, joista tässä kirjassa kerrotaan.”

Kantakuvat välittävät arvoja ja vaikuttavat visuaaliseen ympäristöömme esimerkiksi mainoksissa ja jopa nykytaiteessa. Niiden tehosta kertoo jotain sekin, että Karjalaisen kirjasta on otettu toinen painos.

Teoksia

Uuden kuvan rakentajat. Konkretismin läpimurto Suomessa. WSOY 1990.

… och jag såg mig själv. Cris af Enehielm. Amos Andersonin taidemuseo 1992.

Taidehistoriallisia tutkimuksia 12. Taidehistorian seura 1991.

Taidehistoriallisia tutkimuksia 13. Taidehistorian seura 1993.

Ikuinen sunnuntai. Martta Wendelinin kuvien maailma. WSOY 1993.

Louise Bourgeois. Helsingin kaupungin taidemuseo 1995.

Jorma Hautala. Teoksia 1966–1996. Porin taidemuseo ja Oulun taidemuseo 1996.

Ana Mendieta 1948–1985. Helsingin kaupungin taidemuseo 1996.

Outi Heiskanen. Talot. Helsingin kaupungin taidemuseo 1996.

Sam Vanni: vuodet 1926–1959. Helsingin kaupungin taidemuseo 1997.
Sam Vanni ja oppilaat. Helsingin kaupungin taidemuseo 1998.
Mika Waltari ja taiteilijaystävät. *Kirjailija kuvataiteen kuraattorina*. WSOY 2008.
Kantakuvat. *Yhteinen muistimme*. Maahenki 2009. 2. p. 2010.

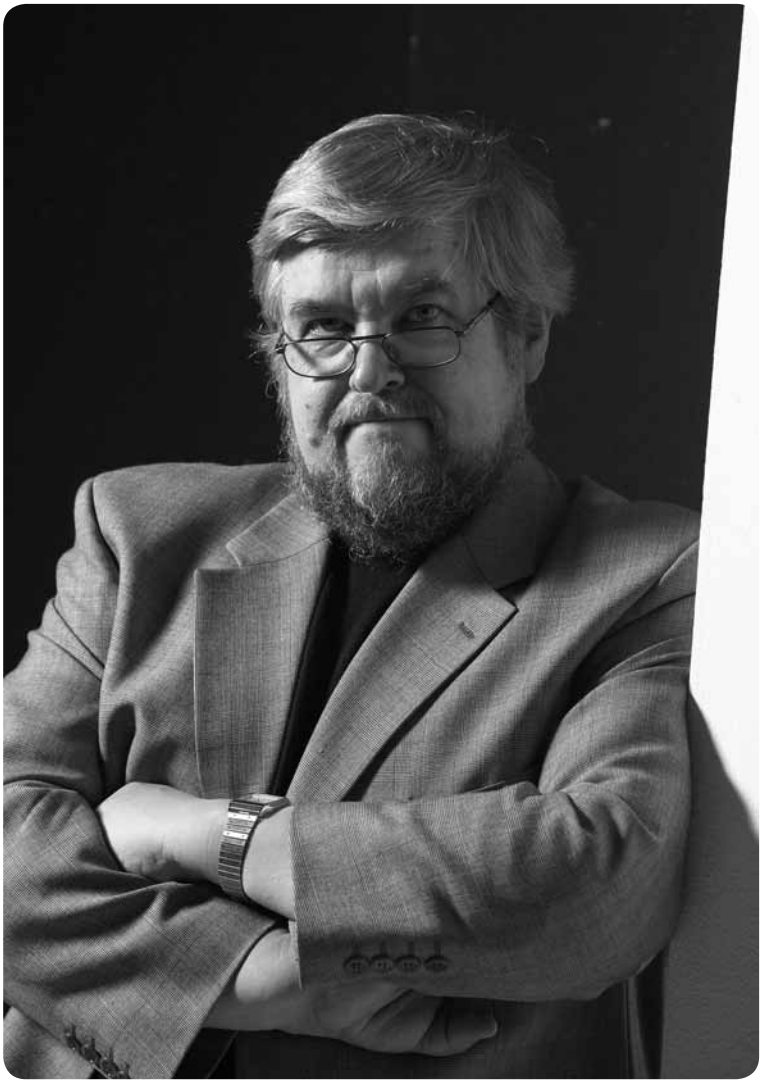

HANNU KARTTUNEN

Synt. 23.8.1952 Liperissä.
Tähtitieteen dosentti, tietokirjailija.
Asuu Turussa.

KANSANVALISTUSTA ON kautta aikojen harjoitettu kahdella tavalla: yhtäältä kumoamalla pinttyneitä väärinkäsityksiä ja toisaalta kertomalla ymmärrettävästi uusista asioista ja ilmiöistä. Tähtitieteen dosentti Hannu Karttunen on kunnostautunut molemmilla rintamilla ja hänet on palkittu useita kertoja tietokirjoistaan.

1980-luvun lopulla Karttunen toimitti kahden muun Skepsis-yhdistyksen jäsenen kanssa kirjan *Paholaisen asianajaja*, joka ampuu alas huuhaa-tietoa ufoista maasäteilyyn. Teos palkittiin vuoden 1989 tiedekirjana. Saman palkinnon Karttunen sai kuusi vuotta myöhemmin tähtitieteen perusteoksesta *Tähtitaivas 2000*, jonka yhtenä toimittajana hän oli. Karttusen kirjoittama *Vanhin tiede* käsittelee puolestaan tähtitieteen historiaa. Se toi tekijälleen valtion tiedonjulkistamispalkinnon vuonna 1997 ja seuraavana vuonna myös Tieto-Finlandian.

Monipuolisena tiedemiehenä Karttunen on käsitellyt kirjoissaan tähtitieteen lisäksi ilmakehää, ilmastoa ja säätä, avaruutta ja avaruustutkimusta sekä tietojenkäsittelyä. Karttuselta luontuu hyvin myös tiedon jakaminen nuorisolle, minkä osoittaa hänen *Tiedettä kaikille* -sarjasta vuonna 2007 saamansa Tietopöllö, Suomen tietokirjailijoiden palkinto lapsille ja nuorille suunnatuista tietokirjoista.

Karttunen päätyi tähtitieteen pariin puolivahingossa matematiikan kautta. "Kouluaikana luin paljon tähtitieteestä, mutta lempiaineeni oli matematiikka, jota lähdin opiskelemaan yliopistoon ja valmistuin kandiksi." Hän otti tähtitieteen sivuaineeksi huvin vuoksi, ja ala vei lopulta miehen mennessään.

Karttunen työskenteli 1980-luvulla Otaniemessä tieteellisen laskennan ohjelmistoasiantuntijana ja teki samalla väitöskirjaa. Työssään hän vietti eräänä pääsiäisenä ikimuistoisia hetkiä, kun pääsi laskemaan yksin asteroidien valokäyriä Suomen tehokkaimmalla laskentavälineellä, Cray-supertietokoneella. Väitöskirja hyväksyttiin vuonna 1990.

Tietokirjailijan uransa Karttunen aloitti opiskelijoille tarkoitetulla kirjasella *Johdatus taivaanmekaniikkaan* (1980), joka oli kooste luentomonisteista. ”Ensimmäisiä tekstejäni en voi punastumatta lukea”, hän sanoo. ”Näyttää olevan niin, että nuoret tiedemiehet puhuvat ja kirjoittavat aina vaikeaselkoisesti; vasta suuret gurut osaavat yksinkertaistaa. Olen itse yrittänyt olla huolellinen sen suhteen, että minua ei voisi ymmärtää väärin.”

Tähtitieteen perusteet (1984) on johdatus tähtitieteeseen ja astrofysiikkaan. Ursan julkaisemassa teoksessa oli useita toimittajia, yhtenä heistä Hannu Karttunen. Kirja on vakiinnuttanut asemansa tähtitieteen perusoppikirjana ja sopii esitystapansa ansiosta myös hakuteokseksi harrastajille. Tekijöiden onnistumisesta kertoo se, että *Tähtitieteen perusteista* on vuonna 2010 otettu jo viides, uudistettu ja laajennettu laitos. Kirja on ilmestynyt myös englanniksi, saksaksi ja koreaksi.

Opettaessaan Helsingin yliopistossa 1980-luvulla Hannu Karttunen sai tuon tuosta puheluja, joissa ihmiset kyselivät mitä kummallisimpia avaruuteen liittyviä asioita, useimmiten ufoista. ”Nämä kyselyt alkoivat ajan mittaan ottaa minua päähän niin paljon, että oli pakko ottaa niihin kantaa jo viran puolesta. Tämä johti siihen, että minusta tuli Skepsis-yhdistyksen perustajajäsen ja *Skepsis*-lehden päätoimittaja.”

Vastauksena outoihin kysymyksiin syntyi *Paholaisen asianajaja. Opaskirja skeptikoille* (1989), jonka Hannu Karttunen toimitti Skepsis-kollegojensa Heta Häyryn ja Matti Virtasen kanssa. Se kartoittaa armottomasti tieteen keinoin niin sanotun rajatiedon harmaata aluetta, kuten parapsykologiaa, maasäteilyä, ufoja ja niin edelleen. ”Harjoitimme kansanvalistusta aika provokatiiviseen sävyyn”, Karttunen sanoo teoksesta, joka valittiin vuoden tiedekirjaksi.

Tähtitaivas 2000 (1993) on öisestä taivaasta kiinnostuneille tarkoitettu perusteos, joka sisältää tähtikartaston ja laajan käsikir-

jan. Hannu Karttunen vastasi kirjan karttaosuudesta. ”Olen tehnyt atk-ohjelman, jonka avulla pystyn laatimaan tähtikarttoja tietokonegrafiikalla”, Karttunen kertoo. ”Se auttaa myös Auringon nousu- ja laskuaikojen laskemisessa, mikä on yllättävän monimutkaista ja tarkkuutta vaativaa puuhaa.” Myös *Tähtitaivas 2000* nimettiin ilmestymisvuotensa tiedekirjaksi.

Karttusen tunnetuin teos, Tieto-Finlandialla palkittu *Vanhin tiede* (1996) sai alkunsa radioesitelmistä, joita hän piti 1990-luvun alussa. ”Kerroin radiossa muun muassa tähtitieteen historiaan liittyvistä väärinkäsityksistä, joista on paljon esimerkkejä antiikin ajoista alkaen. Tuottaja ehdotti aineiston muokkaamista oppimateriaaliksi, mutta minusta siinä oli aineksia enempäänkin, vaikkapa kirjaan.”

Vanhin tiede osoittaa, että tähtitieteen alalla ei ole suinkaan edetty yksittäisten ideavälähdysten kautta, niin kuin yleensä luullaan. Edistysaskelien takaa löytyy aina pitkiä kehityspolkuja. ”Esimerkiksi kopernikaanisen vallankumouksen juuret ovat antiikissa”, Karttunen sanoo. ”Kopernikus esitti teoriansa 1500-luvun alkupuolella, mutta hänellä ei ollut todisteita. Vasta englantilainen Bradley pystyi parisataa vuotta myöhemmin osoittamaan, että maapallo todella liikkui.”

Vanhin tiede sai erinomaiset arvostelut, ja se meni myös hyvin kaupaksi. Myönteinen vastaanotto yllätti tekijän. ”Ihmeen suosittu siitä tuli, vaikka teksti ei ole kovin helppoa ja menee paikoin hyvinkin syvälle.” Kirjan toinen, korjattu laitos ilmestyi vuonna 2003.

Ilmakehä ja sää (1997) syntyi Ursa-aktiivi Olli Mannerin ajatuksesta laatia pieni sääopas tähtitieteen harrastajille. ”Aika laaja opus siitä kuitenkin kasvoi, kun minä megalomaaniseen tapaani kokosin kirjaan kaikkea mahdollista tietoa sääilmiöistä”, Karttunen kertoo. Hänen ja kolmen muun Ursan ja Ilmatieteen laitoksen asiantuntijan laatima teos on kattava esittely Maata ympäröivästä ilmakehästä kaikkine ilmiöineen. Siitä ilmestyi neljä painosta.

Vuonna 2008 julkaistiin 500-sivuinen laajennettu ja korjattu laitos nimellä *Ilmakehä, sää ja ilmasto*, jossa on myös ilmastonmuutosta käsittelevää aineistoa. Teos on laajin suomeksi julkaistu sääkirja, joka hakee vertaistaan maailmallakin.

Aloittelijoille tarkoitettu *Ursan tähtikartasto* (1998) on tiivistetty versio kolme vuotta aikaisemmin ilmestyneestä *Tähtitaivas 2000* -kirjasta. Siihen on otettu mukaan vain vähän enemmän kuin mitä

taivaalta voi paljain silmin nähdä. Lisäpainokset osoittavat, että tarvetta tällaiselle joka kodin tähtikartastolle on ollut. Vuonna 2005 siitä ilmestyi uudistettu laitos.

Ursan toimitusjohtaja Markku Sarimaa toimi aikanaan oppaana Heurekassa ja huomasi, että koululaisvierailla oli varsin hatarat tiedot tähtitieteestä; oppitunneillahan sitä ei juuri käsitellä. Karttunen ja Sarimaa kirjoittivat lukiolaisille oheislukemistoksi kirjan *Tähtitiede* (2002), joka ei vaadi lukijaltaan taustatietoja. Kirja ilmestyi Ursan *Tiedettä kaikille* -sarjassa.

Samassa sarjassa ovat sittemmin ilmestyneet Karttusen kirjoittamat *Fysiikka* (2004) ja *Matematiikka* (2006). Tämä kirjasarja toi hänelle Tietopöllö-palkinnon.

Tähdet ja maailmankaikkeus (2005) on Otavan tilaama tietokirja, ensyklopedia-tyyppinen ja sisällöltään vaativampi kuin *Tähtitiede*. Karttunen kirjoitti Otavalle toisenkin kirjan nimeltään *Matkalla avaruuteen* (2009), joka käsittelee avaruustutkimuksen historiaa ja tekniikkaa. Aiheesta on ilmestynyt maailmalla teoksia metrikaupalla, mutta ristiriitaisten tietojen tarkistaminen ja etenkin Neuvostoliiton avaruustutkimuksen selvittäminen työllisti Karttusta yllättävän paljon. Kirja sai Lauri Jäntin säätiön kunniamaininnan.

Teoksia

Johdatus taivaanmekaniikkaan. Limes 1982. 5. p. 2009.

Tähtitieteen perusteet (toim. Pekka Krögerin, Heikki Ojan ja Markku Poutasen kanssa). Ursa 1984. 5. uud. ja laaj. laitos 2010.

Paholaisen asianajaja. Opaskirja skeptikolle (toim. Heta Häyryn ja Matti Virtasen kanssa). Ursa 1989.

Tähtitaivas 2000. Kartasto ja käsikirja (Olli Mannerin ja Pentti Tuovisen kanssa). Ursa 1993. 2. p. 1995.

Vanhin tiede. Tähtitiedettä kivikaudesta kuulentoihin. Ursa 1996. 2. korj. laitos 2003.

Ilmakehä ja sää (Jarmo Koistisen, Elena Saltikoffin ja Olli Mannerin kanssa). Ursa 1997. 4. tark. p. 2002.

Ursan tähtikartasto (Olli Mannerin ja Pentti Tuovisen kanssa). Ursa 1998.

Tiedettä kaikille: Tähtitiede (Markku Sarimaan kanssa). Ursa 2002.

Tiedettä kaikille: Fysiikka. Ursa 2004.

Three-body problem (Mauri Valtosen kanssa). Cambridge University Press 2005.
Tähdet ja maailmankaikkeus. Otava 2005.
Tiedettä kaikille: Matematiikka. Ursa 2006.
Matkalla avaruuteen. Avaruustutkimuksen historia ja tekniikka. Otava 2009.

Kirjoittanut tieteellistä laskentaa käsitteleviä oppikirjoja sekä populaaritieteellisiä artikkeleita useisiin lehtiin. Kääntänyt tähtitiedettä käsitteleviä teoksia.

LIISA KELTIKANGAS-JÄRVINEN

Synt. 6.1.1946 Alajärvellä.
Psykologian professori, tietokirjailija.
Asuu Espoossa.

TUNNIN ESITELMÄ, jonka kolmikymppinen, edellisellä viikolla väitellyt filosofian tohtori piti Yleisradiossa vuonna 1977, on esitelmän pitäjän, nykyisin Helsingin yliopistossa psykologian professorina työskentelevän Liisa Keltikangas-Järvisen mielestä hänen hyödyllisin oppituntinsa tieteen popularisoinnin vaativalla saralla.

”Ohjelman jälkeen huomasin, että minut radioon pyytänyt toimittaja oli pettynyt”, hän muistelee. ”Sanomalehdessä muuan kriitikko esitti, että juuri väitelleitä tutkijoita ei saisi päästää ensimmäisenä vuonna irti. Tajusin, että kriitikko tarkoitti minua ja että olin epäonnistunut täydellisesti. Huipputieteellinen ja päiviä valmisteltu esitelmäni ei ollut tavoittanut ketään. Silloin ymmärsin, miten tieteestä ei ainakaan tule kertoa.”

Keltikangas-Järvinen otti opikseen. Hän alkoi tarkkailla yleisöluentojensa aikana kuulijoiden reaktioita, otti selvää mistä he halusivat kuulla lisää ja mitkä ilmaisut aiheuttivat väärinkäsityksiä. ”Suorat kontaktit ja vuorovaikutus ihmisten kanssa ovat auttaneet minua ymmärtämään, millä tavalla vaikeista asioista voi kertoa sellaisille kuulijoille ja lukijoille, joilla ei ole kyseisen alan perustietoja ja jotka eivät tunne sen sanastoa.”

Professori Keltikangas-Järvinen on onnistunut erinomaisesti persoonallisuus- ja kehityspsykologian tunnetuksi tekemisessä, mikä näkyy hänen suomalaista itsetuntoa, temperamenttia ja nuorten hyvinvointia koskevien kirjojensa korkeissa myyntiluvuissa. Keltikangas-Järvinen sai Suomen tietokirjailijoiden tunnustuspalkinnon vuonna 2001. Helsingin yliopisto myönsi hänelle tiedonjulkistami-

sen J. V. Snellman -palkinnon vuonna 2008, ja samana vuonna Professoriliitto valitsi hänet vuoden professoriksi. Vuonna 2009 Suomen Puheopettajien liitto valitsi Keltikangas-Järvinen vuoden puhujaksi.

Kouluikäisenä Keltikangas-Järvinen oli päättänyt vakaasti, että hänestä tulee hammaslääkäri. Ylioppilaskeväänä mieli kuitenkin muuttui, ja hän lähti lukemaan psykologiaa, aluksi enemmänkin vain ajatuksena päästä Helsingin yliopistoon ja Etelä-Pohjalaiseen Osakuntaan. ”Ei kuitenkaan kestänyt kauan, kun innostuin tosissani psykologiasta”, Keltikangas-Järvinen kertoo.

”Minusta oli äärimmäisen mielenkiintoista oppia ymmärtämään, miksi ihmiset ovat sellaisia kuin ovat. Pidin erityisesti tutkimustyöstä, ja oli valtava ahaa-elämys huomata jo graduvaiheessa, että leipänsä voi saada sellaisesta ammatista josta todella nauttii.” Keltikangas-Järvinen keräsi professori Olavi Viitamäen oppilaana tutkimusaineistoa haastattelemalla satoja potilaita ja löysi siinä yhteydessä aiheen väitöskirjaansa, joka käsitteli aggressiivisuuden eri muotoja.

Kun Otava pyysi Liisa Keltikangas-Järviseltä kansantajuista esitystä väitöskirjasta, syntyi hänen esikoisteoksensa *Väkivalta ja itsetuho* (1979). Lukijoilta tuli hyvää palautetta. Dekkarikirjailija-poliisi Matti Yrjänä Joensuu totesi, että kirja oli elämys: siinä oli kuvattu juuri ne ihmistyypit, joita suomalainen poliisi joutuu työssään kohtamaan.

Tekijä itse ei anna korkeaa arvosanaa kirjastaan: ”Teksti oli kuivaa. En vielä rohjennut tehdä tieteellisesti kestävää tekstiä mielenkiintoiseksi. Ajattelin, että tieteellisen tekstin ei tule viihdyttää.”

Toista kirjaansa *Aggressiivinen lapsi* (1985) kirjoittaessaan Keltikangas-Järvinen käytti hyväkseen yleisöluentojen yhteydessä saamaansa kokemusta, jota oli kertynyt huomattavan paljon – luentopyyntöjä tulee vieläkin pari-kolmesataa vuodessa. Teos käsittelee sitä, miten kasvattajat voivat ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä. Aihe kiinnostaa suomalaisia vanhempia jatkuvasti, ja kirjasta on otettu viisi painosta.

Itsetunnosta syntyi 1990-luvun alussa eräänlainen muoti-ilmiö ja maailmanlaajuisen mielenkiinnon kohde. Suomessa kiinnostuksen itsetuntoon noteerasi ensimmäisten joukossa WSOY:n kustannustoimittaja Kaarina Joutsenniemi.

”Kansainvälisillä kirjamessuilla kierreltyään hän kertoi minulle tulossa olevasta buumista”, Liisa Keltikangas-Järvinen sanoo. ”Hän pyysi minua kirjoittamaan suomalaisesta itsetunnosta suomalaisille. Kiireiden vuoksi en ollut aluksi innostunut asiasta, mutta parin vuoden taivuttelun jälkeen WSOY:n väki sai minut ryhtymään työhön. Aihe sinänsä oli tuttu – olin usein puhunut itsetunnosta erilaisille yleisöille.”

Hyvä itsetunto (1994) on vanhemmille ja ammattikasvattajille tarkoitettu kirja. Sen ydin on, että itsetunto on ihmiselle tärkeä voimavara. Itsetunto kehittyy hyväksi, kun ihmisestä pidetään. Hyvän itsetunnon kanssa on helppo elää, mutta huono itsetuntokaan ei ole katastrofi – sen kanssa voi tulla toimeen.

Hyvä itsetunto nousi alansa klassikoksi. Se on ollut sanakirjojen jälkeen kustantamon myydyin tietoteos, josta on otettu lähes kaksikymmentä painosta; se menee kaupaksi edelleen. ”Tämä projekti opetti minulle, miten tärkeä hyvä kustannustoimittaja on tietokirjailijalle”, tekijä sanoo. ”Minulla on ollut onni saada taustatuekseni ammattinsa osaavia kustannustoimittaja, joilla on tuntuma siihen, mitä lukijat odottavat.”

Oman itsensä tunteminen ja ymmärtäminen oli asia, joka alkoi vuosituhannen vaihteessa kiinnostaa ihmisiä ja kustantajiakin. WSOY:n pyynnöstä Liisa Keltikangas-Järvinen ryhtyi kirjoittamaan kirjaa suomalaisuudesta uusimman psykologisen tiedon valossa. *Tunne itsesi, suomalainen* (2000) hakee selitystä siihen suomalaisuuteen, jota esimerkiksi sananlaskut kuvaavat. Onko suomalainen tunneilmaisu todellakin niin nurinkurista kuin mitä meidät on saatu uskomaan? Kirjasta on otettu useita painoksia, ja se on aiheuttanut entistä enemmän luentopyyntöjä eri puolille maata. ”Valitettavasti en ehdi toteuttaa pyynnöistä kuin murto-osan.”

Kolmessa seuraavassa kirjassaan Keltikangas-Järvisen aiheena on temperamentti, ihmisen yksilöllinen tapa reagoida asioihin. ”Psykologiassa oli pitkälle 1990-luvulle asti vallalla käsitys, että ihminen on syntyessään tabula rasa ja että kaikki hänen kehitykseensä vaikuttava tulee ulkopuolelta”, hän kertoo.

”Näinhän asianlaita ei ole. Ihmisen persoonallisuus kehittyy synnynnäisen temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tulokse-

na. Temperamentti selittää, miksi jotkut ovat helposti innostuvia ja toiset hitaasti lämpeneviä. Tutkimusryhmämme oli jo kauan etsinyt tekijää joka selittäisi, miksi samoissa olosuhteissa kasvaneet ihmiset ovat kuitenkin niin erilaisia, miksi samoissa vaikeuksissa toinen sairastuu ja toiseen ei tunnu mikään vaikuttavan. Temperamentti oli ollut tutkimuksissamme pitkään mukana ikään kuin marginaalissa, kunnes silloinen ohjattavani, nykyinen professori Katri Räikkönen osasi 1990-luvun alussa tunnistaa ilmiön temperamentiksi."

Kun kustantaja seuraavan kerran tiedusteli professori Keltikangas-Järviseltä uuden kirjan aihetta, tällä oli vastaus valmiina: se tulisi ehdottomasti käsittelemään temperamenttia. *Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys* (2004) on alan tutkimuksen suomalaisen uranuurtajan kirja vanhemmille, neuvoloiden ja päiväkotien henkilöstölle ja opettajille. Se kertoo, mikä vaikutus temperamentilla on lapsuudessa ja kouluaikana.

Samasta aiheesta jatkaa *Temperamentti ja koulumenestys* (2006) ja tulee samalla vastanneeksi kysymyksiin, joita Keltikangas-Järviselle on toistuvasti esitetty yleisöluontojen jälkeen. Miksi parin vuoden välein syntyneet sisarukset reagoivat kasvatukseen päinvastaisilla tavoilla? Miksi ujot tytöt pärjäävät paremmin kuin ujot pojat?

WSOY:n pyynnöstä Keltikangas-Järvinen palasi temperamenttiaiheeseen vielä kerran kirjassaan *Temperamentti, stressi ja elämänhallinta* (2008); stressiulottuvuus tuli mukaan kustantajan toivomuksesta. Teos käsittelee sitä, miten yksilöllinen stressiherkkyys syntyy, miksi samat asiat ovat toiselle haaste ja toiselle uhka ja miksi työelämän paineet kuormittavat ihmisiä niin eri tavoin. Kirja osoittaa, miten ihminen voi omilla valinnoillaan parantaa elämänhallintaansa ja lisätä hyvää oloaan.

Keväällä 2010 valmistunut käsikirjoitus käsittelee sosiaalisuuden ja sosiaalisten taitojen välistä eroa. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre ja tarkoittaa halua olla ihmisten kanssa; taidot opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Teoksia

Väkivalta ja itsetuho. Miten tuhokäyttäytyminen syntyy. Otava 1978.

Aggressiivinen lapsi. Miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä. Otava 1985. 5. p. 999.

Hyvä itsetunto. WSOY 1994. 19. p. 2008.

Tunne itsesi, suomalainen. WSOY 2000. 8. p. 2009.

Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. WSOY 2004. 4. p. 2009.

Temperamentti ja koulumenestys. WSOY 2006. 2 p. 2008.

Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. WSOY 2008. 2. p. 2009.

SIRKKA-LIISA KIVELÄ

Synt. 14.1.1947 Temmeksessä.
Yleislääketieteen professori.
Asuu Turussa.

SYNTYVYYDEN VÄHENEMINEN ja elinajan piteneminen ovat aiheuttaneet sen, että Suomen väestö ikääntyy ja vanhojen ihmisten osuus kasvaa – kehitys, jonka suunnasta ovat yhtä mieltä niin tutkijat kuin poliitikotkin. Julkisuudessa tämä trendi on aiheuttanut keskustelua lähinnä eläkeiän nostamisesta, mutta vanhusten määrän lisääntyminen ja sen edellyttämät toimenpiteet ovat jääneet erittäin vähälle huomiolle.

Vanhusten hoitoa koskevan hiljaisuuden on rikkonut toistuvasti yleislääketieteen professori Sirkka-Liisa Kivelä, joka on perehtynyt alaan yli kolmenkymmenen vuoden ajan. Radio- ja tv-esiintymisissään, artikkeleissaan ja kirjoissaan hän on kritisoinut voimakkaasti etenkin vanhusten lääkehoidon ylikorostunutta asemaa suomalaisessa hoitoideologiassa. Sen sijaan Kivelä haluaa panostaa iäkkäiden ihmisten oman aktiivisuuden ja toimintakyvyn säilyttämiseen.

Sirkka-Liisa Kivelä on tuonut selvin sanoin esiin vanhustenhoidon onnettoman tilan nykypäivän Suomessa. Omien tutkimustensa ja kansainvälisten kokemusten pohjalta hän tarjoaa vaihtoehtoja kirjoissaan, jotka käsittelevät vanhenemista, siihen liittyvää yksinasumista, vanhusten päiväsairaanhoitoa ja lääkehoitoa. Kivelä sai Tietokirjailijapalkinnon vuonna 2009 ja tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon vuonna 2010.

Perustan omalle käsitykselleen vanhustenhoidosta Kivelä omaksui jo nuorena lääkärinä 1970-luvulla. ”Olen aina tykännyt vanhuksista”, hän kertoo. ”Opin tuntemaan heidän ongelmiaan Posiolla, jossa vastaanotollani kävi usein vanhoja ihmisiä.”

Kunnassa tehtiin tutkimus, jossa kotisairaanhoidon ja kotipalveluiden piirissä olevat iäkkäät jaettiin kahteen osaan. Toista puolta hoidettiin kuten ennenkin. Toisien kohdalla panostettiin toiminnallisuuteen ja työntekijöiden fyysisen työn helpottamiseen: vanhukset asuivat kotonaan, jossa koulutetut kotisairaanhoitajat ja kotiavustajat kävivät heitä palveluautolla hoitamassa ja auttamassa. ”Loimme toimintamallin, jossa vanhuksia aktivoitiin toimimaan ja heidän itsetuntoaan kohotettiin”, Sirkka-Liisa Kivelä kertoo. ”Pyrittiin kaikin tavoin eroon ajatusmallista, jossa vanhuus merkitsee vain irtautumista yhteiskunnasta ja valmistautumista hautausmaata varten.”

Posion kokeilussa kävi ilmi, että aktivoivalla ja kuntoutumista edistävällä hoidolla oli selvästi positiivinen vaikutus. Vaikka fyysiset mittarit eivät näyttäneet muutoksia, toiminnan piirissä olleiden subjektiiviset kokemukset olivat myönteisiä; ennen kaikkea heidän itsetuntonsa oli kohentunut. Kivelän vanhusten aktivoimista ja kuntoutusta käsittelevä väitöskirja valmistui vuonna 1983.

”Halusin levittää tietoa Posion tutkimuksesta ja pidin siitä useita kursseja hoitotyöntekijöille ja lääkäreille,” Kivelä kertoo. Näillä kursseilla hän tapasi Marjatta Kivelän, vanhusten kanssa pitkään työskennelleen sairaanhoitajan. He kirjoittivat kokemuksistaan kirjan, jonka Tammi kustansi. *Aktivoiva vanhustenhoito* ilmestyi vuonna 1985.

”Luin vastikään kirjan tarkistaakseni, onko se vielä ajan tasalla”, Sirkka-Liisa Kivelä sanoo. Hän toteaa, että neljännesvuosisadan takaisen kirjan oppeja voitaisiin käyttää tänä päivänäkin. ”Oikeastaan aavistin jo 1980-luvulla, että tulemme 2000-luvulla olemaan suossa vanhustenhoitomme kanssa.”

Seuraavan kymmenen vuoden ajan Sirkka-Liisa Kivelä keskittyi tieteelliseen työhön ja kirjoitti vain alan asiantuntijoille. Iso-Britanniaan tekemällään opintomatkalla Kivelä kohtasi kuitenkin aiheen, joka sai hänet palaamaan tietokirjailijaksi. ”Iso-Britanniassa on järjestetty vanhusten päiväsairaanhoito tavalla, joka kelpaa malliksi Suomellekin – meillähän ei ole siinä minkäänlaista perinnettä.” Kivelä kirjoitti huomioistaan artikkelin *Kuntalehteen* ja sai Lääkintöhallituksenkin innostumaan. Itse hän pettyi huomatessaan, miten huonosti meillä kyseiset asiat osattiin. ”Tietotaito puuttui kokonaan”, hän toteaa.

Kirjassaan *Vanhusten päiväsairaanhoito* (1998) Kivelä kertoo koti- ja ulkomaisten kokemusten perusteella, mitä vanhusten päiväsairaanhoidossa pitäisi ottaa huomioon esimerkiksi masennusta tai dementiaa potevien henkilöiden kohdalla. Hän korostaa ryhmäterapian ja liikunnan merkitystä. ”Nämä ajatukset eivät ole vieläkään menneet läpi”, Kivelä sanoo. ”Suomessa keskitytään liikaa akuuttiin hoitoon, eikä toiminnallisen terveyden mittareita edes opeteta!”

Huomattuaan, että pitkäaikaishoidon mallia ei pysty muuttamaan, Kivelä alkoi puhua palveluasumisen puolesta. Vanhat ihmiset pärjäävät pitkälle palvelutaloissa, jossa jokaisella on oma huoneensa; yhteiset tilat ovat harrastamista, seurustelua, ruokailua, kuntoilua ja hygieniaa varten. Kivelä kirjoitti palveluasumisesta 1990-luvun lopulla raportteja, joissa sen edut tulevat selvästi esiin. ”Sen rinnalle on otettu tehostettu versio, jossa on ympärivuorokautinen päivystys”, hän sanoo. ”Nämä kaksi hoitomuotoa ovat kehittyneet hyvin Suomessa. Itse asiassa ne ovat pelastaneet vanhusten hoidon täydellisestä kaaoksesta.”

Sirkka-Liisa Kivelä huolestui entistä enemmän, kun hän sai valmiiksi laajan tutkimuksensa yli 65-vuotiaiden henkilöiden lääkehoidosta 1970-luvulta nykypäivään. ”Huomasin kauhukseni, että lääkkeiden ja etenkin psyykenlääkkeiden käyttö vanhusten hoidossa oli lisääntynyt valtavasti 20 vuodessa. Ihmettelin, mitä Suomessa oli oikein tapahtunut. Oliko lääkärikoulutus Suomessa lainkaan ajan tasalla?”

Yletöntä lääkkeiden käyttöä koskeva havainto herätti Kivelässä taas halun kertoa tärkeästä asiasta kansalaisille. ”Luotan siihen, että suomalaiset ovat fiksuja ja ymmärtävät sanomani”, hän perustelee kirjoittamistaan. Kivelä kävi läpi kansainvälistä tutkimusaineistoa ja huomasi, että Yhdysvalloissa oli herätty samaan asiaan 1980-luvulla. ”Siellä syntyi kansanliike, kun todettiin, että vanhuksia sidottiin vuoteisiin ja heihin pumpattiin lääkkeitä. Poliitikot reagoivat nopeasti, ja psyykenlääkkeiden käyttöä pitkäaikaisessa laitoshoidossa rajoitettiin lainsäädännön kautta.”

Kivelä kirjoitti aiheesta kolme kirjaa. Niistä ensimmäinen on *Vanhusten lääkehoito* (2004), jossa hän kuvaa vanhojen ihmisten lääkehoidon erityispiirteitä. *Me, ikääntyminen ja lääkkeet* (2005) kertoo

lääkkeiden yhteisvaikutuksista ja iäkkäiden lääkelistojen tarkistamisen periaatteista.

”Sitten lääkelaitos pyysi, että kirjoittaisin aiheesta kirjan lääkäreille”, Kivelä kertoo. Hänen yhdessä Turun yliopiston professorin Ismo Räihän kanssa kirjoittamastaan teoksesta tuli virallinen suomalainen lääkehoitosuositus: *Iäkkäiden lääkehoito* (2007) lähetettiin kaikille lääkäreille Suomessa. Raskaaseen lääkityshoitoon luottavien vastarinta oli nitistetty.

Teosta edelsi Kivelän kahden kuukauden mittainen selvitystyö geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittämisestä sosiaali- ja terveysministeriölle. Raportti *Geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittäminen* (2006) valmistui melkoisen kohun saattelemana; raportin tilannut sosiaali- ja terveysministeriö yritti ikävien tosiasioiden yllättämänä jopa salata sen.

Kirjassaan *Voimavaroja unesta* (2007) Sirkka-Liisa Kivelä kuvaa vanhenemiseen liittyviä muutoksia unen rakenteessa sekä unettomuuden syitä ja hoitoa. ”Lääkärikoulutuksessa ei juurikaan opeteta vanhuutta: mikä vanhenemisessa on normaalia ja mikä sairasta”, hän toteaa. ”Siksi on tapana määrätä yksioikoisesti unilääkkeitä, vaikka potilaan unen rakenne on muuttunut aivan normaalilla tavalla.”

Depressiosta tasapainoon (2009) käsittelee aihetta, joka on kiinnostanut Kivelää jo 1980-luvulta asti. ”Kerron vanhenemisen onnistuneesta etenemisestä sekä depressioista ja yritän antaa tavalliselle ihmiselle ohjeita hoitaa itseään iän karttuessa. Kaikilla on oikeus arvokkaaseen ja turvalliseen vanhuuteen.” Kivelä sai teoksestaan valtion tiedonjulkistamispalkinnon vuonna 2010.

Teoksia

Aktivoiva vanhustenhoito (Marjatta Kivelän kanssa). Tammi 1985.

Iäkkäiden palvelutaloasukkaiden terveyden, toimintakyvyn ja elämänlaadun muutokset (Elisa Karjalaisen kanssa). Oulun yliopisto 1997.

Vanhusten päiväsairaanhoito. Oulun yliopisto 1998.

Yksinasuvat ja sydäntautia sairastavat iäkkäät (toim.). Oulun yliopisto 1999.

Vanhusten lääkehoito. Tammi 2004.

Me, ikääntyminen ja lääkkeet. WSOY 2005. Ilmestynyt myös ruotsiksi.

Vuoroin minussa nuoruus, vanhuus. Suomalaisia runoja vanhenemisesta (toim.). Tammi 2005.

Geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.

Iäkkäiden lääkehoito (Ismo Räihän kanssa). Lääkelaitos ja Kela 2007.

Voimavaroja unesta. Hyvä uni iäkkäänä. Kirjapaja 2007. Ilmestynyt myös ruotsiksi.

Depressiosta tasapainoon. Hyvä elämä iäkkäänä. Kirjapaja 2009.

Kirjoittanut ja toimittanut tieteellisten julkaisujen ja tietokirjojen lisäksi oppikirjoja ja lukuisia pääasiassa vanhusten hoitoa käsitteleviä tutkimusraportteja.

ARTO KIVIMÄKI

Synt. 26.4.1963 Seinäjoella.
Kääntäjä, tietokirjailija.
Asuu Riihimäellä.

LÄNSIMAISEN KULTTUURIN juuret ovat niin syvällä antiikin maailmassa, että vuosituhansien aikaerosta huolimatta muinaisen Kreikan ja Rooman vaikutus näkyy edelleen jokapäiväisessä elämässä: kielessä, kulttuurissa, laeissa, uskonnossa ja tavoissa. ”Yhteydet klassiseen kulttuuriin ovat niin arkisia ja luontevia, ettei nykyihminen tule niitä edes huomanneeksi”, sanoo Arto Kivimäki, latinisti ja tietokirjailija, joka on ansiokkaasti palauttanut suomalaisten mieliin kulttuureiden unohtuneita yhteyksiä.

Arto Kivimäki on viime vuosina ahertanut antikin maailman popularisoimisessa ehkä tiiviimmin kuin kukaan muu Suomessa. Kivimäki kirjoittaa antiikin Kreikasta ja Roomasta tiedemiehen tarkkuudella, mutta latinistin lennokkuudella, mihin hänen antiikin siivekkäistä sanonnoista toimittamansa teokset antoivat hyvän alkuvauhdin. Hän on tuonut antiikin maailmaa myös lasten ulottuville kirjoittamalla näille kirjoja Odysseuksesta ja muista antiikin taruista.

Kivimäki on saanut Historian Ystäväin Liiton kunniamaininnan vuonna 2001 ja Yleisradion kääntäjäpalkinnon vuonna 2002.

Latinaan ja klassiseen kulttuuriin kohdistuvan kiinnostuksensa herättäjiksi Kivimäki nimeää kaksi asiaa: ranskalaiset sarjakuvat ja Victor Hugon kirjat, jotka tekivät häneen syvän vaikutuksen 1970-luvulla. ”Asterixissa viljellään lentäviä lauseita, jotka jäivät mieleen”, hän kertoo. ”Hugon Kurjissa ja yleensäkin romanttisen ajan kirjallisuudessa on paljon latinaa. Näistä kahdesta minun kiinnostukseni antiikin maailmaan sai alkunsa.”

Kivimäki opiskeli kirjallisuustiedettä Tampereella ja suoritti siinä sivussa latinan ja kreikan alkeiskurssit. Helsingin yliopistossa hän valitsi kiinnostavia aineita filosofiasta kansatieteeseen ja arkeologiaan. Gradunsa hän kuitenkin teki kirjallisuustieteen piirissä vuonna 1995. ”Niihin aikoihin ehdotin WSOY:lle antiikin ajatuksia esittelevää teosta”, Kivimäki kertoo. Hän ryhtyi keräämään sopivaa aineistoa klassisen ajan kirjallisuudesta. Kirja valmistui, mutta vasta viisi vuotta myöhemmin.

Sillä välin Karisto pyysi Kivimäeltä kirjaa lentävistä lauseista. Tämä arveli sellaisen valmistuvan vuodessa, mutta Karisto halusi kirjan kuukaudessa – kannetkin olivat jo valmiina!

Latinistille tuli kiire. Lentäviä lauseita kyllä löytyi ja suomennokset syntyivät nopeasti, mutta lausahdusten selitykset ja niiden myöhemmät vaiheet teettivät paljon työtä. ”Käytin esikuvana Erasmus Rotterdamilaisen vuonna 1500 julkaistua lentävien lauseiden kokoelmaa nimeltä *Adagia*”, Kivimäki kertoo. ”Erasmuksen innoittamana yhdistin tiukan asian ja leppoisan tyylin.”

Carpe diem! Hauskaa ja hyödyllistä latinaa ilmestyi vuonna 1997. Se esittelee aakkosjärjestyksessä latinankielisiä ilmauksia, sanontoja ja ajatuksia, joita myöhempien aikojen viisaat mielellään ujuttavat omiin teksteihinsä. Kivimäki on suomentanut lausahdukset ja selvittänyt niiden alkuperän ja myöhemmät vaiheet.

Konsepti toimi erinomaisesti myös kaupallisesti. 360-sivuinen *Carpe diem!* oli täsmäisku antiikin ytimeen, jollaiselle oli kysyntää nousukautta elävässä Suomessa. Kirjasta on otettu peräti 12 painosta. ”Niillä tuloilla olen tehnyt myöhemmin monta kirjaa”, tekijä sanoo.

Esikoisteoksen menestyksestä ilahtunut kustantaja tilasi Kivimäeltä jatkoa. *Summa summarum: latinankielisiä termejä* (1998) on edeltäjänsä kaltainen aakkostettu hakuteos, jonka sisältönä ovat latinan sivistyssanat sekä filosofiset ja tieteelliset termit. ”Niitä on suurin määrin edelleen käytössä, kuten vaikkapa post scriptum, lapsus linguae, R.I.P. ja emeritus”, tekijä sanoo. ”Siksi on perusteltua kertoa niiden taustasta ja oikeasta käytöstä.” Yli 600-sivuisesta teoksesta otetut viisi painosta osoittavat, että tarvetta on todellakin ollut.

Roomalainen kalenteri. Tempus fugit (1998) on Arto Kivimäen ideoima kirja, jossa hän kartoittaa roomalaisten vuotta vähän samaan tapaan kuin Kustaa Vilkuna *Vuotuisessa ajantiedossaan*. ”Keisariajalla

Roomassa oli enää noin sata työpäivää vuodessa, joten juhlapäivistä kertyi huomattavan paljon kerrottavaa", Kivimäki sanoo. Kirja selvittää myös kuukausien ja viikonpäivien nimien taustat ja tarjoaa sopivan mietelauseen vuoden jokaiselle päivälle.

Suomen kieleen kotiutuneet, antiikista peräisin olevat sanonnat, kuten Pyrrhoksen voitto ja lentävä lause, ovat lähtökohtana kirjassa *Akilleen kantapäästä Zeuksen salamaan* (1999). Se kertoo, missä tilanteessa siivekkäät sanonnat ovat syntyneet ja miten niiden merkitys on vuosisatojen aikana elänyt; kysymyksessä on siis sanontojen kulttuurihistoria.

Vive hodie (1999) tarjoaa alaotsikkonsa mukaisesti latinaa vuoden jokaiselle päivälle. *Antiikin ajatuksia* (2000) puolestaan sisältää antiikin runoilijoiden ja filosofien elämänfilosofiaa, mietelmiä ihmisestä, ajasta, kuolemasta, rakkaudesta ja viinistä. Arto Kivimäen osuutena olivat latinankieliset tekstit; kreikankielisestä osuudesta vastasivat hänen kaksi kollegaansa.

Kun Kivimäki alkoi Pekka Tuomiston kanssa suunnitella kirjaa Rooman keisareista, heidän kunnianhimoisena tavoitteenaan oli haku- ja lukuteos, eräänlainen 2000-luvun versio Carl Grimbergin Kansojen historian Rooman keisariaikaa koskevasta osuudesta. Sen päivittäminen oli tarpeen, sillä ajanjaksosta oli kertynyt paljon uutta tietoa.

Kirjasta syntyi kronologisesti etenevä hakuteos Rooman keisareista 500 vuoden ajalta. Kivimäki kirjoitti parisataa vuotta kattavan alkuosan Augustuksesta Commodukseen; Tuomiston osuutena olivat viimeiset kolme vuosisataa. *Rooman keisarit* (2000) sai myönteisen vastaanoton: kriitikot kiittivät kirjan vahvaa asiapohjaa ja tekstin luettavuutta.

Suuri latinakirja (2001) on yhdistelmä Kivimäen kahdesta ensimmäisestä kirjasta – se on tekijän mukaan niiden karvahattuversio – ja *Verba volant* (2001) on puolestaan *Carpe diem!* -kirjan lisäosa. *Primus motor. Johtamistaidon latinaa* (2002) sisältää kaupankäynnin ja lainkäytön sanastoa. Se on eräänlainen maailmanmiehen käsikirja, joka tarjoaa hyviä eväitä esimerkiksi business-henkiseen small talkiin.

Antiikin vitsien ja sukkeluuksien kokoelma *Ikivanha* (2002) sisältää hupaisasta aihepiiristään huolimatta vankkaa kulttuurihistoriallista faktaa antiikin puhetaidosta, jossa kuulijoiden naurattaminen

oli vakava asia. ”Kuuluisaa Ciceroa luullaan totiseksi mieheksi, mutta todellisuudessa hän oli älykäs ja nopea vitsiniekka, jonka sutkautukset olivat suurta hupia aikalaisten keskuudessa”, Kivimäki kertoo.

Myös faabeleista kertova *Otollinen tilaisuus* (2002) nostaa esiin antiikin ihaileman puhetaidon eli retoriikan, jota pidettiin tieteiden ja taiteiden äitinä. Faabelit olivat paljon muutakin kuin eläintarinoita tai lasten satuja – niiden avulla esimerkiksi orja Aisopos kykeni vaikuttamaan poliittisesti. Kivimäellä on kirjassa laaja essee faabeleiden historiasta.

Odysseia lapsille (2005) esittelee Homeroksen eepoksen varhaisnuorille. Kivimäki oikoo alkuteoksen mutkikkaan rakenteen ja kertoo tapahtumat suoraviivaisesti aikajärjestyksessä, täydentäen eepoksessa olevat aukot myöhemmän tiedon avulla. Kirjassa on Mika Launiksen kuvitus. ”Yllätyin melkoisesti, kun pojat alkoivat fanittaa Odysseusta melkein kuin Harry Potteria”, Kivimäki sanoo.

Varhaisnuorille Arto Kivimäki suuntasi seuraavatkin kirjansa, *Antiikin taruja* -sarjan kaksi osaa *Aikojen alussa* (2008) ja *Sankarien aika* (2009). ”Ensimmäisessä osassa kirjoitin taruista, jotka kertovat maailman ja Euroopan synnystä”, hän sanoo. ”Toisessa osassa kerrotaan Theban kaupungin synnystä ja kreikkalaisen taruston vanhimmista sankareista.”

Teoksia

Carpe diem! Hauskaa ja hyödyllistä latinaa. Karisto 1997. 12. p. 2009.
Summa summarum: latinankielisiä termejä. Karisto 1998. 5. p. 2002.
Roomalainen kalenteri. Tempus fugit. Karisto 1998.
Akilleen kantapäästä Zeuksen salamaan. Karisto 1999.
Vive hodie! Latinaa vuoden jokaiselle päivälle. Karisto 1999.
Antiikin ajatuksia (Päivi Myllykosken ja Sampo Vesterisen kanssa). WSOY 2000.
Rooman keisarit (Pekka Tuomiston kanssa). Karisto 2000. 3. laaj. p. 2005.
Rakkaus ei koskaan lepää (Sampo Vesterisen kanssa). Tammi 2001.
Suuri latinakirja. Karisto 2001. 3. p. 2004.
Verba volant. Karisto 2001.
Primus motor – johtamistaidon latinaa. Karisto 2002.

Ikivanha. Antiikin vitsejä ja sukkeluuksia (Sampo Vesterisen ja Vesa Vahtikarin kanssa). Tammi 2002.
Otollinen tilaisuus. Antiikin faabeleita (Sampo Vesterisen kanssa). Tammi 2002.
Lainehtiva malja. Antiikin runoja viinistä. Teos 2004.
Odysseia lapsille. Teos 2005. 2. p. 2009.
Antiikin taruja 1. Aikojen alussa (toim.). Teos 2008.
Antiikin taruja 2. Sankarien aika (toim.). Teos 2009.

Toimittanut, suomentanut ja varustanut selityksin antiikin kirjailijoiden tekstejä useissa teoksissa; suomentanut antiikkia käsitteleviä latinan-, italian- ja englanninkielisiä artikkeleita; kirjoittanut esipuheen antiikin aikaa kuvaavaan *Ankkojen maailmanhistorian* toiseen osaan.

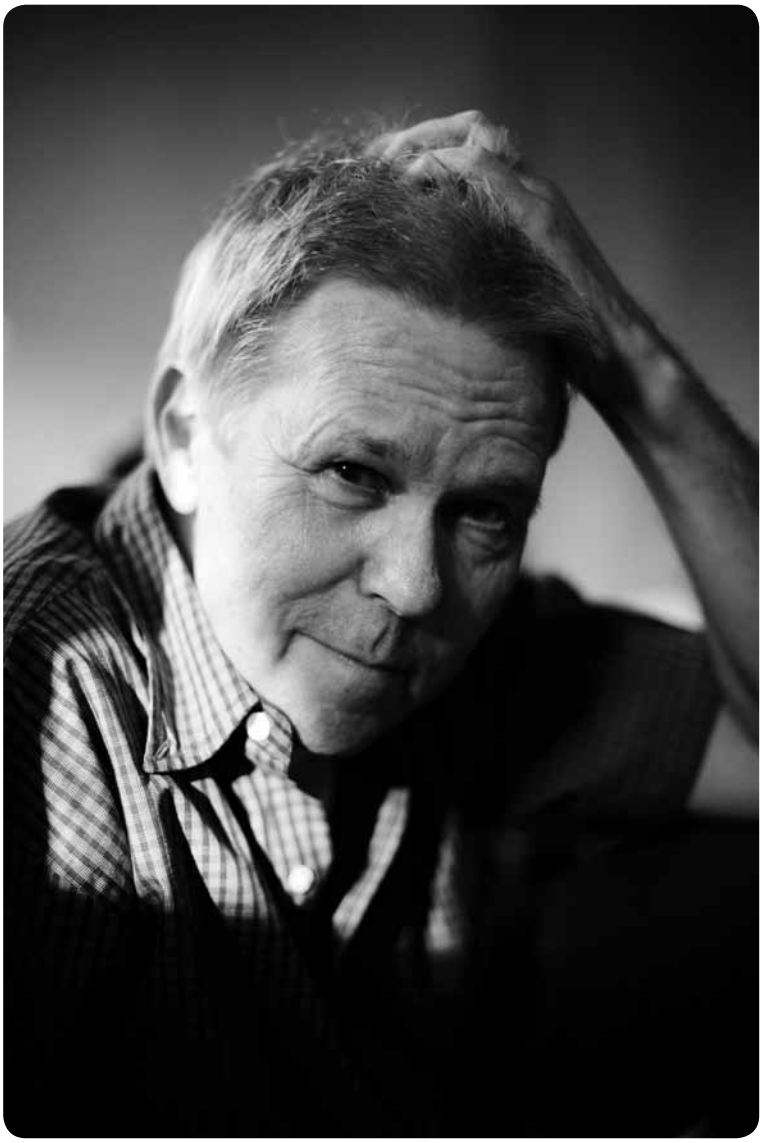

MAURI KUNNAS

Synt. 11.2.1950 Vammalassa.
Kirjailija, kuvataiteilija, graafikko.
Asuu Espoossa.

SARJAKUVAT JA poliittiset pilapiirrokset olivat pitkään ainoa alue, josta Mauri Kunnaksen kynänjälki tuli tutuksi suomalaisille. Taiteilijan lukija- ja katselijamäärät kuitenkin moninkertaistuivat 1970-luvun lopulla, kun hän julkaisi ensimmäisen lasten kuvakirjansa. Seuraavien vuosien ja uusien kirjojen myötä hänen suosionsa kasvoi Suomen oloissa epätavallisiin mittoihin. Tähän mennessä Kunnaksen lastenkirjoja on myyty lähes seitsemän miljoonaa kappaletta yli 30 maassa.

Mauri Kunnas on tehnyt runsaan kolmen vuosikymmenen aikana yli 60 kuvakirjaa, joiden skaala ulottuu pilapiirroksista sarjakuviin ja lastenkirjoihin. Jälkimmäisistä noin kahteenkymmeneen tekijä on ujuttanut niin paljon asiatietoa, että ne voidaan täydellä syyllä luokitella tietokirjoiksi.

Tietomäärästään huolimatta – tai juuri sen takia – Kunnaksen kirjat ovat niin suosittuja, että on arveltu lasten ja monien aikuistenkin oppineen häneltä enemmän Suomen historiasta ja kulttuurista kuin koulussa konsanaan. Mauri Kunnaksen työtä on arvostanut myös virallinen Suomi: tasavallan presidentti myönsi hänelle Pro Finlandia -mitalin vuonna 2002.

Mikä sai pilapiirtäjän innostumaan lasten kuvakirjojen tekemisestä? ”Ensimmäinen ajatus syntyi 1970-luvun loppupuolella Taideteollisessa korkeakoulussa, jossa kokeilin kuvien tekemistä lapsille”, Kunnas kertoo. ”Siihen asti olin piirtänyt pilakuvia ja sarjakuvia pelkästään tussilla enkä käyttänyt värejä lainkaan. Kokeilu onnistui niin hyvin, että jäin miettimään, voisiko sen pohjalta syntyä jotain enemmänkin.”

Ajatusta kypsyteltiin perhepiirissä. Appiukkonsa kanssa Kunnas pohti tonttu-käsitettä: mitä se oikeastaan tarkoittaa. Anoppi, kirjastonhoitaja, toi aihetta koskevia kirjoja, niiden joukossa Martti Haavion *Suomalaiset kodinhaltiat*. Sieltä löytyi mielenkiintoisia tyyppejä, kuten esi-isille tutut riihitonttu, saunatonttu ja tallitonttu kumppaneineen – oiva aihepiiri lastenkirjaan. Prosessin tuloksena syntyi Mauri Kunnaksen ensimmäinen lasten kuvakirja S*uomalainen tonttukirja* (1979).

Amerikkalaisen Richard Scarryn piirtämistä hupaisista eläintarinoista Kunnas sai virikkeen kokeilla jotain samantapaista suomalaisessa ympäristössä. Hän päätti ottaa päähenkilöikseen koirat ja kertoa niiden kautta lapsille elämästä Suomen maaseudulla 1800-luvun puolivälissä, isoisänsä syntymän ajoihin: ”En tiennyt tuosta ajasta mitään, mutta rupesin ottamaan asioista selvää.”

Otollista aineistoa löytyi kotimaakunnasta, Yli-Kirran talonpoikaismuseosta Punkalaitumella. Sen pihapiiristä löytyi suora esikuva Koiramäen talolle, jossa Kunnaksen koirahahmot kylvävät, puivat, jauhavat ja loukuttavat pellavaa eli tekevät kaikkea sitä, mikä kuului maaseudun arkeen 1800-luvulla.

Vuonna 1980 ilmestynyt *Koiramäen talossa* oli täysosuma. Vanhassa maalaistalossa häärivät humoristiset eläinhahmot viehättivät lapsia niin, että kirjasta jouduttiin ottamaan heti lisäpainoksia. Lähes kansatieteellinen tarkkuus kiinnosti myös vanhempaa väkeä, ja nykyisin Yli-Kirran talomuseokin markkinoi itseään ”Koiramäen talona”. Kirjasta on otettu jo 16 painosta, yhteisniteet mukaan lukien enemmänkin.

Koiramäen maailma on osoittautunut paitsi lasten kestosuosikiksi myös lähteeksi, josta Kunnas on saanut yhä uusia aiheita kirjoihinsa.

”Asuin silloin Turussa ja ajattelin, että voisin koirieni avulla esitellä myös 1800-luvun kaupunkielämää”, Kunnas kertoo. Urbaanin menon kuvaaminen vaati selvitystyötä sekä tutkimusmatkoja Turun historialliseen museoon ja 1800-luvun puutalomiljööseen Luostarinmäellä. *Koiramäen lapset kaupungissa* (1982) tutustuttaa lapset menneen vuosisadan Turkuun, jonka elämää ja toimintaa apteekista palokuntaan esitetään hyvin totuuden mukaisesti. ”Faktatietoa taisi tulla mukaan vähän liikaakin”, Kunnas arvelee myöhemmin.

Hän palasi Koiramäki-teemaan viisi vuotta myöhemmin kirjassa *Koiramäen talvi* (1987), joka kertoo entisajan talvien arjesta ja juhlista tutuksi tulleessa maalaistalossa. ”Ajattelen piirtäessäni 8–10-vuotiaita lapsia”, Kunnas sanoo. ”Veikkaan kuitenkin, että tarinoiden velmu huumori laajentaa ikähaitaria reippaasti molempiin suuntiin.” Sama huumori ryydittää tiernapoikaperinteestä kertovaa kirjaa *Koiramäen Martta ja tiernapojat* (2000), joka sijoittuu vanhaan Porvooseen.

Vanha Porvoo on esillä myös kirjassa *Koiramäen Martta ja Ruuneperi* (2005), jossa Martta saa tilaisuuden tutustua kansallisrunoilijan kotiin. Kuin sattumalta Ruuneperin luona käyvät kylässä aikakauden muutkin suurmiehet Snellman, Lönnrot ja Topelius, kaikki hupaisina eläinhahmoina. *Koiramäen lapset ja näkki* (2007) puolestaan sukeltaa haltioiden maailmaan, jota Kunnas kartoittaa Pertti Virtarannan keräämän perimätiedon ja oman kotiseutunsa tarujen pohjalta.

Koiramäki-kirjojensa lomassa Mauri Kunnas on tehnyt lasten kuvakirjoja, jotka keskittyvät yhteen tiettyyn aihepiiriin; pääosissa ovat aina kunnasmaisesti piirretyt koirat. *Suuri urheilukirja* (1983) selvittää eri urheilulajeja ja niiden termejä. ”Kun kirjaa katselee nyt melkein 30 vuotta myöhemmin, huomaa miten paljon asiat ovat urheilussakin muuttuneet”, hän toteaa.

Kaikkien aikojen avaruuskirjassa (1989) Kunnas kuvaa lapsista usein pelottavalta tuntuvaa avaruutta ja planeettoja hauskan bussiretken avulla. *Etusivun juttu* (1990) taas käy läpi sanomalehden tekemisen vaiheet alusta loppuun. Kunnas on yleensä kirjoittanut itse kirjojensa tekstit. Poikkeus on *Hullunkurinen lintukirja* (1987), johon Kunnas piirsi linnut Reijo Ikävalkon teksteihin.

”Minusta on kiva kertoa itseäni kiinnostavista asioista lapsille, vaikka se vaivannäköä vaatiikin”, Kunnas sanoo. ”Varon heristämästä sormea lukijalle ja yritän olla selittämättä liikaa. Hauskoja juttuja ja huumoria pitää olla aina mukana.”

Koirien Kalevala (1992) on Kunnaksen ennakkoluuloton tulkinta Suomen kansalliseepoksesta koirien maailmaan sijoitettuna. ”Kalevala tuli minulle tutuksi jo lapsena, kun katselin kotona *Koru-Kalevalaa*”, hän kertoo. ”Ajattelin, että ne kertomukset voisivat toimia koiramaailmassakin, vaikka jotkut pitivät sitä uskaliaana.”

Gallen-Kallelan maalaukset ovat Kunnaksen mielestä niin väkeviä, ettei avainkohtauksia voinut kuvata eri tavalla. Niinpä hän piirsi

maalauksista omat koiraversionsa ja sijoitti ne tarinan sisään. ”*Koirien Kalevala* oli niin hauska työ, että oikein harmitti, kun se valmistui.”

Hauskaa oli lukijoillakin. *Koirien Kalevala* herätti Kunnaksen kirjoista eniten huomiota, ja se oli ennakkoepäilyistä huolimatta pelkästään positiivista. ”Olen oikein ylpeä tästä kirjasta”, tekijä sanoo ja pitää sitä merkkiteoksenaan.

Kirjassaan *Kuningas Artturin ritarit* (1997) Mauri Kunnas tekee suomalaislapsille tutuksi yhtä anglosaksisen maailman tunnetuinta legendaa. Huolellisesta pohjatyöstä ja päähenkilöinä nahistelevista kissahahmoista huolimatta aihe ei oikein auennut suomalaislukijoille – toisin kuin arkisempaa kansanperinnettä edustava *Puhveli-Billin lännensirkus* (1998), kuvaus Amerikan lännen valloituksesta, tai *Robin Hood* (2009), Sherwoodin metsien legendaarinen jousimies. Samaa sarjaa edustaa *Viikingit tulevat* (2006), johon tekijä keräsi aineistoa vuosikymmenen verran.

Seitsemän koiraveljestä (2002) on Kunnaksen koiraversio suuresta suomalaisklassikosta ja tekijälleen läheinen työ: ”*Seitsemän veljestä* on aina ollut suosikkini, osaan sen etu- ja takaperin. Sen muuttaminen lastenkirjaksi ei ollut ihan helppoa, mutta aika hyvin veljesten tarina alkoi toimia koirien avulla.”

Tulos on vastannut suomalaisten mielikuvia *Seitsemästä veljeksestä*. Kirjaa myytiin jo ilmestymisvuonna ilman kirjakerhoja 128 000 kappaletta, mikä lienee lajissaan Suomen ennätys.

Teoksia

Suomalainen tonttukirja. Otava 1979. 12. p. 2004.
Koiramäen talossa. Otava 1980.
Koiramäen lapset kaupungissa. Otava 1982.
Suuri urheilukirja. Otava 1983.
Yökirja. Otava 1984.
Hullunkurinen lintukirja (teksti Reijo Ikävalko). Gummerus 1987. 11. p. 2008.
Koiramäen talvi. Otava 1988.
Kaikkien aikojen avaruuskirja. Otava 1989. 8. p. 2007.
Etusivun juttu. Otava 1990.
Koirien Kalevala. Otava 1992.
Hurjan hauska autokirja. Otava 1993.

Apua, merirosvoja! Otava 1994.
Mauri Kunnaksen Koiramäki (yhteisnide Koiramäki-kirjoista). Otava 1997.
Kuningas Artturin ritarit. Otava 1997.
Koiramäen joulukirkko (tuotto Tyrvään Pyhän Olavin kirkon uudelleenrakennustyöhön). Otava 1997. Uud. laitos 2006.
Puhveli-Billin lännensirkus. Otava 1998.
Koiramäen Martta ja tiernapojat. Otava 2000.
Herra Hakkaraisen aakkoset. Otava 2001.
Seitsemän koiraveljestä. Otava 2002.
Herra Hakkaraisen numerot. Otava 2004.
Suomalainen tonttukirja (juhlalaitos). Otava 2004.
Koiramäen Martta ja Ruuneperi. Otava 2005.
Koirien Kalevala (uudistettu, uudelleen kuvattu laitos). Otava 2006.
Viikingit tulevat! Otava 2006.
Koiramäen joulukirkko (uusittu laitos). Otava 2006.
Herra Hakkaraisen aakkoset ja numerot (yhteisnide). Otava 2007.
Koiramäen lapset ja näkki. Otava 2007.
Herra Hakkaraisen 7 ihmettä. Otava 2008.
Robin Hood. Otava 2009.

Piirtänyt poliittisia pilakuvia ja sarjakuvia moniin sanoma- ja aikakauslehtiin; julkaissut lukuisia pilakuva- ja sarjakuvakirjoja sekä lasten satukuvakirjoja.

LASSE J. LAINE

Synt. 6.2.1946 Iitissä.
Biologi, tietokirjailija.
Asuu Inkoon Degerbyssä.

KULTARINNAN UPEA laulu Vantaan Pitkäkoskella vuonna 1961 ratkaisi Lasse J. Laineen elämänuran. Luokkaretkellä ollut lukiolaispoika tunnisti laulajan Ivar Hortlingin vanhan vihreäkantisen *Lintukirjan* avulla. ”Tuo kokemus säväytti niin, että linnuista tuli luontoharrastukseni keskeinen osa”, alallaan Suomen tunnetuimpiin asiantuntijoihin lukeutuva Laine kertoo.

Lasse J. Laine on tullut lintuharrastajille tutuksi monista yhteyksistä. Ehkä laajimman lukijakuntansa hän on saanut *Helsingin Sanomissa* yli 30 vuotta ilmestyneen lintupalstansa kautta. Laine on myös toimittanut ja kääntänyt suuren määrän luontokirjoja. Erityisen ahkerassa käytössä ovat olleet hänen kirjoittamansa lintu- ja luontooppaat. Alan klassikoksi nousseesta *Suomalaisesta lintuoppaasta* on otettu tähän mennessä pitkälti toistakymmentä painosta. Vuonna 2008 Suomen tietokirjailijat myönsi Laineelle tietokirjailijapalkinnon tunnustukseksi laajasta ja ansiokkaasta tietokirjatuotannosta.

Syvä kiinnostus luontoon ja luontainen taipumus järjestelmälliseen luettelointiin ovat Lasse J. Laineen mukaan sukuvika, joka tuli esiin jo koulussa. Hän prässäsi kasveja enemmän kuin opettaja määräsi, keräsi kiviä, opetteli tuntemaan lintuja ja opiskeli siinä sivussa maailmansotien hävittäjä- ja pommikonetyyppejä. Teini-ikäinen poika asui kirjastossa ja teki ruutuvihkoon luettelon lukemistaan sadoista kirjoista yksityiskohtaisine lisätietoineen, unohtamatta omia arviointejaan.

”Myöhemmin yliopistossa eläin-, kasvi- ja maantiede olivat minulle itsestään selviä valintoja”, biologiksi valmistunut Laine sanoo. Hänellä oli vireillä kaksikin väitöskirjan aiheeksi kelpaava hanketta, Ahvenanmaan talvilinnut ja kirjokerttu, mutta toisin kävi.

”Yliopistoura erilaisine intrigeineen tuntui vähän pelottavalta, joten Ilkka Koivisto sai minut helposti houkuteltua erikoistoimittajaksi *Eläinmaailma*-lehteen”, kertoo Laine. Tuo pesti kesti yli 20 vuotta ja sen aikana hän kirjoitti lehteen yli tuhat luontoaiheista artikkelia; lähes yhtä paljon on tähän mennessä kertynyt *HS:n* lintupalstalle tehtyjä juttuja.

Ulkomaisia kirjoja Suomen oloihin muuntaessaan Laine alkoi miettiä, eikö täällä olisi kysyntää suomalaisen tekemälle lintukirjalle. Hän ehdotti asiaa *Eläinmaailmaa* kustantavalle Helsinki Medialle, sai myönteisen vastauksen ja ryhtyi toimeen. ”Olen lintujen tunnistamisen erikoismies ja siksi päätin tehdä opaskirjan, jonka avulla linnut on helppo määrittää”, Laine kertoo. ”Kustantaja vähän nikotteli sivumäärän kasvua, mutta minä pidin pääni: joko tehdään kunnollinen opas tai ei mitään.”

Suomalainen lintuopas (1996) esittelee 271 lintulajia lähes viidensadan värikuvan, levinneisyyskarttojen ja havainnollisten tekstien avulla. Johdannossa Laine perehdyttää lukijan lintumäärityksen aakkosiin. Jatkossa hän selvittää perustiedot lintujen äänistä, elinympäristöstä, pesimätavoista ja ravinnosta.

Lintuoppaan saama hyvä vastaanotto osoitti, että Laineen käyttämä menetelmä toimi – ja on toiminut jo toistakymmentä vuotta, sillä kirjasta on ilmestynyt jo 14 painosta.

Opaskirja miellytti muitakin kuin lintuharrastajia: Suomen kirjataiteen komitea valitsi *Suomalaisen lintuoppaan* vuoden 1996 kauneimmaksi kirjaksi.

”Tästä oppaasta alkoi varsinaisesti oma tietokirjailijan urani”, Laine sanoo. ”Jätin säännöllisen lehtityön ja rupesin itsenäiseksi yrittäjäksi. Seuraavan kirjan aiheen keksin kulkiessani luonnossa 5-vuotiaan poikani kanssa. Sain koko ajan vastata hänen kysymyksiinsä linnuista ja kasveista ja kaikenkarvaisista ötököistä, joita eteemme osui. Siitä syntyi ajatus tehdä eräänlainen mökkikirja, koko perheen tietokirja, joka sopisi luonnossa kulkijan retkioppaaksi.”

Suomen luonto-opas (2000) on taskuun mahtuva kirja, joka esittelee yhteensä 800 helpoimmin tunnistettavaa suomalaista kasvi- ja eläinkunnan edustajaa tammesta variksenmarjaan ja merikotkasta tukkimiehentäihin. Oppaassa on yli 850 eturivin luontokuvaajien ottamaa värikuvaa.

Lintujen tunnistamisen erikoismies palasi mieliaiheensa pariin *Lintuharrastajan oppaassa* (2004), jossa hän osoittaa, että lintuharrastus on antoisimmillaan paljon enemmän kuin mahdollisimman monien lajien bongaamista – yllättävä mielipide mieheltä, joka on nähnyt reilusti yli puolet maailman lintulajeista. Itse asiassa Laine tunnustaa olevansa anti-bongari ja huomauttaa, että bongaus-sanakin on saanut väärän merkityksen; alkujaan bongaus tarkoitti, että mentiin katsomaan toisen havaitsemaa lintua.

”Yritän avata laajempaa näkökulmaa lintujen kiehtovaan maailmaan ja sen eri osa-alueisiin, kuten pesimiseen, jokapäiväisiin askareisiin, muuttoon ja talvehtimiseen”, hän kertoo. ”Tällaista laajalti aihetta käsittelevää kotimaista lintukirjaa ei Suomessa ole ollut saatavilla.”

Lintuharrastajan oppaassa Laine käsittelee myös lintujen valokuvaamista, jota hän on harjoittanut vuodesta 1964 lähtien.

”Olen itseoppinut kuvaaja. Taidot ovat kasvaneet ja kalusto on lisääntynyt vuosien varrella, ja kaappeihin on kertynyt kymmeniä tuhansia dioja. Välillä innostus hiipui, mutta digikamerat ovat herättäneet kiinnostuksen uudelleen. Luontokuvaajahan joutuu usein tilanteeseen, jossa on otettava pikavauhdilla 50 kuvaa. Digitekniikalla se onnistuu, koska siinä ei tarvitse vaihtaa filmirullaa aina 36 ruudun jälkeen.” *Lintuharrastajan opas* antaa vinkkejä myös lintujen laulun tunnistamiseen, jossa hyvästä sävelkorvasta on Laineen mukaan paljon apua.

Seuraavassa kirjassaan *Luonnon lumoissa* (2008) Lasse J. Laine retkeilee maailmalla viidellä vuosikymmenellä ja kuudessa maanosassa. ”Luonnon monimuotoisuuden ja kauneuden kokeminen retkillä on suurenmoista kotimaassakin, mutta kun matkakärpänen on puraissut, ei sitä vastaan ole rokotetta”, hän sanoo. Laineen matkakuume puhkesi Skotlannin ylämailla vuonna 1966, minkä jälkeen hän on kiertänyt tutkimassa ja kuvaamassa luontokohteita noin 80 maassa eri puolilla maapalloa.

Tässä kirjassa hän kertoo matkoista eksoottisiin kohteisiin ja käyttää kuvituksena itse ottamiaan kuvia. Mieleenpainuvin matka on kuitenkin tainnut olla kahden opiskelutoverin kanssa Volvolla tehty retki Tonavan suistoon keväällä 1970. Mittariin kertyi yli 8 000 kilometriä ja havaintokirjaan 212 lintulajia, viimeisenä niistä niittykirvinen Lyypekin sataman lähellä olevassa pensaikossa.

Luonnon lumoissa on enemmän kuin kuvaus retkistä kiinnostaviin luontokohteisiin maailman eri kolkissa. Se on myös elämäntapakertomus, kehotus lähteä tutustumaan erilaisiin kulttuureihin ja ihmisiin. ”Retket maailmalle ovat retkiä itseemme”, Laine sanoo. ”Ne kasvattavat ymmärtämään elämän arvoja ja olevaisuuden kokonaisuutta.”

Tuoreimman kirjansa *Suomen lasten luontokirja* (2010) Lasse J. Laine on tehnyt yhdessä Iiris Kalliolan kanssa. Kohteena ovat 7–13-vuotiaat lapset, joille kirjoittaminen on Laineen mielestä hyvinkin vaativaa.

”Vei oman aikansa löytää oikea tyyli. On kirjoitettava ei-oppikirjamaisesti ja löydettävä tärppejä, jotka pitävät lapsen mielenkiinnon vireillä. Sellainen on esimerkiksi: montako kasvilajia on löydetty Helsingin tuomiokirkon portailta? Entä mikä hyönteislaji näkee punaisen värin? Tai mitä kannattaa pakata rinkkaan talviretkelle?” Luontokirja opastaa lasta liikkumaan luonnossa kaikkina vuodenaikoina ja nauttimaan kaupunkiluonnosta siinä missä ikimetsistäkin. Kuvituksella on tässä kirjassa erityisen tärkeä rooli.

Teoksia

Suomalainen lintuopas. Helsinki Media 1996. 12. p. 2009.
Suomen luonto-opas. WSOY 2000. 6. p. 2009.
Lintuharrastajan opas. Otava 2004. 6. p. 2008.
Sudenpentujen lintukäsikirja. Sanoma Magazines 2005.
Luonnon lumoissa. Otava 2008.
Suomen lasten luontokirja (Iiris Kalliolan kanssa). Otava 2010.

Toimittanut ja kääntänyt noin 20 luonto- ja lintukirjaa, mm. teokset *Lintukäsikirja* (Tammi 1974), *Linnut luonnossa* (Tammi 1977–1983), *Euroopan petolinnut* (Tammi 1986); kirjoittajana mm. teoksissa *Muuttolinnut* (Kirjayhtymä 1979), *Suomalaisen luonto-opas*

(Tammi 1987), *Suomen eläimet* (Weiling+Göös 1984), *Maailman uhanalaiset eläimet* (Weiling+Göös 1991–1993) sekä *Suomen luonto, Linnut I–III* (Weiling+Göös 1992–1994), jossa päätoimittajana ja kirjoittajana. *Lintujen äänten* CD-sarjan julkaisu (J.-E. Bruunin kanssa) 1995.

MIRKKA LAPPALAINEN

Synt. 26.11.1975 Helsingissä.
Historiantutkija, fil. tohtori.
Asuu Helsingissä.

SUOMEN HISTORIA uuden ajan alkuvaiheissa 1500-luvun lopulta 1600-luvulle ei yleensä herätä meillä niin suurta kiinnostusta kuin esimerkiksi parisataa vuotta myöhemmät tapahtumat tai 1900-luvun dramaattiset sotavuodet.

Neljänsadan vuoden takaiset asiat eivät kiinnostaneet myöskään Mirkka Lappalaista, kun hän aloitti historian ja arkeologian opinnot Helsingin yliopistossa 1990-luvun puolivälissä. Nyt tilanne on toinen. Väitöskirja ja kaksi sen jälkeen ilmestynyttä teosta ovat käsitelleet nimenomaan 1500- ja 1600-luvun tapahtumia Suomessa, Ruotsissa ja Itämeren alueella. Samalla nuori tutkija on tullut herättäneeksi monien muidenkin kiinnostuksen tuota vieraaksi jäänyttä aikakautta kohtaan.

Mirkka Lappalaisen kirjat ovat saaneet osakseen harvinaisen paljon myönteistä julkisuutta. Hänen tutkijanotettaan on kiitetty ennakkoluulottomaksi ja uusia näkökulmia avaavaksi. Kirjojen sujuva kieli ja värikkäät ilmaisut ovat miellyttäneet yhtä lailla kriitikkoja ja suurta yleisöä. Lappalaisen vuonna 2005 julkaistu väitöskirja sai kiitosta myös yliopisto- ja tutkijapiireissä. Seuraavana vuonna ilmestynyt *Maailman painavin raha* nimettiin vuoden 2006 tiedekirjaksi. Lappalaisen tuorein kirja *Susimessu* valittiin vuoden 2009 historiateokseksi, ja tekijä sai siitä myös Lauri Jäntin palkinnon.

Ensi kertaa historia jysähti Mirkka Lappalaisen tajuntaan viisi–kuusivuotiaana pikkutyttönä, kun hän sai joululahjaksi Mauri Kunnaksen piirroskirjan *Koiramäen talossa*, kuvauksen maalaistalon elämästä 1800-luvun puolivälissä. ”Se teki minuun järisyttävän vai-

kutuksen", Lappalainen kertoo. Vasta jälkeenpäin hän tajusi, että kirjassa esitettiin asiat paitsi hauskasti myös historiallisesti oikein; hän ei ole vieläkään huomannut virheitä Kunnaksen 1800-luvun Suomea kuvaavissa lastenkirjoissa.

Mauri Kunnaksen humoristinen ja samalla totuudenmukainen tapa kuvata menneitä aikoja viehättää Lappalaista. "Kunnaksen piirroksissa on ihmeellisiä yksityiskohtia", hän sanoo. "Niitä pitää ollakin. Historia ei saa olla tylsää – sehän kattaa koko elämän, eikä elämä ole tylsää!" Samasta syystä Lappalainen vierastaa käsitystä, jonka mukaan tieteellisen kirjoituksen pitää olla raskasta. Hänen mielestään kirkas ajatus tuottaa yksinkertaista, selvää tekstiä.

Oman historian alueensa Lappalainen löysi, kun hän pääsi tutkimusavustajaksi professori Heikki Ylikankaan johtamaan Rikoksen historia -projektiin. "Pääansioni taisi olla se, että osasin käyttää tietokoneella taitto-ohjelmaa, jolla julkaisut tehtiin", Lappalainen arvelee. Haittaa ei ollut siitäkään, että hän oli opetellut tulkitsemaan vanhojen ruotsinkielisten asiakirjojen käsialoja.

Ylikankaan projekti kesti viitisen vuotta ja teki Lappalaisesta lopullisesti 1600-luvun tutkijan. "Oikeus- ja rikoshistorian valossa 1600-luku näyttäytyy ratkaisevan tärkeänä vuosisatana", hän sanoo. "Silloin luotiin perusta nykyaikaiselle valtiolle, joka rekisteröi, valvoo ja hallinnoi alamaisiaan saadakseen riittävästi verotuloja. Kaikki myöhemmät tutkimukseni perustuvat tähän lähtökohtaan."

Väitöskirjan aiheen Mirkka Lappalainen sai osallistuessaan Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimusprojektiin nimeltä Eliitit ja yhteiskunnan muutos, jossa selvitettiin sukustrategioita ja vallan verkostoja Suomessa viiden vuosisadan aikana. Projektin johtoon kuulunut professori Markku Kuisma ehdotti, että Lappalainen ryhtyisi tutkimaan 1600-luvun Ruotsissa merkittävään asemaan noussutta suomalaista Creutzin sukua – se olisi erinomainen esimerkki eliittisuvun menestymisestä yhteiskunnan muutoksessa.

Nuori maisteri noudatti ohjetta. Hän kirjoitti Creutzeista Kuisman ohjauksessa lisensiaattityönsä ja myös väitöskirjansa.

"Creutzit olivat pernajalainen alempaan aateliin kuulunut suku, jolla ei vielä 1500-luvun lopulla ollut kuin korkeintaan paikallista merkitystä", Lappalainen kertoo. "Creutzin suvussa osattiin kui-

tenkin käyttää hyväksi niitä mahdollisuuksia, joita Ruotsin nousu suurvalta-asemaan tarjosi."

Väitöskirjassaan, joka ilmestyi vuonna 2005 nimellä *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*, Mirkka Lappalainen hahmottaa kokonaisen aikakauden maailmankuvaa yksittäisen aatelissuvun kohtaloiden kautta. Oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa toimineiden Creutzien nousu korkealle valtakunnan hierarkiassa on huikea tarina. Se huipentuu maakrapuna vasten tahtoaan amiraaliksi nimitetyn Lorentz Creutzin hukkumiseen vuonna 1676, kun hänen lippulaivansa, Ruotsin laivaston ylpeys Kronan upposi Öölannin edustalla ja vei mennessään yli 800 miestä.

Lappalaisen väitöskirja oli komea alku historiantutkijan uralle. Se hyväksyttiin korkeimmin arvosanoin ja sille myönnettiin ensimmäinen väitöskirjapalkinto, jonka Helsingin yliopiston Suomen historian tutkimusta tukeva Kaarlo Koskimiehen ja Irma Koskimiehen rahasto on jakanut. Historian ystäväin liitto antoi Lappalaisen tutkimukselle kunniamaininnan vuonna 2005.

Suuren yleisön Lappalainen tavoitti kuitenkin vasta esseekokoelmallaan *Maailman painavin raha* (2006). Se koostuu kolmestatoista itsenäisestä, mutta toisiinsa liittyvästä kertomuksesta 1600-luvun Suomesta ja Ruotsista. Värikäs ja ristiriitainen aikakausi osoittautui kiinnostavaksi jo sinänsä, mutta lukijoihin vetosi erityisesti kirjoittajan elävä tapa kertoa tuon ajan asioista. "Koen olevani sielultani tarinankertoja – olisi hirveää, jos kukaan ei lukisi tekstejäni", Lappalainen selittää kirjoitustapaansa. "Väitöskirjan jälkeen minusta oli ihanaa kirjoittaa vapaammin niistä mielenkiintoisista asioista, joita olin löytänyt Creutzin sukua tutkiessani."

Teos valittiin vuoden 2006 tiedekirjaksi. "*Maailman painavin raha* on merkittävä puheenvuoro Suomessa heikosti tunnetusta 1600-luvusta, oudosta vuosisadasta, joka oli dramaattinen aika uuden ja vanhan maailman välissä", valitsijaraati perusteli. Raadin mukaan tekstissä historia elää ja sen merkitys ihmisen elämän perustana tulee konkreettiseksi. Palkinnon myöntäjiinkin teki vaikutuksen Lappalaisen taito kertoa tarinoita.

Nuori tutkijatohtori joutui kirjansa takia mediapyöritykseen, joka poiki monenlaisia esiintymisiä, tv-haastatteluja ja naistenleh-

tijuttuja. ”Se tuntui aluksi hienolta, mutta söi paljon energiaa ja vei minulta työrauhan pitkäksi aikaa.”

Lappalaisen tuorein kirja *Susimessu* (2009) on tulkinta 1590-luvun lopun levottomista vuosista Pohjolassa. Silloin Suomessa oli käynnissä nuijasodan nimellä tunnettu talonpoikaiskapina, johon perinteinen suomalainen historiankirjoitus yleensä keskittyy. Lappalainen purkaa kansallishenkisen nuijasotamyytin, laajentaa näkökulmaa ja osoittaa, että noina kriisivuosina oli itse asiassa käynnissä taistelu Itämeren herruudesta ja Pohjois-Euroopan tulevaisuudesta.

Lappalaisen ennakkoluuloton tulkinta nuijasodan vuosista sai arvovaltaista tukea. Esimerkiksi Heikki Ylikangas, 1970-lukulaisen nuijasotatulkinnan isä, kiitti paitsi kirjan päätelmiä myös sen ”poikkeuksellisen värikästä ja ilmaisurikasta” kerrontaa.

Susimessu valittiin vuoden 2009 historiateokseksi perusteluin, joissa todettiin teoksen olevan vauhdikkuudessaan ja selkeydessään arvokasta popularisointia ja osoittavan samalla tieteellistä asiainhallintaa. Lappalainen sai myös Lauri Jäntin säätiön palkinnon tunnustuksena merkittävän suomenkielisen tietokirjan tekijälle. ”Fil. tri Mirkka Lappalainen on nopeasti noussut suurelle yleisölle kirjoittavien historioitsijoidemme kärkijoukkoon”, palkintoraati arvioi.

Teoksia

Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa. WSOY 2005.

Maailman painavin raha. Kirjoituksia 1600-luvun Pohjolasta. WSOY 2006.

Susimessu. 1590-luvun sisällissota Ruotsissa ja Suomessa. Siltala 2009.

Kirjoittaja on toiminut muun muassa kolme vuotta Helsingin Sanomien kolumnistina.

LIISA LAUERMA

Synt. 14.11.1962 Hattulassa.
Tietokirjailija, fil. maisteri.
Asuu Espoossa.

”TIETOKIRJAN KIRJOITTAMINEN lapsille on haastavaa, mutta hauskaa”, sanoo Liisa Lauerma, jonka mielestä lapset ovat ennakkoluuloton yleisö – lasten kanssa voi mennä sellaisiinkin paikkoihin, joita aikuiset pitävät vaikeina, ja ottaa asiat rennosti. ”Lasten tietokirja on parhaimmillaan kuin taideteos, joka auttaa lasta ymmärtämään omaa ympäristöään ja menneisyyttä. Kuvituksella on kirjassa tärkeä rooli, ja tekstissä voi käyttää kaunokirjallista tyyliä asiaproosan lisäksi. Hyvä lastenkirja on aikuisen ja lapsen yhteinen ilo.”

Historiaa, kansatiedettä ja musiikkitiedettä Helsingin yliopistossa opiskellut Liisa Lauerma on saanut huomata, että opinnoista on ollut hyötyä paitsi varsinaisessa leipätyössä Sibelius-Akatemian suunnittelijana, myös tietokirjailijan uralla. Pääkaupunkiseudun museoita ja kirkkoja käsittelevissä kirjoissaan hän johdattelee nuoret ja vanhemmatkin lukijansa kiinnostavalla tavalla Suomen kulttuurihistoriaan eri aikakausien miljöiden ja vanhojen esineiden kautta. Musiikkialan ammattilaisena Lauerma on kuvannut muun muassa urkujen toimintaa niin kiehtovasti, että lapsikin asian ymmärtää. Liisa Lauerma sai Suomen tietokirjailijoiden Tietopöllö-palkinnon vuonna 2008.

Liisa Lauerman tietokirjailijan taival sai alkunsa puolivahingossa. *Tiikerinmetsästäjän koti ja muita tarinoita* (2000) sai alkunsa, kun hän ulkoilutti puolivuotiasta vauvaansa ja kaksivuotiasta esikoistaan Lassilan lähiössä. Päivittäisten äitien tapaamisten pohjalta muodostui viiden perheen ja viidentoista hengen ryhmä, joka otti ohjelmaansa vierailut mielenkiintoisiin kohteisiin Helsingissä ja sen ympäristössä.

”Sopivia kohteita etsiessämme heräsi ajatus, että jonkinlainen opaskirja meidän kaltaisillemme lapsiperheille olisi paikallaan – sellainen joka toisi kaupungin kartalle uusia mielenkiintoisia pisteitä arkisten kauppojen ja hampurilaisbaarien lomaan”, Lauerma kertoo. Hän päätti aloittaa museoista, joihin on päivisin helppo poiketa.

Olennainen kysymys oli, mitkä lukuisista pääkaupunkiseudun museoista kiinnostaisivat alle kouluikäisiä tai alaluokilla olevia lapsia. ”Valitsin sellaisia paikkoja, joissa on aikoinaan asunut joku perhe”, hän kertoo. ”Lapselle pitää tarjota tietokirjassakin samastumiskohde: tarina, toinen lapsi, eläin… Tässä kirjassa sellainen kohde on koti, joka on jokaiselle lapselle tuttu paikka. Hänen on helppo samastua tiloihin, jotka ovat olleet joskus toisten ihmisten koteja.”

Lauerma valitsi kirjaan kuvattavaksi 20 museokohdetta. Skaala on laaja ja ulottuu kauppias Johan Sederholmin kivitalosta ja Mäntyniemestä Pekka Halosen hirsilinnaan ja Kirstinkujan työväen asuntoihin. Kohteista kaikki eivät ole kotimuseoita, mutta alkuperäinen asumiskäyttö on niissä kuitenkin nähtävissä. ”Näiden paikkojen avulla halusin kertoa lapsille, millaisessa kodissa työläisperhe ennen asui, millainen oli taiteilijan koti ja missä presidentti Kekkonen asui – halusin siis opettaa eräänlaista ympäristön lukutaitoa.”

Varmuuden vuoksi Lauerma testasi museopakettiaan etukäteen päiväkerhoissa. ”Sain niistä hyödyllistä palautetta”, hän kertoo. ”Pienet yksityiskohdat ovat tärkeitä lapsille, sellaiset kuin Mannerheimmuseon tiikerintalja tai Seurasaaressa olevan Niemelän talon susireikä, josta voi tähystellä pihapiirissä liikkuvaa sutta. Konkreettiset asiat saavat lapset kiinnostumaan asioista aivan eri tavalla kuin jos niistä puhuttaisiin etäisiksi jäävien käsitteiden kautta.” Kirjan kuvitti Ismo Rekola.

Tiikerinmetsästäjän koti ja muita tarinoita sai ilmestyessään paljon julkisuutta: lehtileikkeitä kertyi mapillinen. ”Median kiinnostus johtui varmaankin siitä, että pikkulapsille oli tehty vain vähän tietokirjoja historiasta”, Lauerma arvelee. Hän sai kuulla, että vanhemmatkin tutkivat mielellään kirjaa. ”Se on tärkeää, sillä aikuisethan kirjahankintoja tekevät. *Tiikerinmetsästäjä* täyttää tehtävänsä, jos se onnistuu madaltamaan lapsiperheiden kynnystä käydä museoissa.”

Esikoisopuksen saama palaute rohkaisi tekijää jatkamaan lasten tietokirjojen parissa. Lauerma työskenteli vuosituhannen alus-

sa Sibelius-Akatemian kirkkomusiikkiosastolla, mikä vei ajatukset kirkkojen suuntaan. ”Vedin opiskelijoille kursseja, joissa käytiin tapaamassa kanttoreita monissa kirkoissa”, Lauerma muistelee. ”Ne ovat historian maamerkkejä ja näkyviä kaupunkikuvan muodostajia, mutta jäävät liian helposti vieraiksi tavallisille kansalaisille.”

Lauerma päätti tehdä toisen tietokirjansa pikkulapsille kirkoista ja tuoda ne esiin paikkoina, joissa voi rauhoittua ja katsella kauniita tiloja myös ilman sen kummempaa uskonnollista latausta. Hän valitsi 14 kirkkoa, joista tunnetuimpia ovat Tuomiokirkko ja Temppeliaukion kirkko; vieraampia ovat esimerkiksi Matteuksen kirkko Itäkeskuksessa ja Mikaelinkirkko Kontulassa. Muita uskontokuntia kirjassa edustavat Uspenskin ja Pyhän Henrikin katedraalit.

Tällä kertaa kuvittaja Ismo Rekola oli hankkeessa mukana alusta alkaen, mikä todettiin hyväksi ratkaisuksi. ”Kuvien merkitys on lasten tietokirjoissa aivan keskeinen”, Lauerma sanoo. ”Ne kiinnittävät ensimmäisenä lukijan huomion ja kantavat juonta ja tunnelmaa läpi kirjan.”

Enkelikirkko ja muita kirkkotarinoita ilmestyi vuonna 2002. Kirjassa kerrotaan neljäntoista kirkon tarinat, jotka ovat tekijän mukaan kahta poikkeusta lukuun ottamatta keksittyjä, mutta voisivat olla tottakin. ”Tärkeintä on, että lapsen mielikuvitus lähtee lentoon”, Lauerma painottaa. Kunkin tarinan jälkeen esitetään kirkon rakentamiseen tai sisustukseen liittyviä tietoja, lapsia kiinnostavia yksityiskohtia unohtamatta. Kirjaprojektissa oli mukana Helsingin seurakuntayhtymä, joka tarkisti asiatiedot ja lunasti suuren osan ensimmäisestä painoksesta.

Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin osastolla Liisa Lauerma perehtyi työnsä puolesta urkuihin ja tuotti osaston asiantuntijoiden kanssa *Virtuaalikatedraali*-nimisen verkkosivuston. Monipuolinen tietopaketti esittelee piirrosten, valokuvien ja ääninäytteiden avulla urkuja soittimena, valaisee suomalaisten urkujen historiaa ja tekee tutuksi kirkkomusiikkia. Lauerman kolmen asiantuntijan kanssa toimittama *Kirkkomusiikki* (2004) puolestaan käsittelee Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa esitettävän musiikin eri alueita. Yleistajuinen esitys on tarkoitettu seurakuntien työntekijöille ja se on myös kurssikirjana teologisessa tiedekunnassa.

Urkuihin tutustuminen teki Liisa Lauermaan – joka itse soittaa pianoa – niin syvän vaikutuksen, että hän päätti ottaa ne seuraavan kirjansa aiheeksi. Lauerma esitti ajatuksensa Lasten Keskukselle, joka kiinnostui ideasta. *Villit pillit. Lasten urkukirja* (2007) kertoo tarinan urkuri Bertasta, joka pitää lapsille kesäkerhoa ja suunnittelee urkujen hankkimista paikkakunnalle. Lapset seuraavat urkujen rakentamista ja oppivat siinä sivussa, miten esimerkiksi urkujen erilaiset äänet syntyvät.

Tarinan lisäksi Liisa Lauerma esittää kirjassa faktatietoa uruista helposti ymmärrettävässä muodossa. Hän kiersi kuvittaja Rekolan kanssa tutkimassa suomalaisia urkuja, joista suurimmat ovat sisuksiltaan kuin monikerroksisia rakennuksia. Havainnollisten kuvien ja esimerkkien avulla lapsen on helppo ymmärtää, että jokaiset urut ovat omanlaisiaan. Faktatiedoissa, jotka on tarkastanut urkutaiteilija Ville Urponen, riittää sulattelemista aikuisellekin lukijalle. ”Kanttorit voivat hyvin käyttää tätä kirjaa oppaana, kun he esittelevät kirkkonsa urkuja vierailijoille”, Lauerma toteaa.

Teoksia

Tiikerinmetsästäjän koti ja muita tarinoita. Lasten museo-opas. Edita 2000.

Enkelikirkko ja muita kirkkotarinoita. Edita 2002.

Kirkkomusiikki (toim. Juhani Haapasalon, Martti Nissisen ja Pekka Suikkasen kanssa). Edita 2004.

Villit pillit. Lasten urkukirja. Lasten Keskus 2007.

MARKUS LEHTIPUU

Synt. 2.6.1962 Tampereella.
Matkailutoimittaja, toimitusjohtaja.
Asuu Parikkalassa.

MONEN MUUN nuoren tavoin Markus Lehtipuu sai ensimmäisen kosketuksensa ulkomaanmatkailuun interrailaamisen kautta 1980-luvulla. Hänelle junamatkat merkitsivät kuitenkin enemmän kuin useille muille: ne sytyttivät nuoressa miehessä pysyvän kiinnostuksen maailmankuvan laajentamiseen ja tekivät hänestä lopulta matkailun ammattilaisen.

Markus Lehtipuu on kirjoittanut tähän mennessä parikymmentä matkaopasta, joista suurimman osan on julkaissut hänen perustamansa kustannusyhtiö Suomalainen Matkaopas Oy. Lehtipuu saikin vuonna 2007 Matkailutoimittajien Killan ensimmäisen journalistipalkinnon.

”Idean matkailusta kirjoittamiseen sain lukiessani ruotsalaisista lehdistä maailmalla reissaavien reppumatkalaisten juttuja”, Lehtipuu kertoo. ”Parikymppisenä päätin sitten lähteä erään Aasiaa kiertävän ruotsalaiskaverin esimerkkiä seuraten Intiaan. Kirjoitin matkan jälkeen juttuja, joita julkaistiin muutamissa sanoma- ja aikakauslehdissä. Asiaa auttoi, että olin kiinnostunut myös valokuvaamisesta ja pystyin kuvittamaan juttuni itse.”

Omatoimisesti maailmalla liikkuessaan Lehtipuu tuli nopeasti huomaamaan hyvien opaskirjojen merkityksen.”Ilman Lonely Planetin oppaita en olisi pärjännyt Aasiassa enkä myöhemmin Afrikassa. Itsenäinen matkailija ei hyödy mitään esitteiden ylimalkaisista ohjeista, sillä hän tarvitsee oikeita ja ajantasaisia tietoja – toisin sanoen tietokirjaa kyseisestä maasta ja paikkakunnasta”, Lehtipuu kritisoi.

Lehtipuun mielessä alkoi kyteä ajatus matkaoppaiden kirjoittamisesta, jossa synnynnäinen taipumus järjestelmälliseen tietojen keräämiseen on hyvin hyödyllinen. ”Kirjoitin jo pikkupoikana tietosanakirjaa minua kiinnostavista asioista, vaikka en tainnut koskaan päästä A-kirjainta pitemmälle.”

Ensimmäisessä matkaoppaassaan *Tuhat tietä tropiikkiin* (1989) Lehtipuu on toimittajan ja kartantekijän roolissa. Suomalaisin voimin koottu 448-sivuinen kirja käsittelee Aasiaa, Afrikkaa ja Latinalaista Amerikkaa. Aihepiiri on niin laaja, että materiaalia riitti toiseenkin kirjaan nimeltä *Tuhat tietä tuntemattomaan* (1990), joka on parisataa sivua edellistä paksumpi tietopaketti.

Toisenlainen ratkaisu on vuonna 1991 ilmestynyt *Marokko*: siinä Lehtipuu käyttää myöhemmin vakiintunutta menetelmää, jossa tekijä paneutuu yksityiskohtia myöten tarkkojen tietojen avulla tiettyyn maahan tai maantieteelliseen alueeseen. *Marokko*-oppaassa on Lehtipuun teksti ja valokuvat; kartat ja piirrokset ovat Heikki Koskisen käsialaa.

Vuonna 1992 Markus Lehtipuu perusti oman kustannusyhtiön, joka julkaisi alkajaisiksi kaksi hänen opaskirjaansa, *Singaporen* ja *Thaimaan,* molemmat vuonna 1992. Suomalaisten Thaimaanmatkailun kasvu teki jälkimmäisestä kirjasta eräänlaisen kestohitin, josta on otettu jo neljä uudistettua ja täydennettyä painosta, viimeksi vuonna 2009. Myös aikanaan melko tuntematonta kohdetta esitellyt *Malesia* (1993) herätti turistien mielenkiintoa. Kartat näihin ja useimpiin myöhempiinkin oppaisiin piirsi Timo-Pekka Lehtipuu.

Talouslama iski Suomeen pahaan aikaan vastaperustetun firman kannalta. Oma tuotanto hiipui ja Lehtipuu ryhtyi australialaisen Lonely Planetin toimeksiannosta tekemään kansainvälistä Suomi-opasta, yhtiön opassarjaan kuuluvaa kirjaa nimeltä *Finland, A Travel Survival Kit* (1993), jonka toisena tekijänä oli Virpi Mäkelä. Vuonna 1995 Lehtipuu teki laajennetun Lonely Planet -version Suomesta, tällä kertaa yksin.

”Australialaisten liikeidea on ostaa kerralla kaikki oikeudet julkaisemiinsa oppaisiin”, Lehtipuu valottaa. ”Tekijät saavat kertakorvauksen, mutta sen jälkeen heillä ei ole mitään sanomista jatkon suhteen. Lopetettuani yhteistyön Lonely Planetin kanssa palasin omien projektieni kimppuun.” Laman jälkeen ensimmäinen Lehti-

puun Suomen matkaopas Oy:n julkaisema opas oli *Australia* (2000), johon Lehtipuun lisäksi kirjoittivat Asta Rajala ja Mika Väyrynen.

Uuden kohteen Lehtipuu löysi vuosituhannen lopulla osallistuessaan toimittajille järjestettyyn helikopterimatkaan Karjalaan. Rajantakaisten seutujen kauneus ja historia tekivät syvän vaikutuksen kaukomaita kiertäneeseen matkaajaan, joka ryhtyi tekemään Karjalasta matkaopasta. ”Perustietojen puuttuessa se oli kuin löytöretkeilyä”, Lehtipuu kertoo.

Vastauksia kysymykseen ”Mitä on rajan tuolla puolen?” tarjoaa 383-sivuinen *Karjala* (2000), joka kattaa luovutetun Karjalan, Itä-Karjalan ja Vienan Karjalan. Kaksi vuotta myöhemmin ilmestynyt uudistettu painos on sivumäärältään lähes kaksinkertaistunut. Seikkaperäisestä oppaasta löytyvät muun muassa luovutetun Karjalan tilastot, Kannaksen kylä- ja postinumeroluettelot, historiaosuus Tarton rauhasta päiväkäskyyn ja ajoreittiopas. Aineiston kasvaessa Lehtipuu erotti *Kannaksen* (2004) omaksi oppaakseen, josta siitäkin ilmestyi myöhemmin täydennetty painos.

Vuonna 2004 ilmestynyt *Karjalan tragedia – kuinka Suomen kauneimmasta maakunnasta tuli koko Euroopan häpeäpilkku* tuo esiin Markus Lehtipuun aktiivisena Karjala-keskusteluun osallistujana. Hänen mielestään Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden palauttaminen pelastaisi ne rappiolta. ”Olen perehtynyt Karjalaan noin kuuden vuoden ajan, kutakuinkin yhden loppututkinnon ja lisensiaattityön verran”, Lehtipuu arvioi. ”Varsinainen tietokirja Karjalasta meiltä toistaiseksi puuttuu, mutta sen asian aion vielä korjata.”

Karjala-kirjojen jälkeen Lehtipuu ryhtyi taas päivittämään ja tarkentamaan oppaitaan Kaakkois-Aasiasta. Vuonna 2006 ilmestyi kaksi opaskirjaa: *Malesia, Singapore, Mali* sekä *Phuket, Krabi & Pha Nang*, josta on julkaistu korjattu ja laajennettu painos vuonna 2008. Sitten olivat vuorossa *Koh Samui ja Siaminlahti* (2007) sekä *Bangkok ja Keski-Thaimaa* (2007). Kaksi tuoreimmista opaskirjoista käsittelee Euroopan maita: *Kroatia ja Montenegro* (2008) -kirjan hän kirjoitti yhdessä Eeva ja Leif Sundströmin kanssa; heistä jälkimmäinen oli tekemässä myös *Romaniaa* (2009).

Markus Lehtipuu on käyttänyt Kaakkois-Aasian matkaoppaiden teossa yksinkertaista, mutta tehokasta menetelmää: ”Kenttätutkimuksen lähtökohta on aluetta esittävä satelliittikuva, jonka avulla

piirrän tieverkoston ja pääsen tutkimaan. Ajan moottoripyörällä pikkutiet ja kadut ja teen muistiinpanot puhtaalle paperille, eräänlaiseen työkarttaan. Päivän valoisa aika kuluu maastotyössä, illalla kirjoitan muistiinpanot puhtaaksi läppärillä. Tapoja, kieltä, kulttuuria ja politiikkaa koskevat tiedot hankin sitten muista lähteistä. ”

Kaakkois-Aasiassa hyväksi osoittautunut työtapa toimii myös lännessä – sen osoittaa Lehtipuun uusin opaskirja *New York* (2010). ”Perustyönä oli kävellä muistiinpanoja tehden Manhattanilla 40.–59. kadut päästä päähän toisen ja yhdeksännen avenuen välillä, mikä tarkoitti noin 40 kilometrin matkaa”, kirjoittaja kertoo.

”Lisäksi tulivat 1.–39. kadut, Ala-Manhattan, Uptown ja muut kaupunginosat. Jokainen maamerkki, hotelli, nähtävyys, ajanvietepaikka, merkittävä ostospaikka ja suuri osa ravintoloista merkittiin työkarttaan oikealle paikalleen. Niiden perusteella piirrettiin lopulliset kartat paikkamerkintöineen.” Oppaan pääteemat on valittu omatoimimatkailijaa ajatellen: majoitus, ruoka ja juoma, nähtävyydet, ajanviete ja ostokset.

”Jos jaksaa kävellä jokaisen kadun vaikka kipein jaloin, on oikea henkilö kirjoittamaan New Yorkista”, päättelee Markus Lehtipuu, joka kriittisistä äänistä huolimatta uskoo vakaasti matkailuun. Hänen mielestään se on ovi, jonka kautta pääsee parhaiten tutustumaan ihmiskunnan kulttuuriaarteisiin ja -perintöön.

Teoksia

Tuhat tietä tropiikkiin. Suomalainen matkaopas Aasiaan, Afrikkaan ja Latinalaiseen Amerikkaan (toim.). Gaudeamus 1989.

Tuhat tietä tuntemattomaan. Suomalainen matkaopas maailman ympäri Aasiaan, Afrikkaan ja Latinalaiseen Amerikkaan. Travela 1990.

Marokko; matkaopas. Kirjayhtymä 1991.

Singapore; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 1992.

Thaimaa; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 1992. Uud. ja päiv. laitoksia 1999, 2003 ja 2004.

Finland; A Travel Survival Kit (yhdessä Virpi Mäkelän kanssa). Lonely Planet 1992.

Malesia; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 1993.

Suomi; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 1994.

Finland; From Reindeer Tours to Midnight Golf (yhdessä Jennifer Brewerin kanssa). Lonely Planet 1999.

Australia; matkaopas (yhdessä Asta Rajalan ja Mika Väyrysen kanssa). Suomalainen Matkaopas 2000.

Karjala; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2000. Uud. ja korj. p. 2001, 2002 ja 2005.

Kannas; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2004. Uud. p. 2005.

Karjalan tragedia: kuinka Suomen kauneimmasta maakunnasta tuli Euroopan häpeäpilkku. Suomalainen Matkaopas 2004.

Malesia, Singapore, Mali; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2006.

Phuket, Krabi & Pha Nang; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2006. Korj. ja laaj. p. 2008.

Koh Samui ja Siamin lahti; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2007.

Bangkok & Keski-Thaimaa. Suomalainen Matkaopas 2007.

Kroatia ja Montenegro; matkaopas (yhdessä Leif Sundströmin ja Eeva Sundströmin kanssa). Suomalainen Matkaopas 2007.

Liettua; matkaopas (yhdessä Teppo Heiskasen ja Kaisa Puhakan kanssa). Suomalainen Matkaopas 2008.

Romania; matkaopas (yhdessä Leif Sundströmin kanssa). Suomalainen Matkaopas 2009.

New York; matkaopas. Suomalainen Matkaopas 2010.

OLLI LEHTO

Synt. 30.5.1925 Helsingissä.
Akateemikko, matematiikan emeritusprofessori, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

KOMEA AKATEEMINEN ura, jonka Olli Lehto teki kansanvälisesti arvostettuna matemaatikkona, professorina, Helsingin yliopiston rehtorina ja kanslerina sekä akateemikkona, ei riittänyt aktiiviselle miehelle. Hän ryhtyi eläkepäivinään tietokirjailijaksi.

”Jälkimmäinen ura alkoi oikeastaan sattumalta”, Olli Lehto kertoo. ”Minussa on aina kytenyt harrastus historiaan, mutta matematiikka ja myöhemmin hallinnon työt ovat jyränneet sen yli. Ratkaiseva käänne tapahtui vuonna 1994, jolloin olin jo siirtynyt eläkkeelle mutta olin vielä Maailman yliopistojen liiton varapresidentti. Edessä oli presidentin vaali, johon olin joutunut toiseksi ehdokkaaksi. Kieltäydyin kuitenkin ehdokkuudesta, koska suostuin Kansainvälisen matemaattisen unionin IMU:n pyyntöön kirjoittaa unionin historia. Se oli kyllä kuin hyppy mereen tietämättä osaako uida.”

Vuonna 1920 perustetun ja 30-luvulla väliaikaisesti toimintansa lakkauttaneen matemaattisen unionin arkistomateriaalista pääosa oli Royal Societyn holveissa Lontoossa, osa Pariisissa ja Berliinissä. ”Onneksi Royal Societyn presidenttinä sattui olemaan tuttu matemaatikko”, Lehto kertoo. ”Pääsin tutkimaan IMU:n papereita, ja hyvät suhteet auttoivat minua muissakin arkistokaupungeissa.”

Mathematics Without Borders: a History of the International Mathematical Union (1998) ilmestyi neljän vuoden työn tuloksena englanniksi, joka on kiistaton matematiikan kieli; teos on tosin käännetty myös kiinaksi. ”Kun ilmoitin kustantajalle kirjoittavani englanniksi, he pyysivät New Yorkiin 50 liuskan näytteen. Se kelpasi, mutta toista kertaa en ryhdy englanniksi kirjaa tekemään.”

IMU:n historiateoksessa on tieteellinen perusote viitteineen ja lähteineen. Unionin vaiheet ovat aina olleet sidoksissa kansainväliseen politiikkaan. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Saksa syrjäytettiin järjestöstä, mikä aiheutti unionin hajoamisen. 1950-luvulla asenteet muuttuivat, ja uudelleen syntyneen IMU:n ensimmäisiä jäseniä olivat Saksa ja Japani.

Ihan yksioikoisesti ei käynnistynyt Lehdon toinenkaan kirjahanke. Heikki A. Reenpää pyysi häntä kirjoittamaan Rolf Nevanlinnan elämäkerran, mutta Lehto kieltäytyi: ”Nevanlinna oli minulle niin läheinen, että olisi vaikea kirjoittaa hänestä vilpittömästi.” Siitä kuultuaan kustannusjohtaja Leena Majander-Reenpää ehdotti akateemikolle, että tämä kirjoittaisi sitten itsestään. Näin sai alkunsa Olli Lehdon muistelmateos *Ei Yliopiston voittanutta*, joka ilmestyi vuonna 1999.

Tekijä itse toteaa, että kirjan nimi kertoo sekä keskeisestä aiheesta että kirjoittajan arvomaailmasta. Muistelmat liikkuvat akateemisissa piireissä Suomessa ja ulkomailla, mutta useimmat aiheet liittyvät kuitenkin Helsingin yliopistoon, jossa Lehto loi oman uransa. Akateemiseen maailmaan aukeaa matemaatikko-akateemikon silmin elävä ja mielenkiintoinen näkymä. Kirjoittaja on sisäistänyt Max Jakobsonilta kuulemansa ohjeen, jonka tämä oli nuorena miehenä oppinut Lontoossa: pitää muistaa, ettei kirjoita itselleen, vaan lukijalle. Teksti juoksee kevyesti ja lukija saa kuivan huumorin saattelemana kuin huomaamatta tukevan annoksen faktaa Suomen tiede-elämästä 1900-luvun lopulla.

Minkä taakseen jättää, sen edestään löytää. Tämän Olli Lehto sai todeta Rolf Nevanlinnan elämäkertahankkeessa, jota työstämään oli valittu kolme henkilöä, yhtenä heistä Lehto matematiikan asiantuntijana. Kun työ ei ottanut edistyäkseen, Lehto ehdotti Heikki A. Reenpäälle, että jospa hän sittenkin kirjoittaisi elämäkerran yksin.

”Reenpää hyväksyi heti ehdotuksen, jota hän ehkä oli odottanutkin.” Vuonna 1980 kuolleen Nevanlinnan sotaa edeltävän ajan arkisto oli tuhottu, mikä oli vakava haitta. ”Toisaalta hänen maailmanmaineensa perustui kuitenkin sataprosenttisesti matematiikkaan, ja sen puolen hänestä uskoin osaavani hyvin”, Lehto toteaa.

Elämäkerran kirjoittajan kannalta Nevanlinnan elämässä oli kaksi ongelmallista aluetta: lukuisat naisjutut ja yhteydet natsi-Sak-

saan. Molemmat otettiin mukaan. ”Naisasiat olivat yleisesti tiedossa, ja jos ne olisi sivuutettu, muunkin tekstin luotettavuus olisi kärsinyt”, Lehto toteaa. Kun *Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä* ilmestyi vuonna 2001, se sai hyvän vastaanoton. Kirjan saksankielisestä versiosta tekijä suostui myöhemmin poistamaan joitakin kohtia.

Uuden elämäkertatyön eteen Olli Lehto joutui talvella 2002, kun Suomen Tiedeakatemia tilasi häneltä tiedemiesveljesten Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän elämäkerran. Tiedeakatemialla oli hankkeeseen erityinen syy: Vilho Väisälä oli lahjoittanut sille 1960-luvulla yhtiönsä osakkeita, joiden arvo oli pörssiin menon jälkeen noussut huimasti.

Alun perin kirjoitustyöhön oli ajateltu ammattihistorioitsijaa, mutta tiedeakatemian hallituksen puheenjohtaja Risto Ihamuotila arvioi veljekset niin matemaattisiksi, että kirjan tekijänkin pitäisi olla matemaatikko – kuten Olli Lehto.

Aihe oli Lehdolle mieluinen, mutta kolmoiselämäkerta rakenteellisesti vaikea. ”Aineistosta ei kuitenkaan ollut pulaa, pikemminkin päinvastoin. Kaikilta kolmelta oli säilynyt kenkälaatikoittain kirjeenvaihtoa”, Lehto kertoo. Erilaisia rakennevaihtoehtoja kokeiltuaan hän päätyi kirjoittamaan alkuun yhteisen luvun veljesten nuoruudesta ja sen jälkeen elämäkerrat kustakin miehestä erikseen.

Näin tulivat kuvatuiksi selvästi jäsenneltynä meteorologi, sääluotaimen kehittäjä ja Vaisala Oy:n perustaja Vilho, geodeetti, tähtitieteilijä ja Suomen Akatemian jäsen Yrjö sekä sensaatiomaisesti matemaatikon uransa aloittanut Kalle, jonka nimi on jäänyt monien mieleen koulumatematiikan oppikirjojen kansista. *Oman tien kulkijat. Veljekset Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälä* ilmestyi vuonna 2004 ja nousi Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi.

Tiedemiesten elämäkertojen tekijä sai pian uutta pohdittavaa. Suomen tiedeseuran esimies Matti Klinge tiedusteli, olisiko hän kiinnostunut kirjoittamaan matemaatikko ja valtiopäivämies Lorenz Lindelöfistä ja tämän pojista Ernstistä ja Unosta. Lehto rajasi tehtävän Lorenziin ja Ernstiin; Uno jäi kirjassa sivuhenkilöksi. Siitä huolimatta aihepiiri oli vieläkin laaja, sillä isä Lorenz ehti toimia paitsi kolmen säädyn edustajana valtiopäivillä myös yliopiston ja kouluylihallituksen johdossa. Poika Ernst puolestaan oli loistava matemaatikko, funktioteoreettisen koulukunnan perustaja ja uuttera opettaja, jota kutsutaan Suomen matematiikan isäksi.

Lehdon kirjoista *Tieteen aatelia. Lorenz Lindelöf ja Ernst Lindelöf* (2008) vaati lopulta pisimmän ajan valmistuakseen. ”Henkilökohtaista materiaalia heistä ei juuri ollut, mutta Ernstin kirjeitä löytyi sentään Ruotsista”, Lehto kertoo. ”Autonomian ajan historiaan, erityisesti koululaitoksen kehittymiseen perehtyminen oli työlästä, ja säätyvaltiopäivien pöytäkirjojen lukeminen vaati paljon aikaa.”

Viime aikoina Olli Lehto on valmistellut kirjaa, jonka aiheena on hänen pitkäaikainen harrastuksensa, perhoset. Hänellä on suuri perhoskokoelma ja tarkat muistiinpanot almanakkamerkintöineen jokaisesta yksilöstä. Kokoelma on karttunut pääasiallisesti työmatkojen yhteydessä. Toinen akateemikon mielessä oleva mahdollinen kirjan aihe liittyy hänen vuosikymmenten aikana saamiinsa mitaleihin.

Vuonna 2009 Olli Lehdolle myönnettiin tiedonjulkistamisen elämäntyöpalkinto.

Teoksia

Mathematics Without Borders. A History of the International Mathematical Union. Springer 1998.

Ei Yliopiston voittanutta. Otava 1999.

Korkeat maailmat. Rolf Nevanlinnan elämä. Otava 2001.

Oman tien kulkijat. Veljekset Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälä. Otava 2004.

Tieteen aatelia. Lorenz Lindelöf ja Ernst Lindelöf. Otava 2008.

JUHANI LOKKI

Synt. 7.7.1943 Helsingissä.
Professori.
Asuu Helsingissä.

TIETOKIRJAILIJA KESKITTYY tavallisesti kirjoittamaan omaa erikoisalaansa käsitteleviä teoksia, mutta muillakin tavoin voi tietokirjallisuuden saralla edetä. Yksi erikoistuu kääntämään ulkomaista tietokirjallisuutta, toinen toimittaa laajoja tietokirjasarjoja, kolmas vaikuttaa alan järjestöissä. Professori Juhani Lokki on harvinainen tapaus – hän on kunnostautunut kaikilla näillä alueilla.

Luonnontieteellisen keskusmuseon johtajan paikalta keväällä 2010 eläkkeelle siirtynyt Juhani Lokki on koulutukseltaan perinnöllisyystieteilijä ja luonnontutkija, jolle alaan kuuluvien kirjojen tekeminen on langennut kuin luonnostaan. Tietokirjallisuuden piirissä Lokki on kuitenkin tullut tunnetuksi pikemminkin liikkeellepanevana voimana kuin yksinäisenä puurtajana. Päätoimittajana ja projektien johtajana hän on tottunut pitämään langat käsissään lukuisissa suurteoshankkeissa.

Lokki on Suomen oloissa epätavallinen tietokirjailija siinäkin suhteessa, että hän tuntee erittäin hyvin myös tietokirja-alan kaupalliset ulottuvuudet: hän näet toimi Akateemisen kirjakaupan tietokirjaosaston johtajana vuosina 1986–92.

”Pidän itse tärkeänä toimintaani Lintutieto Oy:n toimitusjohtajana”, Lokki sanoo. Suomen lintutieteellisen yhdistyksen perustama Lintutieto toimi vuosina 1979–2007 harrastajille suunnatun suomenkielisen lintukirjallisuuden kustantajana, jonka julkaisut nostivat merkittävästi suomalaisten lintuharrastajien tietotasoa.

Kirjailijoidenkin näkökulma tuli Lokille tutuksi, kun hän työskenteli viisi vuotta Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtajana.

Lokin näkemystä suomalaisen kirjallisuuden kentästä on avartanut myös hänen monivuotinen toimintansa WSOY:n hallituksessa. Tulevaisuuden tietokirjailijoihin Lokki on taas saanut tuntumaa toimiessaan vuodesta 2007 lähtien ylioppilastutkintolautakunnan puheenjohtajana; sitä ennen hän laati ja korjasi pitkään biologian ylioppilaskokeita. Lokki on toiminut myös Tieto-Finlandia-kilpailun valitsijaraadissa.

Juhani Lokki sai vuonna 1984 valtion tiedonjulkistamispalkinnon *Suomen lintuatlas* -teoksen työryhmän jäsenenä. Lokin toimittamat teokset on myös valittu kahtena vuotena vuoden luontokirjaksi. Vuonna 2005 hän sai Suomen tietokirjailijoiden Warelius-palkinnon laajasta ja korkealaatuisesta tietoteostuotannostaan, johon sisältyy myös useita lapsille ja nuorille kirjoitettuja luontokirjoja.

”Linnut ovat olleet minulle pienestä pitäen läheinen harrastus”, Lokki kertoo. ”Yliopistossa keskityin kuitenkin matematiikkaan, fysiikkaan ja kemiaan, ja lopulta päädyin genetiikan pariin. Väittelin tohtoriksi perinnöllisyystieteen alalta.” Genetiikasta Lokki on kirjoittanut väitöskirjansa lisäksi kahden kollegansa kanssa teoksen *Evoluutio ja populaatiot* (1986), joka käsittelee teoreettisen populaatiogenetiikan perusteita; teos on myös yliopistotason oppikirja.

Juhani Lokin ensimmäinen varsinainen tietokirja on nimeltään *Luonnon puolesta* (1968), jonka hän toimitti Erkki Kiven kanssa Suomen Luonto-Liiton 25-vuotisjuhlakirjaksi. ”Kirja keskittyi luonnonsuojelun teemoihin, joita ei vielä 1960-luvulla kovin laajasti tunnettu”, Lokki kertoo.

Toisessa tietokirjassaan Lokki pääsi läheisimmän aiheensa eli lintujen pariin. Hän toimitti yhdessä Kari Vepsäläisen kanssa ruotsalaisten lintutieteilijöiden kirjasta suomalaisen version, joka sai nimen *Euroopan lintuopas* (1972). Se oli kustantaja Weilin+Göösille myyntimenestys, josta otettiin kuusi painosta, niistä viimeinen vuonna 1991.

”Kun ulkomainen lintukirja julkaistaan Suomessa, pelkkä käännös ei riitä”, Lokki toteaa. ”Vaikka asiat ovat alkuteoksessa sinänsä oikein, ne on muunnettava Suomen oloihin. Esimerkiksi englannin kielessä sana suo on paljon väljempi käsite kuin suomen kielessä, jossa on nimitys ainakin kymmenelle erilaiselle suotyypille. Myös terminologian kanssa on oltava tarkkana.”

Euroopan lintuopas avasi Juhani Lokin lintuja käsittelevien tietokirjojen pitkän sarjan, joka ulottuu kotimaisten lajien tunnistamisesta maailmanlaajuiseen lintujen esittelyyn. *Suomen ja Pohjolan linnut* (1990) on tanskalaisesta alkuteoksesta muokattu laitos, jonka toisena tekijänä oli Jörgen Palmgren; sitä myytiin neljän painoksen verran. *Euroopan linnut valokuvina* (1992) Lokki toimitti Kari Vepsäläisen kanssa.

Teoksessa *Otavan lintutieto. Maailman linnut* (1993) Lokki oli suomalaisen laitoksen päätoimittaja ja osin myös kääntäjä. Hänen yhdessä Pertti Koskimiehen kanssa kirjoittamansa *Kotimaan linnut* (1996) ylsi neljään painokseen.

Myös Valitut Palat julkaisi 1990-luvun puolivälissä kaksi Lokin kirjoittamaa ja toimittamaa teosta, *Lintukirjan* ja *Havaintokirjan*. ”Itse asiassa olen kirjoittanut lähes kaikille kotimaisille kustantamoille”, Lokki kertoo kirjojensa taustasta, joka on kustantajien lukumäärässä mitattuna tavallista laajempi suomalaisessa tietokirjamaailmassa. ”Teoksiani ovat julkaisseet myös ruotsalaiset Bra Böcker ja Bertmark sekä amerikkalainen CRC-Press.”

Lokki toimitti suomalaisen laitoksen kirjasta *Linnut laulavat* (1992), joka keskittyy siivekkäiden äänimaailmaan. Kotimaisia lintuja sanoin, kuvin ja ääninäyttein cd-levyillä esittelevä *Suomen linnut – CD Facta* (1997) oli WSOY:n suurhanke, jossa Lokki toimi tuottajana, tekijänä ja projektin johtajana. Uudenlainen cd-tietopaketti sai hyvän vastaanoton, samoin kuin neljä vuotta myöhemmin sen uusittu ja täydennetty laitos *Suomen linnut 2 – CD Facta*. Teokset toivat uuden ulottuvuuden suomalaiseen lintukirjallisuuteen ja niitä on myyty yli 60 000 kappaletta.

Oman lukunsa Juhani Lokin tuotannossa muodostavat von Wright-veljesten maalauksiin ja lintutieteellisiin havaintoihin perustuvat teokset, joita hän on tehnyt yhdessä Anto Leikolan ja Torsten Stjernbergin kanssa.

Magnus, Wilhelm, Ferdinand ja Julius von Wright olivat Suomen lintutieteen uranuurtajia, jotka osasivat tieteellisten havaintojen lisäksi myös kuvata taidokkaasti lintuja maalauksissaan. *Taiteilijaveljekset von Wright. Suomen kauneimmat lintumaalaukset* (1986) esittelee toista sataa 1800-luvulla eläneiden veljesten maalaamaa lintutaulua. Jokaisen kuvan yhteydessä on lintuihin ja työn maalausajankohtaan

liittyvät tekstit. Kirja oli kaupallinen menestys ja ylsi kuuteen painokseen. Se nimettiin vuoden luontokirjaksi ja on ilmestynyt myös Ruotsissa.

Vuonna 2003 Otava ja Valitut Palat julkaisivat teoksesta tekijöiden uudistaman laitoksen nimellä *Von Wright -veljesten linnut*, josta otettiin kymmeniin tuhansiin nousevat painokset.

Vähemmän huomiota on herättänyt toinen Juhani Lokin ja hänen kollegojensa Leikolan, Stjernbergin ja Johan Ulfvensin von Wrightin veljeksiin keskittynyt suurhanke – heidän päiväkirjojensa toimittaminen ja julkaiseminen. Veljeksistä ahkerimman kirjoittajan Magnus von Wrightin päiväkirjoista Svenska litteratursällskapet i Finland julkaisi viisi nidettä vuosina 1996–2005. Wilhelmin ja Ferdinandin kirjoituksia sisältävä nide ilmestyi vuonna 2008.

Lokki on toiminut kolmen yleisen luontokirjan päätoimittajana ja kirjoittajana. Niistä WSOY:n julkaisema *Kotimaan luonto-opas* (1994) on ollut niin suosittu, että siitä on otettu kymmenen painosta. Valittujen Palojen julkaisemia ovat *Pohjolan Luonto-opas* (2000) ja *Luonnontarkkailijan kirja* (2005), joka nimettiin vuoden luontokirjaksi.

Eläimiä ja luontoa käsitteleviä suurteossarjoja Lokin tilillä on useita. Niistä laajin on 10-osainen *Kodin suuri eläinkirja*, joka ilmestyi vuosina 1978–1981. Lokki toimi tässä hankkeessa lintuartikkelien kirjoittajana ja toimittajana. ”Se oli hyvä esimerkki tietokirjan toimittamisesta”, hän kertoo. ”Kirjoitin sarjaan noin 500 liuskaa tekstiä eri hakusanojen kohdalle, mutta lopputuloksessa minusta ei näy jälkeäkään!”

Neliosaisessa *Kaunis kotimaa* (1994–1995) -teossarjassa Lokki työskenteli päätoimittajana ja yhtenä kirjoittajista. Heti sen jälkeen ilmestyi *Suomen eläimet 1–5* (1996–1998), jonka toimituskunnan puheenjohtajana ja lintuosan päätoimittajana Lokki oli. Samoja tehtäviä hän hoiti hankkeessa, jonka tuloksena ilmestyi teossarja *Maailman eläimet 1–5* (1998–2000). Näistä kahdesta eläinsarjasta toimitettiin Lokin johdolla neliosaiset versiot ruotsalaisille ja norjalaisille lukijoille.

Juhani Lokki harrastaa edelleen aktiivisesti luontoretkeilyä ja lintujen rengastamista. Hän on ilahtunut siitä, että suomalaisten asenne luontoa kohtaan on vuosien mittaan muuttunut myönteisemmäksi.

”Toisaalta olen yli 40 vuotta kestäneen urani aikana nähnyt, miten luonnon monimuotoisuus on vähentynyt. Luonnon asettamat rajoitukset pitäisi ottaa suunnittelussa nykyistä paremmin huomioon.”

Teoksia

Euroopan lintuopas (suom. laitoksen toim. Kari Vepsäläisen kanssa). W+G 1972. 6. p. 1991.

Evoluutio ja populaatiot (Anssi Sauran ja Peter Tigerstedtin kanssa). WSOY 1986.

Cytology and evolution in parthenogenesis (Esko Suomalaisen ja Anssi Sauran kanssa). CRC-Press 1987.

Taiteilijaveljekset von Wright: Suomen kauneimmat lintumaalaukset (Anto Leikolan ja Torsten Stjernbergin kanssa). Otava ja Valitut Palat 1986. 6. p. 2008.

Suomen ja Pohjolan linnut (suom. laitoksen toim. Jörgen Palmgrenin kanssa). WSOY 1990. 4. p. 1997.

Wilhelm von Wrightin Perhoset: Kommentaari kreivi Nils Bondelle 1828–1835 maalatun ”Swenska fjärilar” -kokoelman näköispainokseen (suom. toim. Anto Leikolan ja Torsten Stjernbergin kanssa). Weilin+Göös 1990.

Euroopan linnut valokuvina (suom. laitoksen toim. Kari Vepsäläisen kanssa). W+G 1992.

Linnut laulavat (suom. laitoksen toim. Pekka J. Nikanderin kanssa). Otava 1992.

Otavan lintutieto, maailman linnut (suom. laitoksen päätoim. ja osin käänt.). Otava 1993. 2. p. 2000.

Kotimaan luonto-opas (päätoim. ja kirjoittaja). WSOY 1994. 10. p. 2003.

Lintukirja (J. Lokin uudistama laitos). Valitut Palat 1995.

Havaintokirja. Valitut Palat 1995.

Kotimaan Linnut (Pertti Koskimiehen kanssa). WSOY 1996. 4. p. 2000.

Magnus von Wright. Dagböcker 1824–1868 (Anto Leikolan, Torsten Stjernbergin ja Johan Ulfvensin kanssa). SLS 1996–2005.

Suomen linnut – CD-Facta (tuottaja, tekijä ja projektin johtaja). WSOY 1997. 5. p. 2001.

Pohjolan Luonto-opas (päätoim. ja kirjoittaja). Valitut Palat 2000.

Suomen linnut 2 – CD-Facta (tuottaja, tekijä ja projektin johtaja). WSOY 2001. 3. p. 2003.

*Pohjolan petolinnut ja pöllöt (*suom. laitos). Kustannus-Mäkelä 2002.

Luonnontarkkailijan kirja (päätoim. ja kirjoittaja). Valitut Palat 2005.

Von Wright -veljesten linnut (Anto Leikolan ja Torsten Stjernbergin kanssa). Otava ja SSKK 2003. 2. p. 2006.

Wilhelm & Ferdinand von Wright. Dagböcker (Anto Leikolan, Torsten Stjernbergin ja Johan Ulfvensin kanssa). SLS 2008.

Magnus, Wilhelm & Ferdinand von Wright. Register (Anto Leikolan, Torsten Stjernbergin ja Johan Ulfvensin kanssa). SLS 2010.

Lasten ja nuorten oppaat

Katselemme eläimiä (toim. Suomen oloihin). Schildts 1994.

Heurekan reseptit. Tieteen takuutemput (toim. Suomen oloihin). Schildts 1995. 2. p. 1997.

Heurekan reseptit. Biologian perustemput (toim. Suomen oloihin). Schildts 1995.

Katselemme lintuja (toim. Suomen oloihin). Lasten Parhaat Kirjat 1995.

Heurekan reseptit. Tieteen takuutemput 2 (toim. Suomen oloihin). Schildts 1996.

Heurekan reseptit. Ihmisen ihmeet (toim. Suomen oloihin). Schildts 1996.

Lintulaudalla (toim. Suomen oloihin). Schildts 1999.

Linnunpöntössä (toim. Suomen oloihin). Schildts 2000.

Heurekan reseptit. Tieteen takuutemput 3 (suom. laitos). Schildts 2001.

Kodin suuri eläinkirja 1–10 (lintuartikk. kirj. ja toim.). W+G 1978–1981.

Kaunis kotimaa 1–4 (päätoim., osin kirjoittaja). W+G 1994–1995.

Suomen eläimet 1–5 (toimitusk. pj., lintuosan päätoim.). W+G 1996–1998.

Maailman eläimet 1–5 (toimitusk. pj., lintuosan päätoim.). W+G 1998–2000.

OLLI LÖYTTY

Synt. 4.8.1966 Swakopmundissa Lounais-Afrikassa.
Tietokirjailija, tutkija.
Asuu Tampereella.

HAAMUSÄRKY ON kolotusta, jota jonkin ruumiinjäsenen menettänyt henkilö voi tuntea menettämänsä jäsenen kohdalla. Swakopmundissa, nykyisessä Namibiassa lähetyssaarnaajien lapsena syntyneen Olli Löytyn haamusärky on ollut henkistä laatua. Poika tuotiin Suomeen ennen kuin hän oppi kävelemään, mutta hänelle jäi etäinen mielikuva Afrikasta tärkeänä paikkana. Se sai hänet tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi.

”Vasta nyt 43-vuotiaana olen pääsemässä eroon tästä tunteesta”, sanoo Löytty, joka on purkanut Afrikka-aihetta gradussaan ja väitöskirjassaan ja tarkastellut kulttuurien yhteentörmäystä monissa muissakin yhteyksissä.

Lapsuudessa Afrikka-suhde herätti Löytyssä intohimon ”mustaan maanosaan” sijoittuvaan seikkailukirjallisuuteen. Nuorena miehenä hän etsi oireilevan Afrikka-särkynsä syitä parin vuoden ajan Tansaniassa ja jatkoi aikuisena etsimistään Namibiassa. Vuosia kestäneet Afrikan-matkat epäilemättä auttoivat Löyttyä löytämään sen tasapainoisen ja eri osapuolia ymmärtävän näkemyksen monikulttuurisuudesta, joka on läpikäyvänä piirteenä hänen tuotannossaan.

Kirjallisuutta opiskellessaan Olli Löytty ryhtyi tarkastelemaan Afrikkaa juuri kirjallisuuden kautta. ”Tutkijana minua kiinnosti ristiriita, joka näkyy esimerkiksi Tarzanin seikkailujen ja ihannoivien musta kristitty -käsitysten välillä”, hän kertoo. Miten Afrikasta on tullut julmuuden, kärsimyksen ja kuoleman tyyssija?

Löytyn mukaan kirjallisuuden Afrikka on kuin valkokangas, jolle eurooppalaiset ovat heijastaneet pelkojaan ja fantasioitaan – todel-

lisen Afrikan kanssa sillä ei ole juuri mitään tekemistä. Gradutyöstä syntyi Olli Löytyn ensimmäinen tietokirja *Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa* (1997).

Valmistuttuaan Löytty työskenteli tietokirjallisuuden kustannustoimittajana tamperelaisessa Vastapainossa. ”Kavereiden kanssa huomasimme, että opiskelijat tarvitsisivat kannustavaa gradun tekemisen opasta.” Sellainen oli siis tehtävä. *Iso gee. Gradua ei jätetä!* (1999) on Olli Löytyn yhdessä Merja Kinnusen kanssa toimittama kirja opiskelijoille, opas jollaista oli pitkään kaivattu.

”Oli hienoa nähdä nimensä kannessa, sehän teki minustakin asiantuntijan”, Löytty muistelee. *Iso gee* sai niin hyvän vastaanoton, että tekijät toimittivat jatkoksi oppaan nimeltä *Tieteellinen kirjoittaminen* (2002), joka sekin tuli todelliseen tarpeeseen – kirja on edelleen jatko-opiskelijoiden käytössä.

”Keräsimme kirjaan tieteentekijöiden ajatuksia ja kokemuksia, eräänlaista hiljaista tietoa yliopiston käytäviltä”, Löytty kertoo. ”Minulle nämä projektit osoittivat, miten mukavaa ja opettavaista on tehdä töitä toisten kanssa. Niistä olen saanut tärkeimmät oppini kirjojen tekemisestä.”

Löytty toimitti kumppaneineen kaksi muutakin tutkijoille ja yliopistoväelle tarkoitettua opaskirjaa, joista *Tilanteen taju. Opettaminen yliopistossa* ilmestyi vuonna 2006 ja *Tutkijan kirja* kaksi vuotta myöhemmin. ”Niissä on häpeämättömän käytännöllinen lähestymistapa, ja siksi ne ehkä ovatkin niin suosittuja yliopistopiireissä”, hän toteaa. ”Kirjoissa näkyy yliopistoväen halu jakaa kollegoilleen hyödyllistä käytännön tietoa; niistä huokuu yhdessä tekemisen eetos.”

Yliopistomaailmaan sijoittuvat opaskirjat muodostavat yhden kokonaisuuden Olli Löytyn tuotannossa. Laajempi aihepiiri on vuosina 2003–2008 ilmestyneessä seitsemän kirjan sarjassa, jossa hän joko yksin tai tutkijaystäviensä kanssa luotaa monikulttuurisuutta, erilaisuutta ja erilaisuuden kohtaamista. ”En olisi uskonut, että meillä oli niin paljon sanottavaa”, Löytty sanoo. Erilaisten kulttuurien käsitteleminen synnyttää helposti mustavalkoista vastakkainasettelua, jollaista hän haluaa välttää: ”Me tavoittelimme maltillisia äänenpainoja, sivistynyttä puhetta.”

Erilaisuus (2003) on kokoelma kansainvälisesti tunnettujen tutkijoiden puheenvuoroja kulttuurin, paikan ja identiteetin yhteen

kietoutumisesta, erilaisuudesta ja monikulttuurisesta yhteiselosta. *Suomi toisin sanoen* (2004) sai alkunsa, kun kolme tutkijaa huomasi haluavansa saattaa tietonsa suomalaisuudesta vuoropuheluun kaiken sen kanssa, mitä he olivat etnisyydestä ja monikulttuurisuudesta lukeneet. *Rajanylityksiä* (2005) tarkastelee rajanvetoja muun muassa etnisyyksien, identiteettien, yhteiskuntaluokkien sekä ihmisen ja teknologian välillä.

Suomalaisessa vieraskirjassa (2005) tekijöiden tavoitteena oli eräänlainen sanakirja, joka tekisi tutkimuksessa käytettäviä termejä ja käsitteitä tutuksi yliopistopiirejä laajemmalle yleisölle. ”Emme tainneet ihan onnistua”, Löytty myöntää. ”Kirja jäi yrityksistä huolimatta vähän liian akateemiseksi.” Tutkijayhteisölle kohdistettu *Kolonialismin jäljet* (2007) taas peilaa Suomea postkolonialistisen teorian valossa neljän käännösartikkelin ja yhdeksän suomalaistutkijan voimin.

Väitöskirjaansa *Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut* (2006) Olli Löytty luonnehtii jälkikoloniaaliseksi kulttuurintutkimukseksi, jossa hän tarkastelee lähetyskirjallisuutemme kuvauksia Ambomaasta. Tälle nykyisessä Namibiassa sijaitsevalle alueelle suomalaiset lähetyssaarnaajat tulivat vuonna 1870, minkä jälkeen sen vaiheita on seurattu mielenkiinnolla Martti Ahtisaaren päiviin asti.

Löytyn mukaan lähetyskirjallisuudesta välittyy ristiriitainen kuva Ambomaasta. Se on nähty paitsi ilon ja rakkauden myös pelon ja kauhun paikkana: se on sekä pakanuuden että kristinuskon tyyssija. ”Loppujen lopuksi tutkimuksen kärki suuntautuu kohti Suomea”, Löytty sanoo. Mitä kaikkea lähetyskirjat tulevatkaan sanoneeksi Suomesta ja suomalaisuudesta, kun kuvauksen kohteena on kaukainen ja vieras Ambomaa?

Maltillinen hutu ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta (2008) on yhteenveto Löytyn aiemmista kulttuurieroja koskevista pohdinnoista. Tällä kertaa tutkija onnistui pyrkimyksessään kirjoittaa tavalla, jota yliopistoja käymätönkin vaivatta ymmärtää. ”Teksti irtoaa letkeästi mutta täsmällisesti, ja persoonallisiin huomioihin liittyy myös sopivasti huumoria”, kiitteli suurlehden kriitikko.

Kirjan mieleenpainuvin hahmo on maltillisten hutujen edustaja, hotellinjohtaja Paul Rusesabagina. Hän pelasti 1268 ihmistä kiihkomielisiltä kansanmurhaajilta piilottelemalla heitä hotellissaan ja

tekemällä äärimmäisissä poikkeusoloissa työtään niin hyvin kuin voi – olemalla niin läpeensä maltillinen, että se oli tällaisessa kriisissä radikaali ja urhea valinta.

Yltiöpäisen suvaitsevaisuuden sijasta Löytty peräänkuuluttaa toistemme sietämistä ihmisinä, ei tietyn kulttuurin edustajina. *Maltillisen hutun* ilmestyessä oli menossa EU:n kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuosi, jolloin haluttiin saada kulttuuritaustoiltaan erilaisia kansalaisia ymmärtämään toistensa ajatusmaailmaa. Teemavuoden kirjoituskilpailu tuotti kirjan *Mikä ihmeen uussuomalainen?* (2009), jonka yhtenä toimittajana oli Olli Löytty.

Vieraiden kulttuurien ymmärtäminen on vaikeaa, jos ei tunne omia juuriaan. Tämä tosiasia mielessään *Kansa kaikkivaltias* (2008) -kirjan tekijät ottivat uuteen tarkasteluun 1900-luvun alun Suomen, sen monikulttuurisuuden, aatteet ja ideologiat, jotka ovat unohtuneet sisällissodan taakse. ”Iso historiaopus toi esiin uusia asioita, mutta se ei herättänyt juuri mitään huomiota”, Löytty harmittelee.

Myös *Kuriton kansa* (2009) kuvaa viime vuosisadan alun Suomea ja kyseenalaistaa monet vuoden 1905 suurlakkoon liittyvät vakiintuneet käsitykset.

Toisinaan akateeminen vakavuus kyllästyttää Löyttyä. Silloin hän haaveilee kirjoittavansa jotain aivan muuta, vaikkapa jatkoa yhdessä Kaarina Hazardin kanssa kirjoittamalleen ”parisuhteen sanakirjalle” *Tää on taas tätä* (2007).

Teoksia

Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa. Jyväskylän yliopisto 1997.

Iso gee. Gradua ei jätetä! (toim. Merja Kinnusen kanssa). Vastapaino 1999.

Tieteellinen kirjoittaminen (toim. Merja Kinnusen kanssa). Vastapaino 2002.

Erilaisuus (toim. Mikko Lehtosen kanssa). Vastapaino 2003.

Suomi toisin sanoen (toim. Mikko Lehtosen ja Petri Ruuskan kanssa). Vastapaino 2004.

Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen (toim.). Gaudeamus 2005.

Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta (toim. Anna Rastaan ja Laura Huttusen kanssa). Vastapaino 2005.

Tutkimuksen maailma. Suomalaista kulttuuritutkimusta kartoittamassa (toim. Juha Herkmanin, Pirjo Hiidenmaan ja Sanna Kivimäen kanssa). Jyväskylän yliopisto 2006.

Tilanteen taju. Opettaminen yliopistossa (toim. Sanna Kivimäen ja Merja Kinnusen kanssa). Vastapaino 2006.

Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut. Vastapaino 2006.

Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi (toim. Joel Kuortin ja Mikko Lehtosen kanssa). Gaudeamus 2007.

Tää on taas tätä. Parisuhteen sanakirja (Kaarina Hazardin kanssa). WSOY 2007.

Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905 (toim. Pertti Haapalan, Kukku Melkaksen ja Marko Tikan kanssa). Teos 2008.

Maltillinen hutu ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta. Teos 2008.

Tutkijan kirja (toim. Kirsti Lempiäisen ja Merja Kinnusen kanssa). Vastapaino 2008.

Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa (toim. Anu-Hanna Anttilan, Ralf Kaurasen, Mikko Pollarin, Pekka Rantasen ja Petri Ruuskan kanssa). Vastapaino 2009.

Mikä ihmeen uussuomalainen? (toim. Maarit Halmesaran ja Mikko Rimmisen kanssa). Teos 2009.

Kaikille kansoille (toim. Seija Jalaginin ja Markku Salakan kanssa). SKS 2010.

RAILI MIKKANEN

Synt. 2.6.1941 Savonlinnassa.
Kirjailija, valtiotieteiden maisteri.
Asuu Helsingissä.

”AIKUISILLE KIRJOITAN töissä, lapsille ja nuorille vapaa-aikana.” Tätä periaatetta Raili Mikkanen on noudattanut koko pitkän työuransa ajan, ja hyvää jälkeä se on tuottanutkin. Toimittajana ja tiedottajana työskennellyt kirjailija on tehnyt vapaa-aikanaan vuodesta 1976 lähtien noin viisikymmentä kirjaa, joista pääosa on tarkoitettu lapsille ja nuorille: lastenrunoja, fantasiakertomuksia ja historiallisiin tosiasioihin perustuvia romaaneja. Aikuisille hän alkoi kirjoittaa vasta ryhdyttyään työuransa jälkeen vapaaksi kirjailijaksi.

Kirjojen ohella Raili Mikkanen on tehnyt käsikirjoituksia lasten ja nuorten televisio-ohjelmiin ja elokuviin. Hänen luomistaan hahmoista tunnetuin on Histamiini-niminen poni, joka on seikkaillut television lisäksi monissa lastenkirjoissa. Raili Mikkanen sai vuonna 2001 Suomen Nuorisokirjailijoiden Topelius-palkinnon, ja seuraavana vuonna hänelle ojennettiin Finlandia Junior -palkinto.

Mikkanen on harrastanut kirjoittamista pienestä pitäen, mutta kirjailijan uralle hänet sysäsi vasta oman lapsen ikävä kokemus koulukiusaamisesta: ”Isot pojat kiristivät koulussa rahaa tokaluokkalaiselta tytöltä. Se tuntui niin ahdistavalta, että halusin kirjoittaa siitä kirjan antaakseni lapsille ohjeita, miten käyttäytyä tällaisessa tilanteessa.” Otava julkaisi *Kalpeat naamat* vuonna 1976. Raili Mikkasen esikoisteoksesta tehtiin myös palkittu lyhytelokuva.

Tietokirjoiksi luettavia teoksia Mikkasen varhaisessa tuotannossa ovat Matti A. Pitkäsen eläinkuviin perustuvat kuvateokset *Navetan eläimet* (1983) ja *Kissanpennun kesä* (1985). ”Näissä kirjoissa pikkulapset johdatellaan lempeästi tutustumaan kotieläimiin”, Mik-

kanen kertoo. ”Minä pääsin kirjoittamisessa alkuun vasta käytyäni paikan päällä inkoolaisen maalaistalon navetassa, jossa Pitkänen oli eläimiä kuvannut. Siellä huomasin esimerkiksi vuohipukin oikein sympaattiseksi otukseksi.” Vuonna 1984 *Navetan eläimet* sai asiantuntijaraadilta Suomalainen kuvakirja -palkinnon. Kirjasta on otettu kolme painosta.

Vakavampi aihe on kirjassa *Thuongin päivä* (1984), joka on tarkoitettu ala-asteikäisille lapsille. Päähenkilö on vietnamilainen poika, jonka isoisä oli ollut ranskalaisten palveluksessa ja saanut Vietnamin sodan jälkeen virallisen pakolaisstatuksen. Isoisä muutti Suomeen ja toi pojanpojan mukanaan.

”Kerron lapsille, mitä pakolaisuus merkitsee ja millaisesta maailmasta Thuong ja hänen isoisänsä ovat Suomeen tulleet”, kirjailija toteaa. ”Koska kirja on tarkoitettu lapsille, otin mukaan myös vietnamilaisten satuja.”

Thuongin päivä ilmestyi aikana, jolloin pakolaisuus oli Suomessa outo ilmiö aikuisillekin. Kirjan pohjalta tehtiin vuonna 1985 tv-elokuva, joka oli lajissaan uranuurtaja. Suomi oli ensimmäinen Pohjoismaa, joka toi pakolaisten asian tällä tavalla esiin.

Lukuisat tv-käsikirjoitukset kertovat siitä, että Raili Mikkasella on tietokirjailijaksi harvinaisen hyvät yhteydet televisioon. Ne juontavat juurensa opiskeluaikaan, jolloin Mikkanen oli töissä Yleisradion tv-puolella äänitarkkailijana. ”Minulla oli tilaisuus tarkkailla myös kameramiesten työskentelyä, mistä on ollut hyötyä myöhemmin.”

Suomalaisia etunimiä käsittelevä *Minun oma nimeni* (1987) oli kustantajan tilaama työ. ”Otava pyysi minua kirjoittamaan lapsille, mistä heidän nimensä olivat peräisin. Kirjaan valittiin sen ajan suosituimpia tyttöjen ja poikien nimiä. Kustantajan pyynnöstä otettiin mukaan horoskooppimerkit ja erikoisuutena myös kiinalaisten käyttämät vastaavat merkit.”

Mikkasen historiallisten romaanien sarja sai alkunsa puolittain sattumalta. Häneltä tilattiin 1980-luvun lopulla käsikirjoitus nuorille tarkoitettuun televisio-ohjelmaan, jonka aiheena olisi Ida Aalberg. ”Huomasin, että en tiennyt oikeastaan mitään 1800-luvusta – sen ajan teatterista tai Ida Aalbergista puhumattakaan”, Mikkanen toteaa.

Hän muisti vuosien takaa historianopettajan neuvon uudessa koulussa, johon tullessaan häneltä oli jäänyt historian kurssilla Napoleonin aika väliin. ”Opettaja antoi minulle kaksi sitä aikaa kuvaavaa romaania ja sanoi, että kun luet nämä, tiedät tarpeeksi. Ymmärrän nyt, että historia oikealla tavalla kerrottuna on erittäin hyvä keino antaa tietoa nuorille.”

Ida Aalberg -käsikirjoituksen tekeminen vei aikaa pitkälti toista vuotta, mikä oli liikaa tv-ohjelman kannalta, mutta riitti kirjan kirjoittamiseen. *Teatteriin! Ida Aalbergin nuoruus* (1990) alkaa vuodesta 1867, jolloin 10-vuotias Ida-tyttö pääsee Helsingin Suomalaiseen yhteiskouluun, ja päättyy siihen kun Ida hyväksytään 17-vuotiaana Suomalaisen teatterin harjoittelijanäyttelijäksi vuonna 1874. ”Historialle antamani pikkusormi vei koko käden”, Mikkanen sanoo. Niinpä jatkoa seurasi.

Karhun kumarrus (1996) on edellisen romaanin tavoin faktapohjainen kertomus. Sen päähenkilönä on Miina Sillanpää, Suomen ensimmäinen naisministeri, joka työskenteli 12-vuotiaana Forssan verkatehtaalla ja pääsi sieltä Porvoon kautta Helsinkiin opiskelemaan. Kirjan päättää tiivistelmä Sillanpään urasta poliitikkona.

Aurora, keisarinnan hovineito (1998) puolestaan kuvaa nuoren Aurora Stjernvallin kautta seurapiirien elämää ja poliittista kuohuntaa 1800-luvun alkupuolen Helsingissä ja Pietarissa. Kirja kertoo lyhyesti myös Auroran myöhäisvuosista, jolloin hän Karamzin-nimisenä keskittyi hyväntekeväisyystyöhön.

Aavikoiden seikkailija (2001) on seikkailuromaanin muotoon puettu tietoisku 1800-luvulla eläneestä suomalaisesta tutkimusmatkailijasta Yrjö Wallinista ja hänen ensimmäisestä matkastaan Lähiitään, jonka aikana hän alkoi perehtyä syvällisesti arabialaiseen kulttuuriin ja uskontoon. *Ei ole minulle suvannot!* (2002) on taas Aino Kallaksen nuoruudesta kertova historiallinen romaani, joka välittää ajankuvaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisesta kulttuurielämästä. Molemmat teokset palkittiin, edellinen Topelius-palkinnolla, jälkimmäinen Finlandia Juniorilla.

Raili Mikkasen tuorein historiallinen henkilökuva on *Runokirje* (2005), kertomus nuoresta Katri Valasta.

Vuosituhannen vaihteessa Mikkanen seurasi televisiosta millennium-show’n siirtymistä aikavyöhykkeeltä toiselle ja huomasi, että

hän oli käynyt melkein kaikissa niissä maissa, joita ruudussa näytettiin. Syntyi ajatus matkakirjasta, joka ilmestyi vuotta myöhemmin nimellä *Kirppuina maailmankartalla* (2001). ”Kirja perustuu omiin muistoihini ja muistiinpanoihini, kirjeisiin ja valokuviin”, Mikkanen kertoo. Faktaruuduissa tiivistetään keskeiset tiedot asianomaisista maista.

Elefantti joka luuli olevansa puhveli (2005) ja *Kummisisko* (2008) ovat lasten tietokirjoja, joissa Raili Mikkanen kuvaa kummilastensa oloja ja elämää kaukana Suomesta. Elefantti kertoo Chiposta, Zimbabwessa ala-asteella koulua käyvästä tytöstä. *Kummisiskossa* päähenkilö on samanikäinen, mapuche-alkuperäiskansaan kuuluva Ismenia, joka asuu Chilessä.

Mikkanen on ollut pitkään mukana opetusministeriön selkokielityöryhmässä ja tietää, miten ja kenelle helpotettua kieltä kirjoitetaan. *Suomalaisia suurnaisia* (2008) on kooste kuuden huomattavan suomalaisen naisen elämäntarinoista selkokielellä kirjoitettuna. Mukana ovat Aurora Karamzin, Ida Aalberg, Miina Sillanpää, Aino Kallas, Mathilda Wrede ja Minna Canth.

”Koska on aina totuttu puhumaan suomalaisista suurmiehistä, halusin tasapuolisuuden vuoksi nimetä nämä naiset suomalaisiksi suurnaisiksi”, Mikkanen toteaa. ”Tätä kirjaa voi lukea kuka tahansa suomalainen.”

Teoksia

Kalpeat naamat. Otava 1976.
Navetan eläimet (valokuvat Matti A. Pitkänen). Otava 1983. 3. p. 1993.
Thuongin päivä. Otava 1984.
Kissanpennun kesä (valokuvat Matti A. Pitkänen). Otava 1985.
Minun oma nimeni. Otava 1987.
Teatteriin! Ida Aalbergin nuoruus. Otava 1990.
Karhun kumarrus. Miina Sillanpään nuoruus. Otava 1996.
Aurora, keisarinnan hovineito. Otava 1998.
Aavikoiden seikkailija. Tammi 2001.
Kirppuina maailmankartalla. Tammi 2001.
Ei ole minulle suvannot! Aino Kallaksen nuoruus. Tammi 2002.
Elefantti joka luuli olevansa puhveli. Tammi 2005.

Suomalaisia suurnaisia (selkokirja). Kehitysvammaliitto 2008.
Kummisisko. Tammi 2009.

Kirjoittanut lukuisia satukirjoja ja televisiokäsikirjoituksia sekä näytelmiä ja laulujen sanoituksia.

PERTTI MUSTAJOKI

Synt. 25.4.1943 Tampereella.
Professori, sisätautilääkäri, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

YLIPAINOSTA ON tullut Suomessa parin viime vuosikymmenen aikana vakava terveysriski, yksi kansanterveyden pahimmista uhkaajista. Liikalihavuuden aiheuttaman vaaran pitäisi olla kaikkien tiedossa, sillä tiedotusvälineet suorastaan pursuavat painonhallintaa ja erilaisia dieettejä käsitteleviä ohjelmia ja artikkeleita. Silti kaduilla ja kujilla näkee yhä useammin lihavia ihmisiä, ja tilastojen mukaan joka viides suomalainen kärsii huomattavasta ylipainosta.

Miten suomalaisten ylipaino saataisiin kuriin? Tämä on kriittinen kysymys, jonka parissa professori Pertti Mustajoki on työskennellyt pian kolmekymmentä vuotta. Hänen perusteesinsä on, että painonhallinnassa eivät auta ihmedieetit eivätkä huuhaatuotteet, vaan raaka asiatieto. Sitä Pertti Mustajoella on hallussaan runsaasti pitkän lääkärinkokemuksensa ansiosta. Tietokirjoittamisen taitoa hän on opiskellut työnsä ohessa.

Tuloksena on syntynyt useita terveellisiä elämäntapoja ja laihduttamista käsitteleviä kirjoja, joista on otettu uudistettuja painoksia. Mustajoki toimii digitaalisen *Lääkärikirja Duodecimin* päätoimittajana, ja hän on ansioitunut tiedon popularisoijana myös kolumneissaan ja julkisissa puheenvuoroissaan. Pertti Mustajoki sai Duodecimin tiedottajapalkinnon vuonna 2004 ja Suomen tietokirjailijoiden Tietokirjailijapalkinnon vuonna 2008. Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon hän sai vuonna 2010.

”Kiinnostuin ylipainosta 1980-luvun alussa, kun olin erikoistumassa hormoni- ja aineenvaihduntasairauksiin ja jouduin paljon tekemisiin lihavien ihmisten kanssa”, Mustajoki kertoo. Hänen tutkit-

tavakseen ohjattiin ylipainosta kärsiviä potilaita, joiden hoitamisesta kukaan ei ollut erityisen kiinnostunut: ”Paino-ongelmat eivät olleet muotia siihen aikaan”, Mustajoki toteaa.

Mustajoki alkoi perehtyä lihavuuteen ja painonhallintaan, minkä seurauksena hän ryhtyi ohjaamaan 10–15 potilaan laihdutusryhmää Meilahdessa vuonna 1984. ”Se oli lajissaan ensimmäinen Suomessa. Sen jälkeen olen osallistunut yli sadan painonhallintaryhmän toimintaan.”

Tietokirjailijan Pertti Mustajoki löysi itsestään vuonna 1985, jolloin hänen kirjoituksensa ”Lihavuuden arvoitus” palkittiin *Tiede 2000* -lehden kirjoituskilpailussa. ”Olin siihen asti kirjoittanut vain tieteellistä tekstiä ja oppikirjoja”, hän kertoo. ”Yhdellä artikkelilla ei vielä tulla tietokirjailijaksi, mutta palkintoon yltänyt kirjoitukseni sysäsi minut siihen suuntaan.”

Toisen sysäyksen antoi hänen opettajansa, nykyinen arkkiatri Risto Pelkonen, jonka mielestä on erittäin tärkeää antaa potilaille informaatiota niin, että he sen ymmärtävät. Tietokirjailijan taitojaan epäilevä Mustajoki ymmärsi yskän: hänestä on tullut Oriveden Opiston kesäisten kirjoituskurssien vakiovieras, joukon ainoa lääkäri.

Ensimmäisen kirjansa *Laihdu pysyvästi. Lääkärin ja ravitsemusterapeutin ohjeet laihduttajalle* (1988) Mustajoki teki yhdessä Ulla Leinon kanssa. Kustantaja oli lääkärien tieteellinen yhdistys Duodecim, joka on julkaissut paria poikkeusta lukuun ottamatta kaikki Mustajoen tietokirjat. Ulla Leino oli ravitsemusterapeutti ja Leipätiedotuksen toiminnanjohtaja, joka osasi havainnollistaa asiat kuvien avulla. Mustajoki kirjoitti oppaaseen painonhallintaa koskevat lääketieteelliset perustiedot.

Mustajoen mukaan painonhallinnan periaatteet ovat pysyneet samoina jo vuosikymmeniä, sillä ihmisen perusfysiologia ei muutu miksikään. ”Ero on siinä, että nyt ymmärretään paremmin elämäntapojen muutoksen merkitys, ja ehkä nykyisin osataan myös vaikuttaa taitavammin potilaisiin.”

Laihdu pysyvästi sai hyvän vastaanoton, ja kirjasta on otettu neljä painosta. Median ja suuren yleisön kiinnostus aiheeseen kasvoi, ja Pertti Mustajoen nimi nousi usein esiin julkisuudessa. ”Olen kuitenkin yrittänyt välttää leimautumista jonkinlaiseksi painonhallinnan

profeetaksi. En tyrkytä omia ajatuksiani, tosiasioiden kertomisessa on tarpeeksi tekemistä."

Hänen seuraava kirjansa *Yksilöllinen painonhallinta* (1999) syntyi WSOY:n tilauksesta vuosituhannen lopulla, jolloin liikalihavuus oli jo noussut kansalliseksi huolenaiheeksi ja markkinoille tulvi monen-kirjavia dieetti- ja ravinto-oppaita. Mustajoen asiapohjainen tieto-kirja painonhallinnasta ei herättänyt niin suurta kiinnostusta kuin Atkinsin dieetin kaltaiset kohumenetelmät.

"Aatteellinen lähtökohtani lääkärinä on, että terveydestä kirjoitettaessa on annettava oikeaa tietoa", Mustajoki painottaa. Häntä harmittaa, että vaikka monissa dieettioppaissa on selviä virheitä, ne saavat runsaasti julkisuutta. Media myös tuo jatkuvasti esiin toinen toistaan kummallisempia ravintoguruja.

"Ei tässä kuitenkaan ole mitään uutta", Mustajoki sanoo. "Esikuvani Konrad ReijoWaara, suomalaisen terveysvalistuksen edelläkävijä ja *Terveydenhoitolehden* päätoimittaja, hyökkäsi jo 1800-luvun lopulla kiivaasti oman aikansa vääriä profeettoja vastaan. Tuon ajan lehdistä näkee, että ravintoasioihin on aina liittynyt muotioppeja ja poppakonsteja, jotka herättävät suurta kiinnostusta, niin haitallisia kuin ne ovatkin. Tämä huomio on auttanut minua suhtautumaan rauhallisemmin nykyisiin kiistoihin."

Senkka ja 100 muuta tutkimusta (2002) on Mustajoen irtiotto ylipainoteemasta. "Mietiskelin itsekseni aihetta, josta kukaan ei olisi aikaisemmin kirjoittanut. Tulin ajatelleeksi niitä lukemattomia laboratoriokokeita, joita ihmisestä otetaan elämän varrella – ilman että kukaan kertoo, mitä niissä oikeastaan tutkitaan. Tässä oli selvästi aukko, jonka päätimme kollegani Jarmo Kaukuan kanssa täyttää."

Kirjassa kerrotaan, millaisia näytteitä potilaista voidaan laboratoriossa ottaa, miten niitä tutkitaan ja mitä tulokset lääkärille kertovat. Kirjan menekki osoitti, että tällaista tietoa oli todella kaivattu. *Senkka*-kirjasta otettiin uusi, täydennetty painos vuonna 2008.

Pertti Mustajoen seuraava teos *Paahtoleipäkatastrofi. Kirjoituksia painonhallinnasta ja lihavuudesta* (2003) on erilainen painonhallintakirja, kuten artikkelien otsikoistakin (Hercule Poirot laihduttaa, Berliininmunkkia torilla ja niin edelleen) voi päätellä. "Tämä kirja antoi minulle mahdollisuuden esseetyyppiseen kirjoittamiseen, jota

olimme harjoitelleet Oriveden kurssilla", tekijä kertoo. "Näissä artikkeleissa pääsin pohdiskelemaan vapaammin laihduttamiseen ja elintapoihin liittyviä asioita. Pidän kuitenkin huolen siitä, että lukija tietää aina, mikä kirjoituksessa on tiukkaa faktaa ja mikä tekijän omaa pohdintaa." Seitsemän vuotta myöhemmin *Paahtoleipäkatastrofista* ilmestyi uudistettu pokkariversio nimeltä *Berliininmunkki ja muita kirjoituksia painonhallinnasta* (2009).

Omalla tavallaan tyylipuhtaimmaksi tietokirjakseen painonhallinnasta Pertti Mustajoki nimeää teoksen *Ylipaino. Tietoa lihavuudesta ja painonhallinnasta* (2007). Se on 255-sivuinen tietopaketti, joka kertoo neutraaliin tyyliin kaiken, mitä ylipainosta nykyisin tiedetään.

"Tässä tekstissä ei kuulu kirjoittajan ääni", Mustajoki sanoo. "Tein kirjan tarkoituksella näin, sillä halusin luoda lähteen, josta ihmiset voisivat kaiken dieettihulinan keskellä löytää luotettavaa, tieteellisesti tutkittua tietoa ylipainosta." Kirjassa on esimerkkejä lihavuustutkimuksista ja niistä saaduista tuloksista sekä täydellinen hakemisto.

"Tästä kirjasta on tekeillä myös pokkaripainos", Mustajoki kertoo. "Kustantaja ajatteli painaa *Ylipainon* suoraan pokkariksi, mutta itse halusin kirjoittaa kirjan uudestaan lyhyempänä ja kansantajuisempana. Olen kirjoittanut painonhallinta-pokkarin henkilökohtaisempaan, jutustelevaan sävyyn ja toivon, että se kiinnostaa suurta yleisöä."

Pertti Mustajoen yhdessä Jussi Huttusen kanssa toimittama *Elämä pelissä* (2007) on kirjallinen yhteenveto Ylen, Kansanterveyslaitoksen ja Duodecimin tekemästä televisiosarjasta. Siihen kootut artikkelit käsittelevät terveyteen vaikuttavia elämänilmiöitä ravinnosta kulttuurin harrastamiseen ja kritisoivat muodinmukaista terveysintoilua ja terveysteollisuutta.

Teoksia

Laihdu pysyvästi. Lääkärin ja ravitsemusterapeutin ohjeet laihduttajalle (Ulla Leinon kanssa). Duodecim 1988. 2. p. 1989. 3. uud. p. 1993. 4. p.Yksilöllinen painonhallinta. WSOY 1999.

Painonhallinta. Ohjaajan opas. Duodecim 2001.

Senkka ja 100 muuta tutkimusta (Jarmo Kaukuan kanssa). Duodecim 2002. 2. uud. p. 2008.

Paahtoleipäkatastrofi. Kirjoituksia painonhallinnasta ja lihavuudesta. Duodecim 2003.
Ylipaino. Tietoa lihavuudesta ja painonhallinnasta. Duodecim 2007.
Elämä pelissä (toim. Jussi Huttusen kanssa). Duodecim 2007.
Berliininmunkki ja muita kirjoituksia painonhallinnasta. Duodecim 2009.

Kirjoittanut ja toimittanut lukuisia ylipainoon ja painonhallintaan liittyviä oppikirjoja ja artikkeleita. Toimii digitaalisen *Lääkärikirja Duodecimin* päätoimittajana.

JURI NUMMELIN

Synt. 10.5.1972 Raumalla.
Tietokirjailija.
Asuu Turussa.

SUOMESSA JULKAISTAAN vuosittain satoja kirjoja, joista vain harvat saavat julkisuutta, yltävät lisäpainoksiin ja jäävät elämään kotien ja kirjastojen hyllyissä. Mihin ne muut katoavat? Entä aikakauslehtien ja lukemistojen suositut novellit vuosien takaa – pitäisikö niidenkin kirjoittajia joskus muistaa?

Tällaiset kysymykset ovat askarruttaneet pitkään Juri Nummelinia, jonka kiinnostus eri syistä syrjäytyneeseen kirjallisuuteen heräsi jo poikasena vanhojen kirjojen kauppaa harrastaneen isän varastossa.

Unohdetun kirjallisuuden sivupolkuja parikymmentä vuotta samoillut Juri Nummelin on toimittanut Suomen oloissa harvinaisia hakuteoksia ja valikoimia ulkomaisten kirjailijoiden suomennetuista ja unohduksiin jääneistä teksteistä. Hän on myös nostanut kirjoissaan esiin kotimaisen kirjallisuuden nimettömäksi jääneitä tekijöitä. ”Huono kirjallisuus on parhaimmillaan kiinnostavampaa kuin hyvä kirjallisuus keskinkertaisimmillaan”, Nummelin perustelee.

Monipuolisesti populaarikulttuuriin perehtynyt Nummelin on käsitellyt myös elokuvan historiaa, josta hän on luennoinut Tampereen yliopistossa. Nummelinin erikoisharrastus ovat suomalaiset etunimet, joista hän on tehnyt useampiakin kirjoja.

Tietokirjailijan ura sai kuitenkin alkunsa vanhoista kirjoista. Nummelin oli jo koulupoikana löytänyt isänsä kirjahyllyistä teoksia, joiden kirjoittajista ei kuitenkaan puhuttu mitään yliopiston kirjallisuudenhistorian luennoilla. Nummelin valmistui maisteriksi, mutta perinteisiä klassikkoja enemmän häntä kiinnostivat divarien

kätköistä löytyvät aarteet, kuten suomennetut jännitystarinat, joita julkaistiin aikoinaan suosituissa kioskisarjoissa.

”Aloin tosissani kerätä noita kirjoja ja vihkosia. Sain kuulla että aihe olisi kelvannut lisensiaattityön pohjaksikin”, Nummelin muistelee. ”En kuitenkaan päässyt lisurihankkeessa eteenpäin – mistä voin syyttää vain itseäni – joten ajattelin tehdä niistä juttusarjan johonkin lehteen.”

Nummelin kaivoi eri läheistä jännäreiden alkuperäiset nimet, ilmestymisvuodet ja kustantajat. Hänen suunnittelemansa juttusarja julkaistiin vuosina 1999–2000 Suomen dekkariseuran *Ruumiin kulttuuri* -lehdessä. Taustatietoa kertyi lopulta niin paljon, että juttusarjan lisäksi syntyi yli 300 hakusanaa sisältävän tietokirjan käsikirjoitus. Se tuli markkinoille jouluaaton aattona vuonna 2000 Suomen dekkariseuran kustantamana nimellä *Pulpografia. Amerikkalaisia kioskidekkareita suomeksi 1936–89.*

Pulpografia on hakuteos, mutta se kertoo myös kioskikirjallisuuden historian 1800-luvulta nykypäivään. Laajassa hakemisto-osassa Nummelin esittelee ja arvioi amerikkalaisia kioskikirjailijoita ja heidän suomeksi julkaistuja teoksiaan. Mukaan mahtuvat myös heidän kirjoistaan tehdyt elokuvat ja tv-sarjat.

”Quentin Tarantinon elokuva *Pulp Fiction* oli niihin aikoihin kovasti tapetilla, minkä ansiosta kirjani sai melkoisesti mediahuomiota”, Nummelin arvioi. Kritiikki arvosti *Pulpografian* erinomaiseksi yleisesitykseksi aiheesta, jota Suomessa on suorastaan halveksittu.

Esikoiskirjaa työstäessään Nummelin pani merkille, että suuri osa dekkaristeista oli kirjoittanut myös lännenkertomuksia. Havainnosta syntyi ajatus *Pulpografian* kaltaisesta hakuteoksesta, joka keskittyisi länkkäreihin. ”Onneksi BTJ:n Liisa Korhonen oli länkkärifani ja otti kirjan yhtiön julkaisuohjelmaan”, Nummelin kertoo.

Kuudestilaukeavat (2004) kartoittaa suomalaisissa kioskisarjoissa 1950-luvulta lähtien ilmestynyttä lännenkirjallisuutta, joka jäi 1990-luvulla television ja videon jalkoihin. Nummelin kokosi 350-sivuiseen kirjaansa toista sataa lännenkirjailijaa ja esittelee heidän tuotantoaan. Samaa aihepiiriä jatkaa Nummelinin toimittama *Pohjoisamerikkalaisia lännenkirjailijoita* (2005), jossa Nummelin esittelee 56 yhdysvaltalaista ja kanadalaista kirjailijaa James Fenimore Cooperista Jack Londoniin.

Toisenlaista lajityyppiä edustava *Ulkomaisia kauhukirjailijoita* (2005) syntyi, kun Juri Nummelin ja Jukka Halme huomasivat, ettei kirjallisuuden kauhu-genrestä ollut kunnollista hakemistoa suomeksi. He valitsivat kirjaan nelisenkymmentä alan klassikkoa Edgar Allan Poesta alkaen; jokaisesta on myös kattava bibliografia.

Samanlainen taustoitettu hakuteos on Nummelinin toimittama kirja jännityskirjailijoista. ”Käsittelimme Alistair McLeanin ja Robert Ludlumin kaltaisten tekijöiden kirjoja, joissa estetään rikoksen tapahtuminen – se erottaa ne dekkareista. Kirjoitin johdannoksi tämän lajityypin historian.” *Eurooppalaisia jännityskirjailijoita* ja *Amerikkalaisia jännityskirjailijoita* ilmestyivät vuonna 2007; Nummelinin kirjoittama historiajohdanto on sijoitettu niistä jälkimmäiseen.

Vanhan kotimaisen kirjallisuuden ympyröissä Juri Nummelin liikkui jo 1990-luvulla, jolloin hän kirjoitti *Kulttuurivihkoihin* artikkelisarjan unohdetuista suomalaisista runoilijoista. ”Lehden päätoimittaja Tuomas Kilpi ehdotti kustannuspuolelle siirryttyään, että tekisin tästä aiheesta kirjan. Poimin mukaan runoilijoita ja prosaisteja, joita yhdistää yksi asia: useimmista heistä ei kukaan tiedä yhtään mitään.”

Unohdetut kirjailijat (2007) ja sen samana vuonna ilmestynyt toinen osa esittelevät suomalaisia kirjailijoita, joita löytyy kirjaston hyllyistä vain vahingossa. Nummelin kertoo heidän elämänvaiheistaan, teoksistaan ja niiden saamasta aikalaisvastaanotosta. ”Tyypillinen esimerkki on Pertti Lahti, vasemmistolainen runoilija ja prosaisti, jonka kirjoja olin jo koululaisena hypistellyt isän varastossa”, Nummelin kertoo. ”Toinen erikoinen henkilö tässä kirjassa on Yrjö Koivukari, joka aloitti 30-luvulla natsihenkisenä runoilijana, unohtui täysin sodan jälkeen, mutta nousi uudelleen 70-luvun hippiliikkeen siivellä.”

Maailmankuulun kirjailijan vähemmän tunnettuja kirjoituksia esittelee *Unohdettu Waltari* (2008), johon Nummelin on kerännyt mestarin novelleja, runoja ja artikkeleita, jotka ovat jääneet unohduksiin esimerkiksi sensuurin ja joskus myös itsesensuurin takia. Mukaan on päässyt muun muassa Waltarin ”Kuolleen silmät” -kauhukertomus: ”Hyvänä apuna materiaalin etsinnässä oli isäni löytämä Waltarin 50-vuotisjuhlakirja”, Nummelin kertoo.

Historiallisen romaanin taitajia (2009) on Juri Nummelinin kahden kollegansa kanssa kirjoittama hakuteos, jossa selvitetään 25

kansainvälisen kirjailijan tuotantoa ja elämänvaiheita. Aikahaarukka ulottuu Walter Scottista ja Alexandre Dumas vanhemmasta John Fowlesiin.

Vuosituhannen vaihteessa Tampereen yliopistossa ei ollut elokuvaopetusta, joten Juri Nummelin lupautui luennoimaan aiheesta. Hän oli ollut pitkään elokuvan intohimoinen harrastaja, elokuvakerhojen kantajäsen ja kirjoittanut myös lehtikritiikkejä. Kolme luentosarjaa pidettyään Nummelin arveli, että kertyneen materiaalin pohjalta voisi tehdä kirjankin. Tamperelainen Vastapaino oli samaa mieltä ja näin syntyi yli 300-sivuinen *Valkoinen hehku. Johdatus elokuvan historiaan* (2005).

"Kirja on luonteeltaan akateeminen, ellei peräti tieteellinen", Nummelin sanoo. "Pyrin kuvaamaan elokuvan kehitystä laajemmin kuin yleensä on tapana. Elokuvahan ei alkanut Lumièren veljeksistä 1800-luvun lopulla, vaan sitä edelsi monenlaisia keksintöjä liikkuvan kuvan esittämiseksi, vanhimmat niistä jo 1700-luvulta." Myöhemmin Nummelin muokkasi kirjastaan eräänlaisen kansanpainoksen nimellä *Elokuvan lyhyt historia* (2009).

Juri Nummelinin kiinnostus suomalaisiin etunimiin on tuottanut useitakin kirjoja, joita hän on tehnyt yhdessä vaimonsa Elina Teerijoen kanssa. *Osma, Ranja, Vilmiina. 800 harvinaista etunimeä* (2003) syntyi muun muassa hautausmailla tehtyjen löytöretkien tuloksena. Kirjasta tuli niin suosittu, että siitä julkaistiin kolmas, uusittu laitos vuonna 2008.

Aenna, Rosma, Velveena. 300 etunimiehdokasta maailmalta (2004) herätti sekin niin suurta kiinnostusta, että siitä oli tehtävä laajennettu, 1700 nimeä käsittävä versio. "Etsimme nimiä kuolinilmoituksista, vanhoista kirjoista ja kirjeistä. Yhtenä lähteenä oli Rauha Hammarin nimikalenteri 1940-luvulta." Tässä kirjahankkeessa oli mukana myös Rea Lehtonen.

Teoksia

Pulpografia. Amerikkalaisia kioskidekkareita suomeksi 1936–89. Suomen dekkariseura 2000.

Osma, Ranja, Vilmiina. 800 harvinaista etunimeä (Elina Teerijoen kanssa). Nemo 2003. 3. uud. laitos nimellä *Eemu, Ukri, Amelie. 2 000 kaunista ja harvinaista etunimeä* 2008.

Kuudestilaukeavat: Amerikkalaisia länkkäripokkareita suomeksi. BTJ Kirjastopalvelu 2004.
Viidestilaukeavat: Länkkärinovelleja lukemistolehdistä. Suomen Länkkäriseura 2004.
Aenna, Rosma, Velveena. 300 etunimiehdotusta maailmalta (Rea Lehtosen ja Elina Teerijoen kanssa). Nemo 2004. 2. uud. laitos nimellä *Aarnu, Evena, Vinjami. 1700 ehdotusta etunimiksi* 2006.
Pohjoisamerikkalaisia lännenkirjailijoita (toim.). BTJ Kirjastopalvelu 2005.
Valkoinen hehku. Johdatus elokuvan historiaan. Vastapaino 2005.
Pieni talkkunakirja (Elina Teerijoen kanssa). Atena 2005.
Ulkomaisia kauhukirjailijoita (toim. Jukka Halmeen kanssa). BTJ Kirjastopalvelu 2005.
Unohdetut kirjailijat. BTJ Kustannus 2007.
Unohdetut kirjailijat 2. BTJ Kustannus 2007.
Eurooppalaisia jännityskirjailijoita (toim.). BTJ Kustannus 2007.
Amerikkalaisia jännityskirjailijoita (toim.). BTJ Kustannus 2007.
Unohdettu Waltari. BTJ 2008.
Erotica. 69 kiihottavaa kirjaklassikkoa (Ville Hännisen ja Vesa Sisätön kanssa). Otava 2008.
Retrovauvat. Suomalaista lasten historiaa (Ville Hännisen ja Elina Teerijoen kanssa). Ajatus 2008.
Elokuvan lyhyt historia. BTJ 2009.
Historiallisen romaanin taitajia (Jukka Halmeen ja Sari Polvisen kanssa). BTJ 2009.

Toimittanut useita novellikokoelmia muun muassa Reino Helismaan tuotannosta sekä sotanovelleja vuosilta 1940–1944.

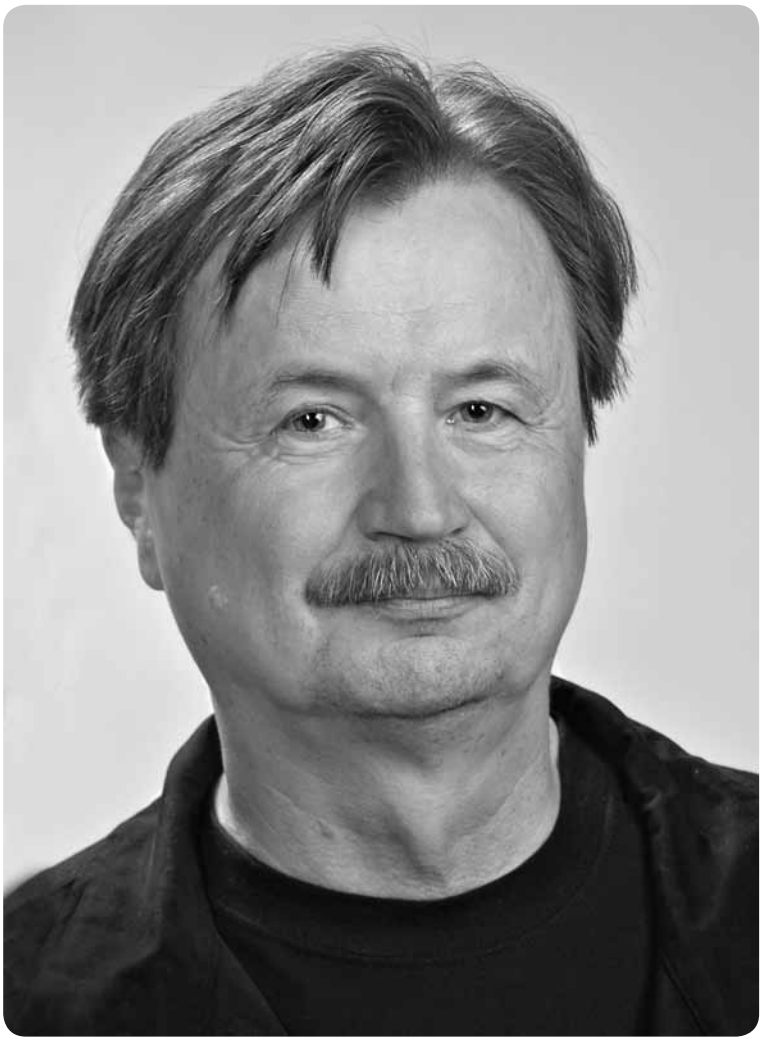

JAKE NYMAN

Synt. 10.8.1949 Nurmossa.
Musiikkitoimittaja.
Asuu Helsingissä.

SATOIHIN TUHANSIIN nousevat kuuntelijamäärät radio-ohjelmiensa pariin vetävän Jake Nymanin alkutaival musiikin maailmassa oli kaikkea muuta kuin helppo. Kuusikymmentäluvun Suomi näet tarjosi vähänlaisesti kuultavaa popmusiikista pitävälle koulupojalle, jos tällä ei ollut rahaa levysoittimeen ja levyihin.

”Tärkein väline oli radio, josta kuuntelin korva tarkkana suosituimpien kappaleiden kahdeksan kärjessä -ohjelmaa”, Nyman muistelee. ”Kirjoitin tulokset ruutuvihkoon ja tein viereen oman varjolistani.”

1970-luvun alkupuoliskolla Nyman ryhtyi kirjoittamaan kahteen musiikkilehteen, *Introon* ja *Musaan*, ja vuodesta 1975 lähtien uuteen *Soundi*-lehteen. Helsingissä opiskellessaan hän alkoi myös hoidella iltaisin DJ:n töitä osakunnissa. Käännekohta osui vuoteen 1972, jolloin Nyman pääsi tekemään kokeeksi musiikkiohjelman radioon. Leonard Cohenia käsitellyt ohjelma oli vakuuttava näyte tekijänsä osaamisesta – Cohen oli tuohon aikaan lähes tuntematon Suomessa – ja johti pitkään työsuhteeseen Yleisradion kanssa.

Aluksi Nyman toimi Heikki Harman apurina popmusiikin yleismiehenä, jollaisista oli puutetta. Ura jatkui nousujohteisena, ja tähän mennessä Nyman on työskennellyt Ylen toimittajana jo kohta neljä vuosikymmentä. Mies tutun radioäänen takaa on myös ehtinyt kirjoittaa ja toimittaa lukuisia tietokirjoja populaarimusiikista. Hän sai tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon vuonna 2010.

Jake Nymanin tietokirjailijan ura sai alkunsa 1970-luvun lopulla *Soundi*-lehden päätöksestä julkaista rock-kirjallisuutta pokkarin

muodossa. Nyman tarjoutui yleishakuteoksen kirjoittajaksi enemmän aatteen vuoksi kuin taloudellisista syistä: ”Tuon ajan suomalaiset musiikkilehdet olivat harmittavan heikkotasoisia”, hän kertoo.

”Kokosin etupäässä ulkomaisten lähteitten avulla rockin tietosanakirjan, jossa oli aakkosten mukaan järjestettyjä faktoja artisteista, alan termeistä, tuottajista ja muista taustavaikuttajista.” *Rocktiedon* osat 1 ja 2 ilmestyivät Fanzinen kustantamina 1979 ja sarjan kolmas osa 1982. Nymanin esikoinen sai hyvän vastaanoton; alan ensimmäistä suomenkielistä hakuteosta tervehdittiin ilolla valtakunnan päälehteä myöten.

Seuraavat seitsemän vuotta Nyman teki radio-ohjelmia ja sivusi kirjoitustöitä vain tarkistaessaan muutamia oppikirjoja. Erityisen suosituksi nousi radiossa sarja nimeltä *Onnenpäivä* – sitä kuunteli enimmillään 900 000 suomalaista. Nyman arveli, että varsin suuritöistä ohjemaa voisi hyödyntää myös kirjallisessa muodossa, radion kuuntelijaltahan asiatiedot menivät hetkessä ohi.

Soundi-lehden väki oli samaa mieltä, ja näin syntyi 1989 *Onnenpäivät*-kirjan osa 1. Sen sisällöstä kertoo alaotsikko *Suomen, Englannin ja USA:n suosituimmat levyt vuosina 1955–65.* Kirjaan mahtuu 375 levyn esittely taustoineen, ajankuvaa ja muuta faktaa.

Teoksen toista osaa jouduttiin odottamaan kuusi vuotta, sillä Fanzine-kustantamo meni nurin (ei kuitenkaan Nymanin takia – ensimmäisestä osasta otettiin toinen painos). Viimein Tammi kiinnostui asiasta ja *Onnenpäivät 2* ilmestyi vuoden 1995 kirjamarkkinoille. Kuvio oli sama kuin ykkösosassa, paitsi että vuosien 1966–69 menestyslevyjen esittelyissä kerrotaan myös biisien ja artistien taustoista; mukaan pääsivät nyt myös LP-levyt.

Pari vuotta myöhemmin ilmestynyt *Aution saaren levyt* (1997) esittelee sata koti- ja ulkomaisen rockmusiikin klassikkoalbumia, joista jokainen edusti ilmestyessään oman aikansa ja tyylinsä ehdotonta huippua. Nymanin kokoama otos ei herättänyt suurta myyntirynnäkköä. Miksi juuri nämä sata -tyyppinen ajattelu sai monet jättämään teoksen kirjakaupan hyllylle.

Jake Nymanin seuraava kirja *Väännä ja huuda* (1999) perustui alun perin hänen *Soundi*-lehdelle kirjoittamiinsa pakinoihin. ”Matkan varrella tyylini muuttui ja aloin kirjoittaa paljon vapaammin”, Nyman sanoo. Aiheet löytyivät lähipiiristä eli 60-luvun alun Hä-

meenlinnasta: Beatles-intoilu, kitaraharrastus ja bändit, pitkät tukat, koulubileet, skismat vanhempien kanssa. ”Monet pitivät kirjaa jonkinlaisena elämäkertana, jollainen se ei kuitenkaan ollut – eiväthän kaikki siinä kerrotut jutut suinkaan sattuneet minulle.” Elämäkerrallisten ainesten sijaan Nyman korostaa kirjan autenttista ajankuvaa.

2000-luvulle tultaessa Nyman ilmoitti pitkäaikaiselle kustantajalleen Tammelle, että hän haluaa kirjoittaa popmusiikin suomalaisen listakirjan. Kustannustoimittaja Tuula Kousa innostui ajatuksesta, mutta halusi laajentaa aihetta – miksi ei tehtäisi saman tien kunnollista kokonaisesitystä populaarimusiikista kiinnostuneille? Kunnianhimoiseksi tavoitteeksi tuli koota suomalaisen iskelmän, pop- ja rockmusiikin, jazzin, folkin ja elokuvamusiikin historia yhdeksi laajaksi kokonaisuudeksi. Tarkoitus oli esitellä niin säveltäjiä, sanoittajia, laulajia kuin yhtyeitäkin.

Moniosaiseksi kasvanut kirjaprojekti vaati lisää tekijöitä, joten teossarjan toimittajiksi nimettiin Nymanin lisäksi Pekka Gronow ja Jukka Lindfors. Artikkelien kirjoittajiksi värvättiin kolmisenkymmentä henkilöä. ”Mukaan saatiin Suomen parhaat asiantuntijat”, Nyman kertoo. ”Meidän toimittajien välinen työnjako toimi niin, että Gronow hoiti iskelmät, Lindfors rokin ja minä loput.”

Suomi soi 1, alaotsikoltaan *Tanssilavoilta tangomarkkinoille* ilmestyi 2004. Teossarjan toinen osa *Rautalangasta hiphoppiin* ilmestyi samana vuonna. Vuonna 2005 julkaistiin kaksi seuraavaa osaa, *Ääniaalloilta parrasvaloihin* ja *Suuri suomalainen listakirja*, jossa toteutui Jake Nymanin alkuperäinen kirjaidea. ”Kaksi viimeistä osaa olivat minun toimittamiani, mutta olin jo aikaisemmin kirjoittanut paljon tähän sarjaan. *Suuri suomalainen listakirja* esitteli ensimmäisen kerran Suomen myydyimmät singlelevyt vuosina 1951–2000.”

Suomi soi -teossarja oli huolella tehty, kirjoissa oli komea värikuvitus ja hieno taitto. Nymanin mukaan kaikki kehuivat lopputulosta, mutta silti iso työ meni tavallaan hukkaan: ”Kirjaa markkinoitiin ja myytiin suurteoksena ja kovaan hintaan vain puhelimitse, mikä osoittautui virheeksi. Kun *Suomi soi* -sarjaa ei näkynyt kirjakaupoissa lainkaan, se jäi suurelta yleisöltä löytämättä.”

Jake Nymanin tuoreimman kirjan *Kovan päivän ilta* (2009) taustalla on iso joukko maailmalla julkaistuja 1001 parasta albumia -tyyppisiä kirjoja. ”Niitä selaillessani ajattelin, että Suomessakin olisi

paikallaan koota lista single-levyistä, jotka kaikkien pitäisi tuntea jo yleissivistyksen vuoksi", Nyman kertoo.

"Ensimmäinen listaukseni tuotti yllättävän runsaan sadon, 1600 singleä." Kun uusi kustantaja Ajatus Kirjat vaati Nymania kuolettamaan listalta vähintään 600 biisiä, tämä toteutti karsinnan ja löysi samalla uuden tavan lähestyä aihetta:

"Rakensin levyistä kronologisesti etenevän juonellisen kaaren Yhdysvalloista Eurooppaan, viattomista 50-luvun tunnelmista protestilaulujen kautta nykypäivään. Etsin erilaisia näkökulmia ja hain taitekohtia rokin taipaleelta. Pääsin tiukasta mitasta eroon ja päädyin kuuntelusuosituksiin."

Jake Nyman ilahtui huomatessaan, että jokin uudessa lähestymistavassa napsahti kohdalleen. *Kovan päivän ilta* tavoitti lukijat ja on saanut lajityyppinsä edustajaksi varsin mukavat myyntilukemat.

Teoksia

Rocktieto, osa 1: A-E; osa 2: F-M. Lehtijussi 1979.

Rocktieto, osa 3: N-Z. Fanzine 1982.

Onnenpäivät. Suomen, Englannin ja USA:n suosituimmat levyt vuosina 1955–65. Fanzine 1989.

Onnenpäivät 2. Suomen, Englannin ja USA:n suosituimmat levyt vuosina 1966–69. Tammi 1995.

Aution saaren levyt. Tammi 1997.

Väännä ja huuda. Kertomuksia erään nuoren miehen maailmankuvan muotoutumisesta. Tammi 1999.

Suomi soi 1: Tanssilavoilta tangomarkkinoille (toim. yhdessä Pekka Gronowin ja Jukka Lindforsin kanssa). Tammi 2004.

Suomi soi 2: Rautalangasta hiphopiin (toim. yhdessä Pekka Gronowin ja Jukka Lindforsin kanssa). Tammi 2004.

Suomi soi 3: Ääniaalloilta parrasvaloihin (toim. yhdessä Pekka Gronowin ja Jukka Lindforsin kanssa). Tammi 2005.

Suomi soi 4: Suuri suomalainen listakirja (toim.). Tammi 2005.

Kovan päivän ilta. Rockin historiaa 45 kierrosta minuutissa. Ajatus Kirjat 2009.

MAIJA-RIITTA OLLILA

Synt. 9.4.1956 Mynämäellä.
Filosofi.
Asuu Espoossa.

LUKUISISSA SEMINAAREISSA, koulutustilaisuuksissa ja mediassa toistakymmentä vuotta esiintynyt filosofian tohtori Maija-Riitta Ollila on julkisuudessa tunnetumpi hahmo kuin suomalaiset filosofit keskimäärin – tietokirjailijoista puhumattakaan. Ollilan tunnettuus johtuu hänen vapaasta ja mukaansatempaavasta esiintymisestään. Filosofina Ollila osaa tarkastella ajan ilmiöitä kuuntelijoita kiinnostavalla ja ajatuksia herättävällä tavalla.

Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa huomata, että ensimmäisessä kirjassaan *Ihmisen hyvä ja paha* (1995), jonka Maija-Riitta Ollila kirjoitti kahden muun filosofin kanssa, hän tarkastelee nimenomaan tarinankertojan etiikkaa ja tarinan kerronnan tapaa: ”Tarinankertojan valta on erittäin suuri”, Ollila sanoo. ”Se joka kertoo tarinan ensimmäisenä, pääsee valitsemaan esitystavan. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, miten tarina ratkaistaan.”

Tosielämässä Maija-Riitta Ollila on käyttänyt tarinankertojan valtaansa onnistuneesti, mitä osoittaa muun muassa erään kriitikon vuonna 2003 kirjoittama kommentti: ”Olin jo silloin aika epäkiitollinen kuulija; esitelmät ja luennot säväyttivät enää harvoin. Mutta Ollilan tarinankerronta otti minut valtoihinsa. Jälkikäteen vaahtosin kaikille tutuille tästä uudesta ’löydöstä’ ja huomasin, että kukaan ei ollut jäänyt kylmäksi.” Mutta toisaalta: ”Kuulin myös ihmisistä, joita esitys oli suunnattomasti ärsyttänyt.”

Mynämäkeläisen pienviljelijäperheen tytär Maija-Riitta tähtäsi alun perin psykologiksi, jollaisena hän olisi 1970-luvulla vallinneen käsityksen mukaan päässyt kiinni järkevään ammattiin. Graduvai-

heessa Ollila kuitenkin kiinnostui filosofiasta, joka vei hänet mennessään.

”1970-luvun puolivälissä ei ollut sellaista ammatinkuvaa, jossa olisi ollut tilaa naisfilosofille”, hän kertoo.”Siitä huolimatta tein väitöskirjani metaetiikasta ja löysin paikkani yhteiskunnasta. Valintaani en ole koskaan katunut.”

1990-luvun lama oli vaikeaa aikaa myös filosofeille. Ollila työskenteli tuntiopettajana ja Suomen Akatemian tutkijana, kunnes häntä pyydettiin luennoimaan: ”Sille tielle sitten jäin. Perustin oman yrityksen, joka tarjoaa luentoja johtamisesta, liike-elämän etiikasta ja arvoista.”

Ollila on luentotoimintansa lisäksi opettanut filosofiaa korkeakouluissa Helsingissä ja Turussa, hoitaen viimeksi määräaikaista professuuria Aalto-yliopistossa. ”Mutta kun on oman yrityksen pois pilaama, ei vieraissa organisaatioissa jaksa kovin pitkään”, hän naurahtaa ja arvelee jatkossakin palvelevansa ”vieraita organisaatioita” vain määräaikaisesti.

Kun moraalikysymykset nousivat pinnalle 1990-luvulla talouslaman takia, WSOY pyysi moraalifilosofian tuntijana profiloituneelta Ollilalta moraalia käsittelevää kirjaa. Näin syntyi *Moraalin tuolla puolen* (1997), jossa Ollila kysyy, miksi moraalikasvatus ei kanna haluttua hedelmää ja miksi ammattietiikat eivät toimi. Laman jälkeisessä krapulassa nostettiin laman ikoneiksi tietyt yksilöt, kuten STS-pankin entinen pääjohtaja Ulf Sundqvist.

”Keskustelua ei käyty systemaattisesti, vaan tiettyjen henkilöiden kautta”, Ollila sanoo. ”Kun keskityttiin syyttämään joitakin henkilöitä, ei päästy kiinni instituutioihin, ja systeemi jäi ennalleen.” Samoin kävi 2000-luvulla, kun johtajien suuret optiotulot nousivat julkisuuteen. ”Tällä kertaa riepotuksen kohteeksi otettiin Mikael Lilius, ja itse ongelma jäi taas ratkaisematta.”

Riepottelun kohteeksi joutui Ollila itsekin teoksensa ilmestyttyä. *Moraalin tuolla puolen* herätti ajankohtaisuutensa takia suurta huomiota, mikä oli tavatonta filosofisen kirjallisuuden puolella. Tekijä suorastaan pelästyi jouduttuaan yllättäen julkisuuden valokeilaan. Toisaalta WSOY:n edustaja oli tyytyväinen ja totesi, että asiantila oli normaali: kustantaja julkaisee kirjoja ja kirjailija hankkii niille julkisuuden.

”Minä olin silloin vielä tottumaton julkisuuteen”, Ollila kertoo. ”Pahinta oli eräs arvostelu, jossa kirjani teilattiin täydellisen asiantuntemattomasti. Järkytyin huomatessani, että kuka tahansa voi arvostella minua julkisesti miten mielivaltaisin perustein tahansa. En ymmärtänyt edes kirjoittaa vastinetta, mikä oli jälkeenpäin ajatellen virhe.” Kaikesta huolimatta *Moraalin tuolla puolen* ylti kolmeen painokseen.

Lehtikritiikki aiheutti vuosien tauon Maija-Riitta Ollilan tuotantoon. Hänen seuraava kirjansa *Erheitä ja virheitä* ilmestyi vasta vuonna 2002. Siinä hän käsittelee tieto-oppia, vanhaa suosikkiaan.

”Aikoinaan olin haltioissani opiskellessani tieto-oppia, joka kuuluu teoreettiseen filosofiaan”, Ollila kertoo. ”Myöhemmin olen puhunut ja kirjoittanut lähinnä moraalikysymyksistä, jotka sijoittuvat käytännöllisen filosofian puolelle. Tässä kirjassa palasin siis oikeastaan menneeseen, ehkä viime hetkellä. Neurotieteet ovat viime vuosina tuoneet niin paljon uutta informaatiota, että tieto-oppi on oikeastaan lakannut olemasta. On aina vaara, että jos liian kauan odottaa, koko tontti voi hävitä alta.”

Vankka, yli 400-sivuinen *Erheitä ja virheitä* käsittelee vähemmän tietoa, mutta sitäkin enemmän erehdyksiä. ”Jos ei ole koskaan erehtynyt komeasti ja perusteellisesti, ei ole elämässään mitään merkittävämpää yrittänytkään”, Ollila sanoo. Hänen mielestään erehtyvyys on tie kehittymiseen, sillä erehdys ei ole pelkkä virhe vaan informaatiota siitä, että näin ei asiaa pidä tehdä: ”Erehtymisen salliminen on hinta, joka on maksettava korkean potenssin luovuudesta.”

Tällä kirjallaan filosofi sai tunnustusta myös kriitikoilta. ”Ollilan kieli on tarkkaa ja säkenöivää”, todettiin *Helsingin Sanomissa*. ”Hedelmällistä näkökulmaansa Ollila kuljettaa kunnioitettavan tietomateriaalin ja monien merkityskenttien läpi, eikä teoksen intensiteetti herpaannu hetkeksikään.” *Erheitä ja virheitä* -kirjasta otettiin toinen painos vuonna 2003.

Uskollisuudesta ja uskottomuudesta (2003) ei ole parisuhdeopas, vaikka kustantajan valitsema otsikko antaa niin ymmärtää. Kirjan perusteema on uskollisuus omalle itselle, ”omalle potentiaalille, uinuville mahdollisuuksille, jotka vartovat aktuaalistumistaan”, kuten tekijä itse määrittelee. Mikä sitten on kunkin oma potentiaali, sen joutuvat useimmat etsimään kokeilemalla erilaisia asioita. ”Luulenpa,

että kirjan nimen takia yksikään mies ei ole ostanut sitä vaimolleen", Ollila arvelee.

Perinteisten instituutioiden mureneminen ja jatkuvasti laajeneva globaali todellisuus ovat saaneet ihmiset etsimään voimakkaita persoonallisuuksia, joihin voisi samastua. Kirjassaan *Persoonan valta* (2005) Maija-Riitta Ollila päättelee, että keskeinen menestystekijä politiikassa ja talouselämässä on karismaattisuus, jonka rakentamisessa vahvoilla brändeillä on ratkaiseva merkitys. Niiden takana voi lopulta piileksiä varsin keskinkertainen yksilö.

Kun Ollila julkaisi toisen valta-aiheisen kirjansa *Lauman valta* (2008), alettiin puhua hänen tekeillä olevasta valtatrilogiastaan – hanke jonka filosofi vastahakoisesti myöntää. Tässä kirjassa hän käsittelee laumakäyttäytymisen lainalaisuuksista. Ollilan mukaan nykyajassa ihmiset ovat valmiita liittymään laumoihin uudella tavalla. Ihminen etsii viisastuvia laumoja ja yhteisön turvaa. Toisaalta ihmisryhmän toimintalogiikka on arvaamaton. Jokainen ajattelee olevansa yksilö ja uskoo muiden käyttäytyvän lauman mukaan.

Uusimmassa kirjassaan *Johtajan parempi elämä* (2010) Maija-Riitta Ollila osoittaa, että ekonomistien kuvaama homo economicus, itsenäisesti ja järkevästi toimiva yksilö on harhakuva. Todellisuudessa ihmisten taloudellisiin päätöksiin vaikuttaa eniten vallitseva tilanne, kuten esimerkiksi lama.

Teoksia

The ethics of rendezvous: morality, virtues and love (väitöskirja). Philosophical Society of Finland 1993.

Ihmisen hyvä ja paha (Tapio Ahokallion ja Riitta Salmenkylän kanssa). Kirjapaja, 1995. 4. p. 2001. Ilmestynyt ruotsiksi 2003.

Moraalin tuolla puolen. WSOY 1997. 3. p. 1999.

Erheitä ja virheitä. WSOY 2002. 2. p. 2003.

Uskollisuudesta ja uskottomuudesta. Kirjapaja 2003.

Persoonan valta. WSOY 2005. 2. p. 2005.

Lauman valta. Edita 2008.

Johtajan parempi elämä. WSOY 2010.

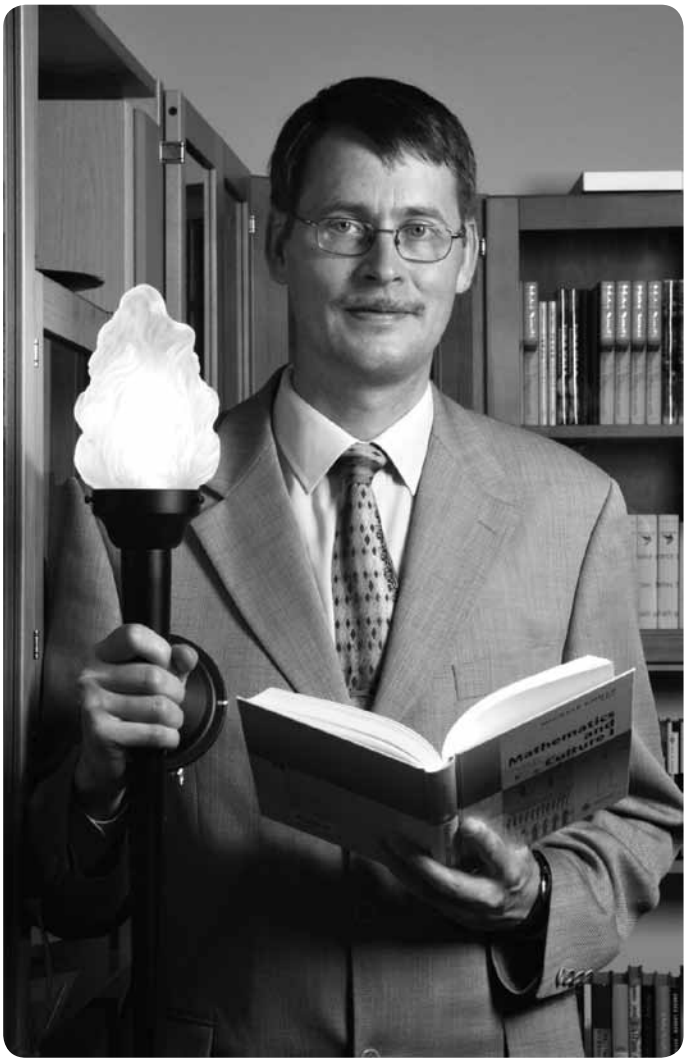

OSMO PEKONEN

Synt. 2.4.1960 Mikkelissä.
Matemaatikko, historioitsija, kirjailija.
Asuu Jyväskylässä.

VAIKKA MATEMATIIKKA ja mytologia ovat tutkimuskohteina huomattavan kaukana toisistaan, löytyy niillekin yhteinen tekijä suomalaisen tietokirjallisuuden piiristä. Filosofian ja yhteiskuntatieteiden tohtori Osmo Pekonen väitteli nuorena miehenä matematiikasta, mutta sittemmin hänen mielenkiintonsa kääntyi humanismin suuntaan. Sitä osoittavat muun muassa Pekosen suomentama anglosaksinen Beowulf-sankarirunoelma sekä hänen suomalaista mytologiaa ja kirjallisuutta käsittelevät tutkimuksensa.

Tuore esimerkki Osmo Pekosen kiinnostuksen uudesta suunnasta on hänen toinen väitöskirjansa, selvitys Ranskan tiedeakatemian lähettämän retkikunnan kansatieteellisistä havainnoista Tornionjokilaaksossa 1700-luvulla.

Pekonen arvelee, että hänen näennäisesti aivan eri tahoille suuntautuva mielenkiintonsa on peräisin lapsuudenmaisemasta, nuorena saaduista vahvoista vaikutteista. "Kotitaloni on 1700-luvulta peräisin oleva eteläsavolainen rustholli. Sen lähellä on Tuukkalan muinaiskalmisto, josta jo J. R. Aspelin kaivoi viikinkiajan esineistöä. Tuhat vuotta vanhoja aseita ja koruja on löytynyt meidänkin pelloistamme. Tällainen ympäristö herätti kiinnostuksen muinaisaikoja kohtaan."

Nimikin voi olla enne. Sen Osmo oppi sedältään, hallitusneuvos Pentti Pekoselta, jolle Matti Kuusi kertoi, että setukaisten Pekko on yksi Itämeren alueen sankarieepoksista; kaksi muuta ovat Kalevala ja virolaisten Kalevipoeg. Myöhemmin Pekko eli setuksi Peko tuli Pekoselle erittäin tutuksi.

Uudempaan historiaan poika sai tuntumaa Porrassalmen taistelun kautta – se nimittäin käytiin vuonna 1789 aivan kotitalon lähettyvillä. ”On jotenkin enteellistä, että sekä venäläisten että ruotsalaisten joukkojen komentajat olivat olleet Ranskan armeijan palveluksessa ja puhuivat ranskaa. Olin tavallaan heidän jäljillään parisataa vuotta myöhemmin, kun valmistelin siviilinä matematiikan väitöskirjaani Napoleonin perustamassa École Polytechnique’ssa, joka tunnetaan paitsi sotilaskoulutuksestaan myös huippumatemaatikoistaan.”

Matematiikassa etevä Pekonen sai uralleen lentävän lähdön Mikkelin yhteiskoulusta, jonka oppilaista kolme pääsi Suomen maajoukkueeseen nuorten matematiikan olympialaisissa; Osmo oli mukana kaksissa kisoissa. Yliopisto-opinnot johtivat hänet Ranskaan, jossa hän oli opiskelijana vuosina 1984–1989 ja sen jälkeen eri rooleissa tuon tuostakin. ”Olen solminut monia arvokkaita yhteyksiä ranskalaiseen tiedemaailmaan”, Pekonen kertoo. ”Savolainen kalakukko ja Gallian kukko löysivät toisensa.”

Pekosen ensimmäinen, topologiaan liittyvä väitöskirja valmistui vuonna 1988, tavoittaen suppean matematiikantutkijoiden piirin. Sen sijaan Pekosen toimittama matemaattisten esseiden kokoelma *Symbolien metsässä* (1992) herätti laajempaa huomiota – painos myytiin loppuun. Samoin kävi *Danse macabrelle* (1994), Pekosen matkaesseistään kokoamalle kirjalle.

Elämänsä yhteen käännekohtaan Osmo Pekonen osui äkkiarvaamatta vuonna 1994 Unkarissa, jossa hän osallistui matemaatikkojen kongressiin. ”Kävelin väliajalla käytävällä, kun korviini osui naapurisalista jonkin toisen kongressin esiintyjän puhetta. Hämmästyin, kun kuulin hänen kertovan virolaisen setukaisten heimon Pekko-nimisestä haltiasta. Menin niiltä sijoiltani saliin, nousin lavalle ja esittäydyin Pekko-haltian kaimaksi. Kävi ilmi, että puhuja oli Oxfordin yliopiston tuore tohtori Clive Tolley, josta tuli hyvä ystäväni.”

Ensimmäinen tulos tapaamisesta oli Pekosen ranskankielinen esipuhe professori Seppo Suhosen suomentamaan teokseen *Peko. Setukaiseepos* (1995).

Yhteistyö Clive Tolleyn kanssa jatkui anglosaksisen muinaisrunouden merkeissä. Tuhat vuotta sitten käytetyllä englannin kielellä kirjoitettujen runokatkelmien tulkitseminen on työlästä, eikä tehtävää helpota käsikirjoitusten huono kunto. Alkuperäisestä Beowulfista

on säilynyt vain yksi käsikirjoitus, joka sekin on osittain palanut. Tämän tekstin kimpussa ahersi aikanaan myös brittiläinen filologi J. R. R. Tolkien, joka sai siitä kimmokkeen *Taru sormusten herrasta* -trilogialleen.

”Minulle Beowulf toi mieleen Tuukkalan muinaisjäännökset, jotka ovat peräisin samalta ajalta”, Pekonen kertoo. Runossa puhutaan myös maasta nimeltä Finna land, mikä on ensimmäinen Suomeen viittaava kirjallinen maininta sitten Tacituksen *Germanian*. ”Käänsimme Beowulfin tekstin noudattaen runomittaa, joka on samantapainen kuin muinaisskandinaavisissa Edda-runoissa – nehän kuuluvat samaan maailmankulttuuriin.” British Academy tuki parivaljakon työtä, ja Suomessa hankkeesta kiinnostui WSOY, Tolkienin kirjojen kustantaja.

Pekosen ja Tolleyn suomentama ja selitysosin varustama *Beowulf* ilmestyi vuonna 1999 ja sai osakseen myönteistä palautetta. Kirjaa tutkivat jopa seikkailupeleissään metsissä liikkuvat nuoret miehet. *Beowulfista* on otettu toinen painos.

Pekonen pitää Beowulfin suomentamista ja kommentointia tähänastisena päätyönään. *Widsith* (2004) ja *Waldere* (2005) ovat nekin anglosaksisia muinaisrunoja, jotka Pekonen ja Tolley suomensivat ja varustivat selityksin; jälkimmäisessä oli mukana amerikkalainen Jonathan Himes. Suomalaisesta puumytologiasta kertoo Pekosen toimittama *Elämän puu* (1997) ja Euroopan tuhatvuotisesta kulttuuriperinnöstä hänen esseekokoelmansa *Tuhat vuotta* (1998).

Pitkään Ranskassa asunut ja työskennellyt Pekonen, kolmen ranskalaisen tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen, on tutustunut perusteellisesti ranskalaiseen koulujärjestelmään ja huippukorkeakouluihin, joista yhdessä hän itsekin opiskeli. *Ranskan tiede* (1995) on katsaus näihin instituutioihin. Teos toi tekijälleen Lauri Jäntin tietokirjapalkinnon.

Pekonen on myös kääntänyt ranskasta kaksi tiedekirjaa, Philippe Quéaun *Lumetodellisuuden* (1995) ja Alexei Sossinskyn *Solmut* (2002). Ranskasta käännetty on myös *Visconti, Proustin lukija* (2006), jonka belgialainen kirjoittaja Peter Kravanja on paitsi elokuvatutkija myös matemaatikko.

Elämän puu -teosta toimittaessaan Osmo Pekonen tutustui Ritva Heikkilään, joka pyysi häntä kirjoittamaan elämäkerran edes-

menneestä miehestään, runoilija Lasse Heikkilästä, joka oli matemaatikko hänkin, äärettömyyden tutkija. ”Tämän tehtävän kautta humanismi otti minussa vallan”, Pekonen sanoo. *Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925–1961* (2002) kertoo Suomen modernin lyriikan keskeisestä perustajahahmosta ja kuvaa samalla 1950-luvun kirjallista kulttuuria. Pekonen on toimittanut myös Lasse Heikkilän runokokoelman *Balladi Ihantalasta* (1999), samoin kuin Heikkilän aikalaisen Lassi Nummen 75-vuotisjuhlakirjan *Suomalaisen modernin lyriikan synty* (2005).

Runous ja mytologia eivät katkaisseet Pekosen yhteyttä matematiikkaan. Siitä on pitänyt huolen muun muassa yhdysvaltalaisen *The Mathematical Intelligencer* -lehden Book Reviews -osaston päätoimittajuus, joka edellyttää tiivistä matematiikkaa koskevan julkaisutoiminnan seuraamista. ”Työlistallani on edelleen matematiikkaa tieteenä popularisoiva kirja”, Pekonen kertoo.

Vuonna 2009 hyväksytty Osmo Pekosen toinen väitöskirja, joka käsitteli Pohjois-Suomessa vuosina 1736–1737 vierailleen ranskalaisen Maupertuis’n tutkimusretkikunnan toimia, herätti tavallista suurempaa kansainvälistä huomiota – Rovaniemellä pidettyyn väitöstilaisuuteen tuli muun muassa Ranskan television kuvausryhmä. 1700-luvun huipputasoa edustaneen retkikunnan tehtävänä oli maapallon muodon selvittäminen.

Pekosen ranskankielisessä väitöskirjassa keskeinen henkilö on retkikunnan kartanpiirtäjä ja päiväkirjanpitäjä, pappi nimeltä Réginald Outhier. ”Hän kuvasi ensimmäisenä tieteellisen tarkasti suomalaista talonpoikaistaloa”, sanoo Pekonen, jonka nimi on kaiverrettu Outhierin kunniaksi vuonna 2010 paljastettuun muistolaattaan Koillis-Ranskassa – kotikylä La Marre oli jo ehtinyt unohtaa suuren poikansa.

Teoksia

Symbolien metsässä. Matemaattisia esseitä (toim.). Art House 1992.

Danse macabre. Eurooppalaisen matkakirja. Atena 1994.

Peko. Setukaiseepos (ranskankielinen esipuhe). Snellman-instituutti 1995.

Ranskan tiede. Art House 1995.

Elämän puu (toim.). WSOY 1997.

Tuhat vuotta. WSOY 1998.
Beowulf. Anglosaksinen sankariruno (suom. ja kommentaarit Clive Tolleyn kanssa). WSOY 1999. 2. p. 2007.
Minä ja Dolly. Atena 1999.
Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925–1961. SKS 2002.
Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys (Lea Pulkkisen kanssa). Eduskunta, tulevaisuusvaliokunta. Edita 2002.
Elämän värit (toim.). Minerva 2003.
Chartres'n tie. Charles Péguy'n runoja (toim.). Minerva 2003.
Widsith. Anglosaksinen muinaisruno (suom. ja selitykset Clive Tolleyn kanssa). Minerva 2004.
Waldere. Anglosaksinen muinaisruno (suom. ja selitykset Jonathan Himesin ja Clive Tolleyn kanssa). Minerva 2005.
Suomalaisen modernin lyriikan synty. Juhlakirja 75-vuotiaalle Lassi Nummelle (toim.). Snellman-instituutti 2005.
Elämän vuodenajat (toim.). Minerva 2005.
La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736-1737 (väitöskirja 2009). Acta Semiotica Fennica XXXVI.
Oodi ilolle. Enostone 2010.

Kirjoittanut kolumneja *Helsingin Sanomiin* vuodesta 2007.

HELENA PETÄISTÖ

Synt. 10.12.1950 Oulussa.
Toimittaja, kirjailija.
Asuu Pariisissa.

TELEVISIOSSA ULKOMAANKIRJEENVAIHTAJAT tulevat katsojille tutuksi raportoidessaan asemamaansa asioista. Harva kuitenkaan tulee ajatelleeksi, miten paljon taustatyötä ja -tietoja lyhyetkin raportit vaativat. Sen tietää hyvin Helena Petäistö, joka on työskennellyt 27 vuotta MTV:n ulkomaantoimituksessa, siitä 20 vuotta kirjeenvaihtajana Pariisissa.

Petäistö on tehnyt taustatyönsä huolella. Siksi hän pystyy kertomaan yllättävissäkin tilanteissa, mitä Ranskassa ja sen naapurimaissa on tekeillä. Laajaa tietomääräänsä Petäistö on hyödyntänyt myös kirjallisessa muodossa: hänestä on tullut menestyksekäs tieto- ja opaskirjojen tekijä. Erityisen suosittu on ollut matkaoppaiden sarja: *Aamiainen Cocon kanssa* -kirjoja ilmestyi kuusi vuosina 1999–2004.

Mutta tunnetaan Helena Petäistö Ranskassakin. Presidentti Jacques Chirac myönsi hänelle Ranskan Kunnialegioonan kunniamerkin vuonna 2005.

Ranskan asiantuntija Petäistöstä tuli puolivahingossa: ”Kauppakorkeakoulussa opiskellessani hakeuduin kesätöihin ulkomaille kieliä oppimaan”, hän kertoo. ”Viimeisenä kesänä menin Pariisiin, mutta siellä puhutaan niin nopeasti, että en oppinut kielestä juuri mitään. Halusin kuitenkin saada ranskani kuntoon, joten valmistuttuani palasin sinne – ja sille tielle jäin!”

Suomen päätös liittyä EU:n jäseneksi vuonna 1994 aiheutti monia isoja muutoksia. Petäistölle se avasi uran tietokirjailijana. ”Tammen toimitusjohtaja Olli Arrakoski oli hoputtanut minua kirjoittamaan kirjan Ranskasta siitä lähtien, kun olin lähtenyt neljä vuotta

aikaisemmin MTV:n kirjeenvaihtajaksi Pariisiin", Petäistö kertoo. "Nyt Arrakoski ilmoitti painokkaasti, että kirja on ehdottomasti tehtävä. Ranska oli EU:ssa meille suurin tuntematon maa."

Petäistö hyväksyi ehdotuksen, lähetti liuskan mittaisen esittelyn sisällöstä ja unohti koko asian. "Kunnes sitten näin Tammen syksyn kirjaluettelon. Kannessa oli nimeni Kaari Utrion jälkeen ja sisällä koko sivun esittely kirjasta, jota ei ollut olemassakaan!" Heinäkuun alussa kiireinen toimittaja ehti viimein tietokoneen ääreen, edessään tyhjä ruutu ja kaksi kuukautta aikaa. "Syyskuun 5. päivänä sain valmiiksi viimeisen luvun ja vannoin, etten koskaan enää kirjoita riviäkään mitään muuta kirjaa."

Helena Petäistön esikoisteos *Ranskalaiset korot* (1995) ilmestyi oikeaan aikaan; juuri tällaista päivitettyä tietoa Ranskasta ja ranskalaisuudesta oli kaivattu. Arvostelijat kiittivät Petäistön älyllistä ja viihdyttävää tekstiä. Kirjaa suositeltiin matkalukemisiksi muun muassa suomalaisille liikemiehille, "joita Petäistö ilmeisen aiheellisesti tölvii heikosta kulttuurintuntemuksesta", kuten *HS:n* kriitikko kirjoitti. *Ranskalaiset korot* oli myyntimenestys. Siitä otettiin kaksi lisäpainosta samana vuonna ja toiset kaksi seuraavana. Petäistö sai kirjastaan Wihuri-säätiön palkinnon.

Arrakoski halusi julkaista Petäistöltä toisen kirjan ja onnistuikin ylipuhumaan vastahakoisen toimittajan. "Hän oli varma, että ihmiset haluaisivat lukea vinkkejäni omia Euroopan-matkojaan varten", Petäistö muistelee. "Sovimme, että kirjoittaisin EU-maissa olevista mielikaupungeistani." Petäistö valitsi 22 parhaiten tuntemaansa kaupunkia ja ryhtyi keräämään niistä tietoja. Työläs urakka kesti kolme vuotta.

"Kohteiden valinnat ja vinkkini ovat täysin subjektiivisia, sillä esittelen kaupungeista vain ne paikat ja alueet, joissa itse viihdyn. Periaatteeni on sama kuin wieniläisen Altstadt-hotellin omistajalla: hän perusti sellaisen hotellin, jossa olisi itse halunnut asua työmatkoillaan!" Petäistön omista havainnoista ei kuitenkaan riittänyt materiaalia kirjaksi asti, joten hän pyysi lisätietoja kyseessä olevissa kaupungeissa asuvilta tuttaviltaan. "Tarkistin kohteet paikan päällä ja valkkasin niistä parhaat."

Aamiainen Cocon kanssa ja muita elämyksiä Euroopassa (1999) sai hyvän vastaanoton. Tällaista opasta manner-Eurooppaan matkaavat

suomalaiset olivat selvästi kaivanneet. Lehtiarvosteluissa kiitettiin Petäistön esseemäisiä kaupunkiesittelyjä, joiden kautta kohteista välittyi itse-eletyn ja koetun tuntu. ”Kirja on lukemisen väärti, vaikkei olisi koskaan käynyt missään eikä menossa mihinkään”, kirjoitettiin *Turun Sanomissa*. Kirjasta otettiin kolmas painos vuonna 2000.

”Olin luullut pääseväni *Cocosta* nopeasti eroon, mutta toisin kävi”, Helena Petäistö kertoo.”Kirja oli niin suosittu, että jo vuoden kuluttua heräsi tarve päivittää sen tietoja. Mutta se ei olisi onnistunut, koska kaupunkeja oli niin paljon.” Kokenut kustantaja Olli Arrakoski keksi ratkaisun: pilkotaan Coco kolmen kaupungin kirjoiksi, jotka mahtuvat käsilaukkuun ja povitaskuun.

Ensimmäinen” pikku-Coco” ilmestyi vuonna 2001 nimellä *Aamiainen Cocon kanssa: Pariisissa, Strasbourgissa ja Lyonissa*. ”Se oli luonteva avaus”, Petäistö perustelee. ”Pariisi on kotikaupunkini, jonka tunnen parhaiten. Strasbourgia suomalaiset pitävät vain tylsänä EU-kaupunkina, mikä on suuri väärinkäsitys. Se on suursuosikkini Ranskassa, idyllinen keskiaikainen kaupunki, jossa tehdään töitä säntillisesti kuin Saksassa mutta nautitaan elämästä kuin Ranskassa. Toinen tärkeä bisneskaupunki Lyon on suomalaisille lähes tuntematon paikka, vaikka se on sentään Ranskan gastronomian keskus!”

Kirjan myynti osoitti, että Arrakosken resepti toimi. Niinpä se sai nopeasti seuraajakseen opaskirjan *Aamiainen Cocon kanssa: Brysselissä, Amsterdamissa ja Luxemburgissa* (2001). ”Näissä kaupungeissa käyn jatkuvasti”, Petäistö kertoo. ”Mukanani on aina kartta ja muistivihko, johon merkitsen mielenkiintoiset asiat mahdollisimman tarkasti, sillä muistiin ei kannata luottaa. Jos työmatkan jälkeen on aikaa, jään kaupunkiin viikonlopuksi ja koluan systemaattisesti läpi uusia paikkoja ja saamiani vinkkejä.”

Kolmas Coco-aamiainen nautittiin *Lontoossa, Edinburghissa ja Dublinissa* (2003). Pääkaupungit Lontoo ja Dublin olivat Petäistön mukaan itsestään selviä valintoja, mutta Edinburgh on hänen mielestään samanlainen kätketty helmi kuin Lyon – se ansaitsee tulla huomatuksi. ”Minusta se on Britannian kaunein: kauas näkyvä, jykevä ja mielikuvitusta kiehtova keskiaikainen kaupunki. Dublinille taas antaisin Euroopan ystävällisimmän kaupungin tittelin.”

Samana vuonna ilmestyi myös *Aamiainen Cocon kanssa: Madridissa, Barcelonassa ja Lissabonissa* (2003). ”Kahteen ensimmäiseen

olin tutustunut monilla työmatkoillani", Petäistö kertoo. "Merellinen Barcelona kiinnostaa suomalaisia eniten, mutta toivoisin, että he tutustuisivat myös pääkaupunkiin. Itse opin tuntemaan Madridin, kun siellä pidetty ETY-kokous kesti kylmän sodan aikana yli kaksi vuotta. Tuona aikana Atochan asemalla tapahtui dramaattinen pommiattentaatti, sen seurauksena kaupunki näytti aivan uudet kasvot." Lissabon on kummitellut Petäistön elämässä opiskeluvuosista lähtien. Suomen historiallinen EU-jäsenyyshakemuskin vietiin juuri sinne, koska Portugali toimi tuolloin puheenjohtajamaana.

Vuonna 2004 julkaistiin tuorein *Aamiainen Cocon kanssa* alaotsikolla *Roomassa, Milanossa ja Ateenassa* (2004). Teoksen aluksi Petäistö kuvaa aluksi ensimmäistä Välimeren kaupunkiaan: hän tutustui Roomaan jo ylioppilaskeväänään. Muodin mekka, kulttuuri- ja teollisuuskaupunki Milano puolestaan tuli hänelle tutuksi 1970-luvun työmatkoilla. Ateena on Petäistön mukaan niitä kaupunkeja, joiden löytäminen vaatii vähän vaivaa: "Ateenan hahmottamiseen tarvitsin alkuun paikallista apua, mutta kolmannella kerralla se alkoi jo avautua."

Uusimman kirjansa *Tee teematka* (2008) aihepiiriin Petäistö osui parikymmentä vuotta sitten Pariisissa, Euroopan uudessa pääkaupungissa. "Silloin alettiin uudistaa brittien yli 200 vuotta dominoimaa länsimaista teekulttuuria ja minä – pitkän ikäni teetä juonut – pääsin buumiin mukaan. Kävin teekursseilla ja keräsin kymmenen vuotta aineistoa mahdollista kirjaa varten."

Tammen tietokirjaosaston päällikkö Tuula Kousa maisteli teetä Petäistön kanssa Pariisissa ja ehdotti kuvakirjaa teestä. Vaikka kukaan ei vakavissaan uskonut aiheen kiinnostavan suomalaisia sen enempää, Olli Arrakoski luotti Petäistön tarinankertojan taitoon ja rohkaisi häntä kirjoittamaan vapaasti. Syntyi 300-sivuinen tietopaketti *Tee teematka*, seikkaperäinen kertomus 5 000 vuotta vanhasta teekulttuurista ja sen leviämisestä Kiinasta ympäri maailmaa, kuten Britanniaan, Venäjälle ja Yhdysvaltoihin, teepussien ja jääteen kotimaahan. Helena Petäistö sai kirjastaan Lauri Jäntin säätiön kunniamaininnan vuonna 2009.

Teoksia

Ranskalaiset korot. Tammi 1995. 7. p. 2001.

Aamiainen Cocon kanssa ja muita elämyksiä Euroopassa. Tammi 1999. 3 p. 2000.

Aamiainen Cocon kanssa: Pariisissa, Strasbourgissa ja Lyonissa. Tammi 2001. 2. uud. p. 2007.

Aamiainen Cocon kanssa: Brysselissä, Amsterdamissa ja Luxemburgissa. Tammi 2001.

Aamiainen Cocon kanssa: Lontoossa, Edinburghissa ja Dublinissa. Tammi 2003.

Aamiainen Cocon kanssa: Madridissa, Barcelonassa ja Lissabonissa. Tammi 2003. 2 p. 2007.

Aamiainen Cocon kanssa: Roomassa, Milanossa ja Ateenassa. Tammi 2004.

Tee teematka. Tammi 2008.

ANTTI-PEKKA PIETILÄ

Synt. 16.4.1954 Raisiossa.
Päätoimittaja, julkaisujohtaja, tietokirjailija.
Asuu Espoossa.

”POHJOLAN KANSOJEN yhteys” oli yksi paristakymmenestä otsikkovaihtoehdosta vuoden 1973 ylioppilaskirjoituksissa. Ylevältä kalskahtava aihe herätti kokelaiden joukossa harvinaisen vähän kiinnostusta, ja siihen tarttui koko maassa vain kaksi abiturienttia. Toinen heistä oli Antti-Pekka Pietilä, jonka ironisen asiallinen suoritus palkittiin yhtenä sen kevään valioaineista. Kirjoittaja oli nostanut kissan pöydälle osoittamalla, että Pohjoismailla oli loppujen lopuksi kovin vähän yhteistä.

Nuoren miehen ura jatkui nousujohteisena, mitä osoittaa Pietilän 35 vuotta myöhemmin saama valtion tiedonjulkistamispalkinto teoksesta *Pankkikriisin peitellyt paperit* (2008) sekä ”korkeatasoisesta ja syvällisestä asianhallintaa osoittaneesta taloustoimittajan työstä”.

Antti-Pekka Pietilä ryhtyi freelance-toimittajaksi heti ylioppilaaksi päästyään. Tietokirjailijan ura alkoi oikeastaan jo vuonna 1976, jolloin hän kirjoitti partiolippukuntansa 25-vuotishistorian *Kaarinan Ristiritarit*. Sen jälkeen toimittajan työt tempaisivat Pietilän mukaansa niin väkevästi, että seuraavan kirjan ilmestymiseen meni pari vuosikymmentä.

”Tein *Kultarannan pursiseuran* (1990) Paavo Haavikon ehdotuksesta”, Pietilä kertoo. ”Hän pyysi, että kokoaisin valikoiman ’Päivän kurssit’ -nimisistä kolumneistani, joita kirjoitin kaksi kertaa viikossa *Ilta-Sanomiin*. Kirjassa on sama ote kuin muinoisessa ylioppilasaineessani: teräviä pistoja, mutta täyttä asiaa. Kirja ilmestyi Haavikon kustannusfirman Tietosanoman julkaisemana.”

Mauno Saari puolestaan oli kummisetänä Gummeruksen julkaisemassa kirjassa *Oikean Paukun tarina. Tasavallan takapiru pääkonsuli Heikki Tavela* (1992). Aihe sopi hyvin Pietilälle, sillä siinä oli ajankohtainen näkökulma ja television *Hyvät herrat* -viihdeohjelman julkisuuteen nostama mielenkiintoinen henkilö, jonka kautta asiatiedot voi tuoda hyvin esiin. ”Heikki Tavelan ja hänen lähipiirinsä toiminta osoittaa havainnollisesti, miten sodanjälkeinen poliittinen ja taloudellinen päätöksenteko toimi Suomessa.”

1990-luvun ja myöhempienkin aikojen kuumaan aiheeseen eli maataloustukeen Pietilä pureutui kirjassa *Maatalousmafia syö rahamme* (1994). Se esittää havainnollisesti, mitä maatalouden tukeminen Suomelle tuohon aikaan merkitsi: montako kymmentä ja sataa miljoonaa markkaa maataloustukea jaettiin sekä mille momenteille ja järjestöihin miljoonat menivät. Sävy on poleeminen, mutta faktat pitävät paikkansa.

Maatalousmiljoonista ei ollut aiemmin puhuttu näin selväkielisesti, mikä aiheutti suuren kohun. Sen keskipisteessä Pietilä pärjäsi asiatietoineen hyvin, olipa näyttämönä sitten television *Hyvät, pahat ja rumat* -ohjelma tai väittely MTK:n toimitusjohtajan Esa Härmälän kansa.

Seuraavaksi Antti-Pekka Pietilä ryhtyi Paavo Haavikon aloitteesta purkamaan aihetta, joka osoittautui äärimmäisen sitkeäksi. Salattu suomalainen pankkimaailma aukesi kokeneelle taloustoimittajallekin vain vähän kerrallaan, ja lopulta sen Pandoran lippaan auki vääntäminen vei liki kaksi vuosikymmentä.

Pietilä aloitti pitkän prosessin kirjoittamalla pankkikriisin jälkimainingeissa teoksen *Pankkikirja. Miksi veronmaksajat menettivät miljardinsa?* (1995). ”Pankkikriisi oli tuoreena mielessä, mutta missään ei ollut kerrottu mitä oli tapahtunut: miten asioista oli päätetty, kuka oli päätösten takana ja paljonko rahaa pankkien tukemiseen oli käytetty”, Pietilä kertoo. ”Annoin kasvot henkilöille, jotka olivat päätösten takana. Kuvasin tapahtumat heidän kauttaan ja päädyin siihen kokonaismenetykseen, jonka pankkituki suomalaisille veronmaksajille aiheutti.”

Pankkikirja herätti melkoisen myrskyn, eikä julkisuus ollut pelkästään myönteistä. Kirjoittajaa mustamaalattiin Suomen oloissa

harvinaisella tavalla, ja esimerkiksi kirjassa kritisoitu KOP:n pääjohtaja Pertti Voutilainen ryhtyi väkeväsanaiseen vastahyökkäykseen. Myös pankin viestintäorganisaatio yritti selittää KOP:n toimet parhain päin. ”Pystyin todistamaan pankinjohtajien valehtelun vasta myöhemmin”, Pietilä harmittelee.

Pankkiteemaa käsitteli hänen seuraavakin teoksensa *Presidentin pankki* (1996), joka on alaotsikkonsa mukaisesti kertomus Suomen Pankista. Maataloustukien ja pankkituen jälkeen Pietilä tarkasteli talouselämän ylimmän tason päätöksentekoa ja sen mekanismeja. Hän lähestyi asiaa keskuspankin näkökulmasta ja osoitti Suomen Pankin olevan presidentin pankki, jonka avulla Mauno Koivisto säilytti määräävän otteensa talouspoliittiseen päätöksentekoon. ”Kekkonen hallitsi puoluepolitiikalla, Koivisto hallitsi talouspolitiikalla”, tekijä tiivistää.

Yrjö Niskanen, sinivalkoinen vuorineuvos (1997) on Gummeruksen ehdottama elämäkerta, joka sekin jatkaa Pietilän aloittamaa pankkikriisiteeman purkutyötä. Niskasen muistelmien kautta löytyi nimittäin lisävalaistusta moniin Suomen 1990-luvun alun talouskriisiä koskeviin avainkysymyksiin, kuten miksi sinivalkoinen pääoma eli KOP:n tuhoutui, miten Pohjola lähti turmion tielle ja miksi SYP selviytyi voittajana pankkifuusiossa.

”Niskasen kertomana totuus tuli esiin”, Pietilä sanoo. ”Minulla oli käytössäni myös hänen päiväkirjamerkintänsä, muistiinpanonsa ja tarkat laskelmansa. Monet aikalaiset käänsivät Niskaselle selkänsä, mutta myöhemmin on käynyt ilmi että hän oli oikeassa.”

Viimeisen kerran Pietilä kävi pankkikriisin kimppuun vuonna 2008 ilmestyneessä kirjassaan *Pankkikriisin peitellyt paperit*, jossa hän tarkastelee kriisin juridista problematiikkaa. ”Tämän kirjan tekeminen oli erittäin vaikeaa, koska materiaalia ei helpolla löytynyt. Monet tahot peittelivät aineistoa, ja tietojen sijasta kuulin uhkauksia siitä, mitä pahaa asioiden julkaisemisesta voisi koitua. Suomessa on vaikeaa saada ihmisiä todistamaan omasta ajastaan.”

Kaikesta huolimatta Pietilä onnistui keräämään riittävästi aineistoa pystyäkseen osoittamaan, miten Suomen lainsäädäntö jousti pankkien eduksi talouskriisin iskiessä maahan. Kovat faktat Pietilä dokumentoi huolellisesti alaviitteitä käyttäen, ja kirja onkin kel-

puutettu lähteeksi useissa ”virallisissa” historioissa. Pietilän kritiikin kohteena on pankkien lisäksi niitä valvonut Rahoitustarkastus, joka katsoi sormien lomasta pankkien lainvastaisia toimia. ”SYP ei ollut parempi pankki kuin KOP, mutta se osasi kiertää lakeja taitavammin”, Pietilä sanoo. ”Kaiken kaikkiaan pankkikriisin selvittely osoitti minulle, että Suomi ei ole läpinäkyvä eikä helposti lähestyttävä yhteiskunta.”

Kirjoittaminen median maailmasta oli pyörinyt Antti-Pekka Pietilän mielessä jo 1990-luvun lopulla, mutta ajatus toteutui vasta kirjassa *Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia* (2007). Siinä hän avaa näkökulman median sisälle ja kertoo pitkän kokemuksensa pohjalta, miten toimitukset ja toimittajat tekevät päätöksiään. Teosta käytetään tiedotusalan oppikirjana.

Tiedotusvälineissä esiintymisen taitoon opastaa puolestaan *Hallitse mediapeli [muuten media hallitsee sinua]* (2008), joka on tuottanut tekijälleen luentoja ja alustuksia enemmän kuin mikään muu hänen kirjoistaan. *Sota, poika ja Japanin keisari* (2008) on Pietilän isän muisteluihin perustuva kuvaus lapsen elämästä sota-ajan Suomessa.

Antti-Pekka Pietilä työskentelee edelleen ammattijournalistina, ja tietokirjojen parissa kunnostautuneen miehen kirjailijanurakin saanee jatkoa tulevina vuosina.

Teoksia

Kaarinan Ristiritarit 25 vuotta (toim.). Partiolippukunta Kaarinan Ristiritarit 1976.

Kultarannan pursiseura. Tietosanoma 1990.

Oikean Paukun tarina. Tasavallan takapiru pääkonsuli Heikki Tavela. Gummerus 1992.

Maatalousmafia syö rahamme! Gummerus 1994.

Pankkikirja. Miksi veronmaksajat menettivät miljardinsa? Art House 1995.

Presidentin pankki. Kertomus Suomen Pankista. Art House 1996.

Yrjö Niskanen, sinivalkoinen vuorineuvos. Gummerus 1997.

Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos. Art House 2007.

Pankkikriisin peitellyt paperit. Art House 2008.

Hallitse mediapeli [muuten media hallitsee sinua], (yhdessä Markku Hurmerannan kanssa). Infor 2008.

Sota, poika ja Japanin keisari (toim. Pekka Pietilän alkuperäiskertomuksesta). A-PP Communication and Consulting 2008.

SINIKKA PIIPPO

Synt. 18.11.1955 Helsingissä.
Professori, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

SUOMALAISESSA KANSANPERINTEESSÄ on säilynyt runsaasti tietoa erilaisten luonnonkasvien, yrttien ja marjojen ravintokäytöstä ja niiden terveysvaikutuksista. Aiheesta on vuosien varrella ilmestynyt lukuisia oppaitakin. Akateemisen tason tietämystä alalla on edustanut näkyvimmin professori Toivo Rautavaara, jonka sota-aikana julkaistu kirja *Mihin kasvimme kelpaavat* nousi ennakkoluuloja ravistelevine resepteineen suorastaan klassikoksi.

Kattava esittely lääkekasveista saatiin suomeksi vasta 2000-luvun puolella, kun professori Sinikka Piippo julkaisi neliosaisen tietokirjansa *Luonnon lääkeyrtit*, lajissaan uraauurtavan teoksen Suomessa. Myöhemmissä tietokirjoissaan myös luennoitsijana kunnostautunut Piippo on edelleen syventänyt suomalaisten tietämystä kotimaisista kasveista ja marjoista. Hän sai Suomen tietokirjailijoiden Tietokirjailijapalkinnon vuonna 2006.

Kiinnostuksensa kasvien maailmaan Piippo peri äidiltään, jolta hän oppi tunnistamaan kotitalon piiristä Helsingin Tapaninkylässä löytyvät kasvit viimeistä rikkaruohoa myöten. Omien sanojensa mukaan hän oli kouluiässä ”hirveä nörtti”, joka ahmi Konrad Lorenzin eläintutkimuksia ja innostui itsekin kasvattamaan perhosen toukkia. Yliopistossa biologiaa opiskellessaan Piippo päätti ensin keskittyä eläintieteeseen, mutta kun opetuksen sisältö ei vastannut odotuksia, hän siirtyi kasvien pariin.

Opintojen edetessä Sinikka Piippo erikoistui sammaliin, ja gradunsa hän teki Itä-Fennoskandian puilla kasvavista sammalista ja siitä, miten ne ilmentävät ilmastoa. ”Professori Timo Koponen oli

innostava ja ennakkoluuloton opettaja", hän kertoo. "Hänen ohjauksessaan tutkimustyö oli suorastaan hauskaa, koska sain vapaasti ajatella ja tehdä johtopäätöksiä."

Sammalten kohdalla tutkimukset osoittavat, että eteläisemmissä ilmastovyöhykkeissä viihtyvät lajit siirtyvät ilmastonmuutoksen takia hitaasti pohjoiseen ja pohjoisen vyöhykkeen sammalet ovat vaarassa hävitä kokonaan. Timo Koponen alkoi tutkia sammalten vyöhykkeisyyttä jo 1970-luvulla Japanissa. Sinikka Piippo liittyi projektiin vuonna 1981, tehtävänään selvittää aluksi Uuden Guinean maksasammalia. Myöhemmin tutkimus laajeni koko Länsi-Melanesiaan, sieltä muualle Kaakkois-Aasiaan ja viimeksi Kiinaan.

Lääkekasveista ja yleensä kasvien terveysvaikutuksista Piippo alkoi puhua laajemmille piireille 1980-luvulla, jolloin hän ryhtyi opettamaan Helsingin yliopistossa ja luennoi sen ohessa myös avoimessa yliopistossa ja luontaislääketieteen instituutissa Kaironissa.

"Kiinnostuin terveellisestä ravinnosta jo pikkutyttönä – taaskin äitini ansiosta – ja tein näitä luentoja varten suuren määrän monisteita. Kun monistepino vuosien mittaan vain kasvoi, päätin että jonakin päivänä teen kirjan, johon kokoan kaiken tiedon lääkekasveista yksien kansien väliin."

Kunnianhimoinen suunnitelma realisoitui vuonna 2002, jolloin Piippo jäi virkavapaalle hoitamaan vanhaa äitiään. Samaan aikaan Tammi otti häneen yllättävästi yhteyttä. "Kustannusyhtiössä oli kuultu luennoistani ja kirjaideastani, ja he halusivat julkaista kirjani. Oli aika erikoista, että omat ajatukseni ja Tammen suunnitelmat kohtasivat tällä tavalla."

Perehdyttyään Piipon siihen mennessä kirjoittamaan tekstiin kustantaja päätti julkaista moniosaisen tietoteoksen, jossa Suomen kasvit olisivat hyvin esillä. Se vaati kirjoittajalta noin kolme kertaa tähänastista enemmän tekstiä. "Minusta julkaisuhankkeen laajeneminen oli hyvä asia, sillä sen ansiosta pääsin ottamaan mukaan historiallisen osuuden ja osoittamaan, mitkä asiat vaikuttivat mihinkin", Piippo kertoo."Noudatin sisällön ryhmittämisessä samaa jaottelua, jonka pohjalta olin opettanut yliopistossa jo vuosia."

Luonnon lääkeyrtit -sarjan ensimmäinen ja toinen osa ilmestyivät vuonna 2004. Ensimmäinen osa käsittelee yrttien historiaa ja nykyisyyttä; toisen osan aiheena ovat mieli ja hermosto sekä hengitystiet.

Kolmas osa (verenkiertoelimet ja ruoansulatuselimet) ja neljäs osa (virtsatiet, sukupuolielimet, tukiranka, iho, silmät, malaria, syöpä) ilmestyivät vuonna 2005.

Kirjasarjassa esitellään kaikkiaan 300 lääkekasvilajia tai -sukua, joita käytetään yrttilääkinnässä ja lääketeollisuudessa. Kasvit on ryhmitelty niiden pääasiallisen vaikutusalueen mukaan. Intohimoisena valokuvaajana Piippo on ottanut itse lähes kaikki tämän, kuten myöhempienkin kirjojensa kuvat.

Neliosainen *Luonnon lääkeyrtit* on Suomen oloissa ainutlaatuinen tietopaketti, josta tekijä sai paljon myönteistä palautetta. Suuri yleisö ei kuitenkaan kirjoja löytänyt, sillä sarjaa markkinoitiin vain kokonaisuutena. Kirjakaupoissa tähän sarjaan kuuluvia kirjoja ei näkynyt, ja tieto niistä levisi lähinnä puskaradion kautta. ”Minulle kirjasarjan valmistuminen oli joka tapauksessa unelmien täyttymys, mutta jälkeenpäin olen ihmetellyt, miten vähän silloin tiesin”, tekijä miettii. ”Jos kirjoittaisin nykyisillä tiedoillani samanlaisen kirjan, siihen tulisi ainakin 10 osaa!”

Toisen kirjansa *Luonnonyrtit* (2005) Sinikka Piippo kirjoitti WSOY:n tilaustyönä; se ilmestyi kustantajan Lähde luontoon -sarjassa. Tässä opaskirjassa esitellään havainnollisesti noin sata syötäväksi kelpaavaa villivihannesta ja marjaa Suomen luonnosta. Tuntomerkkien, ravintoarvojen ja käyttöohjeiden lisäksi mukana on muutamia reseptejäkin.

”Minun ohjeeni ovat ehkä vähän ihmisystävällisempiä kuin Toivo Rautavaaran sotavuosina antamat neuvot horsmanjuuren keittämisestä tai valvatinlehtien silppuamisesta salaattiin”, tekijä arvelee. Sota-ajan reseptit olisivat olleet kova pala vannoutuneellekin vegetaristille.

Piippo on ollut pitkään kiinnostunut ihmismielestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Alzheimerin tautia sairastavaa äitiä hoitaessaan hän alkoi pohtia, voiko ihmismieltä kuntouttaa. Miten mieleen tai muistiin voi vaikuttaa? Kasvien tutkijana hän päätyi etsimään vastauksia kasvien maailmasta, joka on ollut kautta aikojen shamaanien, pappien ja poppamiesten valtakuntaa. *Mielen ja rakkauden kasvit* (2006) on retki tuohon mystiseksi koettuun maailmaan ja kertoo, miten kasvit tosiasiassa vaikuttavat.

Selvimmin vaikutus näkyy huumekasveissa, joiden osuus kirjassa jäi tieten tahtoen suppeaksi. Kirjassa kyllä kerrotaan, mitkä aineet kasveissa vaikuttavat ja mitä vaaroja niiden käyttöön liittyy. ”Huumekasvit kiinnostavat yhtä lailla käyttäjiä ja poliisia”, Piippo kertoo. ”Viranomaiset tekevät koko ajan yhteistyötä kasvitieteellisen puutarhan ja museon kanssa, kun esimerkiksi selvitetään joidenkin siemenien alkuperää tai pyritään tunnistamaan Suomesta löydettyjä huumekasveja.”

Mutta kasveilla on yllin kyllin myös luvallisia vaikutuksia: rosmariinit parantavat muistia, kardemumma vaikuttaa seksuaalisuuteen ja niin edelleen. Niistäkin *Mielen ja rakkauden kasvit* kertoo selvittäessään ihmismieleen vaikuttavien kasvien historiaa shamanismin, lääketieteen ja ruoanlaiton näkökulmasta. ”Tämä kirja herätti todella suurta kiinnostusta ja on tuottanut minulle jatkuvasti luentopyyntöjä”, Piippo kertoo.

Vielä syvemmälle kasvien vähemmän tunnettuun maailmaan vie *Kasvien salaiset voimat* (2008), jossa Sinikka Piippo käsittelee paitsi kasvien terveellisiä ravinto-ominaisuuksia, myös niitä taikoja, loitsuja ja uskomuksia, joilla kasvien maagisia ominaisuuksia on eri kulttuureissa houkuteltu esiin.

”Tässä kirjassa uppouduin sydämeni kyllyydestä aiheeseeni, mikä ei välttämättä ilahduttanut akateemisia lukijoita”, Piippo kertoo ja ihmettelee, miksi kasvitieteilijä ei voi kirjoittaa alaansa olennaisesti liittyvästä magiasta, vaikka se on aivan hyväksyttävää esimerkiksi uskontotieteilijälle. ”Mielestäni kirjoitan kirjassa omaan alaani liittyvästä perinteestä.”

Hänen uusi kirjansa tuskin herättää oppiriitoja. *Suomalaiset marjat. Kaikki metsän ja puutarhan lajit* (2010) esittelee 33 marjasukua tai lajia, niiden viljelyn ja käytön historiaa sekä tietoja marjojen sisältämistä ainesosista ja niiden terveysvaikutuksista.

Teoksia

Luonnon lääkeyrtit 1–4. Tammi 2004–2005.

Luonnonyrtit. Villivihannekset ja marjat. WSOY 2005.

Mielen ja rakkauden kasvit (Ulla Salon kanssa). WSOY 2006. Ilm. viroksi 2007.

Luonnon lääkekasvit. Helsingin yliopisto. 2. uus. p. 1998.
Kasvien salaiset voimat. Helmi 2008. Ilm. viroksi 2010.
Suomalaiset marjat. *Kaikki metsän ja puutarhan lajit*. Minerva 2010.

LEA PULKKINEN

Synt. 29.10.1939 Heinolan maalaiskunnassa.
Psykologian professori.
Asuu Jyväskylässä.

TIETEELLINEN JULKAISU ja tietokirja ovat kaksi eri asiaa, mutta missä niiden raja oikeastaan kulkee? Tätä kysymystä joutui pohtimaan professori Lea Pulkkinen, satoja tieteellisiä artikkeleita kansainvälisiin tiedejulkaisuihin kirjoittanut tutkija, kun hänet kutsuttiin keväällä vuonna 2010 Jyväskylän kirjamessuille puhumaan aiheesta ”Miten minusta tuli tietokirjailija”.

Nuorena tohtorina Lea Pulkkinen oli kokenut epäonnistuneensa täysin yrittäessään kertoa koululaisten vanhemmille toisen luokan oppilaiden sosiaalisen käyttäytymisen piirteistä. ”Päässäni pyörivät vain tieteelliset termit, kuten mittarin reliabiliteetti ja validiteetti, korrelaatio, tilastollinen merkittävyys, faktorirakenne ja transformaatioanalyysi ”, Pulkkinen kertoo kirjamessuilla 40 vuoden takaisesta ikävästä kokemuksestaan kirjamessuilla. Koululaisten vanhemmat eivät ymmärtäneet tieteen kieltä, eikä esitelmän pitäjä saanut sanomaansa perille.

Kokemuksen jälkeen Pulkkinen päätti, ettei hän enää koskaan yrittäisi popularisoida kehityspsykologiaa käsittelevää tutkimustyötään. Mutta toisin kävi: ”Tapahtui se, että minulle tuli sanomisen pakko. Olin saavuttanut niin merkittäviä tutkimustuloksia, että koin velvollisuudekseni kirjoittaa niistä. Halusin kertoa tutkimuksiini osallistuneille henkilöille tietoja tutkimusten tuloksista. Tämä on se motiivi, joka on edelleen kirjoitustyöni pontimena”, Pulkkinen sanoo.

Niinpä Lea Pulkkinen voi nyt liittää pitkään julkaisuluetteloonsa useita yleistajuisia teoksia eli tietokirjoja, joita hän itse kutsuu kevennetyksi tutkimuskirjallisuudeksi. ”Kevennyksellä tarkoitan harkittua

valikointia tutkimuskirjallisuuden tietyistä laadullisista ominaisuuksista, joita ovat muun muassa metodisuus, teoriahakuisuus, lähdekeskeisyys ja systemaattisuus", hän määrittelee. "Niiden sijasta olen näissä kirjoissani painottanut yleisen tietokirjallisuuden laadullisia piirteitä, kuten yleistajuisuutta, luotettavuutta ja kiinnostavuutta."

Kiinnostavuutta Pulkkisen tietokirjoihin tuo hänen tutkimuskohteensa, lasten kehitys ja sosiaalinen käyttäytyminen – aihe joka on läheinen kaikille vanhemmille ja jota Pulkkinen ryhtyi käsittelemään jo ensimmäisessä tietokirjassaan *Kotikasvatuksen psykologia* (1997).

Esikoisteoksen taustalla on Pulkkisen vuonna 1969 valmistunut väitöskirja, joka koski kansakoulun toisen luokan oppilaita. Viisi vuotta myöhemmin Pulkkinen etsi tutkimusryhmänsä kanssa samat oppilaat uudelleen tutkittaviksi, nyt 14-vuotiaina. "En ollut osannut odottaa, että 8-vuotiaana ilmenevät sosiaalisen käyttäytymisen piirteet ennakoisivat niin vahvasti tulevaa kehitystä kuin mitä tulokset osoittivat. Erityisen koskettavaa oli havaita, miten vahvasti oppilaiden kehitys kytkeytyi kotiin ja vanhemmuuteen."

Havainto oli ristiriidassa 1970-luvun ilmapiirin kanssa, jossa korostettiin julkisen kasvatuksen merkitystä. "Minulle tuli hätä siitä, että kukaan ei puhunut kotikasvatuksesta", Pulkkinen kertoo. "Kaikki puhuivat vain koulu- ja päivähoitokasvatuksesta, ja malleja otettiin varsinkin Neuvostoliitosta ja Itä-Saksasta."

Tässä tilanteessa vanhempien ja kotikasvatuksen merkitystä korostava *Kotikasvatuksen psykologia*, jossa Pulkkinen esittelee työryhmänsä tutkimustulokset kansantajuisesti, sai laajaa huomiota osakseen. Kustantaja Gummerus antoi hänelle ansiokkaasta kirjallisesta teoksesta myönnettävän Kaarlen päivän palkinnon. Kirja on löytänyt lukijansa myöhemminkin: siitä otettiin kolmas painos vuonna 1981.

Esikoiskirjan tuoma julkisuus aiheutti tulvan pyyntöjä tulla puhumaan koululapsia koskevasta tutkimuksesta. "Tätä kierrettä on jatkunut 30 vuotta", sanoo Lea Pulkkinen, joka ei enää erehdy liian vaikeatajuiseksi yleisötilaisuuksissa. "Sanomisen pakko on tuonut sanat suuhuni ja tieteelliset termit ovat vaihtuneet yleistajuisemmaksi puheeksi."

Omia kirjoja ja puheita jälkeenpäin tarkastellessaan Pulkkinen on huomannut, että niissä toistuvat samat teemat monin variaatioin

samalla tavalla kuin esimerkiksi jonkun kuvataiteilijan veistoksissa tai maalauksissa tämän muunnellessa samaa teemaa vuodesta toiseen.

Pulkkisen kirjojen perusteemana on 1960-luvun lopulla alkanut tutkimusten sarja, jossa on seurattu samojen 8-vuotiaiden koululaisten kasvua ja kehitystä erityisesti 14-, 20-, 27-, 36-, 42- ja 50-vuotiaana. Ensimmäisen kirjansa jälkeen Pulkkinen on julkaissut ainutlaatuisesta seurantatutkimuksestaan kolme muuta teosta.

Sarjan toinen julkaisu, *Nuoret ja kotikasvatus* (1984), esittelee persoonallisuuden ja sosiaalisen kehityksen pitkittäistutkimuksen tuloksia 20 ikävuoteen asti. Pulkkinen osoittaa, että nuoret eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan heidän keskuudessaan on huomattavia eroja. Edellisten seurantatutkimusten perusteella voidaan nähdä nuorten kehityksessä selvä jatkuvuus, joka riippuu sekä luonteenpiirteistä että kotioloista, erityisesti kotikasvatuksesta.

Lapsesta aikuiseksi (1996) esittelee jo tuolloin kansainvälistä huomiota herättäneen tutkimuksen tuloksia aikuisiässä eli 27-vuotiaasta 36-vuotiaaksi. Kirja on tiivis psykologinen ja yhteiskunnallinen läpileikkaus aikuisten arjesta ja pyrkimyksestä elämänhallintaan. Sadat 36-vuotiaat haastatellut ovat vakiinnuttaneet oman elämäntyylinsä, jonka vertaaminen vuosikymmenien aikana kertyneeseen aineistoon antaa hyvän kuvan elämänkaaren muotoutumisesta.

Tuorein tästä tutkimuksesta kertova julkaisu on *Keski-ikä elämänvaiheena* (2010), johon 50-vuotiaiden kohdehenkilöiden aineistonkeruu toteutettiin vuonna 2009. ”Olimme luvanneet antaa tutkimukseen osallistuneille henkilöille palautetta tuloksista”, Pulkkinen kertoo. ”Kysymys julkaisufoorumista on kuitenkin ongelmallinen, sillä tutkimusselosteet eivät kiinnosta kaupallisia kustantajia. Ratkaisimme asian panemalla tutkimusselosteemme internetiin, joka voi avata uusia mahdollisuuksia tutkimustiedon välittämiseksi.”

Kolme Lea Pulkkisen tietokirjoista liittyy vuosina 2002–2005 toteutettuun valtakunnalliseen tutkimukseen, jossa etsittiin toimintamalleja oppilaiden sosioemotionaalisen kasvun tukemiseksi. Alkusysäys tutkimukseen oli Pulkkisen kirja *Mukavaa yhdessä* (2002), jossa hän esitti koulutyön organisoimista niin, että se tukisi oppilaiden sosiaalista kehitystä. Kirjan ajatusten pohjalta käynnistettiin laaja kehittämishanke nimeltä Mukava, jossa oli julkisen vallan lisäksi mukana useita suuryrityksiä.

Lea Pulkkinen kirjoitti Mukava-projektiin liittyen kaksi muutakin kirjaa yhdessä Leevi Launosen kanssa. *Koulu kasvuyhteisönä* (2004) kertoo oppilaiden sosiaalista kasvua tukevista toimintamalleista, jotka syntyivät Mukava-hankkeessa ja siihen osallistuneissa kouluissa. *Eheytetty koulupäivä* (2005) esittelee koulupäivää, jossa oppiminen, lepo ja harrastukset muodostavat lapsen kannalta tasapainoisen kokonaisuuden. Alakoululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lakiuudistus 2004 sai merkittävät virikkeensä Lea Pulkkisen julkisesti ilmaisemasta huolesta lasten yksinäisyyttä kohtaan ja eheytettyä koulupäivää koskevista hyvistä kokemuksista.

Talo lapsiperheelle (2009) syntyi yllättävästi ikään kuin tilaustyönä. Suomen Asuntomessut pyysi Pulkkista puhumaan Vanhalle ylioppilastalolle siitä, miten lapsiperheiden tarpeet pitäisi ottaa huomioon rakennussuunnittelussa. Pulkkinen huomasi kauhukseen, ettei aiheesta löytynyt mitään valmista lähdeaineistoa, joten hänen oli luotava esitys omasta päästään.

Kun Suomen suurin pientalorakentaja Kastelli Oy sai käsiinsä tämän esitelmän, se kutsui Pulkkisen konsultikseen ja kehitti Aikatalomallistonsa työn pohjalta. Professorin neuvoja noudatteleva Kastellin rakennus valmistui Vaasan asuntomessuille vuonna 2008.

Lea Pulkkinen sai vuonna 2001 Suomen tiedepalkinnon korkeatasoisesta ja kansainvälisesti merkittävästä tieteellisestä tutkimuksesta.

Teoksia

Kotikasvatuksen psykologia. Gummerus 1977. 3. p. 1981.

Nuoret ja kotikasvatus. Otava 1984. 2. p. 1985.

Lapsesta aikuiseksi (toim.). Atena 1996. 2. p. 1997.

Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. PS-kustannus 2002.

Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys. Esiselvitys (Osmo Pekosen kanssa). Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2002.

Sosiaalinen alkupääoma ja tietotekniikka. Loppuraportti (Anu Mustosen kanssa). Eduskunnan kanslian julkaisu 1/2003.

Koulu kasvuyhteisönä (toim. Leevi Launosen kanssa). PS-kustannus 2004.

Eheytetty koulupäivä. Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen (Leevi Launosen kanssa). Edita 2005.

Talo lapsiperheelle (Minna Pärtön, Anna-Liisa Lyyran ja Mikko Kamppilan kanssa). Verkkojulkaisu 2009. www.jyu.fi/erillis/agoracenter/tutkimus/julkaisut/elektroninen/

Keski-ikä elämänvaiheena (toim. Katja Kokon kanssa). Verkkojulkaisu 2010. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24873/Keski-ika_elamanvaiheena.pdf?sequence=1 [Viitattu 4.10.2010]

Kirjoittanut noin 440 artikkelia pääasiassa englanninkielisiin tieteellisiin julkaisuihin, aikakauslehtiin ja kirjoihin. Toimittanut kaksi englanninkielistä kirjaa.

PANU RAJALA

Synt. 27.8.1945 Helsingissä.
Kirjailija, kirjallisuudentutkija.
Asuu Helsingissä.

GOLFIN AMMATTILAISPIIREISSÄ tunnetaan ilmaisu ”paras pelaaja, joka ei ole voittanut major-kilpailua”. Vastaavasti voidaan sanoa, että Panu Rajalan Waltari-elämäkerta *Unio Mystica* on yksi parhaista suomalaisista tietokirjoista, joka ei ole päässyt edes ehdokkaaksi Tieto-Finlandia-kilpailuun. Asia tuli painokkaasti esiin tietokirjapalkinnon jakotilaisuudessa vuonna 2008. Kuudesta ehdokkaasta voittajan nimennyt Veikko Sonninen arvosteli voimakkaasti valintaraatia, joka oli pudottanut joukosta Rajalan kirjoittaman elämäkerran.

Kirjailijaa itseään tapaus ei ole suuremmin häirinnyt, sillä *Unio Mystica* sai kriitikoilta erinomaiset arviot ja lukevan yleisönkin palaute oli positiivinen. Kirjaa on myyty yli 20 000 kappaletta. ”Ihmiset tulevat vieläkin kertomaan minulle, että Waltarin elämäkerta on hieno ja arvokas työ”, Rajala kertoo. ”Parempaa tunnustusta ei kirjailija voi saada.”

Ensi tuntuman kirjallisuuteen Panu Rajala muistaa saaneensa kotona isän kirjahyllyä katsellessaan. Mitähän noidenkin selkämysten takana mahtaa olla, pikkupoika mietti. Isompana hänestä piti tulla isän tavoin juristi, mutta ylioppilaskeväänä luetut Tšehovin novellit vetivät toiseen suuntaan. Oma vaikutuksensa oli Frans Emil Sillanpäällä, isoäidin serkulla, josta puhuttiin paljon kotona ja jonka Panukin tapasi muutaman kerran. ”Aloin opiskella suomen kieltä ja tähtäsin opettajan ammattiin, mutta lipesin matkan varrella kirjallisuuden puolelle. Tein graduni Sillanpään kehityksestä kirjailijaksi – oikeastaan ajasta ennen kuin hänestä tuli Sillanpää. Kai Laitinen innosti minua jatkamaan.”

F. E. Sillanpää oli Panu Rajalan johtotähti tutkijanuran alkuvaiheissa. Nuori mies pureutui Sillanpäätä koskevaan aineistoon vimmalla, joka häntä jälkeenpäin huvittaa: ”Kävin läpi joka ikisen paperin Tampereen yliopiston kellarissa säilytetystä muhkeasta Sillanpää-arkistosta”, Rajala muistelee. ”Periaatteeni oli, että jokainen kivi oli käännettävä, vaikka eihän se jälkikäteen ajatellen ihan järkevää ollut.”

Kiivaan työn hedelmänä valmistui kolmiosainen tutkimus Suomen ainoasta Nobel-kirjailijasta. Ensimmäinen osa *F. E. Sillanpää vuosina 1888–1923* ilmestyi vuonna 1983. Toinen osa *Siljan synty* (1988) oli Rajalan väitöskirja, ja kolmas osa *Korkea päivä ja ehtoo* (1993) käsittelee kirjailijan viimeisiä vuosikymmeniä.

Sillanpään erikoistuntijaksi pätevöitynyt Rajala kirjoitti ja toimitti hänestä useita kirjoja. *Sillanpään Hämeenkyrö* (1986) on kesämatkailijoille tarkoitettu opas ja *Taatan joulu* (1986) vanhan mestarin joulupakinoista koottu kirja. Sillanpään koko tuotannon Panu Rajala toimitti ja kommentoi sarjassa *F. E. Sillanpään Kootut teokset 1–8* (1988–91).

Mestarin syntymän 100-vuotisjuhlien aikaan Rajala toimitti vielä yhdessä Aarne Laurilan kanssa juhlakirjan *Sillanpää Suomen kirjallisuudessa* (1989), koosteen tunnettujen kirjallisuudentutkijoiden esitelmiä ja artikkeleita. ”Innostus kieltämättä vähän hiipui, Sillanpää ei ollut enää ajankohtainen.”

Hämeenkyrö on ollut Panu Rajalallekin tärkeä paikka, sen osoittavat myös hänen kaksi ”kotiseutukirjaansa”. Ensimmäinen kertoo paikallislehden päätoimittajasta U. W. Walakorvesta, joka kirjoitti pakinoita ja viihdettä ja oli paikallisesti suositumpi kuin Sillanpää konsanaan. Toisen aiheena on Hämeenkyrön karhuna tunnettu moniottelija ja olympiavoittaja Paavo Yrjölä. ”Se on ainoa urheilukirja, jonka olen kirjoittanut”, Rajala sanoo.

1980-luvun puolivälissä Weilin & Göös päätti julkaista *Kodin Suuret Klassikot* -teossarjan, jonka oli määrä esitellä merkittäviä kotimaisia kirjailijoita Aleksis Kivestä Minna Canthiin. Rajalan osaksi lankesi Johannes Linnankoski, johon hän syttyi työtä tehdessään. ”Kokosin yksiin kansiin hänen pääteoksensa ja kirjoitin alkuun laajan esipuheen.” *Johannes Linnankoski* (1987) sai myös hienon kuvituksen.

Teatterimaailman kulissien taakse Panu Rajala tuli vedetyksi 1990-luvun taitteessa, kun Tampereen Työväen Teatteri käynnisti 100-vuotishistoriaansa koskevan hankkeen. ”Teatterin voimahahmo Unto Kanerva suunnitteli kaiketi kauan historian kirjoittamista, kunnes veti minut tähän työhön”, Rajala kertoo. Hän muistelee TTT-historiaansa puuduttavana urakkana, joka pahimmillaan muistutti halonhakkuuta.

Mutta jälkeäkin syntyi: *Taiteesta ja taistelusta* (1901–1918) ilmestyi vuonna 1991, *Titaanien teatteri* (1918–1964) vuonna 1995 ja *Tasavallan toinen teatteri* (1964–2001) vuonna 2001. Kovin kilpailija Tampereen Teatteri ei halunnut olla pekkaa pahempi. Se tilasi Rajalalta oman 100-vuotishistoriansa *Tunteen tulet, taiteen tasot* (2004).

Petturin testamentti (1994) on jotain aivan muuta: henkilökuva Arvo Poika Tuomisesta, hämeenkyröläisestä kommunistista ja sittemmin sosiaalidemokraatista, jonka kanssa Rajala oli jutellut usein muun muassa Sillanpäästä. ”Aloite kirjan tekoon tuli Hannu Rautkalliolta, jonka mielestä Tuominen oli ollut kaksoisagentti. Työnjako oli sellainen, että minä kirjoitin Tuomisen alku- ja loppuvuosista ja Rautkallio hoiti poliittisen puolen”, hän kertoo. Kritiikki piti kirjan poliittisia johtopäätöksiä riittämättömästi perusteltuina.

Mika Waltaria draamakirjailijana esittelevä *Noita palaa näyttämölle* ilmestyi vuonna 1998. Waltarin tuotannosta Panu Rajala kiinnostui jo lukiovuosina – *Sinuhe egyptiläinen* oli hänelle suuri elämys. ”Tutkimusmielessä aihe aktuaalistui 1990-luvun lopulla, kun olin teatterin ja draaman tutkimuksen professorina Tampereen yliopistossa”, hän kertoo. ”Koska Waltarin näytelmiä oli tutkittu kovin vähän, päätin paneutua niihin.” Kirjailijan Satu-tyttäreltä Rajala sai muun muassa kaksi kirjailijan julkistamatonta näytelmää, *Pimeä komero* ja *Viimeiset ihmiset*.

Aatos Erkon tilauksesta Rajala perehtyi J. H. Erkon elämään ja tuotantoon, kun runoilijan syntymästä oli kulunut 150 vuotta. ”Martti Jukola oli tehnyt hänestä aikoinaan väitöskirjan, joten etsin uutta näkökulmaa. Löysin Erkon varhaisen ihastuksen kohteen Fanny Davidsonin ja kirjoitin kirjani ikään kuin hänen kauttaan”. Teos sai nimen *Runoilijan sydän. J. H. Erkon täyttymätön elämä* (2006).

Vuosien takainen kosketus Mika Waltariin oli tehnyt Rajalaan niin syvän vaikutuksen, että Waltarin syntymän 100-vuotisjuhlan

lähestyessä hän ehdotti WSOY:lle kirjailijan elämäkerran kirjoittamista. ”Waltaria oli karteltu akateemisissa piireissä, mutta minusta jonkun oli häntä tutkittava, niin miinoitettu kuin aihe olikin.” Kun kustantaja näytti vihreää valoa, Rajala painoi täydellä höyryllä kaksi vuotta Waltarin kimpussa.

”Aihe oli niin innoittava, että kirja oikeastaan kirjoitti itse itsensä”, Rajala kertoo. Tärkeä merkitys elämäkertaprojektissa oli Jalo Sihtolan ja Mika Waltarin kirjeenvaihdolla. ”Isän ystävä oli Waltarin henkinen tukija ja suojelija koko hänen uransa ajan.” Yli 800-sivuinen *Unio mystica. Mika Waltarin elämä ja teokset* (2008) oli arvostelu- ja myyntimenestys. Historian Ystäväin Liitto valitsi sen vuoden historiateokseksi, ja se sai myös Lauri Jäntin säätiön ja P. E. Svinhufvudin muistosäätiön kirjallisuuspalkinnot.

Yrjö Jylhä, talvisodan runoilija (2009) on Panu Rajalan yhdessä Vesa Karosen kanssa tekemä henkilökuva talvisodan kirjalliseksi ikoniksi muodostuneesta komppanianpäälliköstä ja runoilijasta. ”Minä kirjoitin Jylhän alku- ja loppuvaiheista, ja Vesa Karonen käsitteli sota-ajan tapahtumat”, Rajala kertoo. ”Löysin paljon uutta tietoa Jylhästä SKS:n arkistosta.”

Lasinkirkas, hullunrohkea (2010) käsittelee alaotsikkonsa mukaisesti Aila Meriluodon elämää ja runoutta. Aivan tavanomainen elämäkerta se ei ole, sillä kirjan kohde on yhä voimissaan ja kirjan tekijä on itsekin ollut mukana runoilijan elämänvaiheissa.

Teoksia

F. E. Sillanpää vuosina 1888–1923. SKS 1983.

Siljan synty. F. E. Sillanpää vuosina 1923–1931. SKS 1988.

Korkea päivä ja ehtoo. F. E. Sillanpää vuosina 1931–1964. SKS 1993.

Sillanpään Hämeenkyrö. Kulttuurikuvia kesämatkailijalle. Otava 1986. 2. uud. p. 1998.

Taatan joulu (toim.). Otava 1986.

F. E. Sillanpään Kootut teokset 1-8 (toim. ja kommentit). Otava 1988–1991.

Sillanpää Suomen kirjallisuudessa. F. E. Sillanpään juhlakirja (toim.). F. E. Sillanpään Seura ry 1989.

U. W. Walakorpi, pilkistyksiä Hämeenkyröön ja lähiseuduille (toim.). Hämeenkyrön Sanomat 1986.

Paavo Yrjölä. Hämeenkyrön karhu. Kyröskosken Ponsi 1992.
Johannes Linnankoski. Kodin Suuret Klassikot (toim.). Weilin & Göös 1987.
Taiteesta ja taistelusta. Tampereen Työväen Teatteri 1901–1918. Tammi 1991.
Titaanien teatteri. Tampereen Työväen Teatteri 1918–1964. TTT 1995.
Tasavallan toinen teatteri. Tampereen Työväen Teatteri 1964–2001. TTT 2001.
Petturin testamentti. Arvo Poika Tuomisen todellinen elämä (Hannu Rautkallion kanssa). WSOY 1994.
Noita palaa näyttämölle. Mika Waltari parrasvaloissa. WSOY 1998.
Tunteen tulet, taiteen tasot. Tampereen Teatteri 1904–2004. TT 2004.
Runoilijan sydän. J. H. Erkon täyttymätön elämä. Otava 2006.
Unio Mystica. Mika Waltari elämä ja teokset. WSOY 2008.
Yrjö Jylhä, talvisodan runoilija (Vesa Karosen kanssa). Otava 2009.
Lasinkirkas, hullunrohkea. Aila Meriluodon elämästä ja runoudesta. WSOY 2010.

Kirjoittanut useita romaaneja, toiminut teatteriohjaajana, teatteri- ja elokuvadramaturgina sekä elokuvakäsikirjoittajana.

PERTTI RAJALA

Synt. 15.5.1954 Tampereella.
Maakuntajohtaja, tietokirjailija.
Asuu Porissa.

MITEN PITÄISI kirjoittaa ihmiselle, jolla on vamman, korkean iän tai jonkun muun syyn takia vaikeuksia ymmärtää yleiskieltä? Tämä kysymys alkoi kiinnostaa Pertti Rajalaa jo opiskeluaikana, kun hän erikoistui erityispedagogiikkaan ja valmistui kehitysvammaisten erityisopettajaksi.

”Paras ratkaisu on kielen yksinkertaistaminen eli selkokieli”, Rajala sanoo. ”Se antaa vammaiselle mahdollisuuden tasa-arvoiseen elämään.”

Selkoajattelu tuli Suomeen 1970-luvun lopulla Ruotsista, joka on alan johtava maa. Pertti Rajala vakuuttui selkokielen hyödyllisyydestä opettaessaan vammaisryhmiä, ja hänestä tuli yksi sen ensimmäisistä puolestapuhujista Suomessa. Hän on kirjoittanut ja kääntänyt vammaisille kymmeniä selkokielisiä teoksia tieto- ja oppikirjoista mukautettuihin romaaneihin ja lastenkirjoihin. Rajala on saanut selkokirjallisuuden alalla tekemästään työstä muun muassa valtion tiedonjulkistamispalkinnon vuonna 1991 ja Suomen tietokirjailijoiden Warelius-palkinnon vuonna 2010.

Käytännön opetustyössään Rajala huomasi kolme vuosikymmentä sitten, että lukemista opetteleville tai muuten vain kirjoista nauttiville kehitysvammaisille oli tarjolla erittäin vähän sopivaa kirjallisuutta. Sama puute koski myös aikuisia kehitysvammaisia. ”Asiantilan korjaamiseksi päätin ryhtyä kirjoittamaan selkokielisiä kirjoja. Huomasin heti, että se oli minun juttuni. Selkokirjan tekeminen on minulle seikkailu ja matka johonkin kiehtovaan. Olen jatkanut sitä, vaikka en enää toimikaan vammaisten opettajana.”

Selkotekstin kirjoittajan on Rajalan mielestä tärkeintä löytää kohteesta olennainen. Kirjoittaja joutuu alituisesti puntaroimaan, mitä ottaa mukaan ja mitä jättää pois. Yksityiskohtia on oltava, jotta teksti ei muuttuisi puisevaksi. Mutta jos niitä on liikaa, kokonaisuuden ymmärtäminen vaikeutuu. Selkokieli sinänsä ei ole mitään epäkieltä. Se on parhaimmillaan rikasta ja elävää, vaikka se perustuu lyhyisiin lauseisiin ja välttää koukeroisia ilmaisuja. Teksti taitetaan kapealle palstalle ja kirjasinkoko on vähän tavallista suurempi.

Pertti Rajalan ensimmäinen oma selkokirja on *Tehtaantyttö* (1987), joka perustuu hänen tätinsä Helmi Haapasen muisteluksiin vuosisadan alkupuolen Tampereelta. ”Kirjassa on vain 25 sivua, mutta jokin siinä kosketti lukijoita. Saan tästä kirjasta vieläkin palautetta.” Kymmenen vuotta myöhemmin Rajala kirjoitti tätinsä kertomuksista toisenkin kirjan nimeltä *Helmi Haapasen kansalaissota* (1997). ”Minusta on perusteltua, että ainakin yksi selkokirja kertoo historiamme traagisimmasta vaiheesta”, Rajala sanoo.

Ihmisen kehitys ja kehityksen häiriöt (1988), jonka Rajala teki yhdessä Seppo Aution kanssa, kertoo vammaisille, mitä vammaisuus on ja mistä se johtuu. ”Tällaista tietoa ei ollut siihen aikaan saatavissa”, hän kertoo. ”Vammaisuuden kaltaisesta spesiaaliaiheesta oli erittäin vaikea kirjoittaa selkokirjaa, tiedon painolasti on niin raskas.”

Useimmat Rajalan teoksista käsittelevät historiaa, jonka parissa hän on viihtynyt kahdestakin syystä: ”Jos et tiedä Suomen menneisyydestä, et ole tasa-arvoinen; tämä koskee vammaisten lisäksi myös esimerkiksi maahanmuuttajia. Toinen syy on sitten se, että olen äärimmäisen innostunut historiasta, vaikka en ole itse sitä opiskellutkaan.”

Rajalan esikoinen historian alalla on *Suomen historia selkokielellä* (1989), joka julkaistiin myös ruotsiksi. ”Käytin kirjanteossa useita lähteitä. Vaikeinta oli jäsentää kokonaisuus ja päättää, mitkä asiat pitää ottaa mukaan. Vuosilukuja ei saa olla liikaa, mutta tärkeimmät vuodet, kuten talvisodan syttyminen ja jatkosodan rauhanteko, on mainittava. Koko ajan on yritettävä löytää kosketuskohtia, jotka auttavat lukijaa ymmärtämään tapausten kulun.”

Talvisota ja jatkosota selkokielellä (1990) oli Rajalan mielestä helppo tehdä, sillä sotatapahtumat ovat konkreettisia ja ne etene-

vät selvässä järjestyksessä. Sitäkin vaativampaa oli kokonaisuuden hahmottaminen ja materiaalin rajaaminen kirjassa *Suomen historia selkokielellä*, joka ilmestyi vuonna 1991. Samana vuonna Pertti Rajala sai valtion tiedonjulkistamispalkinnon, joka oli kannustava piristysruiske selkokirjallisuuden uranuurtajalle. *Hyvä Suomi! Suomen itsenäisyyden ajan historia selkokielellä* ilmestyi vuotta myöhemmin.

Suomalaisia suurmiehiä (2000) -teoksen myötä Rajalan historiankirjojen painopiste siirtyi henkilöhistorian puolelle. ”Muutos tapahtui kuin huomaamatta, mutta oli luonteva – historiaahan kerrotaan ihmisten kautta.” Kun Rajalalta tivattiin, miksi hän ei esitellyt yhtään naista kirjassaan, hän vastasi: ”Kirja kertoo niistä suomalaisista, joille oli omistettu liputuspäivä. Minna Canth sai liputuspäivänsä paljon myöhemmin.” Rajalan seuraavaan ”suurmieskirjaan” *Suomalaisia presidenttejä* (2004) tuli sentään mukaan yksi nainenkin, Tarja Halonen.

Ensimmäisen elämäkertansa kohteeksi Pertti Rajala valitsi Mannerheimin. ”Hän on selkokirjailijalle helppo kuvattava, sillä sodat jaksottavat äärimmäisen selvästi hänen elämäänsä”, tekijä pohjustaa. Lukijalle on kuitenkin aluksi kerrottava, miksi tästä henkilöstä kirjoitetaan: hän on tärkeä mies, joka on ollut mukana kaikissa Suomen historian vaiheissa. *Mannerheim. Suomen marsalkan elämäkerta selkokielellä* ilmestyi vuonna 2010.

Huomattavasti vaikeampi kohde on Urho Kekkonen, jonka elämäkertaa Rajala parhaillaan työstää. ”UKK:n urasta kertoessaan selkokirjailija joutuu esimerkiksi miettimään, miten selittäisi yöpakkasten kaltaisen ilmiön. Muitakin pulmakohtia on ihan toisella tavalla kuin Mannerheim-kirjassa.” Kekkosen elämäkerran on määrä ilmestyä vuonna 2011.

Toinen läpikäyvä juonne Rajalan tuotannossa liittyy vammaisten yhteiskunnalliseen asemaan ja henkilökohtaiseen elämänpiiriin. Edellistä aihetta käsittelevät esimerkiksi Rajalan yhdessä Eeva-Kaisa Mäkisen kanssa kirjoittama *Meidän yhteiskuntamme* (1989) ja hänen toimittamansa *Yhteiskunta on melko ihana* (1990), jossa kehitysvammaiset kirjoittavat ja piirtävät elämästään.

Rakkauselämän salaisuuksia Pertti Rajala purkaa kirjassa *Kahden. Rakkaudesta ja seksistä selkokielellä* (1990), josta julkaistiin uudistettu painos vuonna 1999; silloin kirja ilmestyi myös ruotsiksi.

Kehitysvammaiset kertovat omia käsityksiään ja kokemuksiaan rakkaudesta Rajalan toimittamassa kokoelmassa *Rakkaus, tulista ja lempeää* (1994).

Oma luontokirjani (1992) oli tekijän mukaan mukava sivuhyppy, joka esittelee suomalaista luontoa. Lähtökohtana olivat Suomen luontokuva-arkiston valokuvat. ”Kuvat ovat selkokirjassa yleensäkin tärkeitä, ja tässä tapauksessa ne ovat esityksen selkäranka”, sanoo Rajala, jonka mielestä luontokirjasta tarvittaisiin ehdottomasti uusittu painos.

Kolmantena juonteena Pertti Rajalan tuotannossa ovat mukautetut selkokirjat eli klassiset kertomukset, jotka hän on kirjoittanut uudelleen selkokielelle. Näitä kirjoja ovat esimerkiksi yhdessä Leena Turusen kanssa tehty *Helen Keller: Oppimisen ihme* (1993), *Väinämöinen* (1993), *Lemminkäinen* (1995), *Kalevala* (1999) ja *Raamattu kertoo* (2004).

Teoksia

Tehtaantyttö. Vanhustyön Keskusliitto1987. Ilm. ruotsiksi 1988.

Ihmisen kehitys ja kehityksen häiriöt (Seppo Aution kanssa). WSOY 1988.

Meidän yhteiskuntamme (Eeva-Kaisa Mäkisen kanssa). Työväen Sivistysliitto 1989.

Kahden. Rakkaudesta ja seksistä selkokielellä. Opike-kustannus / Kehitysvammaliitto 1990. 3. uud. p. 2008.

Yhteiskunta on melko ihana. Kehitysvammaisten kirjoituksia ja piirustuksia elämästä (toim.). Kirjayhtymä 1990.

Talvisota ja Jatkosota selkokielellä. Kirjastopalvelu 1990.

Suomen historia selkokielellä. WSOY 1989. Ilm. ruotsiksi 1991.

Kehitysvammaisuus. Kehitysvammaliitto 1991.

Oma luontokirjani. Suomen Luonnonsuojelun Tuki 1992.

Hyvä Suomi! Suomen itsenäisyyden ajan historia selkokielellä. Kirjastopalvelu 1992.

Helen Keller: Oppimisen ihme (Leena Turusen kanssa). Suomen Kuurosokeat 1993.

Väinämöinen. Kirjastopalvelu 1993.

Lemminkäinen. Kirjastopalvelu 1995.

Rakkaus, tulista ja lempeää (toim.). Kehitysvammaliitto 1994.

Suomen sota ja Vänrikki Stoolin tarinat. Kehitysvammaliitto / Oppimateriaalikeskus 1996.
Viron taival – Eesti tee (Linnu Maen ja Hannu Virtasen kanssa). BTJ Kirjastopalvelu Oy 1996.
Helmi Haapasen kansalaissota. Työväen Sivistysliitto 1997.
Kalevala. BTJ Kirjastopalvelu 1999.
Suomalaisia suurmiehiä. Opike / Kehitysvammaliitto 2000.
Suomen historia. Opike / Kehitysvammaliitto 2002. Ilm. ruotsiksi 2007.
Suomalaisia taiteilijoita (Johanna Kartion kanssa). Opike / Kehitysvammaliitto 2004.
Suomalaisia presidenttejä. Opike / Kehitysvammaliitto 2004.
Raamattu kertoo. Lasten Keskus 2004.
Aikojen alusta nykyaikaan. Euroopan ja maailman historiaa selkokielellä. Opike-kustannus / Kehitysvammaliitto 2008. Uud., korj. p. 2009.
Mannerheim. Suomen marsalkan elämäkerta selkokielellä. BTJ Kustannus 2010.

Kirjoittanut lukuisia mukautettuja selkokirjoja aikuisille ja lapsille, laatinut kehitysvammaisia koskevia oppikirjoja ja oppaita sekä toimittanut aineistoa erityisryhmille.

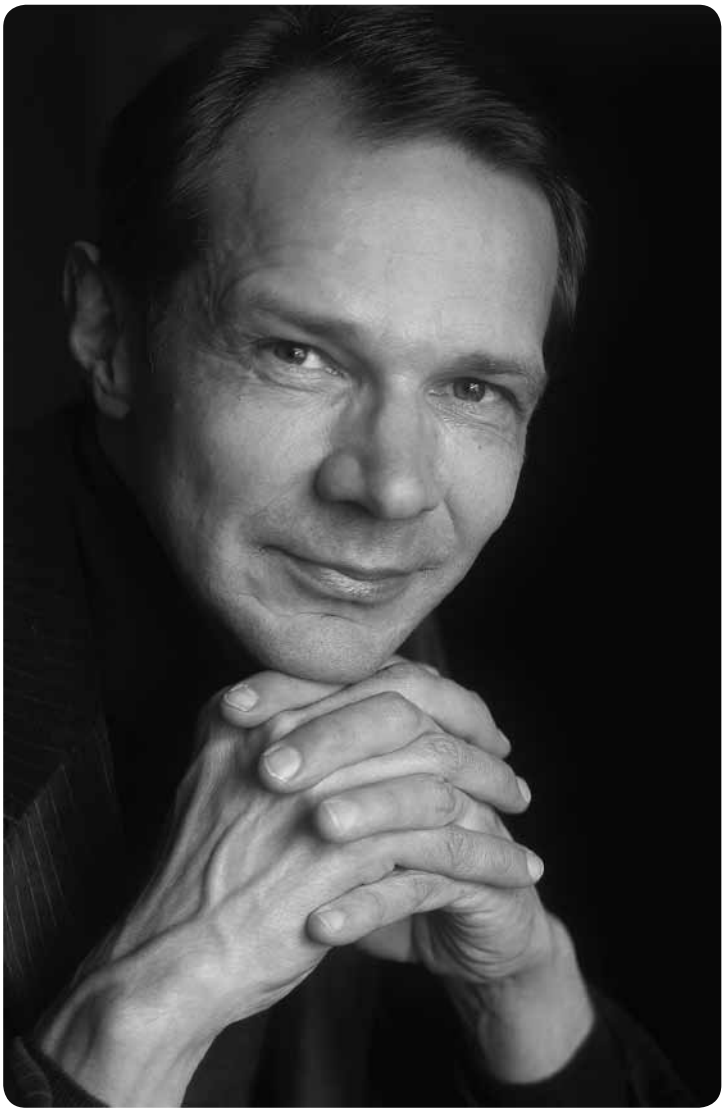

JUHANI SEPPÄNEN

Synt. 15.5.1957 Helsingissä.
Työterveyslääkäri, kolumnisti, kirjailija.
Asuu Helsingissä.

ESSEISTIIKKAA, PAMFLETTEJA vai peräti romaaneja? Työterveyslääkärin ja kirjoittajan töitä yli kaksikymmentä vuotta tehneen Juhani Seppäsen kirjoja on yritetty sovittaa moniin lajityyppeihin. Tekijä itsekään ei ole varma, mihin genreen ne kuuluvat. ”En pidä itseäni perinteisenä tietokirjailijana”, Seppänen sanoo. ”Parhaiten kirjojani kuvaa englanninkielinen sana *faction*, joka sijoittaa ne tietokirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden välimaastoon. Koko genre-käsite on kohdallani häilyvä, mikä ilahduttaa minua suuresti.”

Juhani Seppäselle kirjoittaminen on tärkeämpää kuin sisältö; hänen mielestään on tärkeämpää, miten kirjoitetaan kuin mitä kirjoitetaan. Yksi kiistaton ominaisuus hänen kirjoillaan joka tapauksessa on: ne kiinnostavat lukijoita. Se näkyy niin kirjastojen lainausmäärissä kuin kirjakauppojen myynnissä. Seppäsen työelämää käsittelevä *Hullu työtä tekee* on yltänyt tietokirjoille harvinaiseen 15 000 kappaleen myyntiin. *Selvästi juovuksissa* löytyi pokkariversiona Dan Brownin ja Jari Tervon hittiteosten välistä.

Vaikka Juhani Seppänen valmistui lääketieteellisestä tiedekunnasta, hän kuvaa lääkäri-identiteettiään harsoiseksi. ”Opiskelin yliopistossa myös valtiotieteitä ja humanistisia aineita. Valmistuttuani olen tehnyt lääkärin työtä osa-aikaisesti, minkä takia olen voinut kirjoittaa säännöllisesti päiväsaikaan.”

Neljänsadan metrin sileän, saman aitamatkan ja kymmenottelun piirinmestaruuksia saavuttaneelle nuorelle miehelle oli luontevaa aloittaa lehtityö *Suomen Urheilulehden* kesätoimittajana. Lääketieteen opiskelu laajensi Seppäsen skaalaa: hän ryhtyi kirjoittamaan

Medisiinari-lehteen. Tuntuman kaunokirjalliseen maailmaan hän sai toimiessaan Mukkulan kirjailijakokouksen ulkomaansihteerinä, jonka toimenkuvaan kuului yhteydenpito ulkomaisiin kirjailijoihin ja heidän vierailujensa käytännön järjestelyt. Kaksi Nobel-tason tekijääkin osui kohdalle, Claude Simon ja J.M. Coetzee.

Säännöllisen lehtikirjoittajan työnsä Juhani Seppänen aloitti *City*-lehden ravintolatoimittajana vuonna 1988. ”Elettiin kasinotalouden aikaa ja lehdellä meni lujaa”, hän kertoo. ”Ilmestymistahti nousi kahteen kertaan kuukaudessa, mikä tuplasi ravintolatoimittajan työmäärän. Osa-aikaiselle lääkärille se oli liikaa, mutta onneksi sain paikan *Uudesta Suomesta*. Se oli niin sanotusti oikea lehti, vaikka elikin viimeisiä aikojaan, joten katsoin edenneeni kirjoittajanuralla.”

Kolumnistin rooli Seppäselle lipsahti puolivahingossa. Hän kirjoitti aluksi kerran viikossa terveyttä ja lääketiedettä sivuavista aiheista, mutta ylitti pian tuon rajan ja alkoi tuulettaa ajatuksiaan laajemminkin. ”Päätoimittaja-esimieheni Mauno Saari oli tyytyväinen, kun palautetta tuli paljon ja juttujani siteerattiin muissa lehdissä.”

Kun *Uusi Suomi* lopetettiin, Juhani Seppänen pestattiin kokoomuksen pää-äänenkannattajana aloittaneeseen *Nykypäivään* vuonna 1992. Uusi kolumnisti määritteli poliittisen kantansa toteamalla, että kokoomus oli yhtä lähellä hänen sydäntään kuin muutkin puolueet. Seppänen kirjoitti lehteen freelancerina laajempiakin artikkeleita, mutta pääasiana olivat säännölliset kolumnit. Yksi niistä aiheutti ärhäkän vastalauseen lääkärien ammattikunnan suunnalta. ”Oli hyvä kuulla, että joku luki kolumnejani ja vieläpä otti ne vakavasti”, Seppänen sanoo, mutta myöntää *Nykypäivä*-pestinsä venähtäneen liiankin pitkäksi. Hän lopetti ennen kuin vuosituhat vaihtui.

Ratkaisua helpotti Otavasta tullut yhteydenotto. ”Liisa Steffa soitti ja kysyi, haluaisinko kirjoittaa kirjan; aiheeksi hän ehdotti isyyttä. Se sopi minulle hyvin, koska olin jäänyt puoleksi vuodeksi vanhempainvapaalle. Tällaista ratkaisua pidettiin kiinnostavana, ja siksi kustantajakin oli aiheeseen tarttunut. Sain Otavalta vapaat kädet kirjoittaa, mitä hyväksi näin.”

Ensimmäinen sana on isä (2000) kertoo laajasti ottaen miehen lisääntymiskäyttäytymisestä. Se kuvaa miehen roolia perheessä, hänen suhdettaan seksuaalisuuteen, lapsiin ja työhön, josta muuten syntyi idea seuraavaan kirjaan. ”Kirja on luonteeltaan esseistinen, vaikka

vaipanvaihtokin vilahtaa mukana", Seppänen sanoo. "Teksti kulkee itse koetun ja yleisesti pohdiskelevan välimaastossa. Jälkikäteen luettuna kirja oli parempi kuin muistinkaan." Esikoisteokseksi Seppäsen kirja sai kohtuullisen hyvän vastaanoton ja sitä myytiin nelisen tuhatta kappaletta.

Seppäsen toinen kirja *Hullu työtä tekee* on hänen henkilökohtainen suosikkinsa. Se syntyi, kun hänen yrityksensä kirjoittaa proosateos oli epäonnistunut. "En halunnut, että ensimmäinen kirja jäisi ainoakseni", Seppänen kertoo. "Tein raa'an analyysin siitä, mitä osaan ja mitä vain toivoin osaavani. Päätin keskittyä faktaan ja työelämään, jonka tunsin hyvin lääkärintoimeni kautta." Seppänen teki kymmenkunta liuskaa käsittävän synopsiksen ja tarjosi aihetta Otavalle. Kustannussopimus syntyi ja kirja ilmestyi vuonna 2004, ajankohtana jolloin suomalainen työelämä kuohui irtisanomisten ja ulkoistamisten kierteessä.

Seppänen purkaa aihetta työnteon historian kautta, työntekijän näkökulmasta. Kirjan peruskysymys on, miksi työnteko, jonka tarkoitus on edistää hyvinvointia, on kääntynyt alkuperäistä tarkoitustaan vastaan. "Suosikkivälimerkkini on kysymysmerkki ja mielisanani *miksi*", Seppänen sanoo. "En edes yritä tarjota suoria vastauksia, vaan analysoin suomalaisen työelämän omituisuuksia omien huomioideni perusteella. Vaikka aihe on raskas, pidin tyylin kepeänä."

Hullu työtä tekee -kirjan menekki osoitti, että kaikki ei todellakaan ollut kohdallaan maan työelämässä. Siitä otettiin painos toisensa jälkeen ja aiheesta keskusteltiin kiivaasti julkisuudessa.

Kirjan herättämä huomio poiki Seppäselle lukemattomia pyyntöjä luennoimaan työelämästä eri puolille Suomea. Hän kiersi maata väsyksiin asti ja totesi kummallisen ristiriidan: kun kirjoittaa kirjan, joka myy hyvin, siitä saatu taloudellinen hyöty on pieni verrattuna luentojen tuottamaan tuloon. "Noissa tilaisuuksissa syntyi kuitenkin hyviä keskusteluja. Kyllä suomalaiset puhua osaavat, eivätkä kaikki suinkaan olleet samaa mieltä minun kanssani, mikä olisikin huolestuttavaa."

Seppäsen kolmas kirja *Selvästi juovuksissa* sai alkunsa vaimon ehdotuksesta. "Olin päättänyt tehdä kirjan, mutta en vielä tiennyt aihetta. Vaimoni ehdotti, että olisin vuoden raittiina ja kirjoittaisin siitä kirjan. Se kuulosti hyvältä idealta, etenkin kun minulla oli on-

gelmallinen suhde alkoholiin. Kustantajakin uskoi asiaan.” Niinpä Seppänen lopetti juomisen ja ryhtyi kirjaamaan tuntemuksiaan.

Vuoden kuluttua oli edessä tiukka kirjoitusprosessi, jossa Seppäsen normaali päivätahti ei riittänyt; hän joutui ottamaan viikon tai kahden mittaisia lomia lääkärintyöstä saadakseen kirjan valmiiksi. ”Lääkärinä en voinut käsitellä tätä aihetta ilman omakohtaista osuutta, muuten kirjaa olisi helposti pidetty terveysterrorismina”, hän sanoo. ”Erittelen alkoholinkäyttöä molekyylitasolta sen yhteiskunnallisiin vaikutuksiin asti. Kirjoitan itsestäni enkä siis yritä vaikuttaa toisiin. Jälkeenpäin kävi tosin ilmi, että kirja oli vaikuttanut huomattavasti moniin lukijoihin.”

Selvästi juovuksissa ilmestyi vuonna 2006 ja nousi hetkessä yhdeksi kirjasyksyn kohuteoksista, eikä ihme: se paljastaa suomalaisten kohtuullisena pitämän alkoholinkäytön itsepetokseksi ja kaunisteluksi. Myöskään kirjan väite, että koko yhteiskunta, tiede ja valtiokin tukevat kohtuutonta juomista, ei jättänyt ketään kylmäksi.

Seppästä haastateltiin laajalti mediassa ja hänen kirjastaan keskusteltiin monilla areenoilla. Tekijä itse oli varautunut kaikenlaiseen palautteeseen, etenkin kriittiseen, mutta joutui yllättymään: ”Skeidaa tuli paljon vähemmän kuin odotin. Sen sijaan myönteisen palautteen määrä oli täydellinen yllätys, ihmiset tulivat kadullakin kiittämään! Oli melkein pelottavaa huomata, miten suuri vaikutus painetulla sanalla voi tänäänkin vielä olla.”

Teoksia

Ensimmäinen sana on isä. Otava 2000. 3. p. 2007.
Hullu työtä tekee. Otava 2004. 7. p. 2006.
Selvästi juovuksissa. Otava 2006. 5. p. 2008.

Kirjoittanut kolumneja ja artikkeleita mm. *City*-lehteen, *Uuteen Suomeen*, *Nykypäivään*, *Suomen Kuvalehteen*, *Ilta-Sanomiin* ja *Hippos*-lehteen. Toiminut radiokolumnistina Ylen Radio ykkösessä.

JARI SINKKONEN

Synt. 27.4.1951 Kontiolahdella.
Lastenpsykiatrian dosentti, ylilääkäri.
Asuu Helsingissä.

TIETOKIRJOJEN KIRJOITTAMINEN on Suomessa vain harvoin taloudellisesti tuottavaa toimintaa, ja vain harva siitä odottaa kultakaivosta löytävänsäkään. Pelastakaa Lapset ry:n ylilääkärillä Jari Sinkkosella on kuitenkin tiedossa pomminvarma resepti, jolla kultasuoni löytyisi: ”Tiedän sen valtavan paineen, joka Suomessa on kasvatusoppaan julkaisemiseksi”, Sinkkonen sanoo. ”Vinkkejä vanhemmuuteen -tyyppinen opas menisi kuin kuumille kiville, mutta sellaista en missään tapauksessa suostu kirjoittamaan. Lapsi ei ole mikään kodinkone, jonka voi oppaan avulla korjata. Vanhempien on ymmärrettävä lapsen ja nuoren mieltä. Heidän on löydettävä vuorovaikutussuhde lapsensa kanssa. Nämä ovat keskeisen tärkeitä asioita, eikä niitä voi tiivistää yhteen oppaaseen.”

Lastenpsykiatrian erikoislääkärin tiukka kanta perustuu lukuisiin tutkimuksiin ja lukemattomiin nuoriin potilaisiin, joihin hän on tutustunut yli 30 vuotta kestäneen uransa aikana. Jari Sinkkonen on kirjoittanut toistakymmentä lasten ja etenkin poikien kasvua ja kehittymistä käsittelevää kirjaa, joissa hän puolustaa lapsen oikeutta hyvään kasvuympäristöön. Kirjat ovat tulleet todelliseen tarpeeseen: sitä osoittavat niistä otetut monet lisäpainokset. Vuonna 2009 Sinkkonen sai Kirkon tiedonvälityspalkinnon, ja samana vuonna Suomen tietokirjailijat myönsi hänelle Tietokirjailijapalkinnon.

Lääkärin ammatti ei ollut itsestään selvä uravalinta Sinkkoselle, joka omien sanojensa mukaan harhaili opintoja aloittaessaan: ”Isä olisi halunnut pojastaan lääkärin, äiti taas oli suopea musiikkihar-

rastukselleni. Varmaa leipäpuuta tavoitellessani päädyin vuonna 1969 valtiotieteelliseen, jonka totesin nopeasti vääräksi paikaksi. Sitten huomasin lehdestä Lääkintöhallituksen ilmoituksen, jossa kerrottiin mahdollisuudesta opiskella lääketiedettä Sveitsissä. Laitoin paperit vetämään ja onnistuin. Seitsemän vuoden kuluttua valmistuin lääkäriksi Sveitsissä."

Jari Sinkkoselle Sveitsin-vuodet olivat onnenpotku kahdestakin syystä. Niiden ansiosta hän pystyi jatkamaan huiluopintojaan, jotka olivat hänelle vakava vaihtoehto ylioppilastutkinnon jälkeen. "Sveitsissä lääketieteen opetusrytmi oli sellainen, että huilunsoitollekin jäi tilaa", Sinkkonen kertoo. Tuntuma instrumenttiin on säilynyt läpi vuosien, ja hän esiintyy edelleen konserteissa muusikkoystäviensä kanssa.

Toinen onnenpotku Sinkkoselle oli osua maahan, jossa eli vahvana monipuolinen psykiatrian ja psykoanalyysin traditio. "Olin lukenut Freudin suomennetut kirjat jo kouluiässä. Sveitsissä sain psykiatriassa ja lastenpsykiatriassa sellaista opetusta, joka innosti hakeutumaan alalle myöhemmin."

Suomeen palattuaan Sinkkonen työskenteli aluksi Joensuussa. Vuonna 1983 hän siirtyi Helsinkiin ja Lastenlinnaan, joka oli siihen aikaan "hyvin psykoanalyyttisesti suuntautunut talo". Alkusysäys kirjalliseen työhön tuli WSOY:n julkaisemasta kirjasta, johon Sinkkonen kirjoitti artikkelin Joensuussa tapaamastaan poikapotilaasta. Liisa Seppälä WSOY:stä näki kirjoituksen ja pyysi Sinkkosta kirjoittamaan kirjan pojista. "Liisalla oli herkät tuntosarvet. Hän oli huomannut että tämä aihe oli ilmassa", Sinkkonen kertoo.

Pienistä pojista kunnon miehiä (1997) on pamfletinomainen kirja, joka osui suoraan ajan hermoon. Siinä Sinkkonen puolustaa lapsen oikeutta leikkiä mahdollisimman pitkään ja kannattaa kaikkea taidetta kasvatuksessa. Kirjasta on otettu kymmenen painosta.

Väitöskirja, joka käsitteli kommunikaation merkitystä kuulovammaisen lapsen kehityksessä, aiheutti vuosien tauon Sinkkosen tietokirjailijanuralla. *Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä* (1995) toi hänet taas julkisuuteen. Tässä kirjassa Sinkkonen ottaa kasvatukseen liittyviä esimerkkejä kirjallisuudesta (Mannin Kuolema Venetsiassa) ja elokuvasta – ja ihmettelee joskus vieläkin, onko hän

tosiaan pystynyt kirjoittamaan niin luovasti. ”Tämä on yksi kolmesta kirjastani, joista pidän eniten”, hän sanoo. Kirjasta on pitänyt myös suuri yleisö: siitä otettiin 11. painos vuonna 2010.

Seuraavassa kirjassaan *Yhdessä isän kanssa* (1998) Sinkkonen käyttää aineistona 11–12-vuotiaiden ja 16-vuotiaiden lasten kirjoituksia, joissa näkyy vahvasti isän merkitys. Isäsuhteen ongelmia hän havainnollistaa taas elokuvista ja kirjallisuudesta otetuin esimerkein. ”Arnold Schwarzeneggerin *Terminator*-filmissä esittämä robotti, joka suojelee keskenkasvuista poikaa, tiivistää loistavasti isäsuhteen merkityksen.” Kirja kosketti arkaa kohtaa ja herätti paljon keskustelua muun muassa *Helsingin Sanomissa*.

Ulos umpikujasta (1999) on kasvatustieteilijöille tarkoitettu oheislukemisto. Myös *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen* (2001) on lähinnä ammattilaisille tarkoitettu kahdeksan tieteellisen artikkelin kooste, joka kuitenkin myi yllättävän hyvin. Yksi kirjassa käsitellyistä aiheista on kiintymyssuhde, jota Sinkkonen on siitä lähtien pitänyt mukana kaikissa kirjoituksissaan.

Lapsen puolesta (2001) korostaa turvallisen aikuissuhteen merkitystä vastasyntyneelle lapselle ja antaa ohjeita ongelmatilanteiden varalle. ”Pitkäkestoinen stressi ja toistuvat traumat voivat vaikuttaa pienen lapsen keskushermoston kehitykseen”, Sinkkonen sanoo. Hänen perusteesinsä mukaan pientä lasta ei voi koskaan pitää liian hyvänä.

Kirjassa *Pesästä lentoon* (2003) Jari Sinkkosella oli toimittajan rooli. ”Kirjaan saatiin hyviä tekstejä lapsenkasvattajille, ja melko kalliiseen hintaan nähden se meni hyvin kaupaksi.” *Leikkiä vakavilla asioilla* (2003) on taas Sinkkosen omaa käsialaa. Se koostuu artikkeleista, joita hän on kirjoittanut *Aamulehteen*, *Hyvä Terveys* -lehteen ja WSOY:n kirjakerholehteen. ”Kirjoitin mukaan myös uutta tekstiä esimerkiksi musiikkiharrastuksesta sekä isyydestä ja äitiydestä. Tätä kirjaa oli mukava tehdä, kun sain kirjoittaa rennommin ja käyttää huumoriakin”, Sinkkonen kertoo. Kirjan tuotto ohjattiin hyväntekeväisyyteen.

Elämäni poikana (2005) on Sinkkoselle tärkeä kirja, joka vaati erittäin paljon pohjatyötä; pelkästään lähdekirjallisuutta oli lähemmäs 300 teoksen verran. Sinkkonen käy läpi poikalapsen kehitysvaiheita ja kirjoittaa muun muassa, miten tärkeää on että pojat saavat

halutessaan nujuuttaa muiden lasten kanssa ja leikkiä pyssyleikkejään. Mitä monipuolisemmin lapsi leikkii, sitä selviävämpi aikuinen hänestä kasvaa.

Kirjan perusaineistoa ovat 11–16-vuotiaiden suomalaisten koululaisten kirjoitukset. Pojat kirjoittivat, millaista on olla poika ja millaista olisi, jos olisikin tyttö. Tytöt kirjoittivat vastaavasti omat näkemyksensä itsestään ja pojista. ”Lapset irrottelivat riemukkaasti näkemyksiään”, Sinkkonen kertoo. ”Minun tehtäväni oli tuoda mukaan teoreettinen näkemykseni. Päällimmäiseksi nousi stereotypioiden murtaminen; miten voisi muuttaa esimerkiksi käsityksen, että tanssi ei ole missään tapauksessa murrosikäisen pojan asia.”

Kirja sai mediassa suopeat arvostelut, mutta Sinkkosta jäi harmittamaan substanssin puute: ”Meillä ei ymmärretä, miten paljon työtä vaatii tieteellisen aineiston suodattaminen tavallisten kansalaisten luettavaksi. Minä toivoisin tietokirjoille rakentavaa, asioihin paneutuvaa kritiikkiä.”

Jo kaksikymmentä vuotta maata luentomatkoillaan kiertänyt Sinkkonen tietää erittäin hyvin, mitkä asiat suomalaisia lasten vanhempia askarruttavat. *Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun* (2008) on vastaus kysymyksiin, joita häneltä toistuvasti kysellään. Näitä asioita ovat esimerkiksi lasten aggressiot, itsetunnon kehitys, leikki ja luovuus sekä yleisesti vanhemmuus.

Kirjassaan *Nuoruusikä* (2010) Sinkkonen kuvaa nuoruusvuosien kehitysprosessia puberteetista itsenäistymiseen. ”Ikuinen poika -ilmiö on todellinen, mutta eräissä käännetyissä kasvatuskirjoissa se on tulkittu aivan väärin.”

Teoksia

Pienistä pojista kunnon miehiä. WSOY 1990. 10. p. 1997. Ilm. ruotsiksi 1992.

Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. WSOY 1995. 11. p. 2010. Ilm. ruotsiksi 1997.

Yhdessä isän kanssa. WSOY 1998. 2. p. 1998. Ilm. ruotsiksi 2000, viroksi 2001.

Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta (toim. Päivi Pihlajan kanssa). WSOY 1999. 2. p. 2000.

Richard Wagner. Nibelungin sormus – myyttien ja mielen näyttämö (Pekka Asikaisen kanssa). WSOY 2000. 3. p. 2004.
Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen (toim. Mirjam Kallandin kanssa). WSOY 2001. 4. p. 2005.
Lapsen puolesta. WSOY 2001.
Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle (toim.). WSOY 2003. 2. p. 2003.
Leikkiä vakavilla asioilla. WSOY 2003.
Elämäni poikana. WSOY 2005. 4. p. 2009. Ilm. viroksi 2007.
Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY 2008. 3. p. 2010.
Nuoruusikä. WSOY 2010.

VIVI-ANN SJÖGREN

Synt. 31.5.1938 Espoossa.
Näyttelijä, kirjailija.
Asuu Espoossa.

NÄYTTELIJÄ, KÄSIKIRJOITTAJA, oppikirjailija, radio- ja tv-ohjelmien tekijä, matkakirjailija ja ruokakolumnisti Vivi-Ann Sjögren on tullut tutuksi suomalaisille monissa yhteyksissä ja molemmilla kotimaisilla kielillä. Laajimman lukijakuntansa Sjögren sai ehkä kirjoittaessaan kuusi vuotta *Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen* ruoka-aukeamille, mutta myös tuhannet ruotsin ja espanjan opiskelijat ovat oppineet tuntemaan hänet Ylen *Träff*- ja *Este país* -kielikurssien ansiosta; jälkimmäiseen kuuluvasta kurssikirjasta on otettu tähän mennessä jo 12 painosta.

Monipuolisesti lahjakas Vivi-Ann Sjögren julkaisi ensimmäisen runoteoksensa vuonna 1980, mutta useimmat hänen kirjoistaan ovat ilmestyneet vasta 2000-luvulla. Ne ovat paljolti matkakirjoja, joissa on yleensä mukana tukeva annos tietoa kohdemaan kulttuurista – ruokailua ja tapakulttuuria unohtamatta. Mutta Sjögren on julkaissut myös muistelmia ja varsinaisen keittokirjankin *Vivi-Annin keittiössä*, josta hän sai Ruotsin ruoka-akatemian arvostetun Nordisk måltidslitteratur -palkinnon vuonna 2008.

Vivi-Ann oppi kirjaimet jo viisivuotiaana, mutta ei osannut yhdistää niitä toisiinsa. ”Lukeeko tässä jotain”, hän kysyi äidiltään. ”Lukee siinä. Sinun pitää vain ääntää ne kirjaimet”, äiti neuvoi. ”No miksi et sanonut sitä aikaisemmin?”, ihmetteli tyttö, jolla ei ole sen koommin ollut ongelmia lukemisen eikä vieraiden kielienkään kanssa.

Espoolaisen työläisperheen lapsella ei ollut pienintäkään aikomusta tulla kirjailijaksi, mutta päiväkirjaansa hän kirjoitti ahkerasti keittiön pöydän alla. Päivittäisten tapahtumien kirjaaminen on jat-

kunut tähän päivään asti. Sjögrenillä on tallessa kaikki merkinnät 12-vuotiaana kirjoitetuista lähtien. ”Niistä on fantastinen apu, kun on palautettava menneitä tapahtumia mieleen”, hän sanoo. ”Päiväkirjani ovat todistaneet tapahtuneiksi asioita, jotka minä tai ystäväni olemme totaalisesti unohtaneet.”

Ensi askeleensa maailmalle Sjögren otti seitsemän ikäisenä, kun hän lähti veljensä kanssa kesäksi Smoolantiin Ruotsiin. ”Silloin huomasin, että ei ole olemassa vain yhä totuutta. Vaikka emme olleet kaukana kotoa, leivällä oli ihan eri nimi, niin kuin oli suomimakkaralla ja nakillakin.” Tämä kokemus opetti tytölle, että maailma on täynnä erilaisia totuuksia ja että arkinen elämä on tärkeää.

Mustaa kahvia, keksinmuruja (1999) on ensimmäinen kirja, jossa Vivi-Ann Sjögren ryhtyi purkamaan kuluneiden vuosikymmenten aikana kertyneitä muistoja arkisesta elämästään ja kokemuksia niistä toisista totuuksista, joita hän ei ollut Suomesta löytänyt. Sjögrenin espanjalainen aviomies, andalusialainen valokuvaaja Paco Serrano oli kuollut vuonna 1992. Sen jälkeen Sjögrenillä on ollut aikaa järjestellä vuosien varrella kertynyttä aineistoa.

”Kirjoitin *Mustaa kahvia* mieheni kuoleman jälkeen mitä syvimmässä surussa ja etsin sitä Vivi-Annia, joka oli ollut ennen Pacoa. Kerron kirjassa lapsuudestani ja myöhemmistä matkoistani Pohjoismaissa, Afrikassa ja Etelä-Amerikassa. Espanjasta ja Pacosta on mukana vain yksi pieni katkelma.” Jokaisen luvun jälkeen Sjögren esittelee persoonalliseen tyyliinsä sen seudun ruokareseptejä, jossa hän kulloinkin liikkuu. Kirjasta otettiin kolmas painos vuonna 2009.

Rautaisannoksen Espanja-tietoutta tarjoaa *Andalusian karkea suola* (2000), jossa Sjögren kuvaa maata sellaisena kuin hän oli sen miehensä kanssa kokenut Francon aikana. Oman esittelynsä saavat muun muassa Galicia, Barcelona, Madrid, Andalusia, Baskimaa, La Manchan ylängöt ja Guadalquivirin tasangot.

”Lähestymiskulmani on maantieteellinen, mikä on luonnollista, sillä Espanjan alueet eroavat toisistaan niin paljon – ne ovat kuin eri maita, joskus kuin eri planeettoja”, Sjögren sanoo. Maakuntien lisäksi hän esittelee espanjalaista elämänmuotoa, jossa paikallisella ruokaperinteellä on keskeinen asema. Sitä Sjögren valaisee lukuisien reseptien avulla.

Andalusia-kirja löysi tiensä turistien matkalukemiseksi ja siitä on otettu useita painoksia. ”Ihmiset tulevat vieläkin Espanjan-lennoilla kiittämään kirjasta ja pyytämään omistuskirjoitusta”, Sjögen toteaa.

Meksikon päiväkirja (2001) on kertomus maasta, johon kirjailija matkusti ensi kerran vuonna 1996, palatakseen sinne pian uudelleen. Sjögren tunnisti maan heti kodikseen; tunne syntyi jo tutusta espanjan kielestä. Päiväkirjamerkinnöissään Sjögren kertoo Meksikon joista, tulivuorista ja Chiapasin sademetsistä, mutta myös maan historiasta ja rikkaasta kulttuurista Frida Kahloa ja Trotskia unohtamatta. Meksikolainen ruokapöytä saa asiantuntevaa huomiota osakseen: se on kuin sulatusuuni, jossa tuhatvuotiset ruokalajit kohtaavat tämän päivän tulokkaat.

Erilaisen mutta itselleen yhtä läheisen kotipaikan Vivi-Ann Sjögren oli löytänyt jo parikymmentä vuotta aikaisemmin matkatessaan miehensä pikku-Citroënin kyydissä Saharaan. Kun tie Marokon ja Algerian rajamailla päättyi, pariskunta kuuli että parin tunnin matkan päässä olisi keidas. He ajoivat joenuomia pitkin ja löysivät hiekkamyrskystä huolimatta perille. ”Paimentolaiset ottivat meidät – ensimmäiset ja ainoat vieraansa – hoiviinsa ja opettivat meitä elämään luonnon ehdoilla”, Sjögren kertoo. ”Tulin huomaamaan, että he olivat ekologiassa meitä valovuosia edellä.”

Seuraavina vuosina Sjögren palasi miehensä kanssa yhä uudelleen keitaalle, jossa he viipyivät telttoineen viikkokausia kerrallaan. Kirjassa *Saharan aamut ja illat* (2002) Sjögren kertoo, mitä hän oppi ja koki asuessaan paimentolaisten kanssa. Elämä luonnon ehdoilla on kirjan keskeinen teema; reseptejä ei sen sivuilta löydy. Sahara-kirja kiinnosti lukijoita niin paljon, että siitä otettiin jo ilmestymisvuonna toinen, uudistettu painos.

Myös Sjögrenin kuudes proosakirja *Kasvokkain* (2003) käsittelee ranskankielistä Länsi-Afrikkaa. Hän matkasi Grand-Popon rannikkokaupungissa sijaitsevaan Beniniin vuonna 2000 yhtenä ensimmäisistä suomalais-afrikkalaisen kulttuurikeskus Villa Karon stipendiaateista. Samoin kuin Saharassa ja Meksikossa, hän tunsi olevansa sielläkin kuin kotonaan. ”Benin teki minuun huikean vaikutuksen”, Sjögren kertoo. ”En ollut odottanut mitään, ja yhtäkkiä huomasin olevani keskellä ihmisiä, jotka pitivät minua yhtenä heistä ja luottivat minuun.”

Sjögren sai jatkostipendin Villa Karoon ja kirjoitti Benin-kirjansa näiden kuukausien aikana tekemistään havainnoista. ”Oli opettavaista huomata, ettei ihonväri merkinnyt mitään. Olin vanhempi ihminen, jota muut kuuntelivat ja kunnioittivat”, kertoo paikallisten Mama Afrikaksi nimittämä kirjailija. ”Yritin olla sellainen ihminen, josta omat opettajani olisivat olleet ylpeitä.”

Omia elämänvaiheitaan Vivi-Ann Sjögren on kuvannut kahdessa suomeksi ilmestyneessä kirjassaan. *Kissan kasvot ja Lassen kioski* (2005) kertoo hänen lapsuudestaan ja nuoruudestaan Espoossa vuosina 1938–1957, jolloin ”melkein kaikki talot olivat punaisia. Helsinki oli jossakin kaukana, se oli kivenvärinen ja sinne mentiin ruskeella junalla.” *Pikku rouvan pikku talossa* (2006) ulottuu vuoteen 1965, jolloin Sjögrenin toiminta Helsingin teatteri- ja kulttuurielämässä tiivistyi ja maailma veti jo vilkasta tyttöä puoleensa.

Ruokakolumnistin ja reseptitaiturin teos *Vivi-Annin keittiössä* (2007) kokoaa maailmaa matkanneen kirjailijan parhaat reseptit. Mukana on sekä kotimaisia ja pohjoismaisia ruokia että näytteitä eri maanosista. Eurooppaa edustavat espanjalaiset ruuat, Etelä-Amerikkaa näytteet Meksikosta ja Afrikkaa Beninistä löytyneet reseptit; myös Kiina on edustettuna. Ruotsissa teos valittiin vuoden 2008 ruokakirjaksi.

Köyhän ritarin keittokomero (2009) on edellisen vastakohta. Se on opas niille, jotka eivät osaa eivätkä halua valmistaa ruokaa, mutta joiden on pakko sitä tehdä – yksineläjät, vanhukset ja monet muut. ”Esimerkiksi sinisimpukoista saa halutessaan wau-ruokaa todella halvalla”, Vivi-Ann Sjögren neuvoo.

Teoksia

Mustaa kahvia, keksinmuruja (suom. Inkeri Lamér ja Juha Virkkunen). Schildts 1999. 3. p. 2009.

Elämää pitempi matka (suom. Leena Vallisaari). Kirjapaja 1999.

Andalusian karkea suola (suom. Raija Jänicke). Schildts 2000. 3. p. 2004.

Meksikon-päiväkirja (suom. Raija Jänicke). Schildts 2001.

Saharan aamut ja illat (suom. Raija Jänicke). Schildts 2002. 2. uud. p. 2002.

Kasvokkain. Muistiinpanoja Beninistä (suom. Saara Villa). Schildts 2003.

Kissan kasvot ja Lassen kioski. Lapsuus- ja nuoruusvuodet 1938–1956 (suom. Saara Villa). Schildts 2005).

Pikku rouva pikku talossa (suom. Saara Villa). Schildts 2006.

Vivi-Annin keittiössä (suom. Saara Villa). Schildts 2007.

Köyhän ritarin keittokomero. Schildts 2009.

MAURI SOIKKANEN

Synt. 30.3.1932 Kuusankoskella.
Toimittaja, tietokirjailija.
Asuu Espoossa.

LÄHES NELJÄ vuosikymmentä Yleisradion luonto-ohjelmien toimittajana ja ohjelmapäällikkönä sekä sen ohessa 25 vuotta maan vanhimman erälehden päätoimittajana työskennellyt Mauri Soikkanen on arvostettu asiantuntija luonnossa, kalavesillä ja erämetsissä viihtyvien suomalaisten piirissä.

Kaikki tuntevat hänet ja Soikkanenkin aika monta, yhtenä heistä erämieslegendojen harvalukuiseen joukkoon noussut tasavallan jahtimestari Tauno V. Mäki. Kolmesta muustakin kuuluisasta metsä- ja kalamiehestä eli P.E. Svinhufvudista, C.G.E. Mannerheimista ja Urho Kekkosesta Mauri Soikkanen on kirjoittanut tietokirjat, joissa presidenttejä tarkastellaan heidän harrastustensa näkökulmasta.

Alun perin Soikkasen tähtäimessä oli koulumaailma, tarkemmin sanoen luonnontieteen lehtorin tehtävät. Soikkanen oli jo suorittanut auskultointinsa vuonna 1956, kun hän kuuli että Yleisradio etsi luonnontieteilijää toimittajakseen. Hän haki paikkaa, sai sen – ja siitä alkoi ura luonto-ohjelmien toimittajana.

Metsästys ja Kalastus -lehden avustajana pitkään ollut Soikkanen nimitettiin vuonna 1968 lehden päätoimittajaksi. Tässä asemassa hän oli luonteva valinta Weilin+Göösin suunnitteleman suuren eräkirjan päätoimittajaksi. ”Ville Repo pyysi minut mukaan ja Tauno V. Mäki nimitettiin toimitusneuvoston puheenjohtajaksi”, Soikkanen kertoo. Työ sujui hyvin ja isokokoinen, komea *Tapiola 1–6* ilmestyi vuosina 1979–82. Teossarjaa oli erittäin suosittu, ja 1980-luvun lopulla siitä tehtiin uudistettu painos.

Toimittajan roolissa Soikkanen oli myös *Paras eräretkeni* -kirjassa (1995), jossa parikymmentä tunnettua erämiestä kertoo unohtumattomista retkistään metsissä ja kalavesillä. Ilman taitavaa toimittajaa kirja olisi voinut jäädä ilmestymättä, sillä kaikki erämiehet eivät välttämättä viihdy kirjoituspuuhissa.

Metsästysmuseossa järjestetty näyttely Suomen presidenttien eräharrastuksista oli alkusysäys Mauri Soikkasen seuraaville kirjoille. ”Gummeruksen kanssa sovimme, että kirjoitan kolme kirjaa presidentit erämiehinä -teemasta”, Soikkanen kertoo. ”Nämä kolme metsästys- tai kalastusharrastuksestaan tunnettua presidenttiä ovat P.E. Svinhufvud, marsalkka Mannerheim ja Urho Kekkonen. Aloitin aikajärjestyksessä Svinhufvudista.”

P.E. Svinhufvud. Tarkkakätinen ampuja (1996) kertoo Suomen itsenäistymisessä keskeistä osaa esittäneestä valtiomiehestä ja hänen elinikäisestä harrastuksestaan, metsästyksestä. Kirjaansa varten Soikkanen haastatteli muun muassa presidentin lapsenlapsia. ”Ukko-Pekka oli kuin kuka tahansa tavallinen suomalainen erämies ja erosi siinä suhteessa kahdesta muusta presidentistä. Hän oli luonnontuntija ja metsästi mielellään yksin, vain koira mukanaan. Edustamisesta metsästyksen varjolla Svinhufvud ei niin piitannut, mutta Ellen-vaimo oli joskus mukana retkillä – hän keräsi sieniä.”

Svinhufvud oli myös innokas ampumaurheilun harrastaja ja hän nousi tässä lajissa jopa mestaritasolle. Soikkasen mukaan presidentin tuloksia esiteltäessä usein unohdetaan, että hänelle myönnettiin silloisten sääntöjen mukaan ikähyvitystä. Mauri Soikkanen sai kirjastaan P.E. Svinhufvudin muistosäätiön kirjallisen palkinnon.

Marsalkka Mannerheim oli erämiehenä Svinhufvudin vastakohta, kuten kirjan nimestäkin voi päätellä: *C.G.E. Mannerheim. Suurriistan metsästäjä* (1997). Toisin kuin kansanomainen Ukko-Pekka, Marski oli aristokraattinen, seurastaan ja metsästysvälineistään tarkka herra. ”Ehdin haastatella muun muassa hänen adjutanttiaan, eversti O.R. Bäckmania, jolla oli paljon tietoa esimiehensä eräharrastuksesta”, Soikkanen kertoo.

Hyviä lähteitä olivat myös Marskin muistelmat ja kirjoitukset, niiden joukossa hänen Suomen Metsästäjäliiton tilaisuudessa pitämänsä esitelmä tiikerinmetsästyksestä Intiassa, jonka eräs kuulijoista

talletti salaa pikakirjoituksella. ”Mannerheimilla oli hienot, käsintehdyt englantilaiset aseet, joista hän piti hyvää huolta”, Soikkanen kertoo. ”Kalastus ei häntä juuri kiinnostanut, vaikka hän olikin nimellisesti mukana perhokalastusta harrastavissa piireissä.”

Urho Kekkonen oli sen sijaan armoton kalamies, jonka virvelöintiä Mauri Soikkanenkin pääsi seuraamaan Taivassalossa vuonna 1978 järjestetyllä retkellä. Hän oli eri veneessä kuin UKK, mutta ohjeet olivat yhtä tiukat kuin muillakin: et saa saada enempää kaloja kuin presidentti! ”Tämä kuvastaa hyvin Kekkosen asennetta kalastukseen. Hänelle oli tärkeintä saada isoimmat kalat; päivä oli pilalla, jos joku seurueesta oli onnekkaampi.” Kirjan *Urho Kekkonen. Kovettu kalamies* (1998) nimessä esiintyvä vanha kainuulainen ilmaus viittaa juuri tähän suuntaan.

Kalamies Kekkonen oli ollut pikkupojasta asti, mutta metsästäjäksi hän ryhtyi vasta pääministerinä ollessaan – huono näkö vaikutti hänen ampumataitoonsa. Keskustapuolueen vahva vaikuttaja Pekka Silvola sanoi leikkisästi, että Soikkasen kirja antaa paremman kuvan Urho Kekkosesta kuin viralliset historiat.

Kahdeksan vuotta myöhemmin Mauri Soikkanen palasi UKK:n jalanjäljille, nyt uusien lähteiden avulla. Urho Kekkosen arkistot olivat avautuneet tutkijoille Orimattilassa, ja sieltä Soikkanen löysi autenttista tietoa ”kovetun kalamiehen” retkistä. *Kekkosen kanssa metsällä ja kalalla* (2006) perustuu UKK:n tarkkoihin päiväkirjamuistiinpanoihin kalamatkoista vuosina 1958–81 ja merkinnöistä taskualmanakkoihin sotaa edeltävinä vuosina.

”Kekkosella oli pieni käsiala, minkä takia paikkojen ja henkilönimien selvittäminen oli työlästä”, Soikkanen kertoo. ”Juhani Suomi oli käynyt päiväkirjat läpi Kekkos-elämäkertaa varten, mutta ei aina onnistunut tulkitsemaan eräretkiin liittyviä nimiä.” Soikkanen selvitti omien taustatietojensa avulla oikeat henkilöt ja paikat, mistä Juhani Suomi antoi myöhemmin tunnustusta.

Sotilaamme erämiehinä Itä-Karjalassa (1999) sai alkunsa Mannerheim-kirjasta, jossa kerrotaan myös Marskille 75-vuotislahjaksi Itä-Karjalaan rakennetusta metsästysmajasta. Soikkanen haastatteli erämaaoloissa taistelleita veteraaneja ja täydensi tietojaan Sota-arkistossa. Näin syntyi erikoislaatuinen eräkirja, joka kertoo metsästyksestä ja kalastuksesta Itä-Karjalan korvissa sotatoimien lomassa.

Asemasodan aikana pyrittiin noudattamaan samoja sääntöjä kuin rauhan ajan oloissa, mitä miesten oli joskus vaikea ymmärtää: miksi vihollisia sai ampua ympäri vuoden, mutta hirviä vain metsästysaikana? Soikkasen mukaan kenraali Erkki Raappana, itsekin tunnettu eränkävijä, kehotti korpisotureita sanomaan että hirvi oli mennyt miinaan, jos kaato sattui metsästyskauden ulkopuolella. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö palkitsi Soikkasen kirjan vuoden 1999 Karjala-palkinnolla.

Useimmat Mauri Soikkasen teokset ovat Gummeruksen kustantamia, mutta seuraavassa kirjassaan *Tauno V. Mäki. Tasavallan jahtimestari* (2000) hän siirtyi Otavan leiriin. Vuonna 1983 kuollut maan ylin metsästysviranomainen oli kirjoittanut omat teoksensa juuri Otavalle, josta aloite kirjan tekoon tuli.

Tehtävä oli Soikkaselle mieluinen. Hän oli tutustunut Mäkeen radiotoimittajana yhdessä tehtyjen eräohjelmien aikana ja myöhemmin pitkillä automatkoilla eri puolille maata. Soikkasen mukaan ”Tauno V.” oli värikäs persoona, joka muun muassa opetti Kekkosen kalastamaan ja metsästämään. Soikkanen sai tutustua Mäen päiväkirjoihin, jotka antoivat syvyyttä tasavallan jahtimestarin henkilökuvaan.

Kairassa sattuu aina. Eränkävijän vuosirenkaita (2001) on Soikkasen toimittama antologia *Eränkävijä*-vuosikirjan parhaista kirjoituksista 50 vuoden ajalta. Laajan kirjoittajakaartin ja eri aikakausia edustavien kuvittajien ansiosta kirja antaa hyvän kuvan Suomessa julkaistusta puolivuosisataisesta eräkirjallisuudesta. Artikkelit ovat Mauri Soikkasen valitsemia, ja hän kirjoitti antologiaan yhteenvedon alan kirjallisuuden vaiheista sekä tekijöiden esittelyt.

Teoksia

Tapiola 1–6 (päätoim.). Weilin+Göös 1979–1982.
Tapiola (päätoim.). Uud. painos. Weilin+Göös 1987–1990.
Erämiesten matkassa. Eräkirjailijamme kertovat (toim.). Otava 1987.
Paras eräretkeni (toim.). Gummerus 1995.
P. E. Svinhufvud. Tarkkakätinen ampuja. Gummerus 1996.
C. G. E. Mannerheim. Suurriistan metsästäjä. Gummerus 1997.
Urho Kekkonen. Kovettu kalamies. Gummerus 1998.
Sotilaamme erämiehinä Itä-Karjalassa 1941–1944. Gummerus 1999.

Tauno V. Mäki. Tasavallan jahtimestari. Otava 2000.
Kairassa sattuu aina. Eränkävijän vuosirenkaita (toim.). Otava 2001.
Kekkosen kanssa metsällä ja kalalla. Gummerus 2006.

Toiminut *Metsästys ja Kalastus* -lehden päätoimittajana 1968–92.
Toimittanut *Eränkävijä*-vuosikirjaa vuodesta 1968 alkaen.

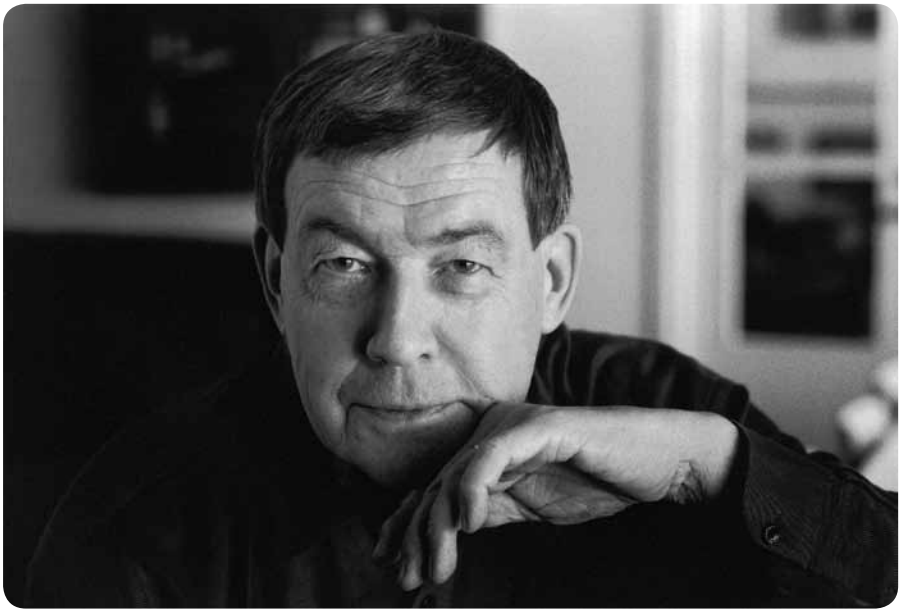

PEKKA TARKKA

Synt. 4.12.1934 Helsingissä.
Kirjallisuuskriitikko, fil. tohtori.
Asuu Helsingissä.

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN arvostelijana ja kulttuuripoliitikkona lähes instituution asemaan nousseen Pekka Tarkan arvostus perustuu paljolti hänen pitkäaikaiseen toimintaansa pääkaupungin suurten sanomalehtien *Uuden Suomen* ja *Helsingin Sanomien* kulttuuritoimituksissa. Tarkka on toiminut yliopiston kotimaisen kirjallisuuden dosenttina ja kirjoittanut useita kirjallisuushistoriallisia ja -sosiologisia tutkimuksia sekä kirjailijaelämäkertoja.

Itse Tarkka näkee asian näin: ”Lehtiin kirjoittaminen on ollut minulle tärkeää ja myös hyvä koulu kirjallisuudentutkijan työhön.”

Lehtimiehen työnsä Pekka Tarkka aloitti kesätoimittajana *Ilta-Sanomissa* vuonna 1955, erityiskohteenaan onnettomuudet, tulipalot ja rikokset. ”Rikostoimittajana saadusta kokemuksesta oli suurta hyötyä 17 vuotta myöhemmin, kun selostin *Helsingin Sanomiin* WSOY:n suurta kriisiä”, hän muistelee. ”Saimme siinä jutussa huomattavia uutisvoittoja.”

Nuori rikostoimittaja olisi kelpuutettu vakinaiseksi *IS:n* toimitukseen, mutta hän jatkoi kirjallisuuden opintojaan. Vuonna 1958 Toini Havu pyysi Tarkan ”juoksupojakseen” *Helsingin Sanomien* kulttuuritoimitukseen, josta hän siirtyi kolmen vuoden kuluttua kilpailijan eli *Uuden Suomen* leiriin. ”Siihen aikaan *Uusi Suomi* oli teknisesti ja toimituksellisesti laadukkaampi lehti”, Tarkka sanoo.

Vuonna 1967 hän jäi pariksi vuodeksi freelanceriksi, valmistui lisensiaatiksi ja palasi *Helsingin Sanomien* kulttuuriin, opettaen samalla

yliopistossa kotimaista kirjallisuutta. ”Lopullisen valinnan lehtityön suuntaan tein kymmenisen vuotta myöhemmin”, hän kertoo.

Pekka Tarkan esikoiskirja *Paavo Rintalan saarna ja seurakunta* (1966) oli ensimmäisiä kirjallisuussosiologisia raportteja Suomessa. Hän kuvaa Rintalan tuotantoa ja analysoi sen ympärillä käytyä kirjasotaa, selkänojanaan Erik Allardtille suoritettu sosiologian sivulaudatur. ”Pidin Rintalan herättämää keskustelua yhteiskunnallisesti niin kiinnostavana, että siitä oli suorastaan pakko kirjoittaa kirja.”

Hannu Salaman romaani *Juhannustanssit* synnytti samantyyppisen sukupolvien ja näkemysten konfliktin, jonka kuvaus on *Salama*-elämäkerran (1973) ydintä. Pekka Tarkka kuvasi Salaman jumalanpilkkaoikeudenkäynnin ja hänen romaaniensa aiheuttamat keskustelut ja tarkasteli kirjailijan asemaa yhteiskuntaluokkien välissä. ”Tähänkin kirjaan oli olemassa sosiaalinen tilaus”, Tarkka toteaa. ”Kirjoitin sen lehtityön ja yliopisto-opetuksen ohessa ja ihmettelen vieläkin, mistä sen energian sain.”

Lähes klassikko jo syntyessään oli *Suomalaisia nykykirjailijoita* (1967), jossa Pekka Tarkka esittelee 52 suomenkielistä ja Ingmar Svedberg 12 ruotsinkielistä kirjailijaa. Kirja sai myötämielisen vastaanoton kouluissa sekä opiskelijoiden ja muiden kirjallisuutta seuraavien parissa; siitä tehtiin uudistettu laitos jo seuraavana vuonna. Sittemmin se on sisältänyt sata Pekka Tarkan kirjoittamaa kirjailijaesittelyä. Eri laitoksina se on käännetty ruotsiksi ja saksaksi. Vuosituhannen vaihteessa ilmestyi kirjan kuudes uudistettu laitos.

Joel Lehtosesta Pekka Tarkka kiinnostui 1960-luvun alussa, jolloin hän teki Lehtosesta gradunsa. ”Hän oli henkilönä monipuolinen ja värikäs, yhtäältä suomalaisista suomalaisin kirjailija, toisaalta romaanisiin kulttuureihin perehtynyt oppinut eurooppalainen”, Tarkka luonnehtii kirjailijaa, joka on seurannut häntä vuosikymmenestä toiseen ja johon hän on yhä uudelleen palannut.

Putkinotkon herra (1969) sisältää Lehtosen kirjeet rakastetulleen Sylvia Avellanille, ja vuonna 1977 valmistui Tarkan väitöskirja *Putkinotkon tausta*. Kuusi vuotta myöhemmin ilmestyi Tarkan toimittama *Kirjeitä*.

Tarkan elinikäisen harrastuksen tuloksena Putkinotkon herrasta on valmistumassa elämäkerta, jonka ensimmäinen osa *Joel Lehtonen*

– *vuodet 1881–1917* ilmestyi vuonna 2009; toinen osa on parhaillaan tekeillä. Ensimmäisessä osassa Tarkka kuvaa Lehtosen ristiriitaista persoonaa; tämä viihtyi yhtä hyvin Suomen syrjäkylissä kuin Pariisissa.

”Lehtosesta on löytynyt paljon uutta aineistoa, sen joukossa esimerkiksi kenkälaatikollinen kirjeitä, jotka eräs Lehtosen elämäkertaa suunnitellut tutkija oli kerännyt. Joel Lehtonen oli Otavan kirjailija, ja niinpä kustantaja otti hänen elämäkertansa ohjelmaansa – hieno perinne, jonka soisi säilyvän.”

Otavan historia 1918–1940 (1980) oli Heikki A. Reenpään tilaama työ, jonka parissa Tarkalta kului paljon työtunteja. ”Se oli kuitenkin hauska ja jännittävä tehtävä”, hän sanoo. ”Otavalla on erinomainen kuva-arkisto, joka vanhoine valokuvineen, piirroksineen ja kansikuvineen on suoranainen aarreaitta.” Paavo Haavikko suhtautui Tarkan työhön skeptisesti tyyliin ”ei siitä mitään tule”, mutta yllättyi iloisesti lopputuloksesta.

Tilaustyö oli myös Suomen Kustannusyhdistyksen 125-vuotisjuhlaan valmistunut *125 vuoden kirjat* (1983), johon Tarkka valitsi ja esitteli kunkin vuoden edustajat. Omista kirja-arvosteluistaan ja lehtikirjoituksistaan Tarkka on toimittanut kaksi kokoelmaa, *Sanat sanoista* (1984) ja *Lause lauseesta* (1994).

Joel Lehtosen ohella toinen tärkeä kirjailija Pekka Tarkan elämässä on Pentti Saarikoski, jonka hän tunsi hyvin ja jonka pikaelämäkertaa hän suunnitteli jo 1960-luvun lopulla. ”Sitä varten Pentti näytti minulle päiväkirjojaan, joita pidin hienoina ja julkaisemisen arvoisina. Elämäkertaa ei silloin tullut, mutta idea jäi elämään ja toteutui myöhemmin. Varhaiskypsän runoilijan mustakantisista muistivihkoista syntyi hänen kuolemansa jälkeen *Nuoruuden päiväkirjat* (1984).”

Tarkan mukaan Saarikoski oli grafomaani, joka kirjoitti koko ajan muistiin elämäänsä. Kynänjälki pysyi selvänä silloinkin, kun kirjailija oli nauttinut alkoholia. Elämäkertatyötään varten Tarkalla oli tavallista paremmat lähtökohdat. ”Olimme hyvät kaverit – ehkä joskus vihollisetkin – 1950- ja 60-lukujen taitteessa. Ystävyys säilyi, vaikka välit viilenivät, ja kirjeenvaihtomme jatkui loppuun asti.”

Tarkka sai käyttöönsä Saarikosken kirjeet ja päiväkirjat, jotka runoilija oli lähettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan. Lisää

lähdemateriaalia löytyi lehdistöstä, jonka myötävaikutuksella narsistinen kirjailija sai peilata itseään julkisuudessa. Kuvaa täydensivät vaimojen, lasten ja tuttavien haastattelut sekä ennen muuta laajat teosanalyysit.

Elämäkerran ensimmäinen osa *Pentti Saarikoski, vuodet 1937–1963* (1996) on yli 600-sivuinen dokumentoitu kuvaus nuoresta Saarikoskesta, nuorison villitsijästä ja ”runoutemme suurimmasta kulttihahmosta sitten Eino Leinon”. Teos on samalla värikäs kappale 1950- ja 1960-luvun kulttuurihistoriaa. Se sai erinomaisen vastaanoton: arvostelut olivat ylistäviä ja myyntiluvut tietokirjoille melko harvinaisia. Opetusministeriö myönsi Tarkalle Suomi-palkinnon.

”Jorma Kaimio sanoi, että elämäkerran toista osaa myydään aina puolta vähemmän”, Tarkka toteaa. Niin kävikin. Kun *Pentti Saarikoski, vuodet 1964–1983* (2003) ilmestyi, kriitikkojen arviot olivat yhtä myönteisiä kuin seitsemän vuotta aiemmin, mutta myynti jäi kauas jälkeen. ”Ensimmäisen osan aikoihin Saarikoski oli nouseva ihmelapsi, mutta rata taittui laskuun nopeasti, vaikka viimeisten vuosien runoteos *Tiarnia* onkin suurenmoinen saavutus”, Tarkka sanoo.

Molemmat osat ilmestyivät myös Ruotsissa, tekijän jonkin verran muokkaamina. Elämäkertatyönsä oheistuotteiksi Tarkka nimeää Saarikosken teosten kokonaislaitoksen niteet, joita hän toimitti viisi osaa.

Intohimoisen sanomalehtikirjailijan Jouko Tyyrin tuotantoon Pekka Tarkka paneutui Tyyrin lesken aloitteesta. Tarkan mukaan suurin ongelma oli materiaalin paljous, sillä Jouko Tyyri kirjoitti lehtiin uskomattoman ahkerasti. ”Mutta työ oli mieluinen, Tyyri oli minun idolejani nuorena”, hän sanoo. *Jouko Tyyri: Kohtaamisia* (2009) sisältää kirjoituksia viideltä vuosikymmeneltä.

Pekka Tarkan tuorein kirja *Kapellimestari* (2009) koostuu keskusteluista musiikin ammattilaisen, kapellimestari Jukka-Pekka Sarasteen ja aktiivisen harrastajan, kirjallisuuskriitikko Tarkan välillä.

Teoksia

Paavo Rintalan saarna ja seurakunta. Otava 1966. Käännetty ruotsiksi.

Suomalaisia nykykirjailijoita. Tammi 1967. Uud. laitos 1968, 1980 (ruotsi, saksa), 1989, 1990 (ruotsi). 6. laitos 2000.

Joel Lehtonen: Putkinotkon herra. Kirjeitä 1907–1920 (toim.). Otava 1969.

'Essee', 'Novelli' (Suomen kirjallisuus VIII, toim. Pekka Tarkka). SKS/ Otava 1970.

Salama. Otava 1973. Käännetty ruotsiksi.

Putkinotkon tausta (väitöskirja). Otava 1977.

Otavan historia 1918–1940. Otava 1980.

125 vuoden kirjat. Suomen Kustannusyhdistys 1983.

Joel Lehtonen: Kirjeitä (toim.). Otava 1983.

Sanat sanoista. Arvosteluja ja kirjoituksia 1957–1984. Otava 1984.

Pentti Saarikoski: Nuoruuden päiväkirjat (toim.). Otava 1984.

Kirjailija ja hänen kustantajansa (toim.). Otava 1990.

Lause lauseesta. Arvosteluja ja kirjoituksia 1984–1994. Otava 1994.

Pentti Saarikoski – vuodet 1937–1963. Otava 1996. Käännetty ruotsiksi.

Pentti Saarikoski: Nuoruuden runot (toim.). Otava 1994.

Pentti Saarikoski: Nenän pakinat (toim.). Otava 1995.

Pentti Saarikoski: Prahan päiväkirjat (toim.). Otava 1998.

Pentti Saarikoski: Juomarin päiväkirjat (toim.). Otava 1999. 2. p. 2007.

Pentti Saarikoski: Toipilaan päiväkirjat (toim.). Otava 2001.

Pentti Saarikoski – vuodet 1964–1983. Otava 2003. Käännetty ruotsiksi.

Jouko Tyyri: Kohtaamisia (toim.). WSOY 2005

Joel Lehtonen – vuodet 1881–1917. Otava 2009.

Kapellimestari (Jukka-Pekka Sarasteen kanssa). Siltala 2009.

ALLAN TIITTA

Synt. 21.7.1953 Helsingissä.
Kulttuurimaantieteen dosentti, tietokirjailija.
Asuu Helsingissä.

KUN TEKIJÄN taustasta löytyy – niin kuin Allan Tiitan tapauksessa – tohtorin tutkinnon lisäksi parikymmentä vuotta toimintaa kustannusalalla sekä vastuullisia julkaisutehtäviä eri organisaatioiden palveluksessa, ei ole ihme että hänen kirjallinen tuotantonsa on kasvanut laajaksi ja monipuoliseksi. Itse asiassa Allan Tiitta on toimittanut ja julkaissut niin monta ajallisesti toistensa väliin lomittuvaa tietokirjaa, että niiden kronologinen esittely on lähes mahdotonta. Hänen tuotantoaan onkin parasta tarkastella tiettyjen pääteemojen kautta.

”Olen kirjoittanut pääasiassa neljästä aihepiiristä”, Tiitta itse toteaa. ”Ensimmäinen teema on Suomen historia ja toinen maantieteen oppihistoria. Kolmas aihepiiri käsittää organisaatio- ja yrityshistoriat ja neljäntenä tulevat Suomea esittelevät tietokirjat.” Hetken mietittyään hän lisää luetteloon myös pari harrastuksiin liittyvää tietokirjaa.

Allan Tiitan ensimmäinen omissa nimissään julkaisema tietoteos syntyi puolivahingossa. Hän oli tehnyt seminaarityön Suomenlinnassa sisällissodan jälkeen toimineesta vankileiristä ja kertoi siitä eräässä esitelmässään. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen kuuli esityksen ja ehdotti, että Tiitta tekisi aiheesta kirjan. Tuloksena oli museoviraston julkaisema *Suomenlinnan sotavankileiri* (1983), tiivis kuvaus leirin ”ankeista, jopa järkyttävistä oloista”.

Siihen aikaan Tiitta työskenteli jo Otavalla tietosanakirjatoimittajana, mikä oli hänelle ponnahduslauta yleishistorian erikoismieheksi. Tiitta aloitti kirjoittamalla neljä artikkelia teokseen *Otavan isot luonnontietosanakirjat* (1983), mutta hänen säännöllisimmäksi työl-

listäjäkseen 1980-luvulla tuli kansalaisen vuosikirja *Mitä Missä Milloin*. Tiitta kirjoitti teossarjaan vuosittain lukuisia erityisesti Suomen maantiedettä, väestöä ja historiaa käsitteleviä artikkeleita. Vuonna 1986 Tiitta nimitettiin MMM:n päätoimittajaksi, ja kolme vuotta myöhemmin hänestä tuli Otavan tietokirjaosaston toimituspäällikkö.

Uransa suurteosten tekijänä Allan Tiitta aloitti yhdeksänosaisessa opuksessa nimeltä *Finlandia, Otavan iso maammekirja* (1983–87), johon hän kirjoitti yhteensä 20 artikkelia. Merkittävä työ oli *Itsenäinen Suomi* (1987), Suurelle Suomalaiselle Kirjakerholle tehty näyttävä historiateos, jonka toisena kirjoittajana oli Otavan kirjallinen johtaja Jukka Tarkka. Tiitta kirjoitti teokseen jakson itsenäistymisestä toisen maailmansodan alkuun.

”Jukan kuningasidea oli kirjan rakenne, jossa yhdistyvät tapahtumien kalenterimainen kirjaaminen päivän tarkkuudella ja niiden taustoittaminen viereen sijoitetussa tekstissä”, Tiitta sanoo. ”Tällainen esitystapa vetosi lukijoihin. Teosta myytiin paljon, ja siitä toimitettiin uudistetut ja laajennetut painokset 10 vuoden välein vuosina 1997 ja 2007.”

Vuonna 1992 Tiitta toimitti Seppo Zetterbergin kanssa historian yleisesityksen *Suomi kautta aikojen*, johon hän kirjoitti yhden pääluvun. Tuorein yleishistoriateos Tiitan uralla on Weilin+Göösin julkaisema *Maamme Suomi* (2007), jonka esikuvana oli Leo Mechelinin yli sata vuotta sitten julkaisema *Suomi 19:nnellä vuosisadalla*. Uusi 540-sivuinen teos kuvaa 90-vuotiasta Suomea ja sen kansaa sellaisena kuin ne olivat uuden vuosituhannen alkaessa. Tiitta oli teoksen päätoimittaja ja kirjoittajat eri alojen johtavia asiantuntijoita.

Erikoisalastaan maantieteestä Allan Tiitta on kirjoittanut eri yhteyksissä 1970-luvun lopulta saakka. Väitöskirjassaan *Harmaakiven maa, Zacharias Topelius ja Suomen maantiede* (1994) hän nostaa Topeliuksen yhdeksi yliopistomaantieteen suomalaisista uranuurtajista. Tiitta kuvaa Topeliusta kansallisen tietoisuuden arkkitehtina, jonka työvälineitä olivat maantiede ja kansanvalistus. *Harmaakiven maa* valittiin vuoden tiedekirjaksi vuonna 1994.

Myöhemmissä artikkeleissaan, joita hän kirjoitti muun muassa *Maakuntien Suomi* -sarjaan (1998), *Suomen Kartat* -kirjaan (1999) ja Porthanin koottujen teosten viimeiseen osaan (2007), Tiitta on

osoittanut, että maantieteelliselle Suomi-käsitteelle loi perustan jo Topeliuksen edeltäjä Henrik Gabriel Porthan 1700- ja 1800-lukujen taitteessa.

Maantieteeseen liittyvistä aiheista Tiitta kirjoitti myös *Suomen tieteen historian* osassa 3 (2000), *Terra Cognita* -kirjassa (2000) ja *Maamme kirjassa* (2005). Tiitan artikkeli *J. G. Granö ja eläinmaantiede* (2006) kertoo tunnetusta suomalaisesta, matkakirjailijanakin ansioituneesta maantieteilijästä J. G. Granöstä, josta hän on parhaillaan tekemässä elämäkertaa.

Allan Tiitan avaus yritys- ja organisaatiohistorioiden pariin oli Weilin+Göösin 125-vuotishistoria *Ajan ja tiedon taitaja* (1997). *Kulttuurin puolesta* (2003) kertoo teollisuusneuvos Launo Laakkosesta ja hänen taidekokoelmastaan sekä Laakkosen perustaman Temet Oy:n 50-vuotisesta taipaleesta. Rakennusurakoitsijana menestyneen Juho Vainion ja hänen perustamansa säätiön vaiheista Tiitta on kirjoittamassa historiakirjaa julkaistavaksi säätiön 50-vuotisjuhlan yhteydessä 2011.

Laajemmasta näkökulmasta suomalaista yritysmaailmaa käsittelee Liikesivistysrahaston historia *90 vuotta Suomen liike-elämän asialla* (2009), jonka Tiitta kirjoitti Kari Aspin kanssa.

Vuonna 1999 Allan Tiitta kutsuttiin päätoimittajaksi valmistamaan kolmiosaista *Suomen Akatemian historiaa,* johon hän kirjoitti itse ensimmäisen, vuodet 1948–1969 kattavan osan *Huippuyksilöitä ja toimikuntia* (2004). Akatemian historiaakin mittavampi kokonaisuus on neliosainen *Suomen tieteen historia* (2001–2002), jota Tiitta teki toimitussihteerin ominaisuudessa päätoimittajanaan Päiviö Tommila.

Eduskunnan 100-vuotisjuhlien kirjasarjaan Tiitta kirjoitti Ville Pernaan kanssa yhdeksännen osan nimeltä *Sivistyksen ja tiedon Suomi* (2007), jossa tarkastellaan eduskunnan harjoittamaa sivistys-, tiede- ja teknologiapolitiikkaa 1960-luvun puolivälistä lähtien.

Tiitan kirjoittamista organisaatiohistorioista tuorein on *Collegium medicum* (2009), joka kertoo Lääkintöhallituksen vaiheista vuosina 1878–1991. ”Tähän työhön minulta meni kaksi vuotta”, Tiitta kertoo. ”Kävin läpi pöytäkirjat yli sadan vuoden ajalta, mutta juuri sen syvemmälle arkiston kätköihin en mennyt; tärkeintähän on nostaa esiin suuret linjat. Nyt työn alla oleva Juho Vainion säätiön historia

kertoo oikeastaan samasta aihepiiristä, sillä säätiö tukee nimenomaan kansanterveyttä edistäviä hankkeita."

Allan Tiitan tuotannon neljännestä teemasta, Suomea esittelevistä tietokirjoista ja artikkeleista varhaisin on hänen kirjoituksensa teoksessa *Tunne Suomi* (1987). Jatkoa seurasi: hakusana "Suomi" *Otavan Suuressa Ensyklopediassa* (1991), *Suomi 75, dokumentteja* (1992) ja useilla kielillä tehty *Focus* (1992). Vuonna 1995 Tiitta alkoi kirjoittaa Suomen luonnonoloista ja väestöstä suosittuun *Facts about Finland* -teokseen, jota on käännetty lukuisille kielille. Työ jatkui kirjan uudistetussa laitoksessa *Portraying Finland* vuonna 2005.

Historiantutkija Allan Tiitta on kiinnostunut myös urheilusta, etenkin jalkapallosta. Vuonna 1992 hän teki Markku Siukosen kanssa kirjan *Suomalaisen urheilun tähtihetkiä*. "Olin siihen aikaan sidoksissa Weilin+Göösiin, joka halusi julkaista tällaisen teoksen", Tiitta kertoo ja korostaa, että kumppanina ollut urheilutiedon ammattilainen oli hankkeen tukipylväs.

Mielilajinsa jalkapallon pariin Tiitta pääsi Helsingin Jalkapalloklubin 100-vuotisjulkaisussa *Tähtien tarina* (2007), jossa hän oli yksi neljästä kirjoittajasta. Historioitsijana hän kertoo HJK:n varhaisimmista vaiheista eli vuosista 1907–1959.

Teoksia

Suomenlinnan sotavankileiri 1918–19. Museovirasto 1983.

Maapallon itsenäiset valtiot (toim.). Otava 1983.

Otavan isot luonnontietosanakirjat (täydennysartikkelit Pekka Borgin kanssa). Otava 1983.

Itsenäinen Suomi. Seitsemän vuosikymmentä kansakunnan elämästä (Jukka Tarkan kanssa). Otava 1987. Uudistetut ja laajennetut painokset 1997 ja 2007.

Velosipeedistä videoon. Sata vuotta ilmoittelua Helsingin Sanomissa (Tapio Kähkösen kanssa). Helsingin Sanomat 1989.

Suomi 75 (dokumentteja, teksti Allan Tiitta). Weilin+Göös 1991.

Suomi kautta aikojen (toim. Seppo Zetterbergin kanssa). Otava 1992, 2. painos 1997.

Suomalaisen urheilun tähtihetkiä (Markku Siukosen kanssa). Weilin+Göös 1992.

Harmaakiven maa. Zacharias Topelius ja Suomen maantiede. Suomen tiedeseura 2007.

Ajan ja tiedon taitaja. Weiling+Göös 1872–1997. Weilin+Göös 1997.

Suuri henkilökirja (päätoim.). WSOY 2001.

Suomen tieteen historia 1-4 (toim.siht.). WSOY 2000–2002.

Suomen Akatemian historia 1–3 (päätoim., kirjoittanut osan 1. *Huippuyksilöitä ja toimikuntia*). SKS 2004–2007.

Porthan Suomen maantieteen tuntemuksen edistäjänä. Teoksessa *Henrici Gabrielis Porthan, Opera omnia XIII*, s. IX–LXXV. Porthan-Seura 2007.

Sivistyksen ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta, 9. osa (Ville Pernaan kanssa). Edita 2007.

Tähtien tarina. Helsingin Jalkapalloklubi 100 vuotta. (Seppo Aallon, Erkka Lehtolan ja Esa Sulkavan kanssa). Helsingin Jalkapalloklubi 2007.

90 vuotta Suomen liike-elämän asialla. Liikesivistysrahasto 1919–2009 (Kari Aspin kanssa). Liikesivistysrahasto 2009.

Collegium medicum. Lääkintöhallitus 1878–1991. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.

Kirjoittanut myös oppikirjoja ja lukuisia artikkeleita tietosanakirjoihin ja hakuteoksiin, kuten *Mitä Missä Milloin* -vuosikirjoihin, *Suomalaiseen Tietosanakirjaan*, *Studia Tietokeskukseen* ja *Kansallisgalleriaan*.

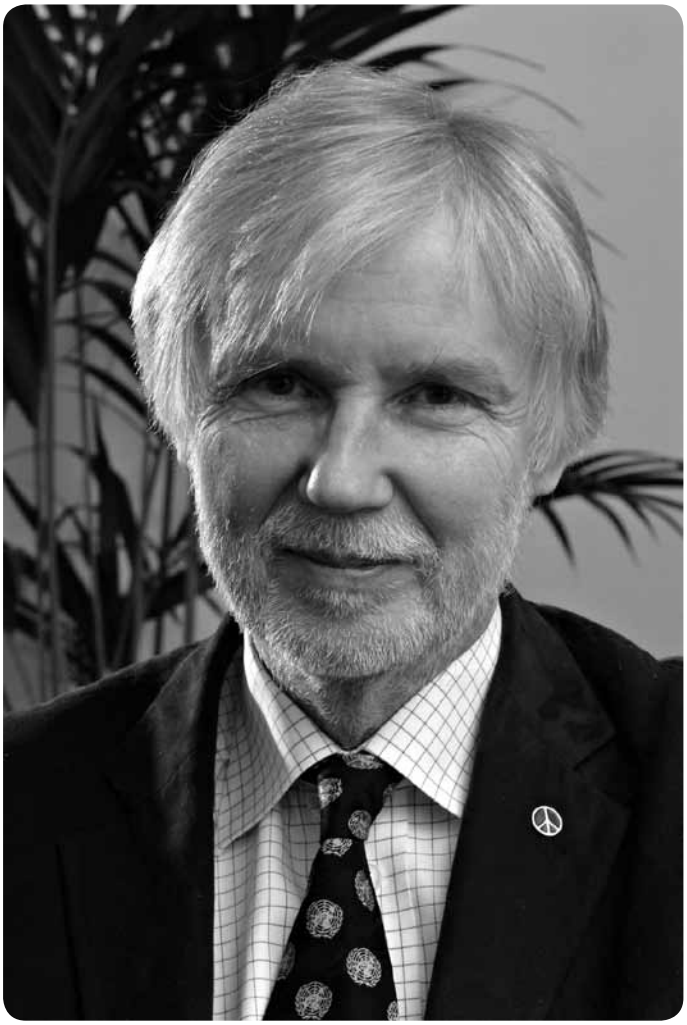

ERKKI TUOMIOJA

Synt. 17.1.1946 Helsingissä.
Kansanedustaja, dosentti.
Asuu Helsingissä.

POLITIIKASSA ERI tasoilla yli neljän vuosikymmenen ajan vaikuttanut Erkki Tuomioja on tullut suurelle yleisölle tutuksi ennen muuta toiminnastaan ulkoministerinä ja SDP:n kansanedustajana. Helsinkiläiset muistavat Tuomiojan myös pitkäaikaisena apulaiskaupunginjohtajana.

Poliitikko-Tuomiojan varjossa vähemmälle huomiolle on jäänyt hänen kirjallinen toimintansa. Tuomioja on kuitenkin paitsi uuttera lukija myös aktiivinen kirjoittaja, jonka skaala ulottuu mielipidekirjoista ja pamfleteista laajoihin poliittisen historian elämäkertoihin. Meriitteinä kirjallisuuden saralta hänellä on tiedonjulkistamispalkinto vuodelta 1979 sekä Tieto-Finlandia, jonka hän sai vuonna 2006 teoksestaan *Häivähdys purppuraa*.

Erkki Tuomioja kuuluu siihen 1960-luvulla esiin nousseeseen radikaaliin sukupolveen, jota yhdisti rotusyrjinnän ja kolmannen maailman sorron vastustaminen. Tuomioja toimi opiskeluvuosinaan aktiivisesti muun muassa Teiniliitossa, Rauhanliikkeessä ja Sadankomiteassa ja työskenteli samaan aikaan myös televisiotoimittajana.

1960-luvun kuohuviin vuosiin liittyi pamflettikirjojen läpimurto, joka jäi melko ohimeneväksi ilmiöksi suomalaisessa kustannusmaailmassa. Tuomioja oli yksi näkyvistä mielipidejohtajista, joten hän sopi hyvin pamfletistin rooliin. Niinpä Weilin+Göös pyysi häneltä tekstin mielipidekirjojen sarjaansa; muita tekijöitä olivat muun muassa Pentti Saarikoski ja Arvo Salo.

Syntyi 79-sivuinen *Tahditon rauhanmarssi* (1967), jossa Tuomioja esittää käsityksiään maailmantilanteesta 1960-luvun näkökulmasta. ”Luin tuon vihkosen jokin aika sitten ja voin vieläkin allekirjoittaa 43 vuoden takaiset arvioni”, toteaa Tuomioja, jolle on tällä välin kertynyt lisäkokemusta maailmanpolitiikasta muun muassa Suomen ulkoministerinä yli seitsemän vuoden ajan.

Toisessa kirjassaan *Valkoisen vallan Afrikka* (1969) Tuomioja tarkastelee Etelä-Afrikan, Zimbabwen ja Namibian kaltaisten maiden kehitystä siirtomaavallan jälkeen. *Öljypeli* (1970) puolestaan käsittelee laajasti kansainvälisen öljypolitiikan kuvioita, kolmatta maailmaa, itäblokkia ja Suomea unohtamatta. ”Olin tehnyt graduni Nesteen perustamisesta ja sivulaudaturin raakaöljyn hinnan kehityksestä”, Tuomioja perustelee kiinnostustaan öljyalaan.

Eurooppa nousi Erkki Tuomiojan kiinnostuksen kohteeksi 1970-luvulla, kun Suomea alettiin varovaisesti hivuttaa kiinteämpään yhteyteen lännen kanssa. *Suomi ja EEC* (1971) on hänen kriittinen kannanottonsa yhdentymiskehitykseen. ”Tämä on varmaan kirjoistani se, johon itse suhtaudun kaikkein kriittisimmin”, kirjoittaja arvioi jälkeenpäin.

Mielipidekirjoista Tuomioja siirtyi historian raskaaseen sarjaan kaksiosaisessa vasemmistopoliitikko Karl Harald Wiikin elämäkerrassa, jonka ensimmäinen osa *K.H. Wiik. Itsenäisyysmies ja internationalisti* ilmestyi vuonna 1979. Se oli samalla Tuomiojan poliittisen historian lisensiaattityö: ”Wiik ei löytänyt sijaansa suomalaisista vasemmistopuolueista, vaan jäi jonnekin sosialidemokraattien ja kommunistien väliin. Kumpikaan työväenliikkeen valtavirtauksista ei tuntenut häntä omakseen. Se lienee yksi syy, minkä takia Wiikistä ei ollut aiemmin tehty elämäkertaa.”

Wiik-elämäkerran toisessa osassa *K.H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti* (1982) Tuomioja kuvaa Wiikin suhdetta kansalaissotaan ja nousua SDP:n puoluesihteeriksi sekä hänen myöhempää ajautumistaan oppositiososialistiksi ja rauhanoppositioon. Jatko-osa ei ole alun kaltainen akateeminen opinnäyte, mutta Tuomioja vei työn loppuun tarkasti dokumentoituna tutkimuksena, vaikka se teki ”lopputuloksesta värittömämmän kuin mihin Wiikin monitahoinen persoonallisuus olisi antanut mahdollisuuksia”, kuten tekijä itse toteaa.

1970-luvun lopussa Tuomioja jätti eduskunnan ryhtyessään Helsingin apulaiskaupunginjohtajaksi. Hän kirjoitti poliittiseksi välintilinpäätökseksi kutsumansa mielipidekirjan *Vaihtoehdottoman demokratian kritiikki* (1980), jossa hän arvostelee politiikassa yleistynyttä pyrkimystä oikeudenmukaisuuden nimissä kulkevaan yhdenmukaisuuteen. Tuomiojan mielestä aatteiden vapaa kilpailu ja ristiriidat ovat osa uusiutumiselle välttämätöntä elämän dialektiikkaa.

Tulevaisuuden varjossa (1981) on keskustelukirja, jossa Erkki Tuomioja ja Jan-Magnus Jansson puhuvat maailmanpolitiikasta ja Suomen ulkopolitiikasta. ”Kirjaa varten järjestettiin kymmenkunta tapaamista, joissa keskustelut nauhoitettiin”, Tuomioja kertoo. ”Kummankin ensimmäinen puheenvuoro on kirjoitettu, mutta sen jälkeen jatkettiin vapaasti. Meillä oli monissa asioissa yhtenevät näkemykset.”

Isästään Erkki Tuomioja kirjoitti elämäkerran *Sakari Tuomioja. Suomalainen sovittelija* (1986). Tuomioja kuvaa analyyttiseen tapaansa merkittävän uran kotimaassa ja ulkomailla luonutta talousmiestä, poliitikkoa ja diplomaattia. Perheen yksityiselämään kirjassa ei puututa: ”Kysymys ei ole henkilökohtaisista muisteluksista, vaan elämäkerrasta.” Kirja sai hyvän vastaanoton ja siitä otettiin nopeasti toinen painos. 21 vuotta myöhemmin elämäkerrasta julkaistiin kolmas, uudistettu ja täydennetty painos.

Helsingin kiinteistötoimesta vastaavana apulaiskaupunginjohtajana Erkki Tuomioja perehtyi kasvavan pääkaupunkiseudun ongelmiin. Kirjassa *Helsinki, Suomen pääkaupunki* (1988) hän käsittelee maankäyttöä, asumista, liikennettä ja kunnallista päätöksentekoa. Tuomiojan pettymykseksi kirja ei herättänyt juuri lainkaan keskustelua. ”Reviirien varjelu on niin ankaraa”, Tuomioja sanoo. ”Pari vuotta sitten *Helsingin Sanomien* toimittaja luki kirjan ja ihmetteli, että siitä esitetyt asiat ovat ihan kuin tätä päivää.”

Vapaamuotoista muistelutyyliä edustaa *Kukkaisvallasta kekkosvaltaan* (1993), jossa Tuomioja kertoo muun muassa 1960-luvun teinipolitiikasta, pysähtyneisyyden ajan eduskuntatyöstä ja Helsingin kunnallispolitiikasta 1970-luvulla. ”Se ei ole puhdasoppinen muistelma, mutta ei myöskään sepitettä.” Yksi uutispommikin kirjaan mahtui: Tuomioja myönsi olleensa se henkilö, joka antoi toimittaja Tor Högnäsille tiivistelmän Kekkosen kuuluisasta Zavidovo-muistiosta.

Tuomiojan väitöskirja *Pekka Kuusi – alkoholipoliitikko, sosiaalipoliitikko, ihmiskuntapoliitikko* (1996) on elämäkertamuotoinen tutkimus sosiaalidemokraattisesta poliitikosta, tutkijasta ja yhteiskunnallisesta vaikuttajasta. Kuusi toimi Alkon pääjohtajana ja loi pohjan yhtiön korkeatasoiselle tutkimustyölle. Sosiaalipoliitikkona hän määritteli linjansa tunnetussa teoksessaan *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Tuomioja tuo esiin myös Pekka Kuusen roolin SDP:n linjan uudelleen määrittelyssä 1960-luvulla.

Suomen asema eurooppalaisessa integraatiokehityksessä on ollut Erkki Tuomiojan aiheena useissa kirjoissa. *Eurooppalainen Suomi* (1989) ilmestyi Neuvostoliiton natistessa liitoksissaan. *Matkaopas äänestyspaikalle* (1994) antoi eväitä Suomen EU-jäsenyyttä koskevaan kansanäänestykseen. *Markka vai euro?* (1997) ja *Millaiseen Eurooppaan?* (1998) ovat Eurooppa-toimikunnan julkaisemia kirjasia, joissa Tuomioja selvittää tulossa olevien ratkaisujen taustoja ja merkitystä.

Tammen Puheenvuoro-sarjaan kuuluvassa kirjassa *Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka anno 2004* (2004) ulkoministeri Tuomioja tarkastelee maanosan muuttunutta tilannetta ja erityisesti Euroopan yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitystä Suomen kannalta.

Kun historiantutkijan äidinäiti on Hella Wuolijoen kaltainen arvoituksellinen henkilö, ei ole ihme että tutkija kiinnostuu aiheesta. Erkki Tuomioja keräsi Wuolijoesta ja hänen sisarestaan Salmesta aineistoa kymmenkunta vuotta. Tältä pohjalta syntyi puolessa vuodessa *Häivähdys punaista* (2006), kaksoiselämäkerta virolaisen Murrikin perheen kahdesta tyttärestä. Kansainvälisissä vasemmistopiireissä liikkuneet sisarukset laajentavat kirjan maantieteellisiä ulottuvuuksia kauas rajojen ulkopuolelle.

Häivähdys punaista sai erinomaiset arvostelut, jotka kruunasi vuoden 2006 Tieto-Finlandia. Myös myynti veti: kirjasta otettiin 13. painos vuonna 2010. Se on käännetty suomeksi, viroksi, ruotsiksi ja saksaksi. Alun perin englanniksi kirjoitettu teos etsii vielä alkukielisen version kustantajaa.

Häivähdys poiki kiinnostuksen Viron historiaan ja sen tuloksena ilmestyy lokakuussa 2010 elämäkerta Jaan Tõnissonista suomeksi ja viroksi.

Teoksia

Tahditon rauhanmarssi. Weilin+Göös 1967.

Haaste hyvinvoinnille. Kehitysmaat ja kehitysyhteistyö (Ilkka-Christian Björklundin kanssa). Suomen teiniliitto ja Postisäästöpankki 1967.

Valkoisen vallan Afrikka (toim.). Tammi 1969. 2. p. 1970.

Öljypeli. Tammi 1970.

Suomi ja EEC. Gummerus 1971.

K. H. Wiik, itsenäisyysmies ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918. Tammi 1979.

Vaihtoehdottoman demokratian kritiikki. Otava 1980.

Tulevaisuuden varjossa. Keskustelukirja Jan-Magnus Janssonin kanssa. Tammi 1981.

K. H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946. Tammi 1982.

Sakari Tuomioja, suomalainen sovittelija. Tammi 1986. 2 p. 1986. 3. uud. ja täyd. p. 2007.

Helsinki, Suomen pääkaupunki. Tammi 1988.

Eurooppalainen Suomi. Hanki ja Jää 1989.

Kukkaisvallasta kekkosvaltaan. Tammi 1993.

Matkaopas äänestyspaikalle. Työväen sivistysliitto 1994.

Pekka Kuusi – alkoholipoliitikko, sosiaalipoliitikko, ihmiskuntapoliitikko. Tammi 1996.

Markka vai euro? Tuleeko Suomen liittyä Euroopan talous- ja rahaliittoon? Eurooppa-toimikunta 1997.

Millaiseen Eurooppaan? Eurooppa-toimikunta 1998.

Kirjavinkkejä. Sarja jatkuu vuosittain. Erkki Tuomioja, 2000.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka anno 2004. Tammi 2004.

Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekkala vallankumouksen palveluksessa. Tammi 2006. 13. p. 2010.

Käsittelee kotisivuillaan koti- ja ulkopolitiikan kysymyksiä ja kirjoittaa kirja-arvioita, joista on koonnut vuodesta 2000 alkaen *Kirjavinkki*-vihkosia.

RISTO UIMONEN

Synt. 22.11.1947 Oulussa.
Tietokirjailija, kolumnisti, Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja.
Asuu Espoossa.

MEDIAN UUTISTARJONTA on nykyisin niin tehokasta, että sitä seuraamalla on helppo pysyä jyvällä päivänkohtaisista tapahtumista. Vaikeampaa on laajojen kokonaisuuksien hahmottaminen – pidemmät kehityskaaret kun pyrkivät jäämään ajantasaisen pintatiedon alle. Ongelman tunnistavat uutistoimittajatkin. Heidän on kovassa kiireessä vaikea hahmottaa esimerkiksi poliittisten päätösten todellisia merkityksiä, syistä ja seurauksista puhumattakaan.

Pitkän päivätyön median palveluksessa tehnyt Risto Uimonen on huomannut, että kulissientakaiset ratkaisut aukeavat usein vasta ajan kanssa arkistotutkimusten, eri osapuolten haastattelujen ja huolellisten analyysien jälkeen. Lopputulos ei sen jälkeen olekaan enää lehtijuttu vaan tietokirja, jollaisia Uimonen on ehtinyt tehdä jo useita.

”Olen tavannut vallankäyttäjiä sekä virallisissa että epävirallisissa yhteyksissä ja saanut tietoa, jota ei löydy pöytäkirjoista eikä muistioista”, Uimonen sanoo. ”Kuvaan kirjoissani politiikan tapahtumia ulkopuolisen tarkkailijan silmin ja kirjoitan aikalaisdokumenttia omista lähtökohdistani.”

Risto Uimonen on työskennellyt BBC:ssä, *Turun Sanomissa*, MTV:ssä, *Helsingin Sanomissa* ja viimeksi *Kalevan* päätoimittajana Oulussa vuosina 2001–2008. Eläkkeelle jääminen ei katkaissut Uimosen yhteyttä mediaan, sillä vuoden 2009 lopulla hänet valittiin Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajaksi.

Jo ensimmäisessä kirjassaan *Matkailijan Lontoo* (1979) Uimonen joutui tekemisiin kokonaisuuden hallinnan kanssa. Kysymys ei

kuitenkaan ollut suomalaisesta politiikasta, vaan miljoonakaupunki Lontoon hahmottamisesta. ”Asuin siellä BBC-aikanani vajaat kolme vuotta ja kiersin vapaa-aikanani Lontoota ristiin rastiin. Ärsyynnyin aluksi, kun en saanut kaupungista kunnon otetta, vaan koin pelkkää kaaosta ja byrokratiaa”, Uimonen muistelee. ”Vasta puolen vuoden kuluttua Lontoon olemus alkoi avautua ja inho muuttui vähitellen ihailuksi. Päätin tehdä matkaoppaan rakastamastani kaupungista.”

Kovaa peliä penneillä (1984) iski suoraan suomalaisen tulopolitiikan ytimeen. ”Ollessani 1980-luvulla MTV:n uutis- ja toimituspäällikkönä minua häiritsi politiikan uutisten pinnallisuus. Päätin selvittää omalla ajallani, mitä tupo-neuvotteluissa oli todella tapahtunut”, Uimonen kertoo.

Kirja kattaa 1970-luvun myrskyisät vuodet, Kekkosen runnauksen, devalvaation ja palkankorotusten siirron. ”Sain tutustua Liinamaan papereihin ja osoitin niiden perusteella, että hänen välitysehdotuksensa oli täyttä teatteria.” Kirja herätti hämminkiä toimittajapiireissä. Kollegat olivat happamia huomatessaan, että heitä oli tupo-teatterissa vedetty pahan kerran nenästä.

Tupo-teatterista Uimosella oli lyhyt matka ryhtyä selvittämään poliittista imagonrakennusta yleisemminkin. ”Näin, että maailma oli muuttunut ja että tiedotusvälineet olivat nousemassa keskeiseen asemaan. Suomessa tämä kehitys oli vasta alkamassa. Kävin tapaamassa alan guruja Yhdysvalloissa ja Thatcherin Britanniassa.”

Julkisuuspeli (1992) kuvaa, millaisia viestintästrategioita maailmalla rakennettiin ja toteutettiin. Julkisuudessa spontaanilta näyttävät kohtaukset oli tosiasiassa harjoiteltu huolellisesti ja jopa vuorosanat oli kirjoitettu etukäteen. ”Kirjan ilmestyttyä tällaisia strategioita alettiin suunnitella suurella innolla Suomessakin, niin kuin esimerkiksi Ahtisaaren presidenttikampanja osoittaa.”

Nuori pääministeri (1995) on Uimosen dokumentti Esko Ahosta, joka joutui kohtamaan suurempia poliittisia vaikeuksia kuin kukaan muu Suomen pääministeri toisen maailmansodan jälkeen. ”Kirja ei ole kohdettaan nuoleskeleva Aho-story, vaan ulkopuolisen poliittisen tarkkailijan tekemä dokumentti nuoresta pääministeristä ja hänen myrskyisästä hallituskaudestaan”, Uimonen sanoo. ”Kieltämättä hänestä tulee kirjassa eräänlainen sankari, sillä hänen hallituksensa pystyi vetämään Suomen kuiville tilanteesta, joka muistuttaa Islan-

nin kriisiä 2000-luvulla." Uimosen mukaan Aho kesti Iiro Viinasen kanssa infernaalisen paineen, selvitti kriisin – ja kärsi tappion seuraavissa vaaleissa.

Imagonrakennusta käsittelevä *Mielikuvien maailma* (1996) on ammattilaisille tilaustyönä laadittu opaskirja, jonka Uimonen teki yhdessä Elisa Ikävalkon kanssa. Politiikan lisäksi kirjassa on yrityksiä ja organisaatioita koskevat osuudet. *Vuosisata suomalaista jääpalloilua* (1997) syntyi tilaustyönä talvisesta pallopelistä, jota oululainen Uimonen oli harrastanut jo juniori-ikäisenä ja jota hän jatkoi ikämiehenä helsinkiläisessä Botniassa.

Seuraava teos *Häntä heiluttaa koiraa* (1998) on pikemmin mielipide- kuin tietokirja. "Kirjoitin sen vuoden 1999 vaalien edellä, koska halusin vaikuttaa poliitikkojen esiintymiseen vaalikeskustelussa. Epäilin, etteivät he taaskaan puhu oikeista asioista, vaan vaikenevat esim. budjettileikkauksista. Laadin kirjaan oman leikkauslistani."

Uimosen kirjaa syytettiin populistiseksi, mutta kukaan ei kiistänyt sen argumentteja. Poliitikot eivät kuitenkaan hievahtaneet asemistaan: "Leikkaajien kohtalo pelotti", Uimonen päättelee. "Aho pelasti Iiro Viinasen kanssa valtion konkurssin partaalta, mutta äänestäjät heittivät hänet oppositioon vuoden 1995 eduskuntavaaleissa. Pääministeri Paavo Lipposen ja SDP:n suosio laski radikaalisti 20 miljardin leikkausten jälkeen. Äänestäjien pelko on niin kova, että vaalien edellä poliitikot tekeytyvät kuuroiksi, mykiksi ja sokeiksi."

Kun *Riisuttu presidentti* (2001) ilmestyi, Suomi oli vastikään saanut uuden perustuslain, joka karsi presidentin valtaa. Risto Uimonen osoittaa, että presidentin vallan riisuminen Suomessa on ollut vuosikymmenien mittainen prosessi. "Harva tulee ajatelleeksi, miten johdonmukaista parlamentarismin kannattajien toiminta on ollut. He aloittivat vyörytyksensä presidentin vallan vähentämiseksi vuonna 1969, jolloin Suomessa vietettiin hallitusmuodon 50-vuotisjuhlia."

Hallitusmuodon juhlinta oli kuin lähtölaukaus, joka käynnisti taistelun perustuslain uudistamiseksi. Tuohon aikaan presidenttinä oli Urho Kekkonen. Hän asettui vastustamaan presidentin vallan riisumista. Kekkosen seuraaja Mauno Koivisto ajoi määrätietoisesti eduskunnan aseman vahvistamista ja presidentin vallan vähentämistä.

Suomen EU-jäsenyydestä tuli uusi peruste presidentin vallan karsimiseksi. Seuraavat muutokset toteutettiin Martti Ahtisaaren presidenttikaudella. Maaliskuussa vuonna 2000 voimaan tullut uusi perustuslaki vähensi selvästi presidentin valtaa, mutta paine parlamentarismin suuntaan ei ole hellittänyt. ”Kun *Riisuttu presidentti* ilmestyi, vertasin tätä valtataisteluprosessia 30-vuotiseen sotaan. Nyt siitä voidaan puhua jo 40-vuotisena sotana”, Uimonen toteaa.

Muutto Ouluun *Kalevan* päätoimittajaksi aiheutti Risto Uimosen tietokirjailijauraan pitkän tauon. Sen katkaisi *Median mahti* (2009), jossa hän puntaroi neljän vuosikymmenen kokemuksellaan tiedotusvälineiden asemaa nyky-Suomessa. Uimosen mukaan teos ei nojaa kirjaviisauteen, vaan omakohtaisiin kokemuksiin: hän on itse nähnyt ja kokenut kertomansa asiat.

”Yllätyin itsekin lopputuloksesta. Jaakko Lassilan erosta lähtien vuonna 1991 keskimäärin kaksi merkittävässä asemassa ollutta henkilöä vuodessa on eronnut kielteisen julkisuuden takia. Kukaan ei näytä kestävän sitä painetta, joka syntyy kun media panee ison pyöränsä pyörimään. Anneli Jäätteenmäki oli uuden perustuslain mukaan maan korkein vallankäyttäjä, mutta mediapaineet johtivat hänenkin eroonsa.”

Median mahti oli ensimmäinen kirja, jonka Risto Uimonen kirjoitti päivänvalossa – etuoikeus, josta tietokirjailija pääsee yleensä nauttimaan vasta eläkeläisenä.

Uimonen jatkoi kirjoittamistaan päivänvalossa, ja seuraava kirja oli henkilökuva, *Iiro Viinanen* (2010).” Uimonen kirjoitti sen Viinasen pyynnöstä ja kustantajan perusidean pohjalta. Hän oli tutustunut Viinaseen tämän ministerikaudella. ”Viinanen auttoi minua kaikin tavoin, antoi muistiinpanonsa ja kertoi omat näkemyksensä. Kirja on kaunistelematon kertomus tapahtumista hänen näkökulmastaan. Se on dokumentti, jossa kuuluu Iiro Viinasen ääni”, Uimonen sanoo.

Teoksia

Matkailijan Lontoo. Otava 1979.

Kovaa peliä penneillä. Pekka Oivion ja Pentti Somerton valtakausi tulopolitiikassa 1975–1981. WSOY 1984.

Julkisuuspeli. Imagonrakennus politiikassa. WSOY 1992.

Nuori pääministeri. Esko Ahon huikea selviytymistarina. WSOY 1995.

Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan? (Elisa Ikävalkon kanssa). Inforviestintä, 1996.

Vuosisata suomalaista jääpalloa (toim. Pekka Anttisen kanssa). Jääpallon tuki 1997.

Häntä heiluttaa koiraa. Suomen demokratian häiriötila 1983–200?. WSOY 1998.

Riisuttu presidentti. Kuinka valtionpäältä vietiin valta ja hänestä tehtiin tavallinen kuolevainen. WSOY 2001.

Median mahti. Kuinka journalistit käyttävät valtaa ja pakottavat maan mahtavia eroamaan. WSOY 2009.

Iiro Viinanen. Henkilökuva. Minerva 2010.

HEIKKI WILLAMO

Synt. 2.6.1952 Helsingissä.
Valokuvaaja, kirjailija.
Asuu Karjalohjalla.

”LUONTOKUVAAJA JOUTUU olemaan maastossa niin pitkiä aikoja yksinään, että hänen on viihdyttävä itsensä kanssa, muuten työssä ei voi onnistua”, sanoo Heikki Willamo, jolla on takanaan lähes 30 vuoden kokemus luontokuvaajan ja -kirjailijan työstä.

Willamo itse liikkuu mielellään metsässä; se on hänelle kuin toinen koti, jossa riittää loputtomasti tarkkailtavaa. Hänen kirjoistaan huokuu syvä kunnioitus luontoa ja eläimiä kohtaan, mutta niissä näkyy myös tekijän tuntema suuri huoli suomalaisen luonnon tilasta.

Heikki Willamo on yksi niistä suomalaisista luontokirjailijoista, jotka pystyvät kirjoittamaan ja kuvaamaan kirjansa itse, mutta jotka voivat yhtä hyvin kirjoittaa tekstin tai ottaa kuvat sovitun työnjaon mukaan yhteistyökumppanin kanssa. Willamon tuotannossa on esimerkkejä kaikista kolmesta versiosta. Hänen kirjoittamansa ja kuvaamansa *Kaakkurin huuto* valittiin vuoden 1994 luontokirjaksi. Vuonna 2000 hän sai monipuolisesta tuotannostaan Suomen tietokirjailijoiden Tietokirjailijapalkinnon; palkintoperusteissa painotettiin lapsille suunnatun luontotiedon merkitystä.

Willamo ryhtyi luontokuvaajaksi 1980-luvun alkupuolella palattuaan Uumajasta yhtä tenttiä vaille valmiina biologian maisterina. ”Tein päätöksen elättää itseni lehtijutuilla ja aloin muun muassa kirjoittaa *Pirkka*-lehteen luontopalstaa, johon otin itse kuvat”, hän kertoo. ”Hommaa vauhditti, kun pääsin pikkunisäkäskuvieni ansiosta mukaan Weilin+Göösin kirjasarjaan *Suomen eläimet*.” Willamo oli kuvannut ja kirjoittanut paljon myös Kamera-lehteen, minkä pohjal-

ta syntyi hänen ensimmäinen tietokirjansa nimeltä *Eläinvalokuvaus* (1988).

”Olen kuvaajana itseopiskellut oman tien kulkija”, Willamo sanoo. ”Keskityn mieluimmin yhteen yksilöön kerrallaan; tarkkailen ja valokuvaan sitä sen omassa elinpiirissä. Pääsen parhaaseen tulokseen, jos saan luotua kohteeseeni luottamuksellisen suhteen. Yksityiskohtaisen tarkkojen lähikuvien sijasta pyrin saamaan mukaan ympäristön, jossa nisäkäs tai lintu elää – yritän tavoittaa sen ikään kuin kotioloissaan.”

Omat luontokirjansa Heikki Willamo aloitti lastenkirjasta *Viljami Vaivaishiiri* (1988), jonka kustantaja on Suomen luonnonsuojelun tuki. ”Siellä minut tiedettiin pikkunisäkässpesialistiksi, ja sen takia minua pyydettiin tekemään jotain niihin liittyvää. Ehdotin lastenkirjaa ja kuulin, että juuri sellaista kustantaja oli toivonutkin.” Willamo kirjoitti vaivaishiiristä kertovan sadun ja elävöitti sen omilla valokuvillaan.

Samalla menetelmällä syntyivät *Tintti ja Tiiteri* (1989) ja *Käpytalvi* (1990), joissa eläinpäähenkilöinä seikkailivat töyhtötiaiset. Edellinen kirja kertoi lapsille sopivalla tavalla kesästä ja syntymästä, jälkimmäinen talvesta ja kuolemasta.

Satuteksti ja ”oikeat” luontokuvat ovat hankala yhdistelmä, ja vaikka kirjat saivat hyvän vastaanoton, Willamo ei tuntenut tekevänsä sellaisia luontokirjoja kuin hän olisi oikeasti halunnut. Silti hän kirjoitti ja kuvasi Suomen luonnonsuojelun tuelle vielä kolme lastenkirjaa. Näin syntyivät *Viljami ja Piilolan väki* (1996), joka oli jatkoa vaivaishiiri-sadulle, *Siiri Sopulin syksy* (1998) sekä ketuista ja lapsista kertova *Kultaturkki* (2000). ”On tärkeää, että lapsille kerrotaan tosiasioita, mutta halusin yrittää jotakin uutta”, Willamo sanoo.

Ensimmäisen itselleen henkilökohtaisesti tärkeän kirjan *Kaakkurin huuto* (1994) Willamo kirjoitti ja kuvasi kaakkurista, jonka elämää hän seurasi pitkään eräällä suolla. Kaakkuri tottui mieheen niin, ettei lopulta pelännyt häntä lainkaan. Kirja rakentuu kontrastiin ”vanhojen hyvien aikojen” ja päiväkirjaotteista paljastuvan, vuosi vuodelta etenevän luonnon tuhoutumisen välillä. Näin *Kaakkurin huutoon* tuli mukaan vahva luonnonsuojelullinen tendenssi.

Aineiston valmistuttua Willamo etsi kirjalleen kustantajaa pari vuotta. Kun Suomen luonnonsuojelun tuki sitten otti kirjan ohjel-

maansa, se herätti muidenkin kuin luonnonsuojelijoiden huomion. WWF palkitsi *Kaakkurin huudon* vuoden 1994 luontokirjana.

Hätähuuto suomalaisen metsän puolesta on myös *Haukkametsä* (1998), johon Willamo keräsi aineistoa vuosikausia länsiuusmaalaisessa metsässä. Tällä kertaa päähenkilönä oli kanahaukka, kaakkuria arempi lintu, joka sekin tottui jossain määrin lähimaastossa viihtyvään tarkkailijaansa. ”Kirja sai hyvän vastaanoton. Ihmiset tulevat joskus vieläkin sanomaan, että se kosketti.”

Willamo on jäänyt miettimään, onko hänen kirjoillaan laajempaa merkitystä vai lukevatko niitä vain samanhenkiset luonnonystävät. ”On kuitenkin tärkeää pitää liekkiä hengissä”, hän siteeraa ystäväänsä. ”Mottoni on, että haluan koskettaa yhtä yksilöä syvältä ennemmin kuin tuhatta ihmistä pinnalta.”

Hirven klaani (2005) täydentää Heikki Willamon eläintrilogian. Tehdessään *Kaakkurin huutoa* hänellä oli mielessä *Haukkametsä*, jota tehdessä puolestaan seuraava aihe oli jo kytemässä. Hirvi oli muinaisille suomalaisille myyttinen eläin, ja sitä se on Willamollekin – *Hirven klaani* oli hänelle tuon myytin etsintäretki.

”Askeleen lähemmäs myyttistä hirveä pääsin, kun vietin yhden talven hirviemon ja sen vasan jäljillä Inkoon metsissä. Minulle syntyi suorastaan henkilökohtainen suhde villieläimeen. Voitin sen luottamuksen niin, että emo ja vasa torkkuivat levollisina vaikka istuin avoimesti vain parinkymmenen metrin päässä. Se oli huumaava kokemus. Tunsin saaneeni kosketuksen toiseen maailmaan. Keväällä lumet sulivat ja menetin yhteyden hirviperheeseen.”

Esi-isiemme henkistä maailmaa Willamo etsii kirjassa *Pyhät kuvat kalliossa* (2008), jonka hän teki yhdessä arkeologi Timo Miettisen kanssa. ”Timo on Suomen johtava kalliomaalausten tuntija, ja retkillä hänen kanssaan syntyi ajatus tehdä kirja muinaissuomalaisten pyhistä kuvista. Timo kirjoitti asiantuntijana tekstin ja minä otin valokuvat.”

Tätä kirjaa varten Willamo joutui opettelemaan tekniikan, jolla himmeästi erottuvat kalliomaalaukset saa valokuvassa näkyviin. Lähikuvat vaativat tiukan dokumentaarista otetta. ”Niissä taiteilulle ei jäänyt tilaa, mutta kalliomaalausten ympäristön maisemia pääsin kuvaamaan vapaammin”, Willamo muistelee. Lopputulos on kahden luontoihmisen koostama luku- ja katseluteos, joka esittelee Suomen

merkittävimmät kivikautiset kalliomaalaukset ja pohtii niiden sanomaa.

Suomen ulkosaaristo on aiheena kahdessa kirjassa *Ulkosaaristossa* (1999) ja *Pohjoinen Itämeri* (2006), joihin Willamo kirjoitti tekstit kollegansa valokuvien tueksi. Samoin hän kirjoitti tekstit karhuaiheiseen kuvateokseen *Ison karhun alla* (2000). Hannu Siitosen kuvaama ja Willamon kirjoittama *Kuukkeli – sielunlintu* (2003) palkittiin vuoden luontokirjana.

Yksin toimiva luontokirjailija teki poikkeuksen projektissa, jonka tuloksena syntyi *Huuhkajavuorella* (2008), kattava raportti huuhkajapariskunnasta: ”Vanha ystäväni ja retkikaverini Leo Vuorinen oli seurannut tätä pariskuntaa louhikkoisesta mäkimaastosta Lohjan seudulla. Kuvasimme niiden elämää neljän vuoden ajan. Huuhkaja on yölintu, mikä pani kuvaajan koville. Tulipa otettua sellainenkin kuva, jossa huuhkaja näkyy tähtitaivasta vasten.”

Kirjassa *Viimeiset vieraat* (2010) kerrotaan kuvan, proosan ja runon keinoin, miten luonto – hiiret, oravat, ketut, mäyrät ja linnut – palaa hyljättyihin taloihin ihmisten lähdettyä. ”Aihe on haikea, mutta samalla lohdullinen: luontohan vain ottaa omansa takaisin näissä autiotaloissa”, toteaa Heikki Willamo, kirjan toinen kuvaaja ja proosatekstien tekijä.

Teoksia

Viljami vaivaishiiri. Suomen luonnonsuojelun tuki 1988.
Eläinvalokuvaus. Forssan kustannus, Kameralehti 1988.
Tintti ja Tiiteri. Forssan kustannus 1989.
Käpytalvi. Forssan kustannus 1990.
Kaakkurin huuto. Suomen luonnonsuojelun tuki 1994.
Viljami ja Piilolan väki. Suomen luonnonsuojelun tuki 1996.
Siiri Sopulin syksy. Suomen luonnonsuojelun tuki 1998.
Haukkametsä. Suomen luonnonsuojelun tuki 1998.
Ulkosaaristossa (kuvat Markku Jokinen). Suomen luonnonsuojelun tuki 1999.
Kultaturkki. Suomen luonnonsuojelun tuki 2000.
Ison karhun alla (kuvat Antti Leinonen). Suomen luonnonsuojelun tuki 2000. 2. uud. p. 2008.
Kuukkeli – sielunlintu (kuvat Hannu Siitonen). Otava 2003.

Hirven klaani. Otava 2005.
Pihasta metsään. Yhtyneet Kuvalehdet 2006.
Pohjoinen Itämeri (kuvat Markku Jokinen). Otava 2006.
Pyhät kuvat kalliossa (teksti Timo Miettinen). Otava 2008.
Huuhkajavuorella (Leo Vuorisen kanssa). Maahenki 2008.
Viimeiset vieraat (kuvat Kai Fagerström, runot Risto Rasa). Maahenki 2010.

KUVALÄHTEET

Antti Alanen © Laila Alanen
Antti J. Arponen © Karjala-lehti
Jörn Donner © Otava / Kari Hautala 2006
Reima Flyktman © Reima Flyktman
Seppo Hentilä © WSOY / Marja-Liisa Hentilä
Markus Hotakainen © WSOY / Markus Hotakainen
Maarit Huovinen © WSOY
Kai Häggman © Otava /Anu Viljanen-Häggman
Unto Hämäläinen © Jarmo Hämäläinen
Risto Isomäki © Tammi / Eva Persson
Jussi Jäppinen © Minerva Kustannus Oy
Panu Kaila © Arietta Kaila
Tuire Kaimio © WSOY / Minna Tallberg
Otso Kantokorpi © Like
Tuula Karjalainen © Petri Virtanen
Hannu Karttunen © Otava / Jorma Marstio
Liisa Keltikangas-Järvinen © WSOY / Veikko Somerpuro
Sirkka-Liisa Kivelä © Vesa-Matti Väärä
Arto Kivimäki © Teos / Ida Pimenoff
Mauri Kunnas © Otava / Katja Lösönen
Lasse J. Laine © Lasse J. Laine
Mirkka Lappalainen © WSOY / Annika Rauhala
Liisa Lauerma © Anne Nisula
Markus Lehtipuu © Keijo Erander
Olli Lehto © Otava / Erkki Lehto
Juhani Lokki © Atte Rusanen
Olli Löytty © Teos / Heini Lehväslaiho
Raili Mikkanen © Tammi / Jussi Puikkonen
Juri Nummelin © TS-Yhtymä / Timo Jerkku
Jake Nyman © YLE kuvapalvelu / Seppo Sarkkinen 2006
Maija-Riitta Ollila © WSOY / Tuulikki Rautio
Osmo Pekonen © Minerva
Helena Petäistö © Tammi / Stefan Claude
Antti-Pekka Pietilä © Suomen Lehtiyhtymä Oy
Sinikka Piippo © Minerva

Lea Pulkkinen © Valokuvaamo Lehtinen
Panu Rajala © Otava / Irmeli Jung
Pertti Rajala © Satakuntaliitto
Juhani Seppänen © Otava / Irmeli Jung
Jari Sinkkonen © WSOY / Veikko Somerpuro
Vivi-Ann Sjögren © Schildts / Charlotta Boucht
Pekka Tarkka © Otava / Irmeli Jung
Allan Tiitta © Oskari Oinonen
Erkki Tuomioja © Tammi / Markku Ojala
Risto Uimonen © WSOY / Risto Uimonen
Heikki Willamo © Heikki Willamo